إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ

للہ الحمد ہر آن چیز کہ خاطر میخواست * آخر آمد ز پس پردۂ تقدیر پدید

اعلیٰ

بفضل رحمانی و امداد یزدانی بآئین نوی

★ حصہ ششم دفتر دویم ★

مکتوبات امام ربانی

حضرت مجدد الف ثانی

الشیخ احمد سرہندی قدس سرہ

باہتمام و تصحیح خاکسار نور احمد عفا اللہ عنہ پسروری ثم امرتسری

زیر نگرانی شیخ عبد العزیز منیجر روز بازار پریس واقع لشتر گر امرتسر مطبوع گردید

۱۵۰ بار اول تعداد

فهرست کتاب مستطاب حصه ششم مکتوبات امام ربانی رح دفتر دوم

مرعات اکبری ۲ شرح رتری حالات اصل اسلام کرار صد ۹۳

فهرست کتاب مستطاب مکتوبات حضرت امام ربّانی مجدد الف ثانی قدس سرّه حصّه هفتم متمّم دفتر دوم

تمت

فهرست مکتوبات امام ربانی حصه ششم

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللّٰهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا

بامداد یزدانی
و فضل رحمانی

مکتوبات
دفتر دوم
حصہ ششم

حضرت امام ربانی
مجدد الف ثانی
۱۳۳۱ھ

در مطبع روز بازار اسٹیم پریس واقع امرتسر مطبوع گردید

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلٰى سَيِّدِ الْخَلْقِ أَجْمَعِهِمْ وَعَلٰى آلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ أَجْمَعِيْنَ وَعَلَيْنَا مَعَهُمْ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ - وَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِيْ أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِيْنَ -

اواخر ذی قعدہ سنہ ۱۳۳۲ ہجری

هکذا فی المعالم والحلالس والحارس ۱۲

مرسل است صلوات اللہ تعالی علی نبینا وعلیہم ونیز موافق عدد اہل بدر است رضوان اللہ
تعالی علیہم اجمعین تبرکا وتیمنا بران عدد ختم موده آمد بعد ازان مکتوبات قدسی آیات دیگر کہ صدر
یافتہ معارف آگاہی حقائق دستگاہی مظہر فیض الٰہی مظہر اسرار نامتناہی جامع علوم ظاہرہ وباطنہ حضرت مخدوم
زادگی شیخ مجد الدین خواجہ محمد معصوم سلمہ اللہ تعالی وابقاہ واوصلہ الی غایۃ ما تمناہ باعث
گشتند کہ این مکاتیب جمع شوند بحسب اشارۂ شریف ایشان کمترین خاکروبان این درگاہ اضعف
عباد اللہ الباری عبد الحی بن خواجہ چاکر حصاری غفر اللہ تعالی ذنوبہ وستر اللہ تعالی سبحانہ
عیوبہ واحسن اللہ تعالی عاقبتہ متصدی جمع این مکاتیب گشت وھو اللہ الموفق وعلیہ التکلان

مکتوب اول (۱)

بشیخ عبد العزیز جونپوری صدور یافتہ دربیان تحریر مذہب شیخ محی الدین بن العربی قدس سرہ
در مسئلہ وحدت وجود وآنچہ مختار حضرت ایشان است سلمہ اللہ تعالی درین مسئلہ بسم اللہ
الرحمن الرحیم الحمد للہ الذی جعل الامکان مرآۃ للوجوب وصیر العدم مظہرا
للوجود والوجوب والوجود وان کانا صفتی کمال لہ سبحانہ فھو تعالی ورائھما
بل وراء جمیع الاسماء والصفات ووراء جمیع الشئون والاعتبارات ووراء الظھور و
البطون ووراء البروز والکمون ووراء التجلیات والظھورات ووراء کل موصول
ومفصول ووراء المشاھدات والمکاشفات ووراء کل محسوس ومعقول ووراء
کل موھوم ومتخیل فھو سبحانہ وراء الوراء ثم وراء الوراء ثم وراء الوراء
ع چگویم با تو از مرغے نشانہ ٭ کہ با عنقا بود ہم آشیانہ ٭ ز عنقا ہست نامے پیش مردم ٭ ز مرغ
من بود آن نام ہم گم ٭ فلا یصل حمد حامد الی جناب قدس ذاتہ بل منتھی جمیع
المحامد دون سرادقات عزتہ فھو الذی اثنی علی نفسہ وحمد ذاتہ بذاتہ فھو سبحانہ

بامدادِ یزدانی و فضلِ رحمانی

حسبنا الله و نعم الوکیل

حق حق حق

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله حمداً کثیراً طیباً مبارکاً فیه مبارکاً علیه کما یحب ربنا ویرضی والصلوة
والسلام الاتمان الاکملان علی حبیبه محمد وآله واصحابه واهل بیته
وکمل ورثته وسائر من اتبع الهدی وعلی جمیع الانبیاء والمرسلین والملائکة
المقربین کما یلیق لعلو شانهم ویحری اما بعد فهذه مکاتیب متضمنة لعلوم غریبة
ومعارف عجیبة واسرار لطیفة ودقائق شریفة ما تکلم بها احد من العرفاء
وما اشار الیها واحد من الاولیاء مقتبسة من مشکوة انوار النبوة للامام
الهمام قدوة العلماء الراسخین المشرف بتشریفات المرسلین صاحب الولایة
الاصلیة مخزن الاسرار الالهیة واقف دقائق المتشابهات القرآنیة الآیة العجیبة
من الآیات الرحمانیة مجدد الالف الثانی شیخنا وامامنا الشیخ احمد الفاروقی
سلمه الله تعالی سبحانه علی رؤس العالمین چون جلد اول مکتوبات بعدد سه صد و سیزده
مکتوب رسید حضرت ایشان سلمه الله تعالی فرمودند که بر همین عدد ختم کنند که موافق عدد پیغامبران

پس وجود مر واجب را ثابت باشد جلّ سلطانه و عدم نصیب ممکن بود تا همه خیر و کمال عائد باو باشد تعالی و همه شر و نقص راجع باین ممکن را وجود ثابت کردن و خیر و کمال راجع باو داشتن فی الحقیقة شریک کردن ست او را در مِلک و مُلکِ حق جلّ سلطانه و همچنین ممکن را عینِ واجب گفتن تعالی شانه و صفات و افعال او را عینِ صفات و افعالِ او تعالی ساختن مُثبِت اوست و اتحاد است در اسما و صفاتِ او تعالی کنا این خسیس که بنقص و خبثِ ذاتی متّسم است چه مجال که خود را عینِ سلطانِ عظیم الشان که منشأ خیرات و کمالات ست تصور نماید و صفات و افعالِ مبیّنهٔ خود را عینِ صفات و افعالِ جمیله او توهم کند علماءِ ظواهر ممکن را وجود ثابت کرده اند و وجودِ واجب تعالی و وجودِ ممکن را از افرادِ مطلق وجود داشته اند غایتُ ما فی الباب بنابر قضیه تشکیک وجودِ واجب را تعالی اولی و اقدم گفته اند و این معنی موجبِ تشریکِ ممکن است بواجب تعالی در کمالات و فضائل که از وجود ناشی گشته اند تعالی الله عن ذلك علوًّا کبیرًا در حدیث قدسی آمده اَلْکِبْرِیَاءُ رِدَائِیْ وَالْعَظَمَةُ اِزَارِیْ اگر علماءِ ظواهر ازین دقیقه آگاه میگشتند هرگز ممکن را وجود ثابت نمیکردند و خیر و کمال که مخصوص بآنحضرت است جلّ و علا باعتبارِ اختصاص وجودِ ممکن را اثبات نمی نمودند رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَّسِیْنَا اَوْ اَخْطَاْنَا و اکثر صوفیه علی الخصوص متأخرانِ ایشان ممکن را عینِ واجب تعالی دانسته اند و صفات و افعالِ آنرا عینِ صفات و افعالِ او تعالی انگاشته میگویند

شعر

همسایه و همنشین و همره همه اوست ٭ در دلق گدا و اطلسِ شه همه اوست ٭ در انجمنِ فرق و نهانِ خانهٔ جمع ٭ بالله همه اوست ثم بالله همه اوست ٭ این بزرگواران هرچند از تشریک هیچ تنزه نموده اند و از اثنینیّت گریخته اما خیر وجود را وجود یافته اند و نقائص را کمالات گفته میگویند هیچ چیز شرارت و نقصِ ذاتی نیست اگر هست نسبی و اضافی است سمّ قاتل نسبت بانسان شرارت دارد که مزیلِ حیاتِ اوست و نسبت بحیوان که در ان سمّ مخلوق است آبِ حیات است و تریاقِ نافع مقتدائے ایشان درین امر کشف و شهود است هر قدر که ظاهر ساخته اند دریافته اند

ل قوله تریاق بالکسر دوائے مرکبست دافع اقسام زهر نباتی و حیوانی ۱۲ غ

الحَامِدُ وَالمَحْمُودُ وَمَا سِوَاهُ عَاجِزٌ عَنْ اَدَاءِ الحَمْدِ المَقْصُوْدِ كَيْفَ وَقَدْ عَجَزَ عَنْ حَمْدِهٖ سُبْحَانَهٗ
مَنْ هُوَ حَامِلُ لِوَاءِ الحَمْدِ يَوْمَ القِيٰمَةِ تَحْتَهٗ اٰدَمُ وَمَنْ هُوَ دُوْنَهٗ وَهُوَ اَفْضَلُ البَرَايَا
وَاَكْمَلُهُمْ ظُهُوْرًا وَاَقْرَبُهُمْ مَنْزِلَةً وَاَجْمَعُهُمْ كَمَالًا وَاَشْمَلُهُمْ جَمَالًا وَاَتَمُّهُمْ بَدْرًا
وَاَرْفَعُهُمْ قَدْرًا وَاَعْظَمُهُمْ اُبَّهَةً وَشَرَفًا وَاَقْوَمُهُمْ دِيْنًا وَاَعْدَلُهُمْ مِلَّةً وَاَكْرَمُهُمْ
حَسَبًا وَاَشْرَفُهُمْ نَسَبًا وَاَعْرَفُهُمْ بَيْتًا لَوْلَاهُ لَمَا خَلَقَ اللّٰهُ سُبْحَانَهُ الخَلْقَ وَلَمَا
اَظْهَرَ الرُّبُوْبِيَّةَ وَكَانَ نَبِيًّا وَاٰدَمُ بَيْنَ المَاءِ وَالطِّيْنِ وَاِذَا كَانَ يَوْمُ القِيٰمَةِ كَانَ هُوَ
اِمَامَ النَّبِيِّيْنَ وَخَطِيْبَهُمْ وَصَاحِبَ شَفَاعَتِهِمْ الَّذِيْ قَالَ نَحْنُ الاٰخِرُوْنَ وَنَحْنُ
السَّابِقُوْنَ يَوْمَ القِيٰمَةِ وَاِنِّيْ قَائِلٌ قَوْلًا غَيْرَ فَخْرٍ وَاَنَا حَبِيْبُ اللّٰهِ وَاَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ
وَلَا فَخْرَ وَاَنَا اَوَّلُ النَّاسِ خُرُوْجًا اِذَا بُعِثُوْا وَاَنَا قَائِدُهُمْ اِذَا وَفَدُوْا وَاَنَا خَطِيْبُهُمْ
اِذَا اَنْصَتُوْا وَاَنَا مُسْتَشْفِعُهُمْ اِذَا حُبِسُوْا وَاَنَا مُبَشِّرُهُمْ اِذَا اَيِسُوْا اَلْكَرَامَةُ وَالمَفَاتِيْحُ
يَوْمَئِذٍ بِيَدِيْ ؎ در قفله که اوست دائم نرسیم ٭ این بس که رسد ز دور بانگ جرسم
صَلَوَاتُ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ وَتَسْلِيْمَاتُهٗ تَعَالٰى وَتَحِيَّاتُهٗ عَزَّ شَانُهٗ وَبَرَكَاتُهٗ جَلَّ بُرْهَانُهٗ
عَلَيْهِ وَعَلٰى جَمِيْعِ اِخْوَانِهٖ مِنَ النَّبِيِّيْنَ وَالمُرْسَلِيْنَ وَالمَلٰئِكَةِ المُقَرَّبِيْنَ وَعَلٰى اَهْلِ
الطَّاعَةِ اَجْمَعِيْنَ صَلٰوةً وَسَلَامًا وَتَحِيَّةً وَبَرَكَةً هُوَ لَهَا اَهْلٌ وَهُمْ لَهَا اَهْلٌ
كُلَّمَا ذَكَرَهُ الذَّاكِرُوْنَ وَكُلَّمَا غَفَلَ عَنْ ذِكْرِهِ الغَافِلُوْنَ وَبَعْدَ الحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ
وَتَبْلِيْغِ الدَّعَوَاتِ وَاِرْسَالِ التَّحِيَّاتِ نموده مے آید که صحیفهٔ شریفه که نامزد این فقیر ساخته بودند
اخوی اعزی شیخ محمد طاہر رسانیدند و خوشوقت ساختند چون متضمن حقائق و معارف ارباب
کشف و شہود بود فرحت بر فرحت افزود جزاکم اللّٰہ خیرًا سبحانہ فقیر نیز موافقت صحیفہ
ایشان نموده از اذواق و مذاق این طائفہ علیہ سخن درمیان آورده چند کلمہ مصدّع گشت
مخدوما معلوم شریف است کہ وجود مبدأ ہر خیر و کمال است و عدم منشأ ہر نقص و شرارت و زوال

حضرات خمسه و تنزلات خمسه

عبارت ازین تعینات پنجگانه است واین تنزلات خمسه را حضرات خمس نیز گویند وچون در علم وخارج بجز از ذات واجب تعالی وغیر از اسما وصفات واجبی جل سلطانها که عین ذات اند تعالی وتقدس نزد ایشان ثابت نشده است وصور علمیه را عین ذی صورت دانسته اند شیخ ومثال آن وهمچنین صورت منعکسه اعیان ثابته را که در مرآت ظاهر وجود نمودی پیدا کرده است عین آن اعیان تصور کرده اند نه شبه آن ناچار حکم باتحاد نموده اند وهمه اوست گفته این است بیان مذهب شیخ محی الدین ابن العربی در مسئله وحدت وجود بر وجه اجمال همین علوم اند وامثال این علوم که شیخ اظهار المخصوص بخاتم الولایت میداند ومیگوید که خاتم النبوت این علوم را از خاتم الولایت اخذ مینماید وشراح فصوص در توجیه آن تکلفات مینمایند با بجایش از شیخ هیچ یکی ازین طائفه باین علوم واسرار زبان نکشاده است واین حدیث را برین نهج بیان نه نموده هر چند سخنان توحید واتحاد در غلبات سکر از ایشان بظهور آمده اند وانا الحق وسبحانی گفته اند اما وجه اتحاد را معلوم نساخته اند ومنشأ توحید را در نیافته پس شیخ برهان متقدمان این طائفه آمده وحجت متاخران ایشان گشته معلک دقائق کثیره درین مسئله مختفی مانده است واسرار غامضه درین باب بر منصه ظهور نیامده که فقیر باظهار آن توفیق یافته است وتحریر آن میسر گشته والله یحق الحق وهو یهدی السبیل مخدوما صفات ثمانیه واجب الوجود تعالی وتقدس که نزد اهل حق شکر الله تعالی سعیهم در خارج موجود اند ناچار در خارج از ذات تعالی وتقدس متمیز باشند تمیزیکه از قسم بیچونی وبیچگونگی بود وهمچنین این صفات از یکدیگر متمیز اند تمیز بیچونی بلکه تمیز بیچونی در مرتبه حضرت ذات تعالی وتقدس نیز ثابت است لانه الواسع بالوسع المجهول الکیفیة وتمیزیکه فراخور فهم وادراک ما باشد ازان جناب قدس مسلوب است چه تبعض وتجزی در انجا متصور نیست وتحلیل وترکیب را در ان حضرت جل سلطانه بار نه وحالیت ومحلیت را گنجایش نه بالجمله آنچه از صفات واعراض ممکن است ازان جناب قدس مسلوب است. لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ لا في الذات

تعالی

اللّٰهم ارنا حقائق الاشیاء کما هی درین باب آنچه برین فقیر ظاهر ساخته اند بتفصیل وامی نماید
اول مذهب شیخ محی الدین بن العربی که امام ومقتدائے متاخران صوفیه اند درین مسئله بیان میکند
بعد ازان آنچه مکشوف گشته است در تحریر می آرد تا فرق درمیان دو مذهب بروجه اتم حاصل گردد
وازدقت یکے بدیگرے خلط نشود شیخ محی الدین ومتابعان او میفرمایند که اسما وصفات واجبی
جل وعلا عین ذات واجب اند تعالیٰ وتقدس وهمچنین عین یکدیگراند مثلاً علم وقدرت چنانچه
عین ذات اند تعالیٰ عین یکدیگراند نیز پس دران موطن هیچ اسم ورسم تعدد وتکثر نباشد وتمایز وتباین
نبود وغایة ما فی الباب آن اسما وصفات وشیون واعتبارات درحضرت علم تمایز وتباین پیدا
کرده اند اجمالاً وتفصیلاً اگر تمیز اجمالی است معبر بتعین اول است واگر تفصیلی است مسمیٰ بتعین
ثانی تعین اول را وحدت مے نامند وآنرا حقیقت محمدی میدانند وتعین ثانی را واحدیت میگویند
وحقائق سائر ممکنات می انگارند واین حقائق ممکنات را اعیان ثابته میدانند واین دو تعین
علمی که وحدت وواحدیت اند در مرتبه وجوب اثبات مینمایند میگویند این اعیان بوئے از وجود
خارجی نیافته اند ودر خارج غیر از احدیت مجرد هیچ موجود نیست واین کثرت که در خارج مینماید عکس آن
اعیان ثابته است که در مرآت ظاهر وجود که جز او در خارج موجودے نیست منعکس گشته است ووجود
تخیلی پیدا کرده در رنگ آن که در مرآت صورت شخصے منعکس گردد ووجود تخیلی در مرآت پیدا کند
این عکس را وجودے جز در تخیل ثابت نیست ودر مرآت امرے حلول نه کرده است ودر روے
آن مرآت چیزے منتقش نگشته اگر انتقاش است در تخیل است که در روئے مرآت متوهم شده
این متخیل ومتوهم چون صنع خداوندیست جل سلطانه که اتقان تمام دارد بتبدیع وهم وتخیل مرتفع
نگردد وثواب وعذاب ابدی بران مترتب باشد این کثرت که در خارج نمودے پیدا کرده است
بسه قسم منقسم است قسم اول تعین روحی است وقسم دوم تعین مثالی وقسم سیوم تعین جسدی که بشهادت
تعلق دارد این سه تعین را تعینات خارجیه میگویند ودر مرتبه امکان اثبات مینمایند تنزلات خمسه

بلکه همه از وست چه آنچه ذاتیِ ممکن است عدم است که شرارت و نقص و خبث را منشا است و هرچه از جنسِ کمالات در ممکن پیداست از وجود و توابعِ آن همه مستفاد از ان حضرت است جلّ سلطانه و پرتوی است از کمالاتِ ذاتیهٔ او سبحانه پس نا چار او تعالی نورِ آسمانها و زمین باشد و ماورای او سبحانه همه ظلمت بود کیف و العدم فوق جمیعِ الظلمات تحقیقِ این مبحث کما ینبغی در مکتوبیکه بنام فرزندیِ اعظمی مرحومی در بیانِ حقیقتِ وجود و تحقیقِ ماهیاتِ ممکنات نوشته است طلب فرمایند پس عالم با شهرها نزدِ شیخ محی الدین عبارت از اسما و صفات است که در خانهٔ علم تمیز پیدا کرده در مرآتِ ظاهرِ وجود در خارج نمودی حاصل کرده است و نزدِ فقیر عالم عبارت از عدمات است که اسما و صفاتِ واجبی جلّ سلطانها در خانهٔ علم در انها منعکس گشته اند و در خارج با ایجادِ حق سبحانه آن عدمات با آن عکوس بوجودِ ظلّی موجود شده پس در عالم خبثِ ذاتی پیدا شد و شرارتِ جبلی ظاهر گشت و خیر و کمال همه عاید بجنابِ قدسِ او شد جلّ و علا کریمهٔ مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ مؤیدِ این معرفت است و الله سبحانه الملهم پس ازین تحقیق معلوم گشت که عالم در خارج موجود است بوجودِ ظلی چنانچه حضرت حق سبحانه در خارج موجود است بوجودِ اصلی بل بدایه غایة ما فی الباب اینکه خارج نیز ظلِ همان خارج است در رنگِ وجود و صفات پس عالم را عینِ حق جلّ و علا سلطانه نمیتوان گفت و حملِ یکی بر دیگری جایز نباشد ظلِ شخص را عینِ شخص نمیتوان گفت لوجودِ التغایر بینهما فی الخارج لان الا تنکب متغایران و اگر کسی ظلِ شخص را عینِ شخص بگوید بر سبیلِ تسامح و تجوز خواهد بود که خارج از مبحث است اگر گویند که شیخ محی الدین و تابعانِ او نیز عالم را ظلِ حق میدانند تعالی پس فرق چه بود گوییم که ایشان وجودِ آن ظل را جز در وهم نمی انگارند و بوی از وجودِ خارجی در حقِ آن تجویز نمینمایند بالجمله کثرتِ موهومه را ظل وحدتِ موجوده تعبیر مینمایند و در خارج موجودِ واحد را میدانند تعالی شتان ما بینهما پس منشأ حملِ ظل بر اصل و عدمِ آن حمل اثباتِ وجودِ خارجی گشت مر ظل را و عدمِ

یعنی عدمیست دور و دراز و فرقیست بسیار بسیار میان مذهب شیخ و مذهب من ۱۲

وَلَا فِي الصِّفَاتِ وَلَا فِي الْاَفْعَالِ با وجود این تمیز بے چونی و وسعت بے کیفی اسما و صفات الٰہی
جل سلطانہا در خانۂ علم نیز تفصیل و تمیز پیدا کرده اند و منعکس گشته و ہر اسم و صفت متمیزه را مقابلے
است در مرتبۂ عدم و نقیضے ست دران موطن مثلاً صفت علم را در مرتبۂ عدم مقابلے است و نقیضے
که عدم علم باشد که معبر بجہل است و صفت قدرت را مقابلے است عجز که عدم قدرت باشد علیٰ ہذا
القیاس و آن عدمات متقابلہ نیز در علم واجبی جل سلطانہ تفصیل و تمیز پیدا کرده اند و مرایائے اسما
و صفات متقابلۂ خود گشته و مجالی ظہور عکوس آنہا شده نزد فقیر آن عدمات با آن عکوس اسما و صفات
حقائق ممکنات اند غایتہ ما فی الباب آن عدمات در رنگ اصول و مواد آن ماہیات اند و آن
عکوس ہمچون صور حالّه دران مواد پس حقائق ممکنات نزد شیخ محی الدین ہمان اسما و صفات متمیزه
اند در مرتبۂ علم و نزد فقیر حقائق ممکنات عدمات اند که نقائض اسما و صفات اند با آن عکوس اسما و صفات
که در مرایائے آن عدمات در خانۂ علم ظاہر گشته و بایکدیگر ممتزج شده و فادر مختار جل سلطانہ ہرگاه
خواست ماہیتے را ازین ماہیات ممتزجہ بوجود ظلی که پرتوے است از حضرت وجود متصف گردانیده
موجود خارجی ساخته بالجملہ پرتوے از حضرت وجود برین ماہیت ممتزجہ انداخته منشاء آثار خارجیہ گردانیده
پس وجود ممکن در علم و در خارج در رنگ سائر صفات او پرتو یست از حضرت وجود و از کمالات تابعہ او
مثلاً علم ممکن پرتو یست از علم واجب تعالیٰ و تقدس و ظلے است ازان که در مقابل خود منعکس گشته
است و قدرت ممکن نیز ظلے است که در عجز که مقابل اوست منعکس شده و ہمچنین وجود ممکن ظلے
از حضرت وجود که در مرآت عدم که در مقابل اوست منعکس گشته است ؎ نیاورد ام از خانہ چیزے
نخست ٭ تو دادی ہمہ چیز و من چیز تست ٭ لیکن نزد فقیر ظل شئے عین شئے نیست بلکہ شبیہے است
و مثال آن شئے و حمل یکے بر دیگرے ممتنع است پس نزد فقیر ممکن عین واجب نباشد و حمل درمیان
ممکن و واجب ثابت نبود و حقیقت ممکن عدم است و عکسے که از اسما و صفات ہست دران عدم
منعکس گشته است شبح و مثال آن اسما و صفات است نه عین آنہا پس ہمہ اوست گفتن درست نباشد

العالمین آور اسبحانه با عالم عین و متحد ساختن بلکه نسبت داون برین فقیر بسیار گران است ع
آن ایشانند من چنینم یارب ۰ سبحان ربک رب العزة عما یصفون و سلام علی
المرسلین والحمد لله رب العالمین والسلام علیکم وعلی من لدیکم

مکتوب دوم (۲)

بشمس الدین علی خلخالی صدور یافته در بیان آنکه مرتبه ذات او تعالی و مرتبه صفات او سبحانه فوق از اعتبار وجود و وجوبست بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی مفاوضه شریفه که از روی محبت و اخلاص صادر فرموده بودند رسید و فرحت وافر رسانید کثرت اخوان دینی سبب امیدواری هاست در آخرت اللهم کثر اخوانا فی الدین وثبتنا وایاهم علی متابعة سید المرسلین علیه وعلیهم من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها ع از هر چه میرود سخن دوست خوشتر است ۰ محبت آثارا صفات سبع یا ثمانی واجب الوجود تعالی وتقدس علی اختلاف الآراء که صفات حقیقیه اند در خارج موجود اند وغیر از اهل حق شکر الله تعالی سعیهم از فرق مخالفه هیچ یکی بوجود صفات وجبی جل سلطانها قائل گشته است حتی که متاخران صوفیه از ایشان نیز انکار وجود صفات نموده اند و زیادتی صفات را بعلم راجع داشته گویند ع از روی تعقل همه غیر اند صفات ۰ باذات تو از روی تحقق همه عین ۰ والحق که سخن اهل حق برحق است و مقتبس است از مشکوٰة نبوت و موید است بنور کشف و فراست غایة ما فی الباب اشکالی که مخالفان در وجود صفات وارد نموده اند که صفات اگر موجود باشند خالی نیستند ممکن باشند یا واجب لذاته امکان مستلزم حدوث است لان کل ممکن حادث عندهم و قول بتعدد واجب لذاته منافی توحید است وایضا بر تقدیر امکان جواز انفکاک صفات از ذات تعالی وتقدس لازم است و این معنی موجب جواز جهل و عجز است

اثباتِ آن وجود ایشانان چون ظل را وجودِ خارجی اثبات نمی نمایند ناچار بر اصل محمول میسازند و این
فقیر چون ظل را در خارج موجود میداند بحمل مبادرت نمی نماید در نفیِ وجودِ اصلی از ظل فقیر و ایشانان شریکند
و در اثباتِ وجودِ ظلی نیز متفق لیکن این فقیر وجودِ ظلی را در خارج اثبات مینماید و ایشانان وجودِ ظلی
را در وهم و تخیل مے انگارند و در خارج جز احدیتِ مجرده را موجود نمیدانند و صفاتِ ثمانیه را که بآراے
اہلسنت و جماعت رضی اللہ تعالیٰ عنہم وجودِ اینها در خارج ثابت شده است نیز جز در علم اثبات
نمیکنند علماے ظواہر و ایشانان رضی اللہ تعالیٰ عنہم دو طرفِ اقتصاد را اختیار فرموده اند و حقِ
متوسط نصیبِ این فقیر بوده که بآن موفق گشته اگر ایشانان نیز این خارج را ظلِ آن خارج میدانستند
از وجودِ خارجیِ عالم انکار نمے نمودند و بر وهم و تخیل اقتصار نمیفرمودند و انکار از وجودِ خارجیِ صفاتِ
واجب الوجود نیز نمے کردند و اگر علما نیز از این سر آگاه میگشتند هرگز ممکن را وجودِ اصلی اثبات نمیکردند
و بوجودِ ظلی اکتفا مے نمودند و آنچه فقیر در بعضے مکتوبات نوشته است که اطلاقِ وجود بر ممکن بطریق
حقیقت است نه بطریقِ مجاز منافیِ این تحقیق نیست زیرا که ممکن در خارج بوجودِ ظلی بطریقِ حقیقت
موجود است نه بر سبیلِ توهم و تخیل کما زعموا سوال صاحبِ فتوحاتِ مکیه اعیانِ ثابته را برزخ
گفته است بین الوجود و العدم پس عدم بطور او نیز داخلِ حقائقِ ممکنات گشت پس فرق
در میانِ این تحقیق و آن قول چه خواهد بود جواب برزخ باین اعتبار گفته است که صور علمیه را
دو رو است روے است که بوجود دارد بواسطهٔ ثبوتِ علمی و روے است که بعدم دارد بواسطهٔ
عدمِ خارجی لِاَنَّ الْاَعْیَانَ مَا شَمَّتْ رَائِحَةً مِّنَ الْوُجُوْدِ الْخَارِجِیِّ عِنْدَہٗ و عدمے که در این
تحقیق اندراج یافته است حقیقت دیگر دارد و همچنین آنچه در عباراتِ بعضے اعزه که اطلاقِ
عدم بر ممکن رفته است مراد از آن معدوم خارجی است نه عدمے که بالا تحقیق یافته است و اعیان
از آن اسما و صفات که در علم تفصیل و تمیز یافته اند و در مرایاے عدمات منعکس گشته حقائقِ ممکنات
شده اند و بارِ ور است پس با عالم او را سبحانه هیچ وجه مناسبت نباشد اِنَّ اللّٰهَ لَغَنِیٌّ عَنِ

در آفاق و انفس ظهور کنند داخل آن دائره است فعل و صفت نیز هر چند فی الحقیقة ظلال حضرت ذات‌اند تعالی و تقدس اما داخل دائره اصل‌اند و ولایت این مرتبه ولایت اصلی است بخلاف ولایت مرتبهٔ سابق که با آفاق و انفس تعلق دارد که ولایت ظلی است منتهیان دائره ظل را تجلی برقی که ناشی از مرتبهٔ اصل است میسر است که یک ساعت از قید آفاق و انفس وارهانند و جمعی که از دائرهٔ آفاق و انفس درگذشتند و از ظل با اصل پیوستند این تجلی برقی در حق ایشان دائمی است چه مسکن و ماوای این بزرگواران دائره اصل است که تجلی برقی ناشی از آن است بلکه معاملهٔ این بزرگواران از تجلیات و ظهورات فوق است زیرا که هر تجلی و ظهور به هر مرتبه که تعلق کند از شائبهٔ ظلیت بیرون نیست و گرفتاری اصل الاصل ایشان را از ظل فارغ ساخته است و از زیغ بصر خلاص کرده نهایت کمال در ولایت ظلی که ولایت صغری است به تجلی برقی حصول مے پیوندد و این تجلی برقی قدم اول است در ولایت کبرے که ولایت انبیاست علیهم الصلوات والتسلیمات و ولایت صغری ولایت اولیاست قدس الله تعالی اسرارهم از اینجا تفاوت ولایت اولیا و ولایت انبیا باید یافت صلوات الله تعالی و تسلیماته سبحانه علیهم که نهایت آن ولایت بدایت این ولایت است آری کمالات نبوت انبیا علیهم الصلوات والتحیات چه گوید که بدایت نبوت نهایت این ولایت است مگر حضرت خواجه نقشبند قدس سره که نصیبی از ولایت انبیا علیهم الصلوات والتحیات به تبعیت و وراثت فرا گرفته اند که گفته ما نهایت را در بدایت درج مے کنیم این فقیر این قدر میداند که نسبت و حضور نقشبندیه چون بکمال برسد بولایت کبری مے پیوندد و از کمالات آن ولایت حظ وافر میگیرد بخلاف طرق دیگران که نهایت کمال شان تا تجلی برقی است باید دانست سیرے که بعد از سیر آفاق و انفس میسر میگردد سیر در اقربیت حق است سبحانه و تعالی زیرا که فعل او تعالی از ما بما نزدیکتر است و همچنین صفت او تعالی از ما و از فعل او تعالی نیز بما نزدیکتر است و ذات او تعالی هم از ما و هم از فعل و صفت او سبحانه بما نزدیکتر است

مر واجب را تعالیٰ و تقدّس حلِّ این اشکال آنچه برین فقیر ظاهر ساختہ اند آنست کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بذاتِ خود موجود است نہ بوجودِ عین باشد آن وجود یا زائد و صفاتِ واجب تعالیٰ بذاتِ او تعالیٰ موجودند نہ بوجود زیرا کہ وجود را دران موطن گنجایش نیست شیخ علاء الدولہ اشارتے باین مقام فرمودہ است آنجا کہ گفتہ فَوْقَ عَالَمِ الْوُجُوْدِ عَالَمُ الْمَلِكِ الْوَدُوْدِ پس نسبتِ امکان و وجوب نیز دران موطن متصوّر نباشد چہ امکان و وجوب نسبتے است میانِ ماہیت و وجود و حیث لَا وُجُوْدَ لَا اِمْکَانَ وَلَا وُجُوْبَ این معرفت ورائے طورِ نظر و فکر است مجمع سیانِ عقالِ عقل ازین معرفت چہ دریابند و غیر از انکار نصیب شان چہ بود اِلَّا مَنْ عَصَمَہُ اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ دیگر سیادت پناہ میر سید محب اللہ چندگاہ اینجا بودند الحال چون متوجہ آن حدود شدند صحبت و خدمتِ ایشان را مغتنم دانند وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی مَنْ لَّدَیْکُمْ

مکتوب سوم ٣

مخدوم زادگی حقائق و معارف آگاہی مظہر فیض الٰہی خواجہ محمد سعید سلّمہ اللہ تعالیٰ صدر یافتہ در بیانِ آنکہ معاملۂ آفاق و انفس داخلِ ظلال است و بیانِ ولایتِ صغریٰ و کبریٰ و کمالاتِ نبوت و تحقیقِ حقیقتِ تجلّیِ افعال کہ بعضے صوفیہ قرار دادہ اند کہ آن ظلِّ ظلِّ فعلِ حق است نہ عینِ فعل بصفات و ذاتِ خود چہ رسد تعالیٰ ۔ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی ۔ ہر چہ در مرایائے آفاق و انفس ظاہر شود بداغِ ظلیت متّسم است پس سزاوارِ نفی بود نا اثباتِ اصل نمودہ آید و چون معاملہ از آفاق و انفس گذشت از قیدِ ظلیت رست و شروعے در تجلّیِ فعل و صفت میسّر گشت و معلوم شد کہ قبل ازین ہر تجلّی کہ رو دادہ بود در مرتبۂ آفاقی و انفسی اگرچہ آنرا تجلّیِ ذات دانند ہمہ تعلق بظلالِ فعل و صفت داشت نہ بنفسِ فعل و صفت بذاتِ خود چہ رسد تعالیٰ و تقدّس زیرا کہ دائرۂ ظلیت بنہایتِ انفس منتہی میگردد پس ہر چہ

علت است مر قول او را اقدس منزہ از قیدِ ظلیت رست و شروعے در الخ ۱۲

ثانیه در رنگِ ظلِ آن اصل وایضاً وجهِ اولی رنگے از وجوب دارد و وجهِ ثانیه رنگے از امکان
این وجهِ ثانی مبادیِ تعینات غیر انبیا است علیهم الصلوات و التسلیمات از اولیاءِ کرام و سائر
انام و این فعلِ حق جل سلطانه چون باعتبارِ جهتین رنگے از وجوب دارد و رنگے از امکان ناچار
ممکن باشد زیرا که مرکب از واجب و ممکن ممکن است وایضاً این فعل چون باعتبارِ جهتِ فوقانی روی
بقدم دارد و باعتبارِ جهتِ تحتانی قدمے در حدوث ناچار حادث باشد زیرا که مرکب از قدیم و حادث
حادث است و جمعے که فعلِ حق را جل سلطانه قایم گفته اند نظر بجهتِ اولے است و جمعے دیگر که حادث
دانسته اند منظورِ ایشان جهتِ اخری است نظرِ طائفهٔ اولے بلند است و نظرِ طائفهٔ ثانیه پست
هر چند هر دو فریق از حق دو طرف مانده است و حق متوسط آنست که این فقیر بآن امتیاز یافته
ذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ مثلِ این تحقیق در صفاتِ حقیقیه نیز
در بعضے از مکاتیب تحقیق یافته است طلب نمایند باید دانست که وجهِ ثانیه در فعل عبارت از خلق
خاص است که تعلق بزید گرفته است و این خلقِ زید گویا جزئی است از جزئیاتِ مطلقِ خلق و این
خلقِ خاص که تعلق بزید گرفته است نیز جزئیات دارد در رنگِ خلقِ ذاتِ زید و خلقِ صفاتِ زید
و خلقِ افعالِ زید و این جزئیاتِ خلقِ زید در رنگِ ظلال اند مر آن خلقِ زید را که همچون کلیست و خلقِ
فعلِ زید را نیز ظلے است و مظهرے و آن کسبِ زید است که تعلق بفعل نموده است این کسب را
زید از خانهٔ پدر نخود نیاورده است بلکه کسبِ او پرتوے است از خلقِ حق جل و علا پس ازین معارف
معلوم گشت که فعلِ ظلِ تکوین است و وجهِ ثانیه از فعلِ ظل است مر وجهِ اولے را چنانچه تحقیق یافته
است و وجهِ ثانیه را نیز ظلے است که خلقِ زید بود مثلاً و خلقِ زید را نیز ظلے است که خلقِ فعلِ زید بود
و این ظل را نیز ظلے است که کسبِ زید باشد چون این علوم دانستی بدانکه در نظرِ سالکان در وقتِ
سلوک مثلاً چون نسبتِ کسبِ زید از زید منتفی گردد و اضافتِ آن بزید مرتفع شود ناچار فاعل
آن فعلِ حق را میدانند تعالی و تقدس بلکه افعالِ متکثره و متباینهٔ خلائق را فعلِ یک فاعل مے یابند

سیر درین مراتب سیر در اقربیت است حقیقتِ تجلی فعل و تجلی صفت و تجلی ذات و درین موطن متحقق
می شود و از سلطنتِ وہم و دائرۂ خیال اینجا نجاتے حاصل میگردد زیرا کہ سلطانِ وہم و خیال را
در بیرونِ دائرۂ آفاق و انفس سلطنت میسر نیست نہایتِ وہم تا نہایتِ ظل است ہر جا ظل نہ بود
وہم نبود پس ناچار در ولایتِ ظلی خلاصی از قیدِ وہم بعد از موت میسر شود کہ وہم ہم روئے بعدم آرد
و در ولایتِ اصلی کہ ولایتِ کبری است خلاصی از قیدِ وہم و خیال درین نشأہ میسر است با وجودِ
وہم از قیدِ وہم آزادی است آنچہ طائفۂ اولی را در آخرت است طائفۂ اخری را اینجا میسر است
در ولایتِ ظلی درین نشأ حصولِ مطلوب غیر از منحوتِ وہم و خیال نیست و در ولایتِ اصلی
مطلوب از علتِ تراشِ وہم منزہ و مبرا است تا آنکہ حضرت ملا روم از حیطۂ وہم و قیدِ خیال تنگ
آمدہ آرزوئے موت می نماید تا بود کہ مطلوب را عریان از لباسِ وہم و خیال در کنار کشد و در مبادیِ
موت منع عافاک اللہ عنہ نمودہ میفرماید بیت من شوم عریان ز تن او از خیال ❊ تا خرامم در
نہایاتِ الوصال ❊ بشنو آنکہ گفتیم کہ در آفاق و انفس تجلیاتِ ظلالِ افعال و صفات است نہ تجلیاتِ
نفسِ افعال و صفات بیانش آنست کہ تکوین از صفاتِ حقیقیہ است چنانچہ مذہبِ علماء ماتریدیہ است
شکر اللہ تعالی سعیہم نہ از صفاتِ اضافیہ کما زعمتِ الاشعریۃ و درین صفت چون رنگِ اضافت
غالب است نظر بصفاتِ دیگر آن را از صفاتِ اضافیہ گمان بردہ اند نہ این چنین است بلکہ آن صفت
از صفاتِ حقیقیہ است کہ رنگِ اضافت بآن ممتزج گشتہ است و این صفتِ تکوین کہ پایانِ جمیعِ
صفات است رنگِ صفاتِ عالیہ دارد و مثلاً نصیبے از علم و حیوۃ دارد و حظے از قدرت و ارادت نیز دارد
و این صفتِ تکوین را جزئیات است کہ فی الحقیقت ظلالِ وے اند ہمچون تخلیق و ترزیق و احیاء و
اماتت و انعام و ایلام و این جزئیات داخلِ افعال اند کہ فی الحقیقت ظلالِ آن صفت اند و از دائرۂ صفاتِ
حقیقیہ خارج و این فعل را دو وجہ است وجہِ نسبت بفاعل و وجہ نسبت دیگر بمفعول و این دو وجہ در نظرِ
کشفی متمایز اند وجہِ اولی عالیست و وجہِ ثانیہ سافل و ایضاً وجہِ اولے در نظر ہیچو اصل می درآید و وجہ

الظلي الوجوب كما هو المناسب واللائق
لغنائه تعالى وعرض لصفاته سبحانه في
الوجود الذهني الامكان كما هو المناسب لها
لاحتياجها الى الذات فذاته تعالى وصفاته
في حد انفسها فوق مرتبة الوجوب والامكان
بل فوق مرتبة الوجود ايضا وباعتبار الوجود
التصوري الظلي الوجوب يناسب الذات
تعالى والامكان يناسب الصفات تعالت
وتقدست فالصفات تعالت من حيث
الوجود الخارجي لا واجبة ولا ممكنة بل
هي فوق الوجوب والامكان وباعتبار
الوجود الذهني ممكنة ولا يلزم من هذا
الامكان الحدوث لما انه ليس لذواتها
كما للممكنات بل لوجوداتها الظلية
ويناسب هذه المعرفة ما قاله ارباب
المعقول من ان الكلية والجزئية
تعرضان للماهية باعتبار خصوصية
الوجود الذهني فلا توصف بهما الماهية
حال الوجود الخارجي فزيد الموجود
في الخارج مثلا قبل التعقل ليس بجزئي

ظلی وجوب کہ ہمین است مناسب ولائق مر غنائے
وے را تعالیٰ ولاحق شود مر صفاتِ اورا سبحانہ در
وجودِ ذہنی امکان کہ ہمانست مناسبِ شان
از جہتِ احتیاجِ ایشان بذات پس ذاتِ او تعالیٰ
وصفاتِ او سبحانہ در حدِ ذاتِ خود فوقِ مرتبۂ
وجوب وامکان اند بلکہ فوقِ مرتبۂ وجود نیز باید
دانست کہ باعتبارِ وجودِ تصوری ظلی وجوب مناسب
ذاتست تعالیٰ وامکان ملائم صفات تعالت
وتقدست پس صفاتِ متعالیہ باعتبارِ وجودِ خارجی
نہ واجب اند ونہ ممکن بلکہ فوقِ مرتبہ وجوب وامکان
اما باعتبارِ وجودِ ذہنی البتہ ممکن اند ولازم نمی آید
ازین امکان حدوثِ صفات زیرا کہ این امکان
مر ماہیاتِ صفات را در رنگِ سائر ممکنات
عروض نہ نمودہ است بلکہ وجوداتِ ظلیہ اینہا را
ومناسب است باین معرفت آنچہ اربابِ معقول
گفتہ کہ کلیت وجزئیت مر ماہیت را باعتبار
خصوصیتِ وجودِ ذہنی عروض مے نماید
پس متصف نبود ماہیت بہ ہیچ یکے ازاین
دو بحالتِ وجودِ خارجی مثلاً زید کہ در خارج
موجود است قبل از تعقل جزئی نہ باشد

وظهور این معنے را تجلّی افعال مے انگارند انصاف باید داد که این تجلّی تجلّیِ فعلِ حق است سبحانه
یا تجلی ظلّے از ظلالِ آن فعل است که بمراتب تنزّل نموده اسم ظلیّت یافته است بر تجلّیِ فعلی
تجلیاتِ دیگر را قیاس باید کرد که بظلّے از ظلال کفایت نموده اصلِ اصل انگاشته اند و بجوز و مویز آرام
یافته باید دانست که وجوب و وجود چونکه نسبت واضافتست ناچار در مرتبهٔ فعل یافته شود و چون این
نسبت بعالم مناسبت ندارد بلکه مخصوص بصانعِ عالم است تعالیٰ و تقدّس پس بوجهِ اولیٰ از فعل
که بالا ذکر یافته است مناسب باشد اگر گویند ازین بیان لازم می آید که وجوب در مرتبهٔ ذات و صفات
تعالیٰ و تقدّس ثابت نباشد و ذات و صفات اورا تعالیٰ و تقدّس واجب گفته نشود پس وجوب از حضرت
ذات و صفات مسلوب بود چنانچه امکان و امتناع از آنحضرت تعالیٰ مسلوب است بس قسم رابع
پیدا شد سوائے وجوب و امکان و امتناع و حال آنکه انحصارِ عقلی ثابت شده است دریں اشیاء
ثلثه گوئیم که این انحصار مر ماهیّة را است نسبت بوجود آن

ترجمه از مصحح	اصل
پس جائیکه نسبت ماهیّت بوجود نیست انحصار نیست چنانکه در ذات واجب تعالیٰ و صفات وے سبحانه چه ذاتِ او تعالیٰ بذاتِ خود موجود است نه بوجود عین باشد یا زائد و صفاتِ او تعالیٰ بذاتِ وے سبحانه موجود اند بے آنکه توسّطِ وجود در میان باشد پس ذاتِ او تعالیٰ و صفاتِ او سبحانه فوق این مراتبِ سه گانه منحصره اند غایة ما فی الباب چون ذاتِ او تعالیٰ تصوّر کرده شود و صفاتِ وے سبحانه تعقّل کرده شوند بوجوه و اعتبارات زیراکه بکنه راہ نیست عارض گردد مر ذاتِ ویرا سبحانه در وجودِ تصوّری	فحیث لا نسبة للماهیة الی الوجود لا انحصار کما فی ذات الواجب تعالیٰ وصفاته سبحانه فان ذاته تعالیٰ موجود بذاته لا بالوجود عیناً کان او زائداً وصفاته تعالیٰ موجودة بذاته سبحانه من غیر ان یتخلّل فیها وجود فذاته تعالیٰ وصفاته سبحانه فوق هؤلاء الثلثة المنحصرة غایة ما فی الباب اذا تصوّرت ذاته تعالیٰ وتعقّلت صفاته سبحانه بالوجوه والاعتبارات اذ لا سبیل الی الکنه عرض لذاته سبحانه فی الوجود التصوّری

سه یعنی ماهیت حق جل علا و حقیقت صفات اعنی وصول بذاتیات ۱۲

وإلا فلا يصل إلى جناب قدسه تعالى وجوب ولا وجود كما لا يليق بجناب تنزيهه تعالى إمكان وامتناع فافهم هذه المعرفة الشريفة القدسية فإنها أساس الدين وخلاصة علم الذات والصفات تعالت وتقدست وما تكلم بها أحد من العظماء ولا واحد من الكبراء استأثر الله سبحانه هذا العبد بهذه المعرفة والسلام على من اتبع الهدى

ورنه بجناب قدس وے تعالی نه وجوب را وصول است ونه وجود را چنانکه شایان نیست بمرتبهٔ تنزیه وے تعالی امکان و امتناع پس دریاب این معرفت شریفه قدسیه را که وے اساس دین است وخلاصه علم ذات وصفات تعالت وتقدست وتکلم نه نموده است باین معرفت هیچ یکے از عظما ونه هیچ کس از کبرا بلکه برگزیده است حق سبحانه این بنده را باین معرفت خاصه۔

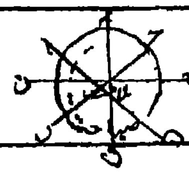
مکتوب چهارم (۴)

بسیادت مآب میر محمد نعمان صدور یافته در بیان آنکه علم الیقین و عین الیقین و حق الیقین که بعضے صوفیه قرار داده اند فی الحقیقت دو شطر اند از سه شطر علم الیقین و یک شطر علم الیقین هنوز در پیش است تا بعین الیقین و حق الیقین چه رسد و بیان آنکه صاحب این علوم مجدد این الف است۔

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى مدتے است که از احوال خیر مآل خود اطلاع نه بخشیده اند المسئول من الله سبحانه سلامتكم واستقامتكم بدانند که علم الیقین عبارت از شهود آیاتست که افاده یقین علمی نماید این شهود فی الحقیقة استدلال است از اثر بمؤثر پس آنچه از تجلیات و ظهورات در مرایاے آفاق و انفس دیده شود همه از قبیل استدلال اثر بمؤثر است اگرچه آن تجلیات را تجلیات ذاتیه نامند و آن ظهورات را بے کیف خوانند چه ظهور شئے در مرآت حصول اثر لیست از آثار آن شئے نه حصول عین آن شئے پس سیر آفاقی

كما أنه ليس بكلي بل عرض له الجزئية
بعد الوجود الذهني الظلي بل نقول
جميع النسب والإضافات والأحكام
والاعتبارات التي تحمل عليه تعالى
كالألوهية والربوبية والأولية والأزلية
مما هي غير الصفات الثمانية الموجودة
إنما تصدق عليه سبحانه باعتبار التصور
والتعقل وإلا فالذات من حيث هي
غير متصف بصفة ولا مسمى باسم ولا محكوم
بحكم فصاحب الشرع تعالى إنما أطلق
على ذاته أسماء وأحكاما باعتبار التناسب
والتشابه ليكون قريبة إلى أفهام
المخلوقات ويكون التكلم معهم على
قدر عقولهم كما يقال لزيد الموجود في
الخارج بدون ملاحظة وجوده الذهني
إنه جزئي على سبيل التشبيه والتنظير
ويكون حكمهم بالجزئية لزيد أنسب وأشبه
من حكمهم بأنه كلي فكذلك الحكم بالوجوب
والوجود على الذات الغني العلي أولى
وأنسب من الحكم بالإمكان والامتناع

چنانکه کلی نبود بلکه عارض شده است مراورا
جزئیت بعد از تحقق وجود ذهنی ظلی بلکه گوییم که
جمیع نسب واضافات واحکام واعتبارات
که محمول اند بروے تعالی مانند الوهیت وربوبیت
واولیت وازلیت هرچه از قبیل غیر صفات
ثمانیه موجوده است صادق نمی آید بروے
سبحانه مگر در مرتبه تصور وتعقل ورنه ذات من
حیث هی نه متصف است بصفتی ونه مسمی ا
باسمے ونه محکوم علیه است بحکمے پس صاحب
شرع تعالی وتقدس اطلاق نموده است
بر ذات خود اسما واحکام را مگر باعتبار تناسب
وتشابه تا نزدیک گردد بافهام مخلوقات وباشد
تکلم بایشان باندازه عقول ایشان چنانچه گفته
میشود مر زید موجود فی الخارج را بدون ملاحظه
وجود ذهنی او بر سبیل تشبیه وتنظیر که هر آئینه
وے جزئی است وحکم کردن ایشان
بر زید بجزئیت انسب است واشبه نسبت
بحکم کردن ایشان که وے کلی است پس همچنین حکم
کردن بوجوب ووجود بر ذات مستغنی برتر انسب است
واولے از حکم کردن بامکان وامتناع

گویا ملاحت مرکزیست مرحسن را و صباحت دائرهٔ آن مرکز و در حضرت ذات تعالیٰ و تقدس چنانچه
بساطت است و وسعت است نیز نه آن بساطت و وسعت که در فهم ما در آید و نه آن اجمال و تفصیل
که مدرکِ ما گردد لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ بساطت
و وسعت که در حضرتِ ذات تعالیٰ اثبات می نمائیم از یکدیگر جدا اند نه آنکه عینِ یکدیگر اند چنانچه بعضے
گمان برده اند اما تمیزے که درمیانِ اینها در ان مرتبه ثابت ست خارج از حیطهٔ ادراکِ ما است
و بیرون از دائرهٔ افهامِ ما پس ملاحت و صباحت نیز در ان مرتبه متمیز باشند و احکام یکدیگر از همه گر جدا
بوند و کمالاتے که باینها متعلق شوند از همدگر جدا باشند و آنچه مقصود از آفرینش خود مبدأ النسیم معلوم
شد که بحصول پیوست و مسئول بر رساله باجابت قرین گشت اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ جَعَلَنِیْ صِلَةً بَیْنَ
الْبَحْرَیْنِ وَمُصْلِحًا بَیْنَ الْفِئَتَیْنِ اَکْمَلُ الْحَمْدِ عَلٰی کُلِّ حَالٍ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی خَیْرِ
الْاَنَامِ وَعَلٰی اِخْوَانِهِ الْکِرَامِ مِنَ الْاَنْبِیَاءِ وَالْمَلَائِکَةِ الْعِظَامِ و چون صباحت نیز برنگِ ملاحت
متلون گشته است لاجرم مقامِ خلتِ ابراهیمی نیز وسعتے پیدا کرده است و محیطِ حکم مرکز نیز یافته
باید دانست که مقامِ محبت بمرتبهٔ ملاحت مناسبت دارد و مقامِ خلت بمرتبهٔ صباحت و محبت محبوبیت
صرف نصیبِ خاتم الرسل است علیه و علیهم الصلوٰة والسلام و محبیتِ خالص مخصوص بحضرت
کلیم علیٰ نبینا و علیه الصلوٰة والسلام و حضرتِ خلیل علیٰ نبینا و علیه الصلوٰة والسلام نسبت
یاری و ندیمی دارد محب و محبوب دیگر است و یار و ندیم دیگر هر کدام نسبت علیحده است و این فقیر چون
مربّائے ولایتِ محمدیه و ولایتِ موسویه است علیٰ صاحبهما الصلوٰة والسلام والتحیة موطن
و مسکن در مقامِ ملاحت دارد و بواسطهٔ غلبهٔ محبت ولایتِ محمدیه علیٰ صاحبها الصلوٰة والسلام
والتحیة نسبتِ محبوبیت غالب است و نسبتِ محبیت مغلوب و مستور آے فرزند با وجود این معامله که
بخلقتِ من مربوط بوده است کارخانهٔ دیگر عظیم من حواله فرموده اند برائے پیری و مریدی مرا نیاورده
اند و مقصود از خلقتِ من تکمیل و ارشادِ خلق نیست معامله دیگر است و کارخانه دیگر در ضمن هر که مناسبت

و دو اعتبار اندک خیال یعنی این فقیر با وجود جذبِ قوی و سرعتِ سیر مسافتِ ما بین این دو اعتبار را نزدیک به پانزده سال قطع کرده است علماءِ متقدمین بفرقِ این دو اعتبار مهتدی نگشته اند و گفته اند که حصولِ عرض فی نفسه همان حصولِ قیامیِ اوست در جوهر و از علماءِ متاخرین بعضے بفرقِ این دو اعتبار راه یافته اند و تحقیق نموده اند که حصولِ نفسی عرض دیگر است و حصول قیامی دیگر لان العرض یقال فی حقه انه وجد فقام فالوجود غیر القیام این تحقیقِ متاخران که در عرض نموده اند گویا زینه بود از برائے عروجِ مستمندے و وسیله بود از برائے معرفتِ حاجتمندے بسیارے از تحقیقاتِ کلامی و فلسفی درین سیر و سلوک مدد نموده است و واسطهٔ معارفِ الٰهی جل شانه گشته والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفٰی علیه و علی اٰله و اصحابه من الصلوات اتمها و من التسلیمات اکملها

مکتوب (۶) ششم

عـه که در قرآن مجید در مواضع متعدده مذکور است ۱۲

بمخدوم زادگی جامعِ علومِ عقلیه و نقلیه مجد الدین خواجه محمد معصوم سلمه الله تعالی صدور یافته در بیانِ بعضے از اسرارِ غامضه و از استجاوِ جهِ امرِ اتباعِ پیغمبر ما مر ملتِ حضرتِ ابراهیم را علیهما الصلوٰة والسلام مفهوم میگردد. الحمد لله و سلامٌ علی عباده الذین اصطفٰی ای گرامی که مقصود از آفرینش من آنست که ولایتِ محمدی بولایتِ ابراهیمی علیهما الصلوات و التحیات منصبغ گردد و حسنِ ملاحت این ولایت با جمالِ صباحتِ آن ولایت ممتزج شود و قد ورد فی الحدیث اخی یوسف اصبح و انا املح و بایں انصباغ و امتزاج مقامِ محبوبیتِ محمدیه بدرجهٔ علیا رسد تا تا که مقصود از امر باتباع ملتِ ابراهیم علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام حصولِ این دولتِ عظمی بوده است و طلبِ صلوات و برکاتِ مماثلِ صلوات و برکاتِ حضرتِ ابراهیم علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام از برائے این غرض بوده ملاحت و صباحت هر دو منبئ از حسنِ ذاتِ الله تعالی بمزج صفات لیکن حسنِ صفات و افعال و آثار همه مستفاد از حسنِ صباحت است که کثیر البرکة است حسنِ ملاحت بحضرتِ اجمال مناسب تر است

عـه اسم فاعل از اسار یعنی حد داون ۱۲

عـه بیان فرقیست میان هر دو ۱۲

الصلوة والسلام و ظهور محبوبیت اسمائی و صفاتی و افعالی در انبیاء دیگر متحقق است علی نبینا و علیهم
الصلوات و التسلیمات و التحیات در رنگ ظهور محبیت اینها و چون اسما و صفات و افعال را
ظلال است ظهور محبوبیت آن ظلال بتوسط اصول اینها نصیب اولیاء مراد ان و محبوبان است
و در رنگ محبیت آن ظلال که نصیب اولیاء مریدین و محبین است و فوق مقام محبت ذاتیه مقام
حب است که جامع اعتبارات ثلثه است و اجمال آنها و مقام رضا فوق مقام محبت و حب است
چه مرتبه رضا فوق مرتبه محبت است زیرا که در محبت وجود نسبت است اجمالاً و تفصیلاً و در مقام رضا
حذف نسبت که مناسب حضرت ذات است تعالی و تقدس و فوق مقام رضا قدمے نیست مگر
خاتم الرسل را علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات بگذار آن مقام خبر داده که فرموده علیه و علی آله الصلوة
والسلام لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب و لا نبی مرسل و در حدیث قدسی مگر به
این خصوصیت اشارتست که وارد شده یا محمد انا و انت و ما سواک خلقت لاجلک فقال
محمد علیه و علی آله الصلوة و السلام اللهم انت و ما انا و ما سواک ترکت لاجلک محمد رسول الله
را صلی الله تعالی علیه و علی آله و سلم امروز چه دریابند عظمت و بزرگی ایشان را درین نشاء چه شناسند
که حق با مبطل درین دار ابتلا ممتزج است و حق با باطل مخلوط در روز قیامت بزرگی ایشان معلوم
خواهد گشت که امام پیغمبران باشند و صاحب شفاعت ایشان و آدم و من دونه همه تحت لواء ایشان
بوند علیه و علی جمیع الانبیاء و المرسلین من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها
جائز است که دران موطن خاص که فوق مقام رضا است خادمے را از خادمان اولش خورد
ایشان بوراثت و تبعیت جا دهند و به طفیل محرم آن بارگاه سازند ازکریمان کارها دشوار نیست
این معنی مستلزم مزیت غیر انبیا بر انبیا نیست علیهم الصلوات و التحیات چه خادم را با مخدومان
مخدوم چه مساوات و تابع را با همسران متبوع چه نسبت اصل مقصود دیگر است و تابع طفیلی نهایت معامله
تابع به فضل جزئی میکشد که دران محظور نیست چه هر جائک و حجام باعتبار صنعت خود بر عالم

دار د فیض خواهد گرفت و الّا لا معامله تکمیل و ارشاد نسبت بآن کارخانه امریست همچون مطروح فی الرّای

دعوتِ انبیا علیهم الصّلوات و التّسلیمات نسبته به معاملاتِ باطنیهٔ ایشان همین حکم دارد هرچند

منصبِ نبوّت ختم یافته است امّا از کمالاتِ نبوت و خصائصِ آن بطریقِ تبعیّت و وراثت کمّا

تابعانِ انبیا را نصیب است علیهم الصّلوات و التّسلیمات و التّحیّات

مکتوب (۷) هفتم

به فقیر حقیر عبد الحی که جامع این مکتوباتِ شریفه است صدور یافته در بیانِ مراتبِ پنجگانه محبوبیّت

و محبّیّت و محبّت و حُب و رضا و مرتبه فوقِ آنها و خصوصیّتِ هرکدام اینها به پیغمبرے و ما یناسب

ذٰلِكَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی اَنْعَمَ عَلَیْنَا وَهَدَانَا اِلَی الْاِسْلَامِ وَجَعَلَنَا

مِنْ اُمَّةِ حَبِیْبِهٖ مُحَمَّدِ نِ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ بدان اَرْشَدَكَ اللّٰهُ تعالیٰ

که محبّتِ ذاتیّه که حضرتِ ذات تعالیٰ و تقدّس خود را دوست دارد سه اعتبار است محبوبیّت

و محبّیّت و محبّت ظهورِ کمالاتِ محبوبیّتِ ذاتیّه بخاتم الرّسل علیه و علیٰ آله و علیهم الصّلوات

و التّسلیمات مسلّم است غایة ما فی الباب در جانبِ محبوبیّت دو کمال است فعلی و انفعالی

فعل اصل است و انفعال تابعِ آن لیکن انفعال علّتِ غائی است مر فعل را هرچند در وجود متأخّر است

امّا در تصوّر متقدّم و ظهورِ کمالاتِ محبّیّت نصیبِ حضرتِ کلیم اللّٰه است علیٰ نبیّنا و علیه الصّلوٰة

و السّلام و اعتبارِ سوم که نفسِ محبّت است ابو البشر حضرت آدم علیٰ نبیّنا و علیه الصّلوٰة و السّلام

اوّلاً در آنجا مشهود گشت و ثانیاً حضرت ابراهیم نیز علیٰ نبیّنا و علیه الصّلوٰة و السّلام همانجا مشهود

شد و ثالثاً حضرت نوح نیز در همان اعتبار بنظر درآمد و الامر الی اللّٰه سبحانه و حضرتِ ذات تعالیٰ و تقدّس

چنانچه خود را دوست میدارد کمالاتِ اسمائی و صفاتی و افعالی خود را نیز دوست میدارد و ظهورِ این

محبّتِ حضرتِ ذات تعالیٰ و تقدّس مر اسما و صفاتِ خود را در حضرت خلیل اتم است علیٰ نبیّنا و علیه

له ہر جماعہ آنچہ نزد یک ایشان است خورسند بود ۱۲

كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُوْنَ ۞ باعثِ تصدیع آنکہ مولانا عبد الغفور و مولانا حاجی محمد از یاران مخصوص اند ہر چہ از قسمِ احسان در بابِ مُشار الیہما بوقوع آید موجبِ امتنانِ فقیر است ـــ با کریمان کارہا دشوار نیست ۞ وَالسَّلَامُ ۞

مکتوب (۹) نہم

بملا محمد عارف ختنی صدور یافتہ در بیانِ فضائلِ کلمہ طیّبہ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ و تحقیقِ مقامِ تنزیہ و بیانِ آنکہ ایمان بغیب وقتے متحقق شود کہ معاملہ باقربیّت رسد چہ آن معاملہ از حیطہ وہم و خیال بیرون است ۞ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى مولانا محمد عارف ختنی نخست نفی آلہہ باطلہ نمودہ اثباتِ معبودِ بحق جلّ سلطانہٗ نماید و ہر چہ بداغِ چونی و چندی متّسم است آنرا در تحت لَا داخل ساختہ ایمان بخدائے بیچون جلّ شانہٗ حاصل کند تا متزن عبارات در نفی و اثبات کلمہ طیّبہ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ است قَالَ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ اَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَقَالَ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ حَاكِيًا عَنِ اللهِ سُبْحَانَهٗ لَوْ اَنَّ السَّمٰوٰتِ السَّبْعَ وَعَامِرَهُنَّ غَيْرِيْ وَالْاَرَضِيْنَ السَّبْعَ وُضِعْنَ فِيْ كَفَّةٍ وَلَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ فِيْ كَفَّةٍ لَمَالَتْ بِهِنَّ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ چرا افضل نباشد و راجح نباید کہ یک کلمۂ آن نفیِ جمیع ماسوٰی مینماید چہ سموات و چہ ارضین و چہ عرش و چہ کرسی و چہ لوح و چہ قلم و چہ عالم و چہ آدم و کلمۂ دیگر آن اثباتِ معبودِ بحق میفرماید جلّ برہانہٗ کہ خالقِ سموات و ارضین است و ماسوائے حق جلّ و علا ہر چہ ہست از آفاق و انفس ہمہ بداغِ چونی و چندی متّسم است پس ناچار ہر چہ در مرآیائے آفاق و انفس متجلی شود بطریقِ اَولٰی چند و چون خواہد بود کہ شایانِ نفی است پس معلوم و موہوم و مشہود و محسوسِ ما ہمہ بچونی و چگونگی متّصف است و بعیبِ حدوث و امکان معیوب زیرا کہ معلوم و محسوس ما منحوتِ ماست و مجعولِ ما تنزیہے کہ علمِ ما بآن متعلّق شود عینِ تشبیہ است و کمالیکہ باندازۂ فہمِ ما بود

عہ یعنی در چنین فصل نسبتاً احکام تفصیل مستوا شده ۱۲

ذی فنون فضل دارد که از حیز اعتبار ساقط هست کلامنا اشارات و رموز و بشارات و کنوز
لا نصیب منها للاکثر الا ان یومنوا بها بحسن الظن یستنجز ایمانهم ثم ان یشفع لهم والله
سبحانه الموفق والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه و علی جمیع
اخوانه من الانبیاء والمرسلین والملائکة المقربین من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها

مکتوب (۸) هشتم

بخانخانان صدور یافته در بیان فرق ایمان غیب اخص خواص و ایمان غیب عوام و ایمان
متوسطان ٭ الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی ﷺ از هرچه میرود سخن دوست
خوشتر است ٭ قال الله تبارک و تعالی واذا سالک عبادی عنی فانی قریب وقال
الله تعالی ما یکون من نجوی ثلثة الا هو رابعهم ولا خمسة الا هو سادسهم
ولا ادنی من ذلک ولا اکثر الا هو معهم اینما کانوا قرب و معیت او تعالی بیچون ذات او
سبحانه بیچون و بیچگون است زیرا که چون را به بیچون راه نیست پس هرچه از معنی قرب و معیت
بعقل و فهم ما مدرک شود و یا بکشف و شهود ما در یابد او تعالی از ان معنی منزه و مبرا است که قدمے در
در مذهب مجسمه دارد ایمان آریم که او تعالی قریب و با ماست اما معنی قرب و معیت ندانیم که چیست
درین نشاه نهایت نصیب کمل ایمان بغیب است بذات و صفات او تعالی ﷺ و در بیان
بارگاه الست ٭ بیش ازین پے نبرده اند که هست ٭ ایمان بغیب که نصیب اخص خواص است
در رنگ ایمان غیب عوام نیست عوام باستماع یا باستدلال ایمان بغیب حاصل کرده اند و اخص خواص
غیب الغیب را در پس پردهائے ظلال جمال و جلال و ورائے سرادقات تجلیات و ظهورات
مطالعه نموده ایمان بغیب حاصل نموده اند و متوسطان ظلال را اصل انگاشته و تجلیات را عین
متجلی دانسته بایمان شهودی خرسند اند و در حق ایشان ایمان بغیب نصیب اعدا است

جلوه و مشهده یعنی حق جل و علا ۱۲

عہ یعنی درگاه حق جل ذکره که وقت اخذ میثاق فرموده الست بربکم ۱۲ عہ یعنی تشنه دن از بحران صادق ۱۲

جعل و بخت آزاد باشد چه آنچه دیگران از افراد امّت موعود است او را اینجا میسّر است علیه و علی آله الصلوٰة والسلام ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ؛ باید دانست که کلمۂ نفی را حضرتِ خلیل علیٰ نبیّنا و علیه الصلوٰة والسلام تمام کرد و هیچ درے از درهائے شرک نگذاشت که مسدود و نساخت لهٰذا امام انبیا آمد علیهم الصلوٰة والسلام و پیش قدمِ ایشان گشت و علیه و علیهم الصلوات والتحیّات چه نهایتِ کمال درین نشأه منوط با تمامِ این نفی است زیرا که ظهورِ کمالاتِ کلمۂ طیّبه اثبات موقوف بنشأۂ آخرت است غایة ما فی الباب چون خاتم الرسل علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات درین نشأه بدولتِ رویت مشرّف گشت از کمالاتِ کلمۂ طیّبه اثبات درین نشأه نیز نصیبِ وافر یافت توان گفت که کلمۂ اثبات باندازهٔ این نشأه بعثتِ ایشان تمام گشت علیه و علی آله الصلوٰة والسلام و به همین معنی تواند بود که تجلّی ذات در حقِ ایشان درین نشأ اثبات مینمایند و دیگران از امّت موعود میسازند والسلام علیٰ من اتّبع الهُدیٰ والتزم متابعة المصطفیٰ علیه و علیٰ آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها؛

مکتوب دهم

بحقائق آگاهی برادر حقیقی جناب حضرتِ ایشان میان محمد مودود صدور یافت در بیانِ آنکه هر ظهوری که باشد بے شائبۂ ظلّیت نیست بخلافِ ظهورِ فوقِ عرشی و چون قلب بنهایتِ خود رسد لمعهٔ از انوارِ عرشی اقتباس مینماید و ما یناسب ذٰلک الحمد للّٰه و سلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ شیخ ابویزید بسطامی قدّس سرّہ گوید اگر عرش و آنچه در عرش است در زاویۂ قلبِ عارف نهند عارف را از فراخیِ قلب هیچ احساس بآن نشود؛ شیخ جنید تائیدِ این سخن مے نماید و بدلیلِ اثبات آن میکند و میگوید که حادث چون بقدیم مقترن گردد آنرا اثرے نماند یعنی عرش و ما فیه حادث است قلبِ عارف که محلِ ظهورِ انوارِ قدم است چون آن حادث را بآن قلب اقتران واقع شود مضمحل

عینِ نقص پس هرچه برما متجلی و مکشوف و مشهود گردد همه غیرِ حق است سبحانه و او تعالی ورا،
الورا است حضرتِ خلیل علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام می فرماید اَتَعۡبُدُوۡنَ مَا تَنۡحِتُوۡنَ
وَاللّٰهُ خَلَقَكُمۡ وَمَا تَعۡمَلُوۡنَ منحوتِ ما خواه بدست تراشیده باشیم و خواه به عقل و وهم همه مخلوق حق
است سبحانه و شایان عبادت نه، شایانِ عبادت آن خدائے بیچون و بیچگونه است که دست
عقل و وهم ما از دامن ادراکِ او تعالی کوته است و دیده کشف و شهود ما از شهودِ عظمت و جلال او
سبحانه خیره و تباه پس ایمان باین چنین خدائے بیچون و بیچگون جل سلطانه میسر نشود مگر بطریق
غیب چه ایمانِ شهودی ایمان باو نیست تعالی بلکه ایمان است بمنحوت خود که از مخلوقاتِ اوست تعالی
و تشریک است ایمان غیر را با ایمانِ او تعالی بلکه ایمان بغیر است و بس اَعَاذَنَا اللّٰهُ سبحانه عن
ذٰلك ایمان بغیب وقتے میسر شود که وهم سریع السیر را آنجا جولانگاه نماند و هیچ چیز از انجا در متخیل
منتقش نگردد و این معنی در اقربیتِ او تعالی متحقق است که از حیطهٔ وهم و خیال بیرون است چه
هرچند دورتر بود جولانگاه وهم آنجا بیشتر باشد و در سلطنت خیال زود تر داخل شود این دولت مخصوص
بانبیا است علیهم الصلوات والتسلیمات و ایمان بغیب نصیب این بزرگواران است
علیهم الصلوات والتسلیمات و بتبعیت و وراثتِ ایشان هرکرا این دولت مشرف سازند
و ایمان بغیب که عامهٔ مومنان را حاصل است از حیطهٔ وهم خارج نیست چه وراء الورا نزد عوام در جانب
بعد است که جولانگاهِ وهم است و وراء الورا نزد این بزرگواران علیهم الصلوات والتسلیمات
والتحیات در جانبِ قرب که وهم را آنجا مجال نیست تا زمانیکه دنیا برپا است و حجبات دنیا نازل است
از ایمان غیب چاره ندارد چه ایمانِ شهود اینجا معلول است و چون نشاءهٔ آخرت پرتو انداز و
صورتِ وهم و خیال را شکند ایمانِ شهودی مقبول بود و از علت جعل و نحت مبرا باشد آنگاه که
چون محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه وعلی آله وسلم در دنیا بدولتِ رؤیت مشرف گشت
اگر ایمانِ شهودی در حقِ او علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات اینجا اثبات کنیم محمود بود و از علت

الصلوٰة والسلام

وَعَلٰی سَائِرِ الصَّالِحِیْنَ وَعَلَی الْمُؤْمِنِیْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ اَجْمَعِیْنَ ۵

مکتوب (۱۱) یازدہم

سے واقع است در سورہ نور ۱۲

بمخدومزادگی حقائق ومعارف آگاہی مظہر فیض الٰہی مجد الدین خواجہ محمد معصوم سلّمہ ربّہ صدور یافتہ در بیانِ بعضے از خصائصِ ظہورِ فوقِ عرشی ومعنی تاویلی کریمۂ اَللّٰہُ نُوْرُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ الآیۃ وبیانِ بعضے از خواصِ کمالاتِ انسان وفضائلِ جزوِ ارضی ومَا یُنَاسِبُ ذٰلِکَ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَیُصَلِّیْ عَلٰی نَبِیِّہٖ وَسَلَّمَ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الْکِرَامِ عالمِ کبیر باوجودِ وسعت وتفصیل چونکہ ہیئت وحدانی ندارد قابلیتِ ظہورِ بسیطِ حقیقی کہ مجرّد از نسب واعتبارات است ومعرّا از تفاصیل وشیون وصفات نیست ندارد اشرفِ اجزاءِ عالمِ کبیر عرش حضرت رحمٰن است کہ محلّ ظہور انوار حضرت ذات مستجمع الصفات است جلّ سلطانہٗ وماورائے عرشِ مجید ہرچہ از عالم کبیر است ظہورات دران از شائبۂ ظلیّت خالی نیست لہٰذا ربّ العالمین سرّ استوا را در بیانِ اجزاءِ عالمِ کبیر مخصوص بعرشِ مجید گردانید کہ افضلِ اجزاءِ آن عالم است زیراکہ ظہورِ ظلّے از ظلال فی الحقیقۃ ظہورِ او نیست تعالیٰ تا بعبارتِ استوا تعبیر نمودہ آید وایضاً ظہوریکہ آنجا است دائمی است بے تخلّلِ استتار ہرچند نور آسمانہا وزمین اوست تعالیٰ امّا آن نور مقرون بحُجُبِ ظلال است بے توسّطِ ظلیّت دریہا ظہور نفرمودہ است واین ہمہ ظہورات مقتبس از انوارِ ظہورِ عرشی است کہ بحجابِ ظلّے از ظلال محتجب گشتہ ظہور فرمودہ است در رنگِ آنکہ از دریائے محیط بتوسّطِ ظروف آب را ہرجا ببرند ومنتفع گردند ودر رنگِ آنکہ از مشعلِ کلان چراغہائے خورد را گیرانند واطراف واکناف را بآن چراغہا روشن سازند تا آنکہ در کریمۂ اَللّٰہُ نُوْرُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ مَثَلُ نُوْرِہٖ کَمِشْکٰوۃٍ فِیْہَا مِصْبَاحٌ اَلْمِصْبَاحُ فِیْ زُجَاجَۃٍ اَلزُّجَاجَۃُ کَاَنَّہَا کَوْکَبٌ دُرِّیٌّ یُّوْقَدُ مِنْ شَجَرَۃٍ مُّبٰرَکَۃٍ زَیْتُوْنَۃٍ لَّا شَرْقِیَّۃٍ وَّلَا غَرْبِیَّۃٍ یَّکَادُ زَیْتُہَا یُضِیْٓءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْہُ نَارٌ نُوْرٌ عَلٰی نُوْرٍ ایمائی است باین معارف

ومتلاشی گردد فکیف که محسوس شود وعجب نهار عجب رؤساء صوفیه که سلطان العارفین و سید الطائفه
باشند هرگاه چنین گویند وعرش مجید را در جنب قلب عارف هیچ اعتبار ننهند وعرش را خالی از ظهور
انوار قدم دانسته حادث گویند وقلب را بواسطهٔ ظهور انوار قدم قدیم نامند از دیگران چه گویند وچه توان
نزد این فقیر که مرباے جذبات الٰهی است حل این معما آنست که قلب عارف چون بمقتضائے
استعداد خاص خود بنهایة النهایة برسد وکمالے حاصل کند که فوق آن متصور نباشد قابلیت آن
پیدا میکند که لمعه از لمعات بے نهایت ظهور انوار عرشی بروے فائض گردد ونسبت لمعه با آن
لمعات نسبت قطره باشد بدریائے محیط بل اقل عرش آنست که حضرت حق سبحانه وتعالی آنرا
عظیم مے نامد وسر استوا آنجا اثبات میفرماید قلب عارف را بواسطهٔ جامعیت بر سبیل تشبیه وتمثیل
عرش الله میگویند یعنی چنانچه عرش مجید برزخ است درمیان عالم خلق وعالم امر در عالم کبیر وجامع
هر دو طرف خلق وامر قلب نیز برزخ است میان عالم خلق وعالم امر در عالم صغیر وجامع است
هر دو طرف خلق وامر آن عالم را پس قلب را نیز بر سبیل تشبیه عرش میتوان گفت بشنو بشنو قابلیت
ظهور انوار قدم که از شائبه ظلیت منزه ومبرا است مخصوص بعرش مجید است هیچ از عالم خلق
ونه از عالم امر ونه از عالم کبیر ونه از عالم صغیر این قابلیت ندارد وغیر از عرش مجید وقلب عارف کامل بواسطه
علاقهٔ جامعیت وبرزخیت ازان انوار اقتباس مینماید وغرفے از بحر بدست مے آرد وبعد عرش وقلب
عارف تام المعرفت هرجا ظهور است بداغ ظلیت متسم است وبوئے ازاصل نیافته بایزید
اگر از سکر این چنین گوید میرسد اما از جنید که مدعی صحو است این سخن زیبا نیست چه کنند که از حقیقت
معامله آگاهی نیافتند وازگرداب دریائے ظلیت بساحل نشتافتند این سخن هرچند امروز در نظر اکثر
خلق مستبعد مینماید اما امروز را فردا نزدیک است استعجال ننمایند أَتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ
وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ؛ وَالسَّلَامُ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفَىٰ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ
آلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ الْعُلَىٰ وَعَلَىٰ جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَعَلَى الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ

تجلّیات و ظهورات است تجلّیِ ذات باشد یا تجلی صفات بعد ازان معامله تجمّل قرار می یابد چنانچه شمّهٔ ازان
در بیان خواهد آورد انشاء الله تعالیٰ و این ظهور جامع هر چند مقرون بصفات است امّا صفات درین
موطن حجابِ ذات نیستند حجابیّتِ صفات مر ذات را تعالیٰ و تقدّس مخصوص بظهوراتِ ظلّیه
است زیرا که ظهوراتِ ظلّیه در مرتبهٔ علم است و ظهورِ اصل در مقامِ عین و در علم صفات حجابِ ذات‌اند
نه در عین نمی بینی که زید را در مرتبهٔ علم چون تعقّل کنی ظهور او در علم بصفات خواهد بود مثل طویل یا قصیر
عالم یا جاهل صغیر یا کبیر شاعر یا کاتب این همه صفات که تعقّل کنی حجابِ ذاتِ او خواهند بود و این همه تقییدات
کلیه مفیدِ تشخّص او نخواهند گشت و چون آن زید رخت از علم بعین کشد و با وجودِ صفات مشهود گردد
و معامله از ظلّیت با صالة قرار یابد چه صورتِ علمی زید ظلّ است مر زید موجود خارجی را که اصلِ اوست اینجا
صفات حجاب ذات او نخواهند بود و محسوس شخص مستجمع صفات خواهد گشت و همچنین مفارقهٔ صفات
از حضرتِ ذات تعالیٰ و تقدّس در مراتبِ ظلال است و در تصویراتِ مثال و چون وصول باصل
میسّر گشت صفات را منفک از ذات تعالیٰ نخواهد یافت و شهودِ ذات منفک از شهودِ صفات نخواهد بود
تجلی صفات که از تجلّی ذات جدا ساخته‌اند و تجلّی افعال علاحده دانسته‌اند همه در مقاماتِ ظلال است
بعد از وصول باصل یک تجلی است که متضمّن تجلّیاتِ ثلثه است مثلاً زید را که می بیند شهودِ ذات
او از شهودِ صفاتِ او منفک نیست در همان وقت که زید را می بیند می یابد که او عالم و فاضل است
علم و فضل چنانچه حجابِ رویتِ او نیستند منفک از و نیز نیند آرے اگر زید را تعقّل کنند و بصورِ ظلّیه او را
ادراک نمایند صفات از ذاتِ او منفک خواهند بود و حجابِ ذاتِ او خواهند گشت چنانچه گذشت
نمی بینی که مرئی در آخرت ذاتِ مستجمع صفات است تعالیٰ و تقدّس نه ذاتِ معرّا از اسما و صفات که
آن مجرّدِ اعتبار است زیرا که ذات را از صفات هرگز تجرّد نیست و صفات از ذات هرگز منفک
نیستند تجرّد باین اعتبار گویند که عارفِ کامل را چون گرفتاری ذات تعالیٰ و تقدّس استیلا
می یابد بلاحظهٔ اسما و صفات از نظرِ او ساقط میگردد و غیر از ذاتِ احدیّتِ تعالیٰ هیچ مشهودِ او نماند

زیرا که در کریمهٔ تمثیل برائے آن اختیار افتاده تا ظهور آن نور را در اینها بے توسط نه فهمند و ظل را
باصل مشتبه نسازند و نور ظل را منور و مقتبس از نور اصل دانند، یَهْدِی اللّٰهُ لِنُوْرِهٖ مَنْ یَّشَآءُ الآیة
الکریمة محمولة علی مراد الله تعالیٰ و نحن نأوّلها بتأویل یوسع علمنا مقول
یکون الله سبحانه و حسن توفیقه تعالیٰ: اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ نور آنست که اشیا
باو روشن گردند آسمانها و زمین باو تعالیٰ روشن گشته است چه او سبحانه اینها را از ظلمات عدم
برآورده است و به ظلال وجود و توابع وجود متصف گردانیده منور ساخته است آسمانها و زمین را
که بآن نور روشن گشته اند در رنگ مشکوٰة تصور باید نمود و آن نور را بمثابه مصباح باید دانست که
که دران مشکوٰة مودع است و دخول کاف تمثیل بر مشکوٰة بنابر اشتمال آن مشکوٰة است بر آن
مصباح و از زجاجه پردهٔ اسما و صفات ملاحظه باید نمود چه آن نور متلبس باسما و صفاتست نه معرا از
شیون و اعتبارات و زجاجه صفات عن سلطانها بحسن وجوب و جمال قدم همچون کوکبی
است درخشان و آن مصباح که دران مشکوٰة مودع است از شجرهٔ مبارکهٔ زیتونه ایقاد یافته است
که کنایت از ظهور جامع عرشی است که استوائے رمزیست ازان ظهور چه ظهورات دیگر که باسمانها
و زمین تعلق دارند در رنگ اجزا اند مر آن ظهور جامع را و چون آن ظهور جامع لامکانی است
و بے جهت است لَا شَرْقِیَّةٍ وَّلَا غَرْبِیَّةٍ آمد توان گفت یَکَادُ زَیْتُهَا یُضِیْٓءُ وَلَوْ لَمْ
تَمْسَسْهُ نَارٌ صفت مادحه است مر آن شجره مبارکه را و بیان صفا و تلألؤ زیت آن شجره
است که ممثل بها است نُوْرٌ عَلٰی نُوْرٍ یعنی آن پردهٔ زجاجه از جهت صفا و درخشندگی ازدیاد آن
نور نموده است و در حسن و جمال آن افزوده چه کمالات صفات با کمالات ذات تعالیٰ و تقدس
جمع گشته است و حسن صفات با حسن ذات تعالیٰ مقترن شده با وجود تضاعف نور و کمال
ظهور یَهْدِی اللّٰهُ لِنُوْرِهٖ مَنْ یَّشَآءُ بلی مَنْ لَّمْ یَجْعَلِ اللّٰهُ لَهٗ نُوْرًا فَمَا لَهٗ مِنْ نُّوْرٍ این ظهور
جامع که بعرش انتساب یافته است منتهائے مشاهدات و معاینات و مکاشفاتست و نهایة

و مشابهِ عرشِ عالمِ کبیر تجلی که آنجاست بے شائبۂ ظلّیت لمعه از همان تجلی بے آن شائبۂ ظلّیت نصیبِ
آن قلب است هر چند بآسمانها و زمین نیز از همان تجلی رسیده است امّا در پردۂ ظلّے از ظلال است
مگر قلب که در رنگ عرش از شائبۂ ظلّیت مبرّا است اگرچه ظهور باعتبار صغیر و کبیر متفاوت است
بقدرِ آئینۂ حسنِ تو مینماید رو پس تجلی بے شائبۂ ظلّیت بعد از عرشِ مجید نصیبِ قلبِ کمّلِ انسان
است و دیگران را ظلّیت و امنگیر است باید دانست که ظهورِ عرشی هر چند از شائبۂ ظلّیت مبرّا است
امّا آنجا صفات با ذات تعالیٰ و تقدّس ممتزج است و شیون و اعتبارات در ذات تعالیٰ ثابت
اگرچه صفات و شیونات دران مرتبه حجابِ ذات نباشند لیکن در دید و دانش مشارک اند و در محبت
و گرفتاری مساهم گرفتارانِ محبتِ احدیتِ مجرّده تعالت و تقدّست بشرکتِ امرے راضی نیستند
و بحکمِ کریمۂ الا للّٰهِ الدّینُ الخالصُ دین خالص اخواهانند عدمِ شرکتِ صفات علیٰ تفاوتِ
الدرجات نصیبِ هیئتِ وحدانیِ انسان است و نصیبِ هیئت وحدانی قلبِ انسان است
و نصیبِ جزوِ ارضیِ انسانست و فوق همه اینها هیئت وحدانی مر انسان را که برنگِ جزوِ ارضی
او برآمده است و حکمِ آن گرفته بالجمله عمدۂ این معامله جزوِ ارضی است امورِ دیگر در رنگِ تحسینات زائده
است در انسان دو چیز اند که عرش ندارد و عالمِ کبیر را از آن نصیب نیست در انسان جزوِ ارضی است
که در عرش نیست و هیئتِ وحدانی است که در عالمِ کبیر نیست و شعور بکه به هیئتِ وحدانی تعلق دارد
نورٌ علیٰ نورٍ است که مخصوص بعالمِ اصغر است پس انسان اعجوبه ایست که لیاقتِ خلافت پیدا
کرده است و بارِ امانت برداشته است از خصائصِ غریبۂ انسانی لشنو که معاملۂ او بجائے میرسد که قابلیتِ
مرآتیتِ حضرتِ احدیتِ مجرّده پیدا میکند و بے اقترانِ صفات و شیونات مظهرِ ذاتِ احد میگردد و تعالیٰ
شانهٗ و حال آنکه حضرتِ ذات تعالیٰ و تقدّس همه وقت مستجمعِ صفات و شیونات است هیچ وقت ذات را تعالیٰ انفکاکی از صفات و شیونات
نیست بیان این آنکه انسانِ کامل چون از گرفتاری ماسوائے ذاتِ احدیت تعالیٰ و تقدّس آزاد گشته گرفتاری بذاتِ
احد جلّ سلطانه پیدا کند و از صفات و شیونات هیچ ملحوظ و منظور و مقصود و مطلوبِ او نباشد بحکم

سے مربوط است بقول او قدس سره این ظهور جامع کہ مرتسل انتساب یافته است منتہاے مشاہدات الخ ۱۲

پس تجرد ذاتِ تعالیٰ و تقدس از صفات باعتبارِ نظرِ عارف گشت نہ باعتبارِ خارج و نفس امر کما
سنجی تحقیقه ان شاء الله تعالیٰ و ایضاً این ظهورِ جامع منتہاے تصویراتِ مثالی است کہ ماے
کہ بعد ازان ہر دو ہر در مراتِ مثال تصویر نمیتواند یافت چہ در مثال امرے را تصویر مینماید کہ مشابہت
و مناسبت بخارج داشته باشد اگرچه آن مشابہت در اسم بود و امریکہ بہیچ چیز و بہیچ وجه در خارج
مشابہت ندارد تصویر آن در مثال محال است و کمالاتِ فوق ازین قبیل اند کہ ہیچ چیز بہیچ
وجه مشابہِ اینہا نیست تا در مثال تصویر آن نموده آید آنجا ست کہ دران موطن جہل ہمہ وقت دامنگیر
است و عدم ادراک نشانہٴ ادراک است درین نشاه ہر چند ازان مقام غیر از جہل با علم یافت امرے
دیگر بحصول نہ پیوسته اما امید است کہ در آخرت قوتے بخشند و وصلے دہند کہ در شعشعان نور مثلاشی نگردد
و از حقیقتِ معاملہ آگاہ بودست تو مراد ل ده و دلیری بین ٭ رو به خویش خوان و شیرے بین ٭ آگاه
باش کہ ظهورِ فوق العرش در وہم نیندازد کہ حضرتِ حق سبحانه و تعالیٰ فوق العرش مستقر بود و مکان
و جہت او را ثابت باشد تعالیٰ عن ذلك و عما لا یلیق بجناب قدسه تعالیٰ ظهور بصورت نزد در مرآت
مستلزم استقرارِ زید نیست در مرآت ہر چند بیخبر دان در توہم افتند و لله المثل الاعلیٰ و مومنان در
آخرت حضرتِ حق سبحانه و تعالیٰ را در بہشت خواہند دید با آنکہ بہشت و غیر بہشت نسبت بحضرتِ
حق سبحانه برابر اند و ہمہ مخلوقِ وے اند تعالیٰ و تجلی کہ بکوه طور واقع شده بود شائبہ از حالیت و محلیت
نداشت غایه ما فی الباب بعضے محال قابلیتِ ظهور دارند و بعضے دیگر را این قابلیت نیست مرآت
قابلیتِ ظهورِ صور دارد و نعلِ مستور را این قابلیت نیست با آنکہ ہر دو از آہن اند پس تفاوت در
مظہر است نہ در ظاہر و نسبت بظاہر ہمہ مظاہر برابر اند قابل و نا قابل و ہمچنین الفاظے کہ موہم کلیت
و جزئیت باشند و یا حالیت و محلیت ازان مفہوم میگردد از ظاہر مصروف اند و شایانِ جنابِ قدس
او تعالیٰ نیستند از تنگی عبارت ارتکابِ این الفاظ نموده مے آید ٥ این قاعده یاد دار کہ آنجا کہ
خداست نہ نے جزو و نہ کل و نہ ظرف نے مظروف است ٭ و چون قلبِ انسان عرشِ عالمِ صغیر است

باوجوداله ‌میداراند درین رجوع هم تربیتِ اوست وهم تربیتِ دیگران زیراکه آن پرتوِ انوارِ اصل که
همچو جزوِ او ساخته اند در مدتِ رجوعِ اجزاءِ دیگرِ او را نیز منصبغ برنگِ خود میسازد و متلوّن بلون
خود مینماید چنانچه دیگران را از نقص بکمال مے آرد و از غیب بشهود دلالت مے کند و چون مدتِ دعوت
و رجوع تمام شود و کتاب باجل رسد شوقِ اصل پیدا شود و ندای رفیقِ اعلیٰ از نهادِ او سر زند و از
تعلقاتِ شتّی وارسته رخت از غیب بشهادت کشد و معامله را از گوش باغوش آرد و الموت
جسرٌ یوصلُ الحبیبَ الی الحبیب اینجا صادق مے آید باید دانست که ملک هر چند مشاهدِ اصل
است و شهودِ انسان در مرآتِ النفس است امّا آن دولت را در انسان کالجزء ساخته اند و بقای
آن بخشیده اند و متحقق بآن گردانیده بخلافِ ملک که آن دولت را در وے کالحیز نگردانیده اند
در بیرون نظّارگی میکند و بقائے و تحققے بآن حاصل نمے نماید آن انصباغ و تلوّن که انسان را
بلونِ اصل میسّر شده است ملک ندارد و اختصاصے که خاکیان را دست داده قدسیان را حاصل نه
زیراکه از درون تا بیرون تفاوت بسیار است اگرچه دولتِ درونی کالجزء بود و دولت بیرونی
کالکل درون درون است و بیرون بیرون کلامنا اشارةٌ وبشارةٌ لهذا خواصِ بشر از خواصِ
ملک افضل گشتند و باوجودِ آنها استحقاقِ خلافت پیدا کردند والله یختص برحمته من یشاء
والله ذو الفضل العظیم ۵ زمین زاده بر آسمان تاخته * زمین و زمان را پس انداخته * این
دولت انسان را بواسطهٔ جزوِ ارضی میسّر شده است و قلب که عرش الله گشته است بدولتِ
عنصرِ خاک است که جامعِ کل است و مرکزِ دائرهٔ امکان بلکه زمین از پستی و بے سری این همه علو
و رفعت پیدا کرده است و فروتنی او را سر بلند ساخته من تواضع لله سبحانه رفعه الله تعالیٰ
و چون انسان بعد از تمامی مدتِ رجوع و دعوت و بعد از انصباغ بصبغ اصل برجوع باصل نماید و متوجه
بجنابِ قدس گردد اختصاصے و انبساطے که او را آنجا میسّر شود یقین است که دیگرے را نشود و من
و منزلتے که او را حاصل گردد غیرے را نه چه او در اصل فانی گشته است و بقائے باصل پیدا کرده

اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ اور ایک قسم اتصال مجہول الکیفیۃ بحضرت احدیت مجردہ پیدا میگردد وآن گرہ کہ

کہ بذاتِ احد جل سلطانہٗ اورا حاصل شدہ بود نسبت قربِ بیچون بذات بیچون وروئے اثبات نماید

درین وقت انسانِ کامل مرآتِ ذاتِ احد میگردد نہ بحیثیتے کہ از صفات وشیونات دران بیچ مشہود

ومرئی نشود بلکہ احدیتِ مجردہ تعالت وتقدست در روے ظاہر ومتجلی باشد سبحان اللّٰہ العظیم

ذاتیکہ از صفات ہرگز انفکاک نداشت در مرآت این انسانِ کامل بحیثیت تجرد ظاہر ومتجلی گشت

وحسنِ ذاتی از حسنِ صفاتی متمیز شد واین مرآتیت ومظہریت غیر از انسانِ کامل احدے را میسر نشدہ

است وحضرتِ ذات تعالیٰ وتقدس بے اقترانِ صفات وشیونات در ہیچ چیز غیر از انسان

متجلی نگشتہ عرش مجید در عالمِ کبیر مظہر حضرتِ ذات مستجمع صفات است تعالیٰ وتقدس وانسان

کامل در عالم صغیر مظہر حضرت ذاتِ احد است کہ مجرد از اعتبارات است این مرآتیت از اعجوبہاے

انسان است واللّٰہ سبحانہٗ المعطی لا مانع لما اعطاہ ولا معطی لما منعہٗ والسلام

علی من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفٰی علیہ وعلی آلہٖ واصحابہٖ الصلوات والتحیات العلٰی

مکتوب (۱۲) دوازدہم

برادر حقیقی حضرت ایشان شیخ غلام محمد معصوم دریافتہ

بمعارف آگاہی برادر حقیقی حضرت ایشان سلمہٗ اللّٰہ تعالیٰ میان غلام محمد معصوم در یافت در بیان

آنکہ ملک ہرچند مشاہد اصل است وشہود انسان در مرآت انفس است اما آن دولت را انسان

کامل جزء ساختہ اند وبقا بآن بخشیدہ وما یناسب ذلک، الحمد للّٰہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفٰی

ملائکہ کرام علی نبینا وعلیہم الصلوٰۃ والسلام مشاہد اصلند ومتوجہ اصل وگرفتاری باصل

دارند شائبہ ظلیت در حق ایشان مفقود است انسانِ بیچارہ درین نشأہ کم است کہ از دائرہ ظلیت

قدم بیرون نہد وبے توسط مرایائے آفاق وانفس شہود دائمی پیدا کند بعد از وصول باصل توجے

از شعشعانِ انوار اصل را در مرآت قلب او متجلی ساختہ بعالم مثل باز میگردانند وتربیت ناقصان

بتخلق اوست ۱۲ — انسان ۱۲ — جلوہ گر ۱۲

سبحان اللّٰہ این چہ نسبت کہ بعد ازان ۱۲

فِی الْمُتَابَعَۃِ وَالْمُحَقِّقُوْنَ بِالْوِرَاثَۃِ ایشان بسبیلِ تبعیت و وراثت شریکِ دولتِ
خاصِ انبیااند عَلَیْہِمُ الصَّلَوٰاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ و محرمِ بارگاہ لاجرم بشرفِ کرامتِ عُلَمَاءُ اُمَّتِیْ کَاَنْبِیَاءِ
بَنِیْ اِسْرَائِیْلَ مشرف گشته اند فَعَلَیْکُمْ بِمُتَابَعَۃِ سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ وَحَبِیْبِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ
عَلَیْہِ وَعَلٰی جَمِیْعِ الْاَنْبِیَاءِ وَالْمُرْسَلِیْنَ وَالْمَلٰٓئِکَۃِ الْمُقَرَّبِیْنَ وَاَهْلِ الطَّاعَۃِ اَجْمَعِیْنَ
الصَّلَوٰاتُ وَالتَّحِیَّاتُ عِلْمًا وَّعَمَلًا وَّحَالًا وَّوَجْدًا لِیَکُوْنَ وَسِیْلَۃً اِلٰی حُصُوْلِ الْوِرَاثَۃِ
الَّتِیْ هِیَ نِہَایَۃُ دَرَجَاتِ السَّعَادَۃِ ؎

مکتوب چهاردهم (۱۴)

بمولانا احمد برکی صدور یافته در جوابِ استفسارِ او که صاحبِ منصبِ البته صاحبِ علم است
یا نه و استفسارِ دیگر که فنا فی الله و بقا بالله تا اکنون بدست نیامده و از عدمِ اطلاع بر احوالِ خود
که نموده بوده اند ؛ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی
دو صحیفه شریفه پے در پے رسید غرائے مصائب نوشته بودند اِنَّا لِلّٰہِ وَاِنَّآ اِلَیْہِ رَاجِعُوْنَ ؛
یاران و دوستان فرمایند که هفتاد هفتاد هزار بار کلمه طیبه لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ بروحانیتِ مرحومی
خواجه محمد صادق و بروحانیتِ مرحومه همشیره او اُمِّ کلثوم بخوانند و ثوابِ هفتاد هزار بار را بروحانیت
یکے بخشند و هفتاد هزار دیگر را بروحانیتِ دیگرے از دوستان دعا و فاتحه مسئول است نوشته بودند
که در مکتوبات اندراج یافته است که صاحبِ منصب صاحبِ علم است مجدد یا قطب الاقطاب صاحب
علم است و اقطابِ بقعات در رنگِ اجزائے وے اند و دست و پائے وے اند بعضے را علم
بداریتِ خود بود و بعضے دیگر را نبود و نوشته بودند که فنا فی الله و بقا بالله تا اکنون بدست نیامده
چه توان کرد که شما در صحبت کم بوده اید و این قدر مکث نه کردید که از حصولِ بعضے از احوالِ شما
اطلاع داده شود اکنون از هندوستان فنا و بقاءِ شما را مشاهده میکنم و این دو کمال که گفته اند در شما

ومنصبغ برنگِ اصل شده دیگرے راچہ مجال کہ با او برابری جوید چہ انصباغ دیگران اگرچہ باعتبار تجرد وتنزہ اکمل واتم بود امّا از خارج آمدہ است حکم عارض دارد وانصباغ انسان چون درونی است حکم ذاتی دارد وشتّان ما بینہما این کمال مخصوص بانبیا است صلوات اللّٰہ تعالیٰ وتسلیماتہٗ علیہم اجمعین کہ مراد از خواصّ بشر ایشانند وبوراثت وتبعیت ہر کرا این دولتِ عظمیٰ مشرف سازند ور اصحاب انبیا علیہم الصلوات والتحیات ببرکت صحبت این دولت بشیر میسّر بودہ واز غیر اصحاب کرام ہر کرا بنوازند ہر چند قلیل بوند بل اقل ع اگر بادشہ بردرِ پیرزن :: بیاید تو اے خواجہ سبلت مکن ۔ رَبَّنَا اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا اِنَّکَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ بحرمت سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ عَلَیْہِ وَعَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ اَکْمَلُہَا وَاَتَمُّہَا

مکتوب سیزدہم (۱۳)

بمیرزا شمس الدین صدور یافتہ درجواب کتابت او و دربیان آنکہ نصیب علماءِ ظواہر چیست و نصیب صوفیہ علیہ چیست ونصیب علماءِ راسخین چیست کہ ورثۂ انبیا اند وما یناسب ذلک ::

بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند صحیفۂ شریفہ کہ از روئے کرم صادر فرمودہ بودند اخوی اعزّی شیخ محمد طاہر رسانیدند وخوشوقت ساختند اندراج یافتہ بود کہ تا زمانِ حصولِ ملاقات بمکتوبات کہ مشتمل نصائح باشد یاد کردہ باشند مخدوما مکرما اَلنَّصِیْحَۃُ ہِیَ الدِّیْنُ ومتابعۃ سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ عَلَیْہِ وَعَلَیْہِمْ مِنَ الصَّلَوَاتِ اَفْضَلُہَا وَمِنَ التَّحِیَّاتِ اَکْمَلُہَا نصیب علماءِ ظواہر از دین ومتابعت بعد از تصحیح عقائد علم شرائع واحکام است وعمل بمقتضائے آن علم ونصیب صوفیہ علیہ باآنچہ علما دارند احوال ومواجید است وعلوم ومعارف ونصیب علماءِ راسخین کہ ورثۂ انبیا اند علیہم الصلوات والتسلیمات باآنچہ علماءِ ظواہر دارند وباآنچہ صوفیہ بآن ممتاز اند اسرار ودقائق است کہ درمتشابہات قرآنی رمزے واشارتے بآن رفتہ است وبرسبیل تاویل اندراج یافتہ فہم الکاملون

ونیز شنیده شد که چون جمعی با تعرّض نمودند بسهو ونسیان خود اعتذار نا کرده تیمّن و پیش آمده وگفته
که چه شد اگر اسامی خلفاء راشدین مذکور نشده ونیز شنیده که اکابر واهالی آن مقام درین باب مبالغه
ورزیدند وبشدّت وغلظت بآن خطیب بی انصاف پیش بیامدند ۵ وای نه یکبار که صد بار وای
ذکر خلفاء راشدین رضی الله تعالی عنهم اجمعین اگرچه از شرائط خطبه نیست ولیکن از شعائر اهل سنّت
است شکر الله تعالی سعیهم ترک نه کند آنرا بعمد مگر کسیکه دلش مریض است وباطنش
خبیث اگر فرض کنیم که بتعصّب وعناد ترک نکرده باشد وعید من تشبّه بقوم فهو منهم را چه جواب
خواهد گفت واز مظان تهمت که اتقوا من مواضع التهم چگونه خلاص خواهد گشت اگر در تقدیم
وتفضیل حضرات شیخین متوقف است طریق اهل سنّت را رافض است واگر در محبّت حضرات
ختنین متردّد است نیز از اهل حق خارج ودور نیست که آن بی حقیقت که بکشمیریت منسوب است
این خبث را از مبتدعان کشمیر اخذ کرده باشد معقول او باید ساخت که افضلیت حضرات شیخین
باجماع صحابه وتابعین ثابت شده است چنانچه نقل کرده اند آن را جماعه از اکابر ائمه که یکی
از ایشان امام شافعی است قال الشیخ الامام ابو الحسن الاشعری انّ تفضیل ابی بکر
ثم عمر علی بقیة الامة قطعی قال الذهبی وقد تواتر عن علی رضی الله تعالی عنه
فی خلافته وکرسی مملکته وبین الجمّ الغفیر من شیعته انّ ابا بکر وعمر رضی الله
تعالی عنهما افضل الامة ثم قال ورواه عن علی رضی الله تعالی عنه نیف وثمانون
نفسا وعدّ منهم جماعة ثم قال فقبّح الله الرافضة ما اجهلهم وروی البخاری الذی
کتابه اصحّ الکتب بعد کتاب الله تعالی عنه انه قال خیر الناس بعد النبی علیه
وعلی آله الصلوة والسلام ابو بکر ثم عمر ثم رجل آخر فقال ابنه محمد بن الحنفیة
ثم انت فقال انما انا رجل من المسلمین وامثال ذلک عنه وعن غیره من اکابر الصحابة
والتابعین کثیرة شهیرة لا ینکرها الا جاهل او معاند وآن بی انصاف

احساس میناییم و شما انکار این معنی مینمائید مسافت بعیده در میان است تا ملاقات صوری میسّر شود و اطّلاع بر احوال مکنونه متعسّر است مشایخ در فنا و بقا سخنان گفته اند که همه برمز و اشارت است از خود کس چه دریابد و حضرت حق سبحانه همه را علم احوال نمی بخشد شخصی را علم باحوال عطا فرموده پیشوا میسازد و جمعی را باو مربوط ساخته بمرتبهٔ کمال و تکمیل میرسانند و خاص کند بنده مصلحت عام را کاش شیخ حسن را چند روز دیگر نگاه داشته اطلاع بر بعضی احوال او داده بخدمت شما میفرستادیم آمدن شما مشکل و از یاران رشید و قابل شما اگر کسی می آمد و چند روز اقامت میکرد و فهم سخن هم میشد چه بلا خوب بود تا چیزهائی ضروری بوسی نموده میشد مقصود آنست که احوال حاصل شوند اطّلاع بر احوال امر دیگر است والباقی عند التلاقی ان شاء الله تعالی والسلام و نصیحتی که لابد است آنست که در درس علوم هیچ وجه خود را معاف ندارند اگر تمام وقت شما مستغرق بدرس شود هوس ذکر و فکر نه کنند ساعات شب از برای ذکر و فکر فراخ است شیخ حسن را نیز سبق میگفته باشند و معطّل نگذارند و چون آن حدود از علم قلیل النصیب است احیای علوم شرعیه نمائید زیاده چه مبالغه نماید اوراق وقایع خواجه و بس رسید اکثر جاها منظور در آمد مبشّرات اند از حضرت حق سبحانه و تعالی امیدوار باشند تا از قوة به فعل آیند والسلام

مکتوب پانزدهم (۱۵)

بسادات عظام و قضاة و اهالی و موالی کرام بلدهٔ سامانه صدور یافته در نکوهش خطیب آنجا که در عید قربان ذکر خلفاء راشدین را رضی الله تعالی عنهم ترک کرده و ما یناسب ذلک

الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی باعث تصدیع خدّام ذوی الاحترام سادات عظام و قضاة و اهالی و موالی کرام بلدهٔ سامانه آنکه شنیده شد که خطیب آن مقام در خطبه عید قربان ذکر خلفاء راشدین را رضی الله تعالی عنهم ترک کرده و اسامی متبرکهٔ ایشان نخوانده

مکتوب شانزدہم (۱۶)

بشیخ بدیع الدین سہارنپوری صدور یافتہ در جواب استفسارہائے او و در بیانِ عجائب و غرائب احوالِ برزخِ صغری و فضیلتِ مرگِ طاعون و ما یناسب ذالک۔ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی صحیفۂ شریفہ رسید اندراج یافتہ بود کہ درین حدود دو حادثہ قوی روے دادہ است اول حادثۂ طاعون دویم حادثۂ قحط اَعَاذَنَا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ وَاِیَّاکُمْ عَنِ الْبَلِیَّاتِ نوشتہ بودند کہ باوجود این فتن شب و روز بعبادت و مراقبہ صرف میگردد و باطن معمور است لِلّٰہِ سُبْحَانَہُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّۃُ عَلٰی ذٰلِکَ جوابِ اسولہ کہ اندراج یافتہ بود درسلک اکثر اوقات قرأت چہار قل کردہ میشود و کفنِ مسنون رجال راسہ ثوب است و دستار زائد است اقتصار بر مسنون مینمائیم و جواب نامہ نمی نویسیم کہ احتمالِ تلویث بقاذورات است و بسندِ صحیح بثبوت نہ پیوستہ است و عمل علمائے ماوراء النہر نیست و پیراہنِ تبرکی را اگر بجائے قمیص کفن بدہند گنجائش دارد۔ جامہائے شہدا ہمان اکفانِ ایشانست۔ و حضرتِ صدیق رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ وصیّت کردہ بودند کَفِّنُوْنِیْ فِیْ ثَوْبَیَّ ھٰذَیْنِ۔ برزخِ صغری چون از یک وجہ از مواطنِ دنیوی است گنجائش ترقی دارد و احوالِ این موطن نظر باشخاصِ متفاوتہ تفاوتِ فاحش دارد اَلْاَنْبِیَاءُ یُصَلُّوْنَ فِی الْقُبُوْرِ شنیدہ باشند و حضرتِ پیغامبر ما عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ شبِ معراج چون بر قبرِ حضرتِ کلیم عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ گذشتند دیدند کہ در قبر نماز میگذارد و ہمان لحظہ چون بآسمان رسیدند حضرت کلیم را آنجا یافتند معاملہ این موطن عجائب و غرائب دارد۔ و درین ایام چون بتقریبِ فرزندی اعظمی مرحومی نظر بآن موطن بسیار کردہ میشود اسرار غریبہ بظہور مے آید کہ اگر شمۂ ازان در گفت آید باعثِ فتنہا گردد۔ ہر چند سقفِ جنت عرشِ مجید است اما قبر نیز روضہ ایست از ریاضِ جنت۔ ہر چند عقلِ کوتاہ اندیش در تصور آن عاجز باشد چشمِ دیگر است کہ تماشائے این اعجوبہا مے نماید۔ مجرّد ایمان

باید گفت که محبت جمیع اصحاب پیغامبر علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات ماموریم و از بغض و ایذای
ایشان ممنوع حضرات ختنین از اکابر صحابه اند و از اقارب آنسرور علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات
پس محبت و مودت ایشان احق باشند قال الله تعالی قُل لَّا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى
و قال علیه و علی آله الصلوة و السلام اَللّٰهَ اَللّٰهَ فِي اَصْحَابِي لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا مِنْ بَعْدِي
فَمَنْ اَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي اَحَبَّهُمْ وَمَنْ اَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي اَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي
وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللّٰهَ وَمَنْ آذَى اللّٰهَ فَيُوشِكُ اَنْ يَاْخُذَهُ این قسم گل بدبو از ابتدای
اسلام تا این وقت معلوم نیست که در هندوستان شگفته باشد نزدیک است که ازین معامله تمام
شهر متهم گردد بلکه اعتماد از هندوستان مرتفع شود سلطان وقت نصره الله سبحانه علی اعداء
الاسلام از اهل سنت است و حنفی مذهب در زمان او این چنین بدعت نمودن نهایت جرأت است
بلکه فی الحقیقت معارضه کردن است با سلطان و خروج است از اطاعت اولی الامر مع ذلک
عجب است که مخادیم عظام آن مقام درین واقعه چور را معاف دارند و مساهله فرمایند قال الله تبارک
و تعالی فی ذم اهل الکتاب لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْاِثْمَ وَاَكْلِهِمُ
السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ و قال الله تعالی ایضا كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ
فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ و درین طور واقعات تغافل ورزیدن مبتدعان را دلیر
ساختن است و رخنه در دین کردن از مساهلات است که جماعه مهدویه اینجابه بر ملا اهل حق را بباطل
خود دعوت مینمایند و در اندک مدت یک دو ی را در رنگ گرگان از رمه می ربایند زیاده چه تصدیع
دهد چون استماع این خبر وحشت انگیز در شورش آورد و رگ فاروقیم را حرکت داد چند کلمه اقدام نمود
معذور خواهند داشت والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الهدی و التزم متابعة
المصطفی علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات و التحیات
و البرکات ۰

در حرکت آورد

ـه یعنی متابعان سید محمد جونپوری که در بلاد دکن تا حال بکثرت موجود اند و لادتش در حدود سنه هشت صد و چهل و هفت بوده ۱۲

در حدیث متفق علیه وارد است الطاعون شهادة لکل مسلم ۱۲

بوده است و این امت را شهادت است و الحق جماعه که درین وبا مے میرند عجب حاضر و متوجه میروند هوس مے آید که کسے درین ایام بآن جماعه ارباب بلا ملحق شود و رخت از دنیا بآخرت بکشد این بلا درین امت بظاهر غضب است و بباطن رحمت میان شیخ طاهر نقل میکردند که در لاهور در ایام طاعون شخصے دیده بود که میگویند هر که درین ایام بمرد حسرت خواهد کشید بلے هرگاه که نظر باحوال این گذشتگان میشوند و احوال غیبیه و معاملات عجیبه مشاهده میگردد مگر شهداء فی سبیل الله باین خصائص متمیز باشند ـ مخدوما مفارقت فرزندی اعزی قدس سره از اعظم مصائب است معلوم نیست که کسے بمثل این مصیبت مصاب شده باشد امّا صبر و شکرے که حضرت حق سبحانه و تعالی درین مصیبت این ضعیف قلب را کرامت فرموده از اجل نعم و اعظم انعامات است از حضرت حق سبحانه و تعالی مسألت مینماید که جزاء این مصیبت معدّ بآخرت باشد و در دنیا هیچ از ان جزا ظاهر نشود هر چند میداند که این مسألت از تنگی سینه است و الّا او تعالی واسع الرحمة است فللّٰه الآخرة والاولی والمسئول من الاخوان الامداد والاعانة و دعاء سلامة الخاتمة والعفو من الزلّات اللّذی للانسانیة والتجاوز من التقصیرات الناشئة من البشریة ربّنا اغفر لنا ذنوبنا و اسرافنا فی امرنا و ثبّت اقدامنا و انصرنا علی القوم الکافرین والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الهدی

مکتوب هژدهم (۱۸)

بشیخ جمال ناگوری صدور یافت در بیان آنکه نصیب علماء راسخین چیست و نصیب علماء ظواهر چیست و نصیب صوفیه چیست و در جواب التماسے که نموده بوده الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی ⁎ العلماء ورثة الانبیاء در مداحی علماء عظام کافی است علم وراثت علم شریعت است که از انبیا باقیمانده علیهم الصلوات والتسلیمات و علم شریعت را صورتے است و حقیقتے صورتش آنکه نصیب علماء ظواهر است شکر الله تعالی سعیهم که تعلق بمحکمات کتاب و سنت دارد و حقیقتش

اگرچہ بَعدَ اللُّتَیَّا وَالَّتِیْ مُنجی است امّا رفع کلمۂ طیّبہ مربوط بعمل صالح است و گریختن از موت
و با گناہِ کبیرہ است، در رنگِ فرار یومِ زحف و کسیکہ در زمین وبا باصبر ماند وہم بمیرد از شہداست
و از فتنۂ قبر مامون است و آنکہ صبر نماید و نہ میرد از غازیان است ؎ اِنْ قَالَ لِیْ مُتْ مُتُّ
سَمْعًا وَّطَاعَةً . وَقُلْتُ لِدَاعِی الْمَوْتِ اَهْلًا وَّمَرْحَبًا ۔ چند روز است کہ بلغم وفیرز بون
ساختہ است وضعفِ بدن بہم رسیدہ بضرورت اقتصار بر اجوبہ نمودہ آمد وَالسَّلَامُ

مکتوب ہفتادہم (۷۰)

بمرزا حسام الدین احمد صدور یافت در بیانِ آنکہ مصیبتہاے این عالم اگرچہ بظاہر جراحت اند
امّا فی الحقیقۃ باعثِ ترقیات اند ومراہم و در فضیلتِ مرگِ طاعون وَمَا یُنَاسِبُ ذٰلِکَ بَعْدَ
الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ تصدیع دہ میگردد کہ صحیفۂ شریفہ کہ مصحوبِ شیخ مصطفیٰ
در بابِ عزاء مصیبتہا ارسال داشتہ بودند بمضمونِ آن مشرّف گشت اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَیْهِ رَاجِعُوْنَ
این مصیبتہا بظاہر جراحتہا بودہ است وفی الحقیقت ترقیات ومراہم بعنایۃ اللّٰہ سبحانہ
نتائج وثمراتے کہ درین نشأہ بر آنہا مترتّب شدہ است عشرِ عشیرِ آن ثمرات است کہ از عنایات
او تعالیٰ در آخرت متوقّع ومامول است پس وجودِ فرزندان عینِ رحمت است ہم در حیوۃ شان
منافع وفوائد است وہم بر مماتِ شان ثمرات ونتائج مترتّب است امامِ اجلّ محی السنۃ در
حلیۃ الابرار مینویسد کہ در زمانِ عبد اللّٰہ بن زبیر سہ روز طاعون واقع شد و دران طاعون ہشتاد
وسہ پسر از حضرتِ انس کہ خادمِ حضرتِ پیغامبر بودہ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ
و آن سرور در حقِ او دعاءِ برکت فرمودہ فوت کردند وچہل پسر از حضرتِ عبد الرحمان بن ابی بکر
رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُمْ فوت شدند ہرگاہ باصحابِ کرامِ خیر الانام عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ
این معاملہ فرمایند ما عاصیان در کدام حساب در خبر آمدہ است کہ طاعون امتانِ سابق را عذاب

عہ یعنی در شوال سنہ شصت ونود وسہ رو مردم در ہر سہ روز ہفتاد ہزار کس ۱۲

۵ یعنی حلیۃ الابرار وشعار الاخیار فی تلخیص الدعوات والاذکار فی الحدیث للامام محی الدین ابی زکریا یحییٰ بن شرف بن مری النووی الشافعی المتوفی سنہ ست وسبعین وستمائۃ وہو کتاب معروف مشہور باذکار النووی فی مجلد مشتمل علی ثلاثمائۃ وستہ وخمسین بابا الخ ۱۲ کشف الظنون

کانهما الانور لها فی الحقیقة معرب ۱۲

مکتوب (۱۹) نوزدهم

بمیر محب الله صدور یافته در اتباع سنت سنیه واجتناب از بدعت نامرضیه وما یناسب ذلک

بعد الحمد والصلوٰة وتبلیغ الدعوات بسیادت پناه اخوی اعزی میر محب الله میرساند که احوال و اوضاع فقرای این حدود مستوجب حمد است المسئول من الله سبحانه سلامتکم و ثباتکم واستقامتکم درین مدت از کیفیت احوال آن حدود اطلاع نه بخشیده اند بعد مسافت از موانع است • النصیحة هی الدین ومتابعة سید المرسلین علیه وعلی آله وعلیهم الصلوٰة والسلام واتیان السنة السنیة والاجتناب عن البدعة الغیر المرضیة وان کانت البدعة ترٰی مثل فلق الصبح لانه فی الحقیقة لا نور فیها ولا ضیاء ولا للعلیل منها شفاء ولا للداء منها دواء کیف والبدعة اما رافعة للسنة او ساکتة عنها والساکتة لابد وان تکون زائدة علی السنة فتکون ناسخة لها فی الحقیقة ایضا لان الزیادة علی النص نسخ له فالبدعة کیف کانت تکون رافعة للسنة نقیضة لها فلا خیر فیها ولا حسن فیها ولیت شعری من این حکموا بحسن البدعة المحدثة فی الدین الکامل والاسلام المرضی بعد تمام النعمة ولم یعلموا ان الاحداث بعد الاکمال والاتمام وحصول الرضا بمعزل من الحسن فماذا بعد الحق الا الضلال ولو علموا ان الحکم بحسن المحدث فی الدین الکامل مستلزم لعدم کماله ومنبئ عن عدم تمام النعمة لما اجترؤا علیه • ربنا لا تؤاخذنا ان نسینا او اخطأنا • والسلام علیکم وعلی من لدیکم

مکتوب (۲۰) بستم

ف قال الله تعالی هو الذی انزل علیک الکتاب منه آیات محکمات هن ام الکتاب واخر متشابهات ۱۲

آنکه نصیب علماء راسخین است رضی الله تعالی عنهم که متعلق بمتشابهات کتاب و سنت است
و محکمات هر چند امهات کتاب اند اما نتائج و ثمرات آن متشابهات اند که از مفاتیح کتاب اند امهات
وسائل بیش نیستند از برائے حصول نتائج پس لب کتاب متشابهات آمد و محکمات کتاب قشر آن
لب متشابهات اند که برمز و اشارت بیان اصل مینمایند و از حقیقت آن معامله نشان میدهند علماء
راسخین قشر را بلب جمع ساخته اند و مجموع صورت و حقیقت شریعت را دریافته و این بزرگواران شریعت
را در رنگ شخصی تصور نموده اند که قشر و لب آن از صورت و حقیقت باشد علم شرائع و احکام را
صورت شریعت دانسته اند و علم حقائق و اسرار را حقیقت شریعت دریافته و جمعی بصورت شریعت
گرفتار گشته از حقیقت آن انکار نموده و پیر و مقتدائے خود را غیر از هدایه و بزدوی ندانسته و جمعی
دیگر هر چند گرفتار حقیقت آن گشته اما چون آن حقیقت را حقیقت شریعت ندانسته بلکه شریعت
را مقصور بر صورت دانسته و قشر انگاشته و لب را ورای آن تصور نموده لاجرم از حقیقت آن
حقیقت آگاهی نیافته و از متشابهات نصیبی فرا نگرفته والعلماء الراسخون هم الواقفون
فی حقیقته جعلنا الله سبحانه و ایاکم من محبیهم و متبعی آثارهم ثانیاً آنکه اخوی
میان شیخ نور محمد از جانب ایشان ظاهر ساخته که میفرمودند ما را از مشائخ سلاسل اجازتهاست
از جانب نقشبندیه نیز اجازت هست میخواهیم تجدید نمائیم با پیری و مریدی در طریقه علیه نقشبندیه تعلیم
و تعلم طریقه است نه بکلاه و شجره که در سلاسل دیگر متعارف است طریق این بزرگواران صحبت است
و تربیت ایشان انعکاسی است لاجرم در بدایت ایشان نهایت دیگران اندراج یافته است و راه
اقرب گشته نظر ایشان شافی امراض قلبیه است و توجه شان دافع علل معنویه نقشبندیه
عجب قافله سالارانند * که برند از ره پنهان بحرم قافله را * معذور خواهند داشت

والعذر عند کرام الناس مقبول والسلام

لمعه انعکاسی یعنی سرایت اطوار و اخلاق شیخ کامل مکمل در مرید بعد از حصول الصحبه بسبب انجذاب ۱۲

سکه و شما از ما تعلیم یافته اید ... و العذر عند کرام الناس مقبول ۱۲

ومعامله او ادنی وراء این است ؞ بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علی عباده
الذین اصطفی پرسیده بودند که تو در مکتوبات و رسائل خود نوشته که ظهور قلبی لمعه ایست از
ظهور عرشی و فضل کلی مر ظهور عرشی راست و در حدیث قدسی آمده است لا یسعنی ارضی ولا سمائی
ولکن یسعنی قلب عبدی المؤمن ازین حدیث لازم می آید که ظهور قلبی اتم بود و فضل مر اورا
ثابت باشد محبت آثارا حل این سوال مبتنی بر مقدمه است بدانکه ارباب ولایت قلب گویند
ومراد حقیقت جامعه انسانی دارند که از عالم امر است و بلسان نبوت علی صاحبها الصلوٰة و
السلام والتحیة قلب عبارت از مضغه است که بصلاح آن صلاح جسد مربوط است و بفساد
آن فساد جسد منوط کما ورد فی الحدیث النبوی علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات
ان فی جسد ابن آدم لمضغة اذا صلحت صلح الجسد کله واذا فسدت فسد الجسد
کله الا وهی القلب وسعت قلب لازم اطلاق اول است ازینجاست که بایزید و جنید
قدس الله تعالی اسرارهما از وسعت قلب خبر داده اند و عرش و ما فیه را در جنب عظمت قلب
محقر انگاشته و تنگی قلب لازم اطلاق ثانی است درین مقام قلب را تنگی بر نهجی است
که جزء لا یتجزی را که احقر و اصغر جمیع اشیا است در آنجا گنجایش نیست در بعضی اوقات که
تنگی قلب را بجزء لا یتجزی نسبت داده میشود آن جزو محقر در نظر در رنگ طبقات سموات
و ارض ظاهر میگردد این معامله وراء طور نظر عقل است فلا تکن من الممترین . هذا ؞
چون این مقدمه معلوم گشت بدانکه ظهوریکه بحقیقت جامعه مربوط است شک نیست که لمعه ایست
نسبت بظهور تام عرشی و فضل کلی درین مقام مر عرش راست و شیخ بایزید و شیخ جنید که آن
قلب را اوسع از همه گفته اند و عرش و ما فیه را در جنب آن محقر دانسته از قبیل اشتباه شی به انموذج
شیٔ است انموذجات عرش و ما فیه را در جنب جامعیت قلب محقر دیده حکم بر حقائق عرش
و ما فیه نموده اند و منشأ این اشتباه را این فقیر در کتب و رسائل خود مکرر نوشته است و آنچه در حدیث

بمولانا محمد طاہر بدخشی صدور یافته در فضائلِ صلوة و تحریض نمودن بر آنکه ارکان و شرائط و آداب و تعدیلِ ارکان کما ینبغی بجا باید آورد و ما یناسب ذٰلک اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی مکتوبِ شریف که از نواحیِ جونپور نوشته بودند رسید چون متضمن خبرِ ضعف بوده باعثِ بے آرامی گشت مترصدِ خبرِ صحت است بدست آینده ہا مرسل دارند و کیفیاتِ احوال را نویسند محبتِ اطوار چون این دار دارِ عمل است و دارِ جزا دارِ آخرت است سعی در اتیانِ اعمالِ صالحه باید فرمود و بهترینِ اعمال و فاضلترینِ عبادات اقامتِ صلوة است که عمادِ دین است و معراجِ مومن است پس اہتمامِ تمام در ادائے آن مرعی باید داشت و احتیاط باید نمود که ارکان و شرائط و سنن و آداب آن کما ینبغی و یلیق ادا یابد در رعایتِ طمانیت و تعدیلِ ارکان تکبیر از مبالغه نموده مے آید نیک محافظت نمایند که اکثر مردم نماز را ضائع ساخته اند و طمانیت و تعدیلِ ارکان را برہم زده اند وعیدہا در حقِ این جماعه وارد شده اند و تهدیدہا آمده و چون نماز درست شد امیدِ عظیم از برائے نجات میسر گشت چه دین برپا شد و معراجِ عروج با تمام رسید برشکر غلطیدا سے صفر ایبان ، از برائے کورے سوا سان ہا وَ السَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ الْعُلٰی ۔

مکتوب بست و یکم (۲۱)

بخواجه محمد صدیق ملقب بهدایه صدور یافته در بیانِ آنکه مراد از قلب که در حدیثِ قدسی واقع شده است لَا یَسَعُنِیْ اَرْضِیْ الخ مضغه است نه حقیقتِ جامعه که بعضے مشایخ از وسعتِ آن خبر داده اند اما مضغه که بعد از سلوک و جذبه و بعد از تصفیه و تزکیه و بعد تمکینِ قلب و اطمینانِ نفس از ترکیبِ اجزاءِ عشره صورت یافته و ہیئتِ وحدانی پیدا کرده و مزیتِ این مضغه بر حقیقتِ جامعه بچندین وجوه و در بیانِ آنکه این همه کمالات که مر مضغه را اثبات نموده شد در مقامِ قابِ قوسین است

ع خاک شو خاک تا بروید گل * که بجز خاک نیست مظهر گل * اے برادر دوست ارباب ولایت بدامان این علوم و معارف نرسد که مقتبس از مشکوٰة انوار نبوت است علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ وقلبے که حضرت خلیل الرحمٰن علی نبینا وعلیه وعلی جمیع الانبیاء والمرسلین وعلی الملائکة المقربین الصلوٰة والسلام اتمهما واکملهما اطمینان آن مسألت نموده است همین مضغه است چه حقیقت جامعهٔ او علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام به تمکین پیوسته بود و نفس با طمینان رسیده زیرا که این تمکین و این اطمینان در مرتبهٔ ولایت صورت می بندد که زینهٔ نبوت است علی اربابها الصلوٰة والسلام والتحیة مناسب شان نبوت تقلب و اضطراب مضغه است نه تقلب حقیقت جامعه که آن نصیب عوام است و حضرت رسالت خاتمیت علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة که ثبات قلب طلب نموده اند و گفته اند اللّٰهُمَّ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوْبِ ثَبِّتْ قَلْبِيْ عَلٰى طَاعَتِكَ مقصود ثبات مضغه است و در بعضے احادیث که در باب تقلب قلب وارد گشته اند نظر باحوال امثال اگر از قلب معنی عام گرفته شود که شامل حقیقت جامعه و مضغه بود نیز گنجایش دارد سوال این مضغه هرگاه بشرف يَسَعُنِيْ قَلْبُ عَبْدِيَ الْمُؤْمِنِ مشرف شده باشد و شیوان مرآت حضرت ذات تعالیٰ و تقدس گشته تقلب و اضطراب در وے چرا بود و محتاج باطمینان برائے چه باشد جواب ظهور هر چند اتمیت پیدا کند و از شائبهٔ شیون و صفات دارها جهل و حیرت بیشتر پیدا کند و نکارت و نایافت زیاده تر حاصل آید بسا است که با وجود این ظهور و با وجود این گنجایش از کمال جهل و حیرت طلب دلیل بر وجود صانع تعالیٰ نماید و در رنگ عوام بے استدلال یا تقلید یقین بوجود صانع تعالیٰ پیدا نکند پس تقلب و اضطراب مناسب حال آن باشد و طلب اطمینان مر او را ضروری بود و این فقیر در بعضے از رسائل خود نوشته است که عارف صاحب تقلیب را بعد از رجوع احتیاج باستدلال

قدسی آمده است موافق لسان انبیا است علیهم الصلوات والتسلیمات ومراد ازان
قلب مضغه است وشک نیست که ظهور اتم اینجا است ومرآتیت احدیت ذات مجرده اوتعالی
مراورا مسلّم است عرش را هرچند از ظهور تام که ظهور اصل است نصیب وافر است اما صفات را
دران موطن امتزاج است وچون صفات فی الحقیقت ظلال حضرت ذات اند تعالی وتقدس
آن ظهور از شائبه ظلیت پاک ومبرا نباشد آنجا است که عرش را از ظهور انسانی که باصل صرف
تعلق وارد لوقعات است ومرکز این معامله اوست سوال از حدیث قدسی وسعت آن
قلب مفهوم میگردد وتو آنرا تنگ میگوئی جواب تنگی آن باعتبار عدم گنجایش سوی است
ودروسعت آن باعتبار ظهور انوار قدم است فلا منافاة این فقیر در بعض رسائل خود تعبیر
ازان قلب باین عبارت کرده است الضیق الاوسع والبسیط الانبسط والاقل الاکثر
سوال شایان فضیلت حقیقت جامعه است که از عالم امر است مستعدها از عالم خلق است ومرکب
از عناصر این فضیلت از کجا یافت جواب عالم خلق را فضیلتی است بر عالم امر که او را عوام بلکه در
اکثر خواص ازان مرتبت قاصر است این معنی را این فقیر در مکتوبی که بنام مرحومی فرزندی اعظمی
دربیان طریق نوشته است واضح ساخته است اگر نزد وی ماند از آنجا تستفسر طلبند حقیقت این
مضغه بشنو عوام را مضغه ایست که بترکیب عناصر اربعه بهم رسیده است وخواص را بلکه اخص خواص را
مضغه ایست که بعد از سلوک وجذبه وبعد از تصفیه وتزکیه وبعد تمکین قلب واطمینان نفس بلکه
بمحض فضل وکرم خداوندی جل سلطانه از ترکیب اجزاء عشره صورت یافته است چهار
جزء از عناصر ویک جزء از نفس مطمئنه وپنج جزء از عالم امر این هر ده جزء باوجود تضاد وتباین
بیکدیگر بقدرت کامله واجب الوجود تعالی وتقدس صورت تضاد وتباین اینها زائل گشته
جمع شده اند وهیئت وحدانی پیدا کرده این اعجوبه را حاصل نموده اند جزو اعظم درین معامله
عنصر خاک است این هیئت وحدانی نیز برنگ جزو ارضی برآمده است وبخاک استقرار یافته

یعنی از قول ما که ظاهر در دیگر ... مطلوب است ... حلول حق جل و علا و فرود آمدن او در مضغه ...

فرموده یسعنی قلب عبدی المؤمن این معامله وراء طور نظر و فکر است زنهار ازینجا حلول و تمکن فهم نکنی که آن کفر و زندقه است هرچند عقل معاش باور نکند که عین یک شئ در شئ دیگر ظاهر شود و حلول و تمکن آنجا نباشد این از قصور عقل است و قیاس غائبست بر شاهد فلا تکن من القاصرین فرق دیگر آنست که حقیقت جامعه از عالم امر است و مضغه از عالم خلق است بلکه عالم خلق و عالم امر هر دو اجزای اویند خلق جزو اعظم اوست و امر جزو اصغر او و از اجتماع این هر دو جزو هیئت وحدانی ایجاد یافته است که اعجوبهٔ روزگار گشته است این اعجوبه هرچند از عالم خلق و از عالم امر جدا است و بهیچ کدام بواسطهٔ هیئت ترکیبی تناسب و تشابه ندارد اما معدود از عالم خلق است زیرا که جزو ارضی درین معامله عمده است و پستی خاک باعث رفعت او فرق دیگر آنکه وسعت حقیقت جامعه باعتبار ظهور صور اشیا است در وی و وسعت مضغه که بعد از تنگی آن مکشوف میگردد باعتبار گنجایش مطلوبست که نامحدود و نامتناهی است و آن تنگی دهلیز تنگ اوست که مانع دخول ماسوای است حتی که ذکر را نیز نمی گذارد که داخل سرادقات مذکور شود و شائبهٔ ظلیت را نیز نمیماند که گرد آن حریم مقدس گردد و ایضاً فراخی اول چون شائبهٔ چون دارد شایان گنجایش بیچون نبود و فراخی ثانی چون نصیبی از بیچونی یافته است چون را گنجایش ندهد عجائب کار و بار است همین قلب را بعد از رجوع بدعوت ظلمت و غین طاری میگردد و ازینجا است که سید البشر علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات فرموده اند انه لیغان علی قلبی تا چند بیان فرق نماید ما للتراب و رب الارباب ای برادر این مضغه را پارچه گوشت لایعبأ به خیال نکنی که آن جوهر نفیس است که خزائن و اسرار عالم خلق در وی مخزون گشته است و دقائق و خفایای عالم امر در وی مدفون شده باز یادتی معاملات خاصه که بهیئت وحدانی او منوط است اول اجزای عشره را بتصفیه و تزکیه و بجذبه و سلوک و بفنا و بقا مزکی و مطهر ساخته اند و از دنس تعلقات ماسوای آزاد گردانیده اند

بفتحتین چرک ۱۲

میگردد و دَرین مقام معلوم شد که در عَینِ حُصول و وصول اِحتیاج بدلیل است این مقام مُوافِقِ حالِ کمالاتِ مرتبهٔ نبوت است عَلیٰ صَاحِبِهَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّۃُ وآن مقام مناسبِ حالِ ولایت و چون صاحبِ این قلب را رُجوع بدعوت واقع شود قلق و اضطراب و تقلّب و تلوّنِ قلب او را بیشتر خواهد بود و هرگاه در عینِ وصول بواسطهٔ جهل و حیرت محتاج بدلیل است در زمانِ فُرقت اَولیٰ که باستدلال محتاج بود تا بوسیلهٔ استدلال فی الجمله اطمینان پیدا کند با آنکه گوئیم که دوستے کہ چندے روز از وے پوشیدہ داشته اند و بداغ فرقتِ آن متّسم ساخته جائے آن دارد که همواره به قلق و اضطراب بود و بر دوام بحزن و اندوه باشد کَانَ رَسُوْلُ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ مُتَوَاصِلَ الْحُزْنِ دَائِمَ الْفِکْرِ بعضے وجوه که فارق این دو اطلاقِ قلب اند بیان میکند بگوشِ هوش استماع باید نمود حقیقتِ جامعه که از عالمِ امر است بعد از تصفیه و تزکیه تمکینِ تام بر دوام او را میسّر است بخلافِ مضغه که اطمینانِ او مربوط بادراکِ حواس است تا از یافتنِ که شئے را بحواس درک ننماید از قلق نه بر آید لهذا حضرتِ خلیل عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَعَلٰی جَمِیْعِ الْاَنْبِیَاءِ وَالْمُرْسَلِیْنَ وَالْمَلٰٓئِکَۃِ الْمُقَرَّبِیْنَ از برائ اطمینانِ قلب خود سُوال کرد و گفت رَبِّ اَرِنِیْ کَیْفَ تُحْیِ الْمَوْتٰی فارقِ دیگر آنکه حقیقتِ جامعه بذکر متاثر میگردد و چون بکمالِ ذکر میرسد بذکر متّحد میشود و متجوهر بذکر میگردد و این مقام را صاحبِ عوارف قَدَّسَ اللّٰہُ تَعَالٰی سِرَّہٗ مقصدِ اسنے گفته است و این تجوهرِ قلب را بذکرِ ذاتِ تعالےٰ تعبیر فرموده بخلافِ مضغه که ذکر را با و راه نیست تا اثر او کجا و تجوهر او کجا آنجا ظهورِ ذکر راست با صالت نه بظلیت نهایتِ عروجِ ذکر تا اینجا مذکور است فرقِ دیگر آنکه حقیقتِ جامعه چون بنهایتُ النهایة رسد و از ولایتِ خاصه نصیبِ وافر حاصل کند اگر نمایندگی مطلوب پیدا آرد و ظاهر در وے ظلِّ مطلوب خواهد بود نه عینِ آن مطلوب در رنگِ مرآتِ ظاهر که ظاهر در وے شبحِ شخص است نه عینِ شخص بخلافِ مضغه که بر خلافِ مرآتِ ظاهر ظاهر در وے عینِ مطلوب است نه ظلِّ او لهذا

یعنی بسیار جدوجہد باید نمود تا از مقام قاب قوسین بمقام اَو اَدنیٰ وصول میسر گردد ۱۲

ومعاملۂ این مقام علاحدہ است تمام ورق را باید گردانید تا از قوسین بہ اَو اَدنیٰ رخت بر رواں شود و کلامنا اشارات و رموز و بشارات و کنوز و اللّٰہ سبحانہ الملہم وصلی اللّٰہ تعالیٰ علیٰ سیدنا محمد وصحبہ وسلم وبارک

مکتوب (۲۲) بست و دوم

بمولانا محمد صادق کشمیری صدور یافتہ در بیانِ شرافت یافتن بلدہ سرہند بر اکثر بلاد بطفیل حضرت ایشان سلمہ اللّٰہ تعالیٰ و مشاہدہ نمودن نورے کہ گروی از صفت و شان بوے راہ نیافتہ در زمین سکنے خود و آن زمین بعد از چندگاہ روضہ مقدسہ مخدوم زادہ کلان خواجہ محمد صادق قدس سرہٗ گشت ۞ الحمد للّٰہ وسلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ بعنایۃ اللّٰہ تعالیٰ و سبحانہ و بصدقہ حبیبہ تعالیٰ علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ والبرکۃ بلدہ سرہند گویا زمین احیاے من است کہ برائے من چاہِ عمیق تاریک را پُر کردہ صُفّۂ بلند ساختہ اند و بر اکثر بلاد و بقاع آنرا ارتفاع دادہ و نورے در آن زمین ودیعت گشتہ است کہ مقتبس از نور بے صفتی و بے کیفی است و در رنگِ نورے کہ از زمینِ مقدسۂ بیت اللّٰہ ساطع و لامع است پیش از ارتحالِ فرزندی اعظمی مرحومی بچند ماہ این نور را برین درویش ظاہر ساختہ بودند و در زاویۂ زمین سکنے فقیر آن را نشان دادہ نورے نمودند ساطع کہ گردے از صفت و شان بوے راہ نیافتہ بود و از کیفیات منزہ و مبرا آرزوے آن شد کہ آن زمین مدفن من شود و آن نور بر سرِ قبرِ من لامع بود این معنی را بفرزندی اعظمی کہ صاحبِ سِرّ بودہ ظاہر ساختم و از ان نور و از آن آرزوے مطلع گردانیدم اتفاقاً فرزندی مرحومی باین دولت سبقت کرد و در پردۂ خاک در دریاے آن نور مستغرق گشت ؎ ھنیئاً لارباب النعیم نعیمہا ۞ وللعاشق المسکین ما یتجرّع ۞ از شرافتِ این بلدۂ معظمہ است کہ مثل فرزندی اعظمی کہ از اکابر اولیاء اللّٰہ است

مثلاً قلب را از تقلّب گذرانیده بتمکین رسانیده اند و نفس را از امّارگی باطمینان آورده اند
و جزو ناری را از سرکشی و نافرمانی باز داشته اند و خاک را از پستی و پست فطرتی ارتفاع داده اند
علیٰ هٰذا القیاس جمیع اجزائے او را از افراط و تفریط بحدِ اعتدال و توسّط آورده اند بعد ازان
بمحضِ فضل و کرم این اجزا را ترکیب داده شخصِ معیّن ساخته اند و انسانِ کامل گردانیده قلبِ
آن شخص را که خلاصهٔ اوست و مرکزِ وجودِ او بمضغه تعبیر نموده اند اینست حقیقتِ مضغه که باندازه
عبارت در گفت آمده است وَالْاَمْرُ اِلَى اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ اگر ناقصے گوید که هر انسان مرکّب
ازین اجزائے عشره است و از ترکیب اینها هیئتِ وحدانی دارد گوئیم آرے ازین اجزا مرکّب
است امّا آن اجزا مزکّٰی و مطهّر نگشته اند و بجذبه و سلوک از دنسِ تعلّقاتِ ماسوای آزاد
نه گشته بخلافِ اجزائے انسانِ کامل که بفنا و بقا پاک و پاکیزه گشته اند چنانچه گذشت و در هر
انسان چون این اجزا متباین و متمایزند و هر جزو را احکام و احوالِ متمایزه است ناچار از هیئتِ
وحدانی نصیبے ندارد و اگر هیئتے پیدا کرده است اعتباریست نه حقیقی بخلافِ اجزای انسانِ
کامل که از تمایز و تباین برآمده ممتزج و مختلط گشته اند و احکام و احوالِ متمایزهٔ ایشان زائل گشته
بیک حکم قرار یافته اند پس ناچار هیئتِ وحدانی در وے حقیقی بود نه اعتباری در رنگِ
آنکه معجون را از ادویهٔ مختلفه راست سازند و سحق نموده جمیع اجزائے او را بایکدیگر خلط کرده
هیئتِ وحدانی ثابت کنند و از احکامِ متباینه بیک حکم آرند فافهم واللّٰه سبحانه اعلم
اے برادر این همه کمالات که آن مضغه را ثابت نموده است در مقامِ قابَ قوسین است
که در ظاهر رنگے از مظهر متوهّم است هر چند اینجا ظاهر اصل است نه ظلِّ آن که صورت باشد
امّا شخصِ ظاهر از رنگِ مرآت پاک و مبرّا نیست پس قوسین ثابت باشند و ماورائے این مقام
مقامِ اَوْ اَدْنیٰ است که ظاهر از مظهر رنگے نه گرفته است و امرِ زائد آنجا در تخیّل نیاید پس
قوسین آنجا مفقود باشند و جز یک رنگی در آنجا متصوّر نباشد که مناسبِ تعلیم اَوْ اَدْنیٰ است

سلمه الله تعالیٰ

مَنْ وَقَّرَ صَاحِبَ بِدْعَةٍ فَقَدْ اَعَانَ عَلٰی هَدْمِ الْاِسْلَامِ شنیده باشند بهمگی همت وتمامی
نهمت متوجه آن باید بود که ترویج سنتے از سنن نموده آید ورفع بدعتے از بدع کرده شود بهمه وقت
خصوصاً درین اوان ضعف اسلام اقامت مراسم اسلام منوط بترویج سنت وتخریب بدعت
گذشتگان در بدعت حسنی دیده باشند که بعض افراد آنرا مستحسن داشته اند اما این فقیر درین مسئله
بایشان موافقت ندارد وهیچ فرد بدعت را حسنه نمیداند وجز ظلمت وکدورت دران احساس نمینماید
قَالَ عَلَيْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وے یابد که درین غربت وضعف
اسلام سلامتی منوط باتیان سنت ست وخرابی مربوط بتحصیل بدعت هر بدعت که باشد بدعت
را در رنگ کلند میداند که بهدم بنیاد اسلام مینماید وسنت را در رنگ کوکب درخشان مے یابد که در
شب دیجور ضلالت هدایت میفرماید علمائے وقت را حضرت حق سبحانه وتعالی توفیق دهاد
که بحسن هیچ بدعت لب نکشایند وباتیان هیچ بدعت فتوئے ندهند اگرچه آن بدعت در نظر شان
در رنگ فلق صبح روشن درآید چه تسویلات شیطان را درما ورائے سنت سلطان عظیم ست در
ازمنه ماضیه چون اسلام قوت داشت ناچار تحمل ظلمات بدع مینمود وشاید که بعضے ازان ظلمات
در شعشعان نور اسلام نیز بعضے را نورانی متخیل میشد وباعث حکم بحسن آن میگشت اگرچه فی الحقیقت
هیچ حسن ونورانیت نداشت بخلاف این وقت که وقت ضعف اسلام ست تحمل ظلمات بدع
صورت ندارد واینجا فتوائے متقدمین ومتاخرین متمشی نباید ساخت چه هر وقت را احکام علیحده
است درینوقت عالم بواسطه کثرت ظهور بدعت در رنگ دریائے ظلمات بنظر مے درآید ونور سنت
باغربت وندرت دران دریائے ظلمانی در رنگ کرمهائے شب افروز محسوس میگردد وعمل بدعت
ازدیاد آن ظلمت مینماید وتقلیل نور سنت میسازد وعمل سنت باعث تقلیل آن ظلمت ست وتکثیر
آن نور فَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْثِرْ ظُلْمَةَ الْبِدْعَةِ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْثِرْ نُوْرَ السُّنَّةِ وَمَنْ شَاءَ
فَلْيُكْثِرْ حِزْبَ الشَّيْطَانِ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْثِرْ حِزْبَ اللّٰهِ اَلَا اِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ

لمعه ٥ اشارت است بحدیث من احیی سنة من سنتی قد امیتت بعدی فان له من الاجر مثل اجر من عمل بها من غیر ان ینقص من اجورهم شیئا رواه الترمذی وابن ماجه لمصححه سلمه الله تعالی

در اینجا آسوده است و بعد از مدتے ظاهر شد که آن نور متنوع لمعه ایست از انوار قلبیه این فقیر که از اینجا اقتباس نموده در آن زمین افروخته اند در رنگ آنکه چراغے از مشعله برافروزند قل کُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ اللّٰهُ نُورُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ

مکتوب بست و سیوم (۲۳)

بمخدومزاده خواجه محمد عبد الله سلمه الله وابقاه واوصله الی غایة ما یتمناه صدور یافته در بیان آنکه عمده کار اتباع سنت سنیه است و اجتناب از بدعت نامرضیه و مزیت طریقه علیه نقشبندیه بر سلاسل دیگر بواسطه اتباع صاحب شریعت علیه وعلی آله الصلوة والسلام والتحیة و عمل بعزیمت نمودن و مداحی این طریقه علیه نقشبندیه وما یناسب ذلک. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى نصیحتے که بفرزندی اعزی سلمه الله سبحانه عما لا یلیق بجنابه و بسائر احبه نموده می آید اتباع سنت سنیه است علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة و اجتناب از بدعت نامرضیه اسلام درین آوان غربت پیدا کرده است و مسلمانان غریب گشته اند و تا میروند غریب تر میگردند بحدیکه الله گوئے بر زمین نخواهد ماند ولا تقوم الساعة علی شرار الناس سعادتمند کسے است که درین غربت احیائے سنتے از سنن متروکه نماید و اماتت بدعتے از بدع مستعمله فرماید این آن وقت است که هزار سال از بعثت خیر البشر علیه وعلی آله الصلوة والسلام گذشته است و علامات قیامت پرتو انداخته است و سنت بواسطه بعد عهد نبوت مستور شده است و بدعت بعلت افشاء کذب جلوه گر گشته شاهبازے باید که نصرت سنت فرماید و هزیمت بدعت نماید ترویج بدعت موجب تخریب دین است و تعظیم مبتدع باعث هدم اسلام

لمعه ٥٣ عن ابن مسعود رضی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا تقوم الساعة الا علی شرار الخلق رواه مسلم یعنی برپا نگردد قیامت مگر بر بدترین خلق یعنی بدترین مردم ... آدمیان اند ...

ذکر اسم الله درین طریق در ابتدا مناسب بود و ذکر نفی و اثبات بعد ازان صورت بندد اگر ناقصے
سؤال کند و بگوید که برین تقدیر اکابر این طریق را از مقام اثبات نصیب نباشد و غیر از نفی نقد
وقت شان نبود جواب گوئیم که اثبات دیگران در اوائل حال این بزرگواران را میسر ست اما از بلند همتی
بآن التفات نمے نمایند بلکه شایان نفی دانسته آنرا نفی مینمایند و مطلوب مثبت را ورای ورای آن میدانند
پس هم اثبات دیگران ایشان را میسر ست و هم نفی ازان اثبات که مناسب مقام کبریائی ست
ایشان را مسلم بے خبرے سرانجامے بے بکار ایشان نبرد و بے بوالهوسے از حقیقت معاملهٔ ایشان آگاه
نبود شمه از عدم حصول این اکابر که دران موطن نفس حصول ست گفته شد اگر از حصول اکابر ایشان
لب کشاید خواص بعوام ملحق شوند و منتهیان در رنگ مبتدیان سبق الف و با اختیار کنند **شعر**
فریاد حافظ اینهمه آخر بهرزه نیست + هم قصهٔ غریب حدیث عجیب هست + و مراقبهٔ ذات تعالی
و تقدس که دیگران اختیار کرده اند نزد ایشان از حیز اعتبار ساقط ست و بے حاصل و مراقب را
آنجا جز ظلے از ظلال هیچ نیست تعالی الله عما یقولون علوا کبیرا ذات او تعالی بلکه اسما
و صفات او سبحانه نیز بیرون از حیطهٔ فکر و مراقبهٔ ماست آن مقام غیر از جهل و حیرت نصیبے
نیست نه آن جهل و حیرت که مردم آنرا جهل و حیرت دانند که آن مذموم ست جهل و حیرت این موطن
عین معرفت و اطمینان ست نه آن معرفت و اطمینان که در فهم مردم گنجد که از قبیل چون ست
و از بیچونی بے نصیب دران موطن هرچه اثبات کنیم بیچون خواهد بود تعبیر ازان خواه بجهل کنیم و خواه بمعرفت
من لم یذق لم یدر **وایضاً** توجه این بزرگواران باحدیت ذات ست تعالی و تقدس و از اسم و
صفت جز ذات نمیخواهند تعالی و تقدس و در رنگ دیگران از ذات بصفات فرود نمے آیند و
از ذروه بحضیض نمیگرایند عجب کاروبارست جمعے ازین طائفه ذکر اسم الله اختیار نموده اند و بآن
اکتفا نانموده بصفات فرود مے آیند و ملاحظهٔ سمیع و بصیر و علیم مینمایند و باز بسبیل عروج از علیم و بصیر و
سمیع باسم الله میروند چرا باسم الله تنها کفایت نکنند و قبلهٔ توجه جز احدیت ذات تعالی نسازند

الخاسرون الا ان حزب اللہ ہم المفلحون وصوفیۂ وقت نیز اگر بر سرِ انصاف بیایند وضعف
اسلام وافشائے کذب را ملاحظہ کنند باید کہ در ماورائے سنّت تقلیدِ پیرانِ خود نکنند و امورِ مخترعہ را
بہانۂ عملِ شیوخ دیدن خود نگیرند اتباع سنت البتہ منجی ست و مثمرِ خیرات و برکات و در تقلیدِ غیر
سنت خطر در خطر ست وما علی الرسول الا البلاغ پیرانِ ما را حضرتِ حق سبحانہ وتعالیٰ
از ما جزائے خیر دہاد کہ ما و اپس ماندگان را باتیانِ امورِ مبتدعہ دلالت نکردند و بہ تقلید خود ما در ظلمات
مہلکہ نینداختند و جز بمتابعتِ سنّت راہ ننمودند و غیر از اتباع صاحب شریعت علیہ وعلیٰ آلہ
الصلوٰة والسلام والتحیة وغیر از عمل بعزیمت ہدایت نفرمودند لاجرم کارخانۂ این بزرگواران بلند
آمد و پیش طاقِ وصولِ ایشان مرتفع گشت ایشانند کہ سماع و رقص را بہ پشت پا زدہ اند و وجد و تواجد
را بہ انگشت شہادت دو نیم ساختہ مکشوف و مشہودِ دیگران نزدِ این بزرگواران داخلِ ماسوی ست
و معلوم و متخیل آنہا قابلِ نفی معاملۂ این اکابر در ماورائے دید و دانش ست و در ماورائے معلوم و متخیل ست
و ورائے تجلیات و ظہورات ست و ورائے مکاشفات و معاینات ست اہتمامِ دیگران در اثبات ست
و ہمتِ این بزرگواران در نفیِ ماسوی دیگران تکرار کلمۂ طیبہ نفی و اثبات برائے آن میکنند تا دائرۂ اثبات
وسعت پیدا کند و تمام عالم کہ بعنوانِ غیریت پیداست بتکرار کلمۂ توحید بعنوانِ حقیت منکشف گردد
و ہمہ را حق بینند و حق یابند تعالیٰ وتقدس بخلاف این بزرگواران کہ مقصودِ شان از تکرارِ کلمۂ
طیبہ لا الٰہ الا اللہ وسعتِ دائرۂ نفی ست تا ہر چہ مشہود و مکشوف و معلوم و متخیل شدہ بود ہمہ در
تحتِ لا داخل شود و در جانبِ اثبات ہیچ چیز ملحوظ و منظور نبود و اگر فرضًا در جانبِ اثبات امرے
ظاہر شود آنرا نیز راجع بنفی باید ساخت و غیر از تکلم بکلمۂ مستثنیٰ در مقامِ اثبات ہیچ نصیب نباشد
پس ذکرِ نفی و اثبات در طرقِ دیگران مناسبِ حالِ مبتدیان باشد و ذکر اللہ کہ کلمۂ اثباتِ
محض ست بعد از ان مناسب بود تا مثبتِ مکشوف بتکرار این کلمۂ اثبات و استقرار و استمرار پیدا کند
بخلافِ طریقِ این اکابر کہ برعکس ست کہ اول اثبات ست و ثانی نفیِ آن اثبات و استقرار نفی

وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوٰاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ الْعُلٰى

مکتوب (۲۴) بست و چهارم

بحاجی محمد فرکتی صدور یافته در جواب کتابتیکه دران آرزو نموده بود که در جمیعِ ذرات مشاهدۀ جمالِ لایزال میسر شود و ما یناسب ذٰلک. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى. مراسلۀ شریفه که از کمال اخلاص و مودت مرسل داشته بودند موجب فرحت فراوان گشت نسبت رابطه همواره شمارا با صاحب رابطه میدارد و واسطۀ فیوضِ انعکاسی میشود شکر این نعمت عظمیٰ بجا باید آورد و قبض و بسط هر دو بازوے طیران این راه آند به قبض دلگیر نشوند و به بسط خوشحال نگردند آرزوے آن نموده بودند که در جمیع ذرات مشاهدۀ جمالِ لایزال میسر شود محبت اطوار ابندۀ را بآرزو چه کار و آرزوے او باندازۀ فهم قاصر او خواهد بود جمالِ لایزال در مرآتِ ذرات مشاهده نمودن از قصورِ نظر ست ذرات را چه مجال که مرایاے آن جمال گردند آنچه در مرایاے ذرات مشهود میگردد ظلے از ظلالِ بے نهایت آن جمال است او را تعالیٰ وراء الورا باید جست و بیرون دائرۀ آفاق و انفس باید طلبید نسبتے که الحال شما دارید فوق متمناے شماست زنهار بتقلید مردم به پستی میل نکنند و تمناے نزول از اوج بحضیض ننمایند کارخانۀ این اکابر بلند ست اِنَّ اللّٰهَ سُبْحَانَهٗ يُحِبُّ مَعَالِيَ الْهِمَمِ. اَلْمَسْئُوْلُ مِنَ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ جَمْعِيَّتُكُمُ الصُّوْرِيَّةُ وَالْمَعْنَوِيَّةُ وَالسَّلَامُ

مکتوب (۲۵) بست و پنجم

بخواجه محمد شرف الدین حسین صدور یافته در بیان آنکه هر عملے که بر وفق شریعت غرا کرده آید داخل ذکر ست اگرچه بیع و شری بود. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى صحیفۀ شریفه که

اَلَیْسَ اللّٰهُ بِکَافٍ عَبْدَهٗ نصِ قاطع ست وکریمۀ قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ مؤیدِ اینمعنی ست بالجمله
نظرِ ہمت بزرگوارانِ این طریقۀ علیه بلند افتاده است بهر زرّاقی و رقاصی نسبت ندارند لهذا
نهایتِ دیگران در بدایتِ ایشان مندرج گشته است و مبتدی طریقۀ ایشان حکمِ منتهی طُرقِ دیگر
یافته و از ابتدای سفرِ ایشان در وطن مقرر شده است و خلوت در انجمن بحصول پیوسته و دوامِ حضور
نقدِ وقتِ شان آمده ایشانند که تربیتِ طالبان مربوط به صحبتِ علیه ایشان ست و تکمیلِ ناقصان
منوط بتوجهٔ شریفِ شان نظرِ شان شافی امراض قلبیه است والتفاتِ شان دافعِ عللِ معنویه
یک توجهِ ایشان کار صد اربعین میکند و یک التفاتِ شان برابرِ ریاضات و مجاهداتِ سنین
نقشبندیه عجب قافله سالارانند ✦ که برند از رهِ پنهان بحرم قافله را ✦ سعادت آثارا ازین بیان
کسے توهم نکند که این اوصاف و شمائل جمیع اساتذه و تلامذه طریقۀ علیه نقشبندیه را حاصل ست
کلّا بلکه این شمائل مخصوص باکابر اکابرِ این طریقۀ علیه است که کار را بنهایة النهایه رسانیده اند
و مبتدیانِ رشید باین اکابر نسبتِ ارادت درست کرده اند و مراعاتِ آداب نموده اند اندراجِ
نهایت در بدایت در حقِ ایشان ثابت ست بخلافِ مبتدی ازین طریق که بشیخ ناقصِ این طریق
برسد اندراجِ نهایت در حقِ او متصور نیست چه شیخِ او بنهایت نرسیده است در حقِ مبتدی نهایت
چگونه متصور شود ؎ از کوزه برون همان تراود که در وست ✦ نجابت آثارا طریقِ این اکابر
طریقِ اصحابِ کرام ست علیهم الرضوان و این اندراجِ نهایت در بدایت اثرِ آن اندراج ست
که در صحبتِ خیر البشر میسر میشد علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام زیرا که در اولِ صحبتِ آن
سرور علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام آن میسر میشد که در انتها کم ست که دیگران را میسر گردد و این
فیوض و برکات همان فیوض و برکات ست که در قرنِ اول بظهور مے پیوست هرچند در ظاهر
آخر از اول دور ست نسبت بوسط امّا فی الحقیقت آخر باول از وسط نزدیکتر ست و منصبغ بصبغ آن
متوسطان آنرا باور دارند یا نه بلکه اکثرے از متاخران نیز معلوم نیست که بحقیقتِ این معامله وا رسند

بایستے درین امر جرأت نمینمودند و ملاحظۂ وصیت و سبقت افاده میکردند آنچه شما نوشته اید حق و صواب خواهد بود امّا مکتوبیکه مخدوم زادۂ کلان بمصحوب برادر عزیز خود ارسال داشته بودند متضمن کمال تواضع بوده است و مشتمل بر فرط طلب و شوق و عبارتها دران مکتوب اختیار نموده بودند که بے جنون طلب ایراد آن عبارات متصوّر نیست بعد از ارسال این مکتوب مگر انحرافے راه یافته باشد رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ امّا فقیر میداند که وصیت ایشان بے حکمت نخواهد بود و امید است که عاقبت محمود خواهد داشت افسوس ست که آن قسم طلب که شمّۂ ازان از مکتوب ایشان مفهوم میگشت برباد رود و ضدّ آن بجائے آن نشیند بر دوستان و هواخواهان این معنے بسیار گران ست جائے آنست که اهتمام آن دارند مگر اگر کار بمجرّد تلقین تمام ست مبارک باشد نزد فقیر تلقین ذکر در رنگ تعلیم الف و بے ست مر صبیان را اگر بمجرّد همین تعلیم محصّل بلکه مولوی است چه مضایقه متوقع از کرم و التفات شما آنست که پلّه طرف داری را بگذارند و بجمیع یاران بمساوات آشنائی کنند زیاده چه مبالغه نماید و السّلام +

مکتوب (۲۷) بست و هفتم

بمولانا محمد طاهر بدخشی ارسال یافته در جواب تشکیکات شیخ عبد العزیز جونپوری در مکتوب اوّل که بنام اوست دران نموده بود + بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَتَبْلِيْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند مکتوب شریف که بعد از مدّت مدید ارسال داشته بودند رسیده فرحت فراوان رسانید حضرت حق سبحانه و تعالی بجمعیّت ظاهر و باطن متحلّی و متزیّن دارد فقیر درین مدّت سه مکتوب بشما نوشته است از انجمله یک مکتوب بشما رسیده است مسافت بعیده عذر مینماید و مکتوبیکه مشیخت مآب شیخ عبد العزیز نوشته بودند بمصحوب مکتوب شما نیز رسید و آنچه اندراج نموده بودند بوضوح انجامید آنجا اندراج یافته بود که اگر حقائق ممکنات که صور علمیّه اند عدمات باشند که اضداد صفات اند لازم مے آید حصول آن عدمات

فرزندی اعزّی مصحوب مولانا عبدالرشید و مولانا جان محمد ارسال داشته بودند رسید و مبلّغ نذر نیز رسید جزاکم الله سبحانه خیرًا استماع خبر صحت شما فرحت فراوان ساینده فرزند فرصت غنیمت ست و صحت و فراغ مغتنم همواره اوقات را بذکر الٰهی جلّ شانه مصروف باید ساخت هر عملے که بر وفقِ شریعتِ غرّا کرده آید داخل ذکرست اگرچه بیع و شری بود پس در جمیع حرکات و سکنات مراعاتِ احکامِ شرعیه باید نمود تا آنها همه ذکر گردد چه ذکر عبارت از طردِ غفلت ست و چون مراعاتِ اوامر و نواهی در جمیع افعال نموده آید از غفلتِ آمر و ناهی آنها نجاتے میسّر شد و دوامِ ذکرِ او تعالی حاصل گشت این دوامِ ذکر و را یاد داشتِ حضراتِ خواجهاست قدّس الله تعالی اسرارهم که آن مقصور بر باطن ست و این در ظاهر نیز متمشّی ست اگرچه متعسّر ست وفّقنا الله سبحانه و ایّاکم بمتابعة صاحبِ الشّریعة علیه و علی آله الصّلوٰة والسّلام والتّحیّة +

مکتوب (٢٦) بست و ششم

بعرفان پناهی مرزا حسام الدین احمد ارسال یافته در جواب کتابتِ او که از آنجا بوئے جانب داری مے آید و در آنکه تلقینِ ذکر در رنگ تعلیم الف و بے ست مر صبیان را بسم الله الرّحمٰن الرّحیم

الحمد لله و سلامٌ علی عبادهِ الّذین اصطفی صحیفهٔ مکرّمت که مصحوبِ قاصدِ کشمیری کرم کرده ارسال داشته بودند بمطالعهٔ آن مشرّف گشت چون متضمّنِ خیریّتِ حضرات آنجد و دبوده فرحت بخشید جزاکم الله سبحانه خیرًا اندراج یافته بود که مخدوم زادهٔ کلان و خواجه جمال الدین حسین بواسطهٔ شرمِ تلقینِ میان شیخ الهداد آنجا نتوانستند رسید مخدوما هنوز ازین قسم سخنان بوئے جانب داری مے آید و ازین طرح و وضع مباینت و مخالفت مفهوم میگردد انّا لله و انّا الیه راجعون مخدوم زادهٔ کلان را بایستے شرمِ صحبتِ والدِ بزرگوارِ خود میکردند و شرمِ توجّه و افاده که در حضورِ ایشان نسبت بهر دو مخدوم زاده بامرِ حضرتِ ایشان واقع شده بود نیز میکردند میان شیخ الهداد با وجود دعوی پیرزادگی

موافقِ جمہور ست آنجمہور کدام صنف را مراد داشته باشد تا این زمان مسموع نشده ست که حقائق ممکنات را کسے ارواحِ انسانی گفته باشد العجب کل العجب شیخ خیال کرده که هر کسے سخن را بقیاس وتخمین میگوید وبتفکر وتخیل مے بافد کلّا معارفے که بے کشف والہام درگفت ونوشت آید بے شهود ومشاهده در تحریر وتقریر گنجد بهتان وافتراست علی الخصوص که مخالف قوم گوید شیخ مشار الیه تا چه اعتقاد داشته باشد واین معارف را از کدام قبیل فهمیده بود رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِیْۤ اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَی الْقَوْمِ الْکٰفِرِیْنَ وَالسَّلَامُ

مکتوب بست وهشتم (۲۸)

بمولانا محمد صادق کشمیری در جوابِ استفسار هائے او بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند مکتوبِ شریف رسید چون متضمن احوالِ پسندیده بود موجبِ فرحت گشت نوشته بودند که در وراثت معامله بجائے رسیده است که حمل صفات برو یے تعالی وتقدس بتکلف مینماید و ویرا سبحانه ورائے همه میداند سعی نمایند که این حمل بتکلف هم میسر نشود وبحیرتِ صرف انجامد پرسیده بودند که در رشحات از بابا آبریز نقل کرده است که گفته چون حق سبحانه وتعالی بروزِ ازل گلِ آدم مے سرشت من آب بر آن گل میریختم تاویلِ این چگونه باشد بدانند که در خدماتِ طینتِ حضرتِ آدم عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلَیْهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ چنانچه ملائکه کرام را عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلَیْهِمُ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ دخل داده بودند روحِ اورا قُدِّسَ سِرُّهٗ نیز دخل داده باشند وخدمتِ آبریزی با وسپرده وبعد از نشاء عنصری او بلکه بعد از کمالِ او باین معنے اورا اطلاع داده باشند جائز ست که حضرتِ حق سبحانه وتعالی ارواحِ مجرده را قدرتے بدهد که افعالِ اجسام صادر نماید ازین قبیل ست آنچه بعضے از کبرا از افعالِ شاقه خود خبر داده اند که پیش از وجودِ عنصری بقرونِ متطاوله صادر شده بودند آن صدورِ افعال از ارواحِ مجردهٔ ایشان بوده واطلاع برین معنے ایشانرا بعد از وجودِ عنصری حاصل شده جمعے را صدور

درذاتِ تعالیٰ وتقدّس وھو سُبحانہٗ منزّہٌ عن ذٰلک عجب شبہ ست میدانند کہ حضرت
حق سُبحانہٗ اشیاءِ شریفہ وکثیفہ رامیدانند وہیچ کدام ایںہارا درذاتِ او تعالیٰ حصول نیست وہیچ
کدام اتصاف نہ دریںصورت حصولؔ ازکجا پیدا شود ونیز اندراج یافتہ بود کہ حقائقِ ممکنات باید کہ
وجودی وثبوتی باشند نہ عدمی کہ حقائق عبارت ازارواح ونفوسِ ممکنات ست بلے وجود وثبوت
علمی دارند کہ درحقائق درکارست باید کہ این اعتراض اوّل برشیخ محی الدین بکنند کہ گفتہ
الاعیانُ ما شمّت رائحۃَ الوجودِ عجب کارست اینجا حقائق عبارت ازارواح ونفوس
ممکنات داشتہ اند واعیانِ ثابتہ ومعلومات اللہ راگذاشتہ ونیز اندراج یافتہ بود کہ انبیاء علیھم
الصلوات والتسلیمات واولیا علیھم الرضوان وسائرِ افرادِ انسان کہ ازممکنات اند اگر حقائق
اینہا عدمات باشد شرف وکرامت ازین زمرہ علیہ مسلوب ومعدوم میگردد چرا مسلوب ومعدوم
میگردد کہ او تعالیٰ بحکمتِ بالغہ وقدرتِ کاملہٗ خود آن عدمات راحُسنِ تربیتِ خود مرایائے عکوس
اسماوصفاتِ خویش ساختہ بشرفِ نبوت وولایت مشرّف گردانیدہ وبظلالِ کمالاتِ خود متجلی گردانیدہ
معزز ومکرّم ساخت چنانچہ انسان راازماءِ مہین خلق کردہ بدرجاتِ عُلیا رسانید العجب شرف و
کرامتِ انسان را درنظر درآوردند وتنزیہ وتقدیسِ واجب را تعالیٰ وتقدّس ازدست دادند میگویند
ہمہ اوست اشیاءِ خسیسہ رذیلہ راعینِ حق میگویند تعالیٰ وتقدّس وازان مقولہ تحاشی نمے نمایند
وحقائق عدمیہ مرانسان راتجویز نمے نمایند وازان تحاشی دارند حضرت حق سُبحانہٗ وتعالیٰ
انصاف دہاد ونیز اندراج یافتہ بود کہ سخن اجماعی را باہداغ ارتفاع نمیتوان نمود سخن متبع مقولہ
ہمہ اوست رامیدانیم چہ مقولہ ہمہ ازوست مجمع علیہ علماست تا این زمان کہ راہ ملامت وشناعت
برصاحبِ فصوص مسلوک ست بواسطہ ہمین مقولہ است کہ ہمہ اوست میگوید وحاصلِ معارفِ فقیر
کہ نوشتہ است ہمہ ازوست کہ مقبولِ شرع وعقل ست فکیف کہ مؤید بکشف والہام گردد وشیخ مشارالیہ
بعدازذکرِ اعتراضات درمقامِ شفقت آمدہ نوشتہ اند کہ اگر حقائقِ ممکنات را ارواح انسانی دارند

مکتوب بست ونہم (۲۹)

بفضیلت پناہی شیخ عبدالحق دہلوی صدور یافتہ دربیانِ آنکہ بہترین امتعۂ این نشأ حزن و اندوہ ست وگواراترینِ نعمِ این مائدہ المِ مصیبت الحمدللہ وسلام علی عبادہِ الذین اصطفےٰ مخدوما مکرما درورودِ مصائب ہرچند تحملِ اذی ست امّا امیدِ کرامتہاست بہترین امتعۂ این نشأ حزن و اندوہ ست وگواراترینِ نعمِ این مائدہ المِ مصیبت این شکر پارہ ہا بدار وئے تلخ غلافِ رقیق فرمودہ اند وبایں حیلہ راہِ ابتلا وانمودہ سعادتمندان نظر برحلاوت آنہا انداختہ آن تلخی را در رنگِ شکر میخایند ومرارت را بہ عکسِ صفرای شیرین مییابند چرا شیرین نہ یابند کہ افعالِ محبوب ہمہ شیرین اند حلقی مگر آنرا تلخ یابد کہ بماسوای گرفتارست دولتمندان در ایلامِ محبوب آن قدر حلاوت ولذت مییابند کہ در انعامِ او متصوّر نباشد ہرچند کہ ہردو از محبوب اند لیکن در ایلام نفسِ محبّ را مدخلے نیست ودر انعام قیام بمرادِ نفس ست ؎ هَنِيْئًا لِاَرْبَابِ النَّعِيْمِ نَعِيْمُهَا ﴿ اَللّٰهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا اَجْرَهُمْ وَلَا تَفْتِنَّا بَعْدَهُمْ وجودِ شریفِ ایشان درین غربتِ اسلام اہلِ اسلام را مغتنم ست سلّمکم اللہ سبحانہ وابقاکم والسّلام

مکتوب سی ام (۳۰)

بخواجہ محمد اشرف وحاجی محمد فرکتی درجوابِ کتابتِ ایشان ودرجوابِ دوسوال یکے از ورزشِ نسبتِ رابطہ ودیگرے از فتورِ مشغولی خود بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمدللہ وسلام علی عبادہِ الذین اصطفےٰ صحیفۂ گرامی کہ اخوین اعزین اشرفین ارسال داشتہ بودند رسید وکیفیاتِ احوال کہ اندراج یافتہ بود بوضوح انجامید خواجہ محمد اشرف ورزشِ نسبتِ رابطہ را نوشتہ بودند کہ بحدے استیلا یافتہ است کہ در صلوٰۃ آنرا مسجودِ خود میدانند ومے بینند واگر فرضاً نفی میکنند منتفی نمیگردد

این افعال در توهم تناسخ مے اندازد حاشا و کلا که بدنے دیگر باو تعلق گرفته باشد روح مجرد دست
که باقدار خداوندی جل سلطانه کار بدن میکند و ارباب زیغ را در ضلالت مے اندازد درین مقام مجال
سخن بسیار ست و تحقیقات غریبه فائض گشته اگر توفیق یافت جائے ثبت خواهد نمود ان شاء الله تعالی
الآن وقت مساعدت نمود و ایضاً پرسیده بودند که در رشحات مینویسد که چون خواجه علاء الدین
قدس سره از مولانا نظام الدین خاموش گران خاطر شده خواستند که از ایشان سلب نسبت کنند
مولانا در انوقت التجا بروحانیت آنسرور آورد علیه و علی آله الصلوة و السلام و از آن حضرت
علیه و علی آله الصلوة و السلام بحضرت خواجه خطاب رسید که نظام الدین از آن ماست کسے را
بروے مجال تصرف نباشد و جائے دیگر در همین کتاب مینویسد که در پیری حضرت خواجه احرار قدس سره
از مولانا سلب نسبت نمودند مولانا میگفت که خواجه ما را پیر یافتند و هر چه داشتیم بردند و در آخر کار مفلس
گردانیدند این چگونه بود که حضرت رسالت علیه و علی آله الصلوة و السلام کسے را که از خود ساخته
باشند و فرموده که کسے را بروے مجال تصرف نیست حضرت خواجه احرار قدس سره چگونه بروے تصرف
کنند بدانند که حضرت خواجه ما قدس سره این نقل را نمے پسندیدند و در سلب نسبت مولانا توقف
داشتند و میفرمودند که مولانا عبد الرحمن و غیر ایشان از مریدان مولانا سعد الدین کاشغری که مرید مولانا
نظام الدین ست بسیار اند و هیچ یکے باین نقل لب نکشاده است و برد و قبول پیش نیامده مولانا
فخر الدین علی از کجا نوشته باشد و اگر این خبر صدق میداشت بتواتر نقل میشد لتوفر الدواعی علی
نقله و چون بتواتر منقول نگشت و به خبر واحد قرار گرفت معلوم شد که در صدق آن تردد ست و بعضے
از نقلهائے دیگر که صاحب رشحات کرده است از صدق دور اند و اهل این سلسله علیه در ان نقلها
ترددها دارند و هو سبحانه اعلم و ایضاً حضرت خواجه ما قدس سره میفرمودند که مفلس ساختن
دلالت بر سلب ایمان دارد اعاذنا الله سبحانه منه و اینمعنے تجویز نمودن بسیار مشکل ست
ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب

دست نه‌هند و استغفار سحر را رایگان نگذارند و بجواب خرگوش محظوظ نباشند و بحظوظ عاجله مغتر نگردند و تذکر موت و احوال آخرت نصب عین دارند بالجمله از دنیا معرض باشند و بآخرت مقبل بقدر ضرورت بدنیا پردازند و سائر اوقات را باشتغال امور آخرت معمور دارند و حاصل کلام آنکه دل باید که از گرفتاری ماسوای آزاد باشد و ظاهر باحکام شرعیه متحلّی و متزیّن باشد ۵۲ کار این ست و غیر این همه هیچ + باقی احوال بخیر است والسلام ط

مکتوب سی و دویم (۳۲)

بمرزا قلیج الله صدور یافت در جواب عریضهٔ او که شکایت از جمعیت باطن نوشته بودند و ما یناسب ذلک بعد الحمد والصلوة وتبلیغ الدعوات میرساند صحیفهٔ شریفه که در باب عزا نوشته بودند رسید انا لله وانا الیه راجعون ما هم بتوفیق الله سبحانه بقضاء او تعالی رضی شدیم شما هم رضی باشید و بدعا و فاتحه ممد و معاون گردید دیگر خبر خلاصی شما باعث مسرت و فرحت گشت و از دو الم یک الم تسکین یافت لله سبحانه الحمد والمنة علی ذلک شکایت از جمعیت باطن نوشته بودند ۵۳ تشتّت ظاهر را تاثیر عظیم ست در تصرف باطن چون در باطن کدورت یابند تدارک آن بتوبه و استغفار نمایند و چون صورت هائله ظاهر شود بکلمهٔ تمجید لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم دفع آن بکنند و تکرار معوذتین ۵۴ دران وقت مغتنم ست باقی احوال مستوجب حمد ست لله سبحانه الحمد والمنة دائما علی کل حال واعوذ بالله سبحانه من حال اهل النار فقیر از ضعف داشت بنابران بتفصیل احوال نپرداخت حضرت حق سبحانه وتعالی ما و شما را بر جادهٔ شریعت مصطفویه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة استقامت کرامت فرماید والسلام ط

۵۳ یعنی در جمعیت باطن فتور واقع شده است ۱۲

۵۴ دو سوره یعنی قل اعوذ برب الفلق و قل اعوذ برب الناس ۱۲

محبت اطوار این دولت متمنّائے طلّاب ست از ہزاران یکے را مگر بدہند صاحب این معامله مستعد تامّ المناسبت ست محل که باندک صحبت شیخ مقتدا جمیع کمالات او را جذب نماید رابطه را چرا نفی کنند که او مسجودٌ الیه ست نه مسجود له چرا محاریب و مساجد را نفی نکنند ظهور این قسم دولت سعادتمندان را میسّر ست تا در جمیع احوال صاحب رابطه را متوسط خود دانند و در جمیع اوقات متوجّه او باشند نه در رنگ جماعهٔ بیدولت که خود را مستغنی دانند و قبلهٔ توجّه را از شیخ خود منحرف سازند و معامله خود را برهم زنند دیگر خبر فوت والدهٔ فرزندان خود نوشته بودند اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَیْهِ رَاجِعُوْنَ فاتحه خوانده شد و در اثناء خواندن اثر اجابت مفهوم گشت مولانا حاجی محمد اظهار نموده بودند که قریب دو ماه ست که فتورے در مشغولی رفته ست و آن ذوق و حلاوت که سابقًا داشت نمانده مودّت اطوار اغم نیست اگر در دو چیز فتورے نرفته باشد یکے ازان دو چیز متابعت صاحب شریعت ست عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ دوم محبّت و اخلاص ست بشیخ خود با ثبوت این دو چیز اگر هزاران ظلمات و کدورات طاری شود باک ندارد آخر او را ضائع نخواهند گذاشت اگر عیاذًا بالله سبحانه یکے ازین دو چیز نقصان پیدا کرد خرابی در خرابی ست اگرچه بحضور و جمعیت باشد که آن استدراج ست که عاقبت خرابی دارد و از حضرت حق سبحانه و تعالی بتضرّع و زاری ثبات این دو امر خواهند و استقامت برین دو امر مسئلت نمایند فَاِنَّهُمَا مِلَاكُ الْاَمْرِ وَمَدَارُ النَّجَاةِ وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ الْاِخْوَانِ خُصُوْصًا عَلَی الْمُحِبِّ الْقَدِیْمِ مَوْلَانَا عَبْدِ الْغَفُوْرِ السَّمَرْقَنْدِیْ

مکتوب سی و یکم (۳۱)

بخواجه شرف الدین حسین صدور یافته در وعظ و نصیحت اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی فرزند عزیز فرصت مغتنم ست باید که تمام بامور لاطائل صرف نشود بلکه تمام بمرضی حق جلّ و علا صرف یابد نماز پنجگانه به جمعیت و جماعت با تعدیل ارکان باید که ادا یابد و نماز تهجّد را از

نماید

حقیقةً ما آنکه مزیتِ حمد بر شکر ازین رهگذر ست که در شکر انعامِ منعم ملحوظ ست که راجع بصفت بلکه بفعل ست و در حمد ملحوظ حُسن وجمالِ محمود ست سواءٌ کانَ ذاتیاً اَوْ وصفیاً اَوْ فعلیاً وسواءٌ کانَ اِنعاماً اَوْ ایلاماً فاِنّ ایلامَه سُبحانه حَسنٌ کاِنعامِه تعالیٰ فیکُونُ الحمدُ ابلغَ فی الثناءِ واَجمعَ لمراتبِ الحُسْنِ والجمالِ واَبقیٰ فی حالتَی السَّرّآءِ والضَّرّآءِ بخلافِ الشُّکرِ فاِنّه مع قصُورِه سریعُ الزّوالِ وعلیٰ شرفِ الهلاکِ بزوالِ الاِنعامِ وهلاکِ الاِحسانِ **سوال** تو در بعضے از مکتوباتِ خود نوشته که مقامِ رضا فوقِ مقامِ محبت و مقامِ حُب ست واینجا مینویسی که این مقامِ محبت فوقِ مقامِ رضاست توفیق درمیانِ این دو سخن چیست **جواب** این مقامِ محبت و مقامِ حُب وراءِ آن مقامِ محبت و مقامِ حُب ست چه آن مقام مشتمل بر نسب واعتبارات ست اجمالاً وتفصیلاً اگرچه آن محبت را محبتِ ذاتی گویند واین حُب را حُبِ ذات تصور کنند زیراکه آنجا قطعِ نظر از ملاحظهٔ شیون واعتبارات نیست بخلافِ این مقام که از نسب واضافات معرّاست کما مرّ وآنچه در بعضے از مکتوبات اندراج یافته ست که فوقِ مقامِ رضا قدمگاہے نیست الّا خاتمُ الرُّسل را علیه وعلیهم وعلیٰ آلِ کُلٍّ الصَّلواتُ والتَّسلیماتُ مگر عبارت ازین مقام ست که مخصوص باوست علیه وعلیٰ آلِه الصَّلوةُ والسَّلامُ واللهُ سُبحانه اَعلمُ بحقائقِ الاُمورِ کُلِّها باید دانست که کراہیتِ ظاهر منافی رضاءِ باطن نیست ومرارتِ صورت نافی حلاوتِ حقیقت نه زیراکه ظاهر وصورتِ عارفِ کامل را بر صفاتِ بشریت واگذاشته اند تا قبابِ کمالاتِ او گردد وابتلا وآزمایش پیدا کند ومحق با مبطل ممتزج بود واین ظاهر وصورتِ عارفِ کامل را نسبت به باطن وحقیقتِ او در رنگِ جامهٔ یکتا تصور باید نمود نسبت بشخص لابس آن جامه ومعلوم ست که جامه را نسبت بآن شخص چه مقدار ست همچنین ست قدرِ صورت نظر بحقیقت او واین صورتِ عارف را بے بصران در رنگ عوام مے انگارند ومثلِ صورِ بے حقائقِ خود خیال میکنند لاجرم در مقامِ انکار مے آیند وحرمانِ کسبِ فیض مے نمایند والسّلامُ علیٰ مَنِ اتّبعَ الهُدیٰ والتزمَ متابعةَ المُصطفیٰ

۱۴ پس هرکه نظر او بر ظاهر اهل الله افتاد محروم گشت وهرکه حدت نظر او بصفات باطنه ایشان نفوذ کرد فائز المرام گشت ۱۲ ف۵ یعنی جامه که یک ته دارد

مکتوب سی و سیوم (۳۳)

به مولانا محمد صالح کولابی صدور یافته در بیان آنکه محبوب در نظر محب در همه حال محبوب ست اگر انعام فرماید و اگر ایلام نماید بلکه نزد اقل ایلام از دیاد محبت بخش ست از انعام او و محرر بت حمد بر سکر و ما ینا سب ذلک الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی اخوی اعزی مولانا محمد صالح معلوم فرمایند که محبوب در نظر محب بلکه در نفس امر همه وقت محبوب ست و همه حال محبوب اگر ایلام فرماید محبوب ست و اگر انعام نماید محبوب نزد اکثر مردم که بدولت محبت مشرف گشته اند در وقت انعام از دیاد محبت محبوبست از وقت ایلام او یا در هر دو وقت مساوات ست و نزد اقل عکس این معامله ست و ایلام از دیاد محبت بخش ست از انعام او و مقدمه این دولت عظمی حسن ظن ست بمحبوب حتی که اگر محبوب بر حلقوم محب اجرای سکین نماید و هر عضو او را از عضو دیگر او جدا سازد محب او را عین صلاح خود داند و بهبود خود تصور کند و چون بحصول این حسن ظن کراهت فعل محبوب از نظر محب برخاست بدولت محبت ذاتی که مخصوص بحبیب رب العالمین ست علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات و معرا ست از جمیع نسب و اعتبارات مشرف گشت و در ایلام زیاده از انعام محبوب التذاذ و فرح یافت انگارم که این مقام فوق مقام رضا ست چه در رضا رفع کراهت فعل ایلام محبوب ست و اینجا التذاذ باین فعل زیرا که هر چند از جانب محبوب جفا بلند و بیشتر بود از جانب محب فرح و سرور زیاده تر باشد شتان ما بینهما و چون محبوب در نظر محب بلکه در نفس امر همه وقت و همه حال محبوب ست لاجرم محبوب همه وقت و همه حال در نظر او بلکه در واقع و نفس امر محمود و ممدوح نیز خواهد بود و محب در وقت ایلام و انعام او مادح و ثنا خوان او فحینئذ یصدق لهذا المحب الصادق ان یقول صادقا و مصدوقا الحمد لله رب العالمین علی کل حال و یصیر هذا المحب من الحامدین له سبحانه فی السراء و الضراء

نوشته بودند که پیشگاهِ توحید ظهور کردن گرفته است این دولت نیز مبارک باشد بادب قبولِ این و آثار آن نمایند
امّا در غلبۀ این حال آدابِ شرعیه را نیک مراعات فرمایند و حقوقِ بندگی را کما ینبغی بجا آرند و بدانند که
این شعبده بر تقدیرِ صدق و صحت بواسطۀ استیلائے محبّتِ محبوب ست که محبّ هر چه بیند و داند غیر از
محبوب نبیند و نداند و از هر که لذّت و ذوق بگیرد آنرا منسوب بمحبوب دارد درین صورت مشهودِ محبّ
کثرت ست لیکن بعنوانِ وحدت پس فنا درین موطن متحقق نباشد زیراکه در فنا رفعِ شهودِ کثرت ست
بالکل بواسطۀ استیلاءِ شهودِ واحد آین فنا نیز نسبت بعدمِ شهودِ کثرتِ ممکنات گفته اند حقیقتِ فنا
وقتے متحقق شود که کثرتِ اسما و صفات و شیون و اعتبارات نیز بتمامها از نظر مختفی گردد و مجرّد احدیّت
ذاتِ مجرّد تعالی هیچ چیز ملحوظ و منظور نباشد حقیقتِ تمامیِ سیرِ الی الله اینجا جلوه گر گردد و خلاصی از
گرفتاریِ ظلال بالکلّیه درینمقام صورت بندد و این زمان معامله باصل اصول افتد و از دال بمدلول رسیده
شود و از علم بعین و از گوش بآغوش عروج نموده آید و وصلِ عریان متحقق گردد وکذا وکذا ثمّ کذا وکذا
بغیر از رمز و اشارت و آن هم مبهم و سر در گم از آن موطن لب نمیتوان کشاد مخدوم زاده از ما بیانِ آن
عین الیقین مے طلبند و میخواهند که آن عین در علم گنجد مشکل کار ست چه کند و چه گوید و چه سان نماید
و معقول سازد مگر مخدوم زاده از کرم معذور دارند و از طلبِ علم بطلبِ حال گرایند دو سوالے که مخدوم زاده
کرده اند هر دو سوال از بلند فطرتی خبر داد یک سوال از بیانِ عین الیقین بطرزِ خاص بوده چنانچه گذشت و
سوالِ دیگر از بیانِ تاویلِ متشابهاتِ قرآنی بوده که علمِ آن نصیبِ علماءِ راسخین ست جوابِ سوالِ دوم
از جوابِ سوالِ اوّل هم دقیق تر ست و پوشیده تر و شایانِ استتار ست و منافیِ ظهور و اظهارِ علمِ تاویلِ
متشابهات کنایات از معاملات ست که مخصوص برسل ست علیهم الصلوات و التسلیمات و از
امّتان مگر اقلِ قلیل را به تبعیت و وراثت ازین علم شربے ارزانی دارند و درین نشأ گرفع از جمالِ شان بر ایشان
بکشایند امّا امید ست که در نشأ آخرت جمّ غفیر از امّتان نیز به تبعیت باین دولت مهتد گردند این قدر
بعلم مے در آید که درین نشأ نیز بعضے دیگر را و رای آن اقل روا ست که باین دولت مشرّف سازند

مکتوب سی و چهارم (۳۴)

بنور محمد تهاری صدور یافته در جواب عریضهٔ او که از توارد احوال نوشته بود. الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی مکتوب شریف رسید از توارد احوال نوشته بودند بوضوح انجامید بدانند که حضرت حق سبحانه وتعالی چنانچه داخل عالم نیست خارج عالم هم نیست چنانچه منفصل از عالم نیست بعالم متصل هم نیست آو تعالی هست امّا اینهمه صفات دخول و خروج و اتّصال و انفصال از وے سبحانه مسلوب ست خالی ازین صفات اربع او را سبحانه باید جست و بیرون ازین صفات او را تعالی باید یافت اگر رنگے ازین صفات ممتزج ست گرفتاری ظلال و مثال حاصل ست بلکه بصفت بیچونی و بیچگونی که گردے از ظلیت نداشته باشد او را تعالی باید طلبید و اتّصال بیچونی بآن مرتبه پیدا باید کرد این دولت نتیجهٔ صحبت ست بگفتن و نوشتن است نمے آید و اگر بنویسد کم فهم کند و که در یابد بکار خود سرگرم باشند و تا حین ملاقات کیفیات احوال را نویسان باشند. والسّلام

مکتوب سی و پنجم (۳۵)

به پیرزادگی خواجه محمد عبد الله سلمه الله تعالی صدور یافته در جواب استفسار هائے او که نموده بودند از توحید و از عین الیقین بطرز خاص دمایناسب ذلک. بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوة وتبلیغ الدعوات بجناب مخدوم زاده میرساند صحیفهٔ شریفه رسید از مطالعهٔ آن فرحت فراوان بحصول انجامید از شمول نسبت حضور و استیلائے آن اندراج یافته بود نیک مبارک ست این دولت که شما را در سه ماه میسّر شده است در سلاسل دیگر اگر در ده سال میسّر گردد نعمت عظمی شمرند و امر عظیم تصوّر نمایند شکر این نعمت بجا باید آورد و چون میداند که فطرت شما بلند ست و به تحسین این قسم احوال از شائبهٔ عجب مبرّا است اظهار این نعمت نموده آمد لئن شکرتم لازیدنّکم نص قاطع ست

اَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ تَفْضِيْلُ الشَّيْخَيْنِ وَمَحَبَّةُ الْخَتَنَيْنِ تفضیلِ شیخین که با محبّت ختنین جمع شود از خصائص اهلِ سنّت و جماعت ست تفضیلِ شیخین باجماعِ صحابه و تابعین ثابت شده است چنانچه نقل کرده اند آنرا اکابرِ ائمه که یکے از یشان امامِ شافعی ست و شیخ ابوالحسن اشعری میفرماید که تفضیلِ ابوبکر و عمر رضی بر باقی اُمّت قطعی ست و از حضرت امیر نیز بتواتر ثابت شده است که در زمانِ خلافت و اوانِ مملکتِ خود در حضورِ جمّ غفیر بگروه خود میفرمود که ابوبکر و عمر بهترینِ این امت اند چنانچه امام ذهبی گفته است و امامِ بخاری روایت کرده است که حضرتِ امیر فرموده است که بهترینِ مردم بعد از پیغمبر عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ ابوبکر ست پستر عمر پستر مردِ دیگر پس گفت پسر او محمد بن الحنفیه پستر تو ئی فرمود نیستم من مگر یک مرد از مسلمانان بالجمله تفضیلِ شیخین از کثرتِ رواةِ ثقات بحدِ شهرت و تواتر رسیده است انکارِ آن یا از راهِ جهل ست یا از راهِ تعصّب و چون مجالِ انکار نیافت عبد الرزّاق که از اکابرِ شیعه ست بے اختیار بتفضیلِ شیخین قائل گشت و گفت که چون علی شیخین را بر خود تفضیل داده من هم بتفضیلِ ایشان از بروے تفضیل میدهم و اگر او تفضیل نمیداد من هم تفضیل نمیدادم گناه ست که من دعوی محبتِ علی نمایم و با او مخالفت کنم و چون در زمانِ خلافتِ حضراتِ ختنین ظهورِ فتن و اختلال در امورِ مردم بسیار شده بود و بدلهائے مردم از ین راه کدورت بهید پیدا گشته و عداوت و کینه در میانِ مسلمانان استیلا یافته بضرورت محبتِ ختنین نیز از جمله شرائطِ سنّت و جماعت عدّاد نموده آمد تا جاهلے از ین راه سوءِ ظن باصحابِ خیر البشر عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ پیدا نکند و بجانشینانِ پیغمبر عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ بغضے و عداوتے حاصل نیارد پس محبتِ حضرتِ امیر شرطِ تسنّن آمد و آنکه این محبت ندارد از اهلِ سنت و جماعت خارج گشت و خارجی نام یافت و آنکه در محبتِ امیر طرفِ افراط اختیار کرد و زیاده از انچه شاید بوقوع آورد و غلو دران محبت نمود و بسبّ و طعنِ اصحابِ خیر البشر عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ زبان کشود و ترکِ طریقِ صحابه و تابعین و سلفِ صالحین رِضْوَانُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْهِمْ اَجْمَعِيْنَ کرد رفضی نام یافت پس اهلِ سنّت

اما علم بحقیقتِ معامله نمی‌دهند و تاویل را منکشف نسازند بالجمله جائزست که تاویلِ متشابهات حاصلِ آن بعض بود اما ندانند که چه حاصل دارد زیرا که متشابهات کنایات از معاملات ست روا بود که معامله حاصل شود و علم بآن معامله میسّر نگردد آنچه در یک فردے از منتسبان خود مشاهده نموده است دیگران تا چه رسد سوال شما ازین معامله امیدوار ساخته است رَبَّنَا اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ وَالسَّلَامُ

مکتوب (۳۶) سی و ششم

بخواجه محمد تقی صدور یافته در بیانِ بحثِ امامت و تحقیقِ مذهبِ اہلِ سنت و جماعت و مذاهبِ مخالفان و در بیانِ آنکه اہلِ سنت متوسط اند و در بیانِ افراط و تفریط که روافض و خوارج اختیار کرده اند و تداحیِ اہلِ بیتِ آن سرور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ وَمَا يُنَاسِبُ ذٰلِكَ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَتَبْلِيْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند محبتِ درویشان و ارتباط و الفت با ایشان و رغبت استماعِ سخنانِ این طائفهٔ علیه و میل باوضاع و اطوارِ این طبقهٔ سنیه از اجلِ نعمِ خداوندیست جَلَّ سُلْطَانُهٗ و از اعظمِ دولِ اوتعالٰی مخبرِ صادق فرموده است عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ پس محبِ ایشان با ایشان ست و در حرمِ حریمِ قربِ طفیلِ ایشان توفیق آثار سعادت اطوار فرزندی خواجه شرف الدین حسین ظاهر ساختند که این اوصافِ حمیده در ایشان باوجودِ تعلقاتِ شتّٰی جمع ست و این معانی پسندیده باوجود گرفتاریهائے لاطائل مجتمع لِلّٰهِ سُبْحَانَهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ عَلٰى ذٰلِكَ صلاحِ ایشان موجبِ صلاحِ جمِ غفیرست و فلاحِ ایشان مستلزمِ فلاحِ جمعِ کثیر مشار الیه ظاهر ساختند که ایشان بسخنان توآشنا اند و رغبت باستماعِ علوم تو دارند اگر چند کلمه بجنابِ ایشان بنویسی بهتر باشد اِجَابَةً لِلْمُلْتَمِسِ چند کلمه نوشته شد چون درین ایام از بحثِ امامت بسیار مذکور میشود و هر یکے درین باب بظن و تخمین سخن میراند بضرورت درین مبحث چند سطر نوشته آمد و حقیقتِ مذهبِ اہلِ سنت و جماعت و مذاهبِ مخالفان بیان نموده شد بنجابت آثار امین علامات

وَعَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ ، قَالَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ مَنْ اَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّيْ اَحَبَّهُمْ وَمَنْ اَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِيْ اَبْغَضَهُمْ بر سرِ اصلِ سخن رویم و گوئیم چگونه عدمِ محبتِ اہل بیت در حقِ اہلِ سنت گمان بردہ شود که آن محبت نزدِ این بزرگواران جزوِ ایمان ست و سلامتیِ خاتمه را برسوخِ آن محبت مربوط ساخته اند والدِ بزرگوارِ این فقیر که عالِم بودند بعلمِ ظاہری و بعلمِ باطنی در اکثر اوقات ترغیبِ محبتِ اہلِ بیت میفرمودند و میفرمودند که این محبت را در سلامتیِ خاتمه مدخلیتے ست عظیم نیک رعایتِ آن باید نمود در مرضِ موتِ ایشان این فقیر حاضر بود چون معاملهٔ ایشان بآخر رسید و شعور باین عالم کم ماند فقیر در آن وقت سخنِ ایشان را بیادِ ایشان داد و از آن محبت استفسار نمود در آن بیخودی فرمودند که غرقِ محبتِ اہلِ بیتیم شکرِ خدا عزّ و جلّ در انوقت بجا آورده شد محبتِ اہلِ بیت سرمایهٔ اہلِ سنت ست مخالفان ازین معنی غافل اند و از محبتِ متوسطِ ایشان جاہل جانبِ افراط را خود اختیار کرده اند و ماورای افراط را تفریط انگاشته حکم بخروج نموده اند و مذہبِ خوارج انگاشته اند ندانسته اند که درمیانِ افراط و تفریط حدّ وسط ہست که مرکزِ حق ست و موطنِ صدق که نصیبِ اہلِ سنت گشته است شکر اللّٰهُ تعالیٰ سعیہم عجیب ست که خوارج را اہلِ سنت کشته اند و استیصالِ دشمنانِ اہلِ بیتِ ایشان نموده اند از رفضه دران وقت نامے و نشانے نبوده و اگر بوده حکمِ عدم داشته مگر بزعمِ فاسدِ خود محبانِ اہلِ بیت را رفضه تصور کنند و اہلِ سنت را روافض گویند عجب معامله است گاہے اہلِ سنت را از خوارج میشمرند که افراطِ محبت ندارند و گاہے نفسِ محبت را ازین بزرگواران احساس نموده ایشانرا روافض میدانند لہذا ایشانان از جہالتِ خود اولیاءِ عظامِ اہلِ سنت را که دم از محبتِ اہلِ بیت میزنند و اظہارِ حبِ آلِ محمد مینمایند عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ روافض مے انگارند و بسیارے را از علماءِ کرامِ اہلِ سنت که منع از افراطِ آن محبت مینمایند و در تعظیم و توقیرِ حضراتِ خلفاءِ ثلثه میکوشند خوارج میدانند وائے ہزار وائے ازین جراتہاے نامناسبِ ایشان اَعَاذَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ مِنْ اِفْرَاطِ تِلْكَ الْمَحَبَّةِ وَمِنْ تَفْرِيْطِهَا آرے افراطِ محبت ست که تبری از خلفاءِ ثلثه و غیرِ ایشان را شرطِ محبتِ امیر داشته اند انصاف باید نمود

متوسط اند در میان افراط محبت امیر و در میان تفریط آن محبت که روافض و خوارج اختیار کرده اند
و شک نیست که حق در وسط ست و افراط و تفریط هر دو مذموم چنانچه امام احمد حنبل از حضرت امیر
روایت کرده که گفته که حضرت پیغمبر علیه و علی آله الصلوة والسلام فرمود که در تو مثلے ست از عیسے
دشمن داشتند او را یهود تا آنکه بر مادر او بهتان بستند و دوست داشتند او را نصاری تا آنکه فرود آوردند
او را بمنزلے که او نداشت یعنی ابن الله گفتند پس حضرت امیر فرمود هلاک گردند در من دو مرد یکے آنکه در محبت
من افراط نماید و آنچه در من نیست مرا اثبات کند و دیگرے آنکه با من دشمنی نماید و بعداوت بر من بهتان
بندد پس حال خوارج را بحال یهود تشبیه فرمود و حال روافض را بحال نصارے که هر دو از حق وسط دو طرف
افتاده اند خیلے جاے باید که اہل سنت و جماعت را از محبان حضرت امیر ندانند و محبت امیر را مخصوص
برفضه دارد محبت امیر رفض نیست تبری از خلفاء ثلثه رفض ست و بیزاری از اصحاب کرام مذموم
و کلام امام شافعی میفرماید ؎ لَوْ کَانَ رَفْضًا حُبُّ اٰلِ مُحَمَّدٍ ۔ فَلْیَشْهَدِ الثَّقَلَانِ اَنِّیْ رَافِضٌ
یعنی حب آل محمد رفض نیست چنانچه گمان میبرند و اگر همین حب را رفض گویند پس رفض مذموم نیست
زیراکه ذم رفض از راه تبری دیگران مے آید نه از راه محبت ایشان پس محبان اہل بیت رسول علیه و علیهم
الصلوات والتسلیمات اہل سنت باشند و فی الحقیقت گروه اہل بیت هم ایشان اند شیعه که دعوی محبت اہل بیت رسول مینمایند
علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات خود را گروه اہل بیت میگیرند اگر بر محبت اہل بیت اقتصار نمایند و تبری از
دیگران نکنند و تعظیم و توقیر جمیع اصحاب پیغمبر علیه و علیهم الصلوة والسلام بجا آرند و مشاجرات
ایشان را بر محامل نیک محمول دارند داخل اہل سنت باشند و از خوارج و روافض بیرون آیند زیرا که عدم
محبت اہل بیت خروج ست و تبری از اصحاب رفض و محبت اہل بیت با تعظیم و توقیر جمیع اصحاب کرام
تسنن ست بالجمله مبنائے خروج و رفض بر بغض مصاحبان پیغمبر ست علیه و علیهم الصلوات والتحیات
و مبنائے تسنن بر حب مصاحبان او علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات والتحیات عاقل
منصف هرگز بغض اصحاب را بر حب ایشان نخواهد گزید و بدوستی پیغمبر همه را دوست خواهد داشت علیه

ایشان یاد کردہ شود شما خود را نگاہ دارید و یکے را بر دیگرے اختیار نکنید لیکن جمہور اہل سنت بدلیلے کہ بر ایشان ظاہر شدہ باشد برانند کہ حقیت در جانب امیر بودہ ومخالف او راہ خطا پیمودہ لیکن این خطا چون خطائے اجتہادی ست از ملامت وطعن دور ست و از تشنیع وتحقیر پاک و مبرا از حضرت امیر منقول ست کہ فرمودہ برادران ما بر ما باغی گشتند اینہا نہ کافر اند ونہ فاسقان زیرا کہ ایشان را تاویلے ست کہ منع کفر وفسق میکند پس اہل سنت ورفضہ ہر دو تخطیہ محاربان امیر مینمایند وہر دو بحقیت جانب امیر قائل لیکن اہل سنت زیادہ از اطلاق لفظ خطا کہ ناشی از تاویل ست در حق محاربان امیر تجویز نمیکنند وزبان را از طعن وتشنیع ایشان نگاہ میدارند ومحافظت حق صحبت خیر البشر مینمایند عَلَیْہِ وَعَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ کہ آن سرور فرمودہ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ اَللّٰہَ اَللّٰہَ فِیْ اَصْحَابِیْ لَا تَتَّخِذُوْھُمْ غَرَضًا بَعْدِیْ یعنی از خدا بترسید حَلَّ سَانُہٗ از خدا بترسید حَلَّ سُلْطَانُہٗ در حق صحاب من (از برائے تاکید این کلمہ را تکرار فرمودہ) نگیرید اصحاب مرا نشانہ بہ تیر ملامت خویش ونیز فرمودہ اَصْحَابِیْ کَالنُّجُوْمِ بِاَیِّھِمُ اقْتَدَیْتُمْ اھْتَدَیْتُمْ یعنی صحاب من ہمچو ستارہ ہا اند بہر کدام ایشان کہ اقتدا کنید راہ یابید واحادیث دیگر ہم در باب تعظیم وتوقیر جمیع صحابہ بسیار آمدہ است پس ہمہ را معزز ومکرم باید داشت وزلات ایشان را بر محامل نیک حمل باید نمود اینست مذہب اہل سنت درین مسئلہ ورفضہ درین باب غلو مینمایند ومحاربان امیر را تکفیر میکنند وبانواع طعن واقسام شتم ایشان زبانہائے خود را آلودہ میسازند اگر مقصود ظہور حقیت جانب امیرست و اظہار خطائے محاربان اوپس آنچہ اہل سنت اختیار کردہ اند کافی ست و برحد عدالت واعتدال ست سب وطعن اکابر دین نمودن از دیانت وتدین دور ست کہ رفضہ اختیار آن نمودہ اند وشتم اصحاب پیغمبر را عَلَیْہِ وَعَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ دین وایمان خود تصور کردہ عجب دینے ست کہ سب جانشینان پیغمبر عَلَیْہِ وَعَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ جزو اعظم اوست طوائف مبتدعان ہر کدام بدعتہا اختیار کردہ اند واز اہل سنت جدا گشتہ درمیان جمیع آن طوائف فرقہ خوارج وروافض دور از معاملہ اند واز حق بعید افتادہ اند جمعے کہ سب وطعن اکابر دین را جزو اعظم ایمان خود تصور کنند از حق چہ نصیب خواہند داشت

که این چه محبت ست که شرطِ حصولِ آن بیزاری از جانشینانِ پیغمبر بود عَلَیْهِ وَعَلَیْهِمُ الصَّلٰوۃُ وَ
السَّلَامُ وسب وطعنِ اصحابِ خیرالبشر باشد عَلَیْهِ وَعَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ گناهِ اہلِ سنت
همین ست که با محبتِ اہلِ بیت تعظیم و توقیرِ جمیع اصحابِ آن سرور مینمایند عَلَیْهِ وَعَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ
وَالتَّسْلِیْمَاتُ و هیچ یکے را ازینها با وجودِ منازعات و مخالفات یکدیگر ببدی یاد نمیکنند و از هوا و تعصب
دور میدارند از جهتِ تعظیمِ صحبتِ پیغمبر عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ و تکریمِ مصاحبانِ او عَلَیْهِ وَ
عَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ مَعَ ذٰلِكَ محق را محق میگویند و مبطل را مبطل تا ابطالِ او را از هوا و هوس و
میدارند و برائے و اجتهاد حواله مینمایند روافض از اہل سنت وقتے خوشنود گردند که اہل سنت نیز در رنگ
ایشان از دیگر اصحاب کرام تبری نمایند و سوءِ ظن باین اکابرِ دین حاصل کنند چنانچه خوشنودی خوارج مربوط
بعداوتِ اہل بیت ست و منوط ببغض آل محمد عَلَیْهِ وَعَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالْبَرَکَاتُ رَبَّنَا لَا تُزِغْ
قُلُوْبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَیْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ نزد اکابر اہل سنت
شَکَرَ اللهُ تَعَالٰی سَعْیَهُمْ اصحاب پیغمبر عَلَیْهِ وَعَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ در وقتِ منازعات
و محاربات با یکدیگر سه گروه بودند جمعے بدلیل و اجتهاد حقیت جانبِ امیر را معلوم نموده بودند و جمعے دیگر
نیز بدلیل و اجتهاد حقیتِ جانبِ دیگر را یافته و طائفهٔ دیگر متوقف بودند و هیچ جانب را بدلیل ترجیح نداده
پس بر طائفهٔ اولی نصرتِ جانبِ امیر واجب آمد که موافق اجتهادِ ایشان ست و بر طائفهٔ دوم نصرتِ جانبِ
مخالفِ امیر لازم که مؤدائے اجتهادِ ایشان ست و بر طائفهٔ سیوم توقف لازم آمد و ترجیح یکے بر دیگرے
خطا پس هر سه فرقه بمقتضائے اجتهادِ خود عمل نمودند و آنچه بر ایشان لازم و واجب بود بجا آوردند پس
ملامت چه گنجایش دارد و طعن چه مناسب بود امام شافعی فرماید و نیز منقول از عمر بن عبدالعزیز ست تِلْكَ
دِمَاءٌ طَهَّرَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهَا اَیْدِیَنَا فَلْنُطَهِّرْ عَنْهَا اَلْسِنَتَنَا ازین عبارت مفهوم میشود که بحقیت یکے
و خطائے دیگر هم لب نباید کشود و همه را جز به نیکی یاد نباید کرد و همچنین در حدیث نبوی آمده است عَلَیْهِ
وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ اِذَا ذُکِرَ اَصْحَابِیْ فَاَمْسِکُوْا یعنی چون اصحابِ من مذکور گردند و از منازعات

بر وے تجویز نمیکنند بر کافران علی الاطلاق لعنت تجویز میکنند اما بر کافر معین تجویز لعن نمیکنند تا زمانی
که بسوء خاتمه او بدلیل قطعی معلوم شود و روافض بے تحاشی ابوبکر و عمر را رضی الله تعالی عنهما لعن میکنند
و اکابر صحابه را سبّ و طعن مینمایند هداهم الله سبحانه سواء الصراط درین مبحث در دو مقام خلاف
عظیم ست میان اهل سنت و مخالفان مقام اول آنکه اهل سنت حقیت خلافت خلفاء اربع قائلند و هر چهار
را خلفاء برحق میدانند زیرا که در حدیث صحیح آمده ست که اخبار از مغیبات ست الخلافة بعدی ثلثون
سنة و این مدت بخلافت حضرت امیر تمام شده پس مصداق این حدیث هر چهار خلیفه باشند و ترتیب خلافت
برحق باشد و مخالفان انکار حقیت خلافت خلفاء ثلثه مینمایند و خلافت ایشان از تعصب و تغلب منتسب
میسازند و امام برحق غیر از امیر دیگری را نمیدانند و بعضے که از امیر بخلفاء ثلثه واقع شده بود بر تقیه حمل میکنند
و در میان اصحاب کرام خیر الانام علیه و علیهم الصلوة والسلام صحبت نفاق مے انگارند و در مدارات
یکدیگر را مخادع تصور مینمایند زیرا که بزعم اینها موافقان امیر با مخالفان او بحکم تقیه البته صحبت نفاق داشتند
و خلاف آنچه در دلهای ایشان بوده بزبان ظاهر میساختند و مخالفان نیز چون بزعم ایشان اعدای امیر
اعدای دوستان امیر بودند با ایشان بنفاق آشنائی میکردند و معادات را بموالات وا مینمودند پس بزعم
ایشان جمیع اصحاب پیغمبر علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات منافق و مخادع بودند و بظاهر
خلاف آنچه در باطن بود ظاهر میکردند پس باید که نزد اینها بدترین این امت اصحاب کرام باشند و بدترین
صحبتها صحبت خیر البشر بود علیه و علی آله الصلوة والسلام که این اخلاق ذمیمه از آنجا ناشی شده ست
و بدترین قرون قرن اصحاب باشد که پر از نفاق و عداوت و بغض و کینه بوده و حال آنکه حضرت حق سبحانه
و تعالی در کلام مجید خود ایشان را رحماء بینهم میفرماید اعاذنا الله سبحانه عن معتقداتهم
السوء هرگاه سابقان این امت را باین اخلاق ذمیمه متصف سازند در لاحقان چه خیریت خواهند یافت
این طائفه مگر آیات قرآنی و احادیث نبوی را که در فضل صحبت خیر البشر علیه و علیهم الصلوة والسلام
و در فضلیت اصحاب کرام او علیه و علیهم الصلوة والسلام و در خیریت این امت وارد شده اند ندیده اند

الصلوات والتسلیمات

روافض دوازده فرقه اند همه تکفیر اصحاب پیغمبر علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات مینمایند وسب خلفاء راشدین را عبادت میدانند این جماعه از اطلاق لفظ رفض بر خودها تحاشی مینمایند و روافض غیر خود را میدانند که در احادیث وعیدهاے بسیار در حق رفضه آمده است کاشکے از معنی رفض هم اجتناب مینمودند و تبری از اصحاب پیغمبر علیه وعلیهم الصلوات والتحیات نمیکردند هندوان هندوستان خود را هند میگویانند و از لفظ کفر تحاشی میکنند و خود را کفار نمیدانند و کفار ساکنان دار حرب را مے انگارند غلط فهمیده اند هر دو صنف کفار اند و بحقیقت کفر متحقق اینها اگر اهل بیت پیغمبر را علیه وعلیهم الصلوات و التسلیمات در رنگ خودها تصور کرده اند و ایشان را نیز دشمنان ابی بکر و عمر خیال نموده اند و این جماعه بحکم تقیه که دارند اکابر اهل بیت را منافق و مخادع انگاشته اند و حکم کرده اند که حضرت امیر سی سال بحکم تقیه با خلفاء ثلثه صحبت بنفاق داشته اند و بنا حق تعظیم و توقیر ایشان نموده عجب معامله است اگر محبت اهل بیت رسول بواسطه محبت رسول است علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات باید که دشمنان رسول را نیز دشمن باشند و سب و لعن اینها بیشتر از سب و لعن دشمنان اهل بیت کنند مگر ابوجهل را که دشمن رسول است علیه و علی آله الصلوات والتحیات و انواع آزار و جفاهاے بیشمار بآن سرور رسانیده علیه وعلی آله الصلوة والسلام ازین جماعه کسے نشنیده است که سب و لعن او کرده باشند و در مساوی او زبان کشوده ابوبکر صدیق را که احب الرجال الی رسول الله است علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات بزعم فاسد خود دشمن اهل بیت تصور نموده به سب و طعن او زبان درازی مینمایند و امور نامناسب باو منتسب میسازند آنچه دیانت و تدین است خدا کند حل نمائه که ابوبکر و عمر و سایر صحابه کرام با اهل بیت رسول علیه وعلیهم الصلوة والسلام دشمن بوند و بغض و عداوت بآل محمد داشته باشند این بے انصافان کاشکے دشمنان اهل بیت را سب کنند و تعین اسامی اکابر صحابه ننمایند و بسوء ظن به بزرگان دین پیدا نیارند این مانع در جناب مخالفت ایشان با اهل سنت مرتفع میگردد چه اهل سنت نیز دشمنان اهل بیت را دشمن اند و طعن و تشنیع ایشان قائل از خوبی اهل سنت است که شخص معین را که بانواع کفر مبتلا بود باحتمال اسلام و توبه جهنمی نمیگویند و اطلاق لعن

کلماتِ قدسیهٔ او که در حینِ خلافت و مملکتِ خود در حقیّتِ خلافتِ خلفاءِ ثلثه صادر شده چه تقیه بهمین
قدر ست که سترِ حقیتِ خلافتِ خود نماید و بطلانِ خلافتِ خلفاءِ ثلثه را ظاهر نسازد امّا اظهارِ حقیتِ خلافتِ
خلفاءِ ثلثه و بیانِ فضلیتِ شیخین امریست علیحده ماورائے آن تقیه که محملے غیر از صدق و صواب ندارد و
به تقیه رفعِ آن صورت نه بندد و ایضاً احادیثِ صحاح که بحدِّ شهرت رسیده است بلکه متواتر المعنے گشته که
در فضیلتِ حضراتِ خلفاءِ ثلثه و غیر ایشان وارد گشته است و جمعے را از ایشان مبشر بجنّت ساخته آن
احادیث را چه جواب خواهند گفت زیرا که تقیه در حق حضرت پیغمبر علیه و علی آله الصلوٰة والسلام
مجوّز نیست چه تبلیغ بر پیغمبران لازم ست علیهم الصلوات والتسلیمات و ایضاً آیاتِ قرآنی که
درین باب نازل گشته اند تقیه آنجا متصوّر نیست حضرت حق سبحانه و تعالی ایشان را انصاف دهاد
و معلومِ اربابِ معقول ست که تقیه از صفاتِ جبانت ست با سد الله آنرا نسبت دادن نامناسب ست
بحکمِ بشریت صفتِ تقیه در یکساعت یا دو ساعت یا یک روز یا دو روز اگر تجویز نموده آید گنجایش دارد
تا سی سال در اسد الله این صفتِ جبانت اثبات نمودن و مصر بر تقیه داشتن بسیار مستنکره ست و
اصرار بر صغیره کبیره گفته اند اصرار بر صفتے از صفاتِ اربابِ شقاق و اصحابِ نفاق چه خواهد بود کاش قباحتِ
این امر الفهمند از تقدیمِ شیخین گریخته اند که مستلزمِ اهانتِ امیرست و تقیه اختیار کرده اند اگر شناعتِ صفتِ
تقیه را که از صفاتِ اربابِ نفاق ست مے فهمیدند هرگز تجویزِ آن نمیکردند و از دو بلیه اهون را اختیار می نمودند
بلکه گوئیم در تقدیمِ شیخین هیچ اهانتِ امیر نیست حقیتِ خلافتِ امیر بحالِ خود ست و درجهٔ ولایت و
هدایت و ارشادِ او کرّم الله تعالی وجهه بحالِ خود و در اثباتِ تقیه تنقیص و توهین لازم ست که
این صفت از خصائص اربابِ نفاق ست و از لوازمِ اصحابِ مکر و خداع مقامِ دوئم آنکه اهلِ سنّت
شکر الله تعالی سعیهم مشاجرات و منازعاتِ اصحابِ خیر البشر را علیه و علیهم الصلوات
والتسلیمات بر محاملِ نیک محمول میدارند و از هوا و تعصّب دور میدانند زیرا که نفوسِ ایشان در صحبتِ
خیر البشر علیه و علیهم الصلوات والتحیات مزکّٰی شده بود و سینهائے شان از عداوت و کینه

ویا دیده اند وایمان بآن ندارند قرآن واحادیث به تبلیغ اصحاب کرام بما رسیده است چون اصحاب مطعون
باشند دیثے که از راه ایشان بما رسیده است نیز مطعون خواهد بود نعوذ بالله سبحانه من ذلک مقصود
این جماعه مگر ابطال دین است وانکار شریعت او وعلیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات بصورت
اظهار محبت اهل بیت رسول مینمایند وبه حقیقت ابطال شریعت او وعلیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات
میکنند کاشکے امیر وموافقان امیر را مسلم میداشتند وبداغ تقیه که از صفات اهل مکر ونفاق است متسم نمیساختند
جماعه از موافقان امیر ویا از مخالفان او که سی سال با یکدیگر صحبت بنفاق دارند وبمکر وخداع زندگانی نمایند چه
خیریت درانها خواهد بود وانها چگونه شایان اعتماد خواهند بود وآبوهریره رضی الله تعالی عنه را که طعن میکنند
نمیدانند که درطعن او نصف احکام شرعیه مطعون میگردد زیرا که علماء مجتهدین فرموده اند که در احکام سه هزار احادیث
وارد شده است یعنی سه هزار احکام شرعیه بسنت ثابت شده است از آن سه هزار یکهزار وپانصد بروایت
ابی هریره بثبوت پیوسته است پس طعن او طعن نصف احکام شرعیه باشد وامام بخاری گوید که راویان ابی هریره
زیاده از هشتصد اند از اصحاب کرام وتابعین یکے از ایشان ابن عباس است وابن عمر نیز ازوے روایت کنند و
همچنین جابر بن عبدالله وانس بن مالک از رواة اوست وحدیثے که از حضرت امیر نقل میکنند در طعن ابی هریره
آن حدیث مفتری است چنانچه علماء تحقیق آن فرموده اند وحدیث دعاء آن سرور علیه وعلی آله الصلوة
والسلام مر ابی هریره را بفهم علم در علما معروف است قال ابوهریرة حضرت مجلسا لرسول الله
صلی الله تعالی علیه وآله وسلم فقال من یبسط منکم رداءه حتی افیض فیه مقالتی ثم یضمها
الیه ثم لا ینساها فبسطت بردة کانت علی فافاض رسول الله صلی الله تعالی علیه و
علی آله وسلم مقالته فضممتها الی صدری فما نسیت بعد ذلک شیئا پس بمجرد زعم خود
شخصے بزرگ دین را دشمن امیر دانستن وسب وطعن ولعن در حق او جائز داشتن از انصاف دور است این
همه گلهائے افراط محبت است مگر نزدیک است که سر از ربقه ایمان بیرون اندازد واگر فرضا تقیه در حق امیر
تجویز نموده آید چه خواهند گفت در اقوال امیر که بطریق تواتر در افضلیت شیخین منقول گشته اند وهمچنین

پسر را برائے پدر تجویز نکردہ اند و در مسائل دیگر ہم اختیار اقوالِ غیر امیر کہ مخالف رائے امیر بودہ است بسیارست
بر متتبع منصف مخفی نخواہد بود تفصیل آن اطالت میطلبد پس بر مخالفت امیر گنجایش اعتراض نباشد
و مخالفان مطعون و ملام نباشند حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا کہ حبیبہ حبیب رب العالمین
بودہ است و تا لبِ گور مقبولہ و منظورہ او علیہ الصلوٰۃ والسلام بودہ و حضرت پیغمبر مرض موت را بحجرۂ
او بسر بردہ و در کنار او جان دادہ و در حجرۂ مطہرۂ او مدفون گشتہ مع ذٰلک الشرف حضرت صدیقہ عالمہ و مجتہدہ
بودہ است و پیغمبر علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام بیان شطر دین را باو حوالہ داشتہ اند و اصحاب کرام در
مشکلات احکام رجوع بوے مینمودند و حل معلقات از وے می یافتند آن چنین صدیقہ مجتہدہ را بواسطہ
مخالفت حضرت امیر مطعون ساختن و اشیائے ناشائستہ را بوے منتسب نمودن بسیار نامناسب است و دور از
ایمان بہ پیغمبر است علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام حضرت امیر اگر داماد حضرت پیغمبر است و پسر عم او است
حضرت صدیقہ زوجۂ مطہرۂ او است علیہ و علیٰ جمیع اہل بیتہ الصلوٰۃ والسلام و حبیبہ و مقبولۂ او
علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام پیش ازین بچند سال دابِ فقیر آن بودہ کہ اگر طعامے بپخت مخصوص
بروحانیات مطہرۂ اہل عبا میساخت و آن سرور و حضرت امیر و حضرت فاطمہ و حضرات امامین را ضم میکرد علیہم
الصلوات والتسلیمات شبے در خواب مے بیند کہ آن سرور حاضر است علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام
فقیر بر ایشان عرض سلام میکند متوجہ فقیر نمیشوند و رو بجانب دیگر دارند درین اثنا بفقیر فرمودند کہ من طعام
خانۂ عائشہ میخورم ہر کہ مرا طعام فرستد بخانۂ عائشہ فرستد آن زمان فقیر دریافت کہ سبب عدم توجہ شریف ایشان
آن بودہ کہ فقیر حضرت صدیقہ را دران طعام شریک نمیساخت بعد ازان حضرت صدیقہ را بلکہ سائر ازواج
مطہرات را کہ ہمہ اہل بیت اند شریک میساخت و بجمیع اہل بیت توسل مینمود پس آزار وایذا کہ بحضرت پیغمبر علیہ
و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام از راہ حضرت صدیقہ برسد زیادہ ازان آزار وایذا است کہ از راہ حضرت امیر رسد
بر عقلا صاحب انصاف این معنی مخفی نیست آرے این بر تقدیر یست کہ محبت حضرت امیر و تعظیم او بواسطہ
محبت و تعظیم حضرت پیغمبر باشد علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام و بواسطۂ قرابت او علیہ و علیٰ آلہ

پاک گشته غایة ما فی الباب چون هر کدام را رائے اجتهاد بوده و هر مجتهد را عمل بموافق رائے خود واجب بضرورت
در بعض امور بسبب مخالفت آرائے مخالفت و مشاجرت لازم گشت و هر یکے را تقلید رائے خود صواب آمد پس
مخالفت شان در رنگ موافقت برائے حق بوده نه برائے هوا و هوس نفس اماره و مخالفان محاربان حضرت امیر
را تکفیر میکنند و انواع طعن و تشنیع در حق محاربان تجویز مینمایند هرگاه که اصحاب کرام در بعض امور اجتهادیه بآن
سرور علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات مخالفت کرده اند و بخلاف رائے آن سرور علیه و علی آله
الصلوة و السلام حکم نموده اند و آن اختلاف ایشان مذموم و ملام نبوده و منع آن با وجود نزول وحی نیامد مخالفت
با امیر در امور اجتهادیه چرا کفر باشد و مخالفان چرا مطعون و ملام باشند محاربان امیر جم غفیر اند از اهل اسلام و از
اجلائے اصحاب اند و بعضے از ایشان مبشر بجنت تکفیر و تشنیع ایشان امر آسان نیست کبرت کلمة تخرج
من افواههم قریب نصف دین و شریعت را نزدیک ست که ایشان تبلیغ کرده باشند اگر ایشان آن مطعون
باشند اعتماد از شطر دین میخیزد و چگونه این بزرگواران مطعون باشند که روایت هیچ کدام ازینها هیچکس ترک نکرده نه
امیر و نه وزیر صحیح بخاری که اصح کتب ست بعد کتاب الله و شیعه نیز بآن اعتراف دارند (فقیر از احمد تبتی که از
اکابر شیعه بوده شنیده ام که میگفت کتاب بخاری اصح کتب ست بعد کتاب الله) آنجا روایات هم از موافقان
امیرست و هم از مخالفان امیر و بمخالفت و موافقت مرجوح و راجح ندانسته ست چنانچه از امیر روایت کند از
معاویه نیز روایت دارد اگر شائبه طعن در معاویه و در روایت معاویه بودے هرگز در کتاب خود روایت او را درج
نکردے و همچنین در سلف که نقاد احادیث بوده اند هیچ یکے باین وجه در روایت حدیث فرق نکرده ست و
مخالفت امیر را منشأ طعن نساخته باید دانست لازم نیست که امیر در جمیع امور خلافیه محق باشند و مخالف ایشان
بر خطا هر چند در امر محاربه حق بجانب امیر بوده زیرا که بسا ست که در احکام خلافیه صدر اول علماء تابعین و ائمه
مجتهدین مذهب غیر امیر را اختیار کرده اند و حکم بمذهب امیر نکرده اند اگر حق بجانب امیر متعین بودے بخلاف
آن حکم نکردندے قاضی شریح که از تابعین و صاحب اجتهاد بوده ست بمذهب امیر حکم نکرده و شهادت امام حسن
علیه الرضوان بواسطه نسبت بنوت منظور نداشته و مجتهدین بقول قاضی شریح عمل نموده اند و شهادت

برخلاف

وَمَسَاكِنَهُمْ وَعُيُونَهُمْ وَزُرُوعَهُمْ وَاَشْجَارَهُمْ وَاَنْهَارَهُمْ وَاٰثَرُوا نَفْسَ الرَّسُوْلِ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ
الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى اَنْفُسِهِمْ وَاخْتَارُوْا مَحَبَّتَهٗ عَلٰى مَحَبَّتِهِمْ وَمَحَبَّةِ اَمْوَالِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ
وَهُمُ الَّذِيْنَ نَالُوْا شَرَفَ الصُّحْبَةِ وَفَازُوْا فِيْ صُحْبَتِهٖ بِرَكَاتِ النُّبُوَّةِ وَشَاهَدُوا الْوَحْيَ وَشُرِّفُوْا
بِحُضُوْرِ الْمَلَكِ وَرَاَوُا الْخَوَارِقَ وَالْمُعْجِزَاتِ حَتّٰى صَارَ غَيْبُهُمْ شَهَادَةً وَّعِلْمُهُمْ عَيْنًا وَّاُعْطُوْا
مِنَ الْيَقِيْنِ مَا لَا يُعْطٰى لِاَحَدٍ مِّنْ بَعْدِهِمْ حَتّٰى لَا يَبْلُغَ اِنْفَاقُ غَيْرِهِمْ مِّثْلَ اُحُدٍ ذَهَبًا مَّبْلَغَ
اِنْفَاقِ مُدِّ شَعِيْرِهِمْ وَّلَا نَصِيْفِهٖ وَهُمُ الَّذِيْنَ اَثْنَى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِمْ فِي الْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ وَرَضِيَ
عَنْهُمْ وَهُمْ رَضُوْا عَنْهُ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْاِنْجِيْلِ كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْأَهٗ
فَاٰزَرَهٗ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوْقِهٖ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيْظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ سَمَّى اللّٰهُ تَعَالٰى
غَائِظَهُمْ كُفَّارًا فَلْيَحْذَرْ عَنْ غَيْظِهِمْ كَمَا يَحْذَرُ عَنِ الْكُفْرِ وَاللّٰهُ سُبْحَانَهُ الْمُوَفِّقُ جماعہ کہ تخطین
نسبت را بآن سرور عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ درست کرده باشند مقبول و منظور او عَلَيْهِ
وَعَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ گشته اگر در بعض امور بایکدیگر مخالفت کنند و مشاجرت نمایند
و برائے و اجتهادِ خود عمل فرمایند مجال طعن و اعتراض نیست بلکه حق و صواب در ان موطن اختلاف ست
و عدم تقلید رائے غیر خود ست امام ابو یوسف را بعد از وصول بدرجه اجتهاد تقلید امام ابحنیفه رضی الله
تعالیٰ عنهما خطا ست و صواب تقلید رائے خود ست امام شافعی قول صحابی را هر صحابی که باشد خواه صدیق
باشد خواه امیر بر رائے خود تقدیم نمیدهد و عمل برائے خود اگر چه مخالف قول صحابی باشد صواب میداند هرگاه
مجتهد امت را گنجایش مخالفت آرائے اصحاب گشت اگر اصحاب بایکدیگر مخالفت نمایند چرا مطعون باشند تا
آنکه گوییم اصحاب کرام در امور اجتهادیه بآن سرور عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ خلاف کرده اند و
برخلاف رائے آن سرور عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ حکم نموده با وجود نزولِ وحی ذم بر خلاف
ایشان نیامده و بر اختلاف ایشان منع وارد نگشته چنانچه گذشت اگر این اختلاف نامرضی و نامقبول حق
بودے از حق جَلَّ شَانُهٗ البته منع آن آمدے و بر اختلاف کنندگان وعید نازل گشتے نمے بینی جماعه که در

الصّلوٰة والسّلام واگر کسے محبّتِ امیر را استقلالاً اختیار کند وحُبِّ حضرتِ پیغمبر را دران مدخل ندہد از سمت خارج ست وقایلِ مخالطت نہ غرض او ابطالِ دین ست وہدمِ شریعت میخواہد کہ بے توسّطِ حضرتِ پیغمبر علیہ وعلی آلہ الصّلوٰة والسّلام راہے اختیار کند واز محمد بعلی گراید وھو عین الکفر ومحض التزندق وعلی از وے بیزار ست واز کردار او در آزار دوستی اصحابِ پیغمبر دوستی اصہار واختان او وعلیہ وعلیہم الصّلوات والتسلیمات بواسطۂ دوستی پیغمبر ست علیہ وعلی آلہ الصّلوات والتحیّات وتعظیم وتکریم ایشان بواسطۂ تعظیم وتکریم او علیہ وعلیہم الصّلوات والتسلیمات قال علیہ وعلی آلہ الصّلوٰة والسّلام من احبّھم فبحبّی احبّھم وہمچنین کسے کہ با ایشان دشمن ست بدشمنیِ پیغمبر دشمن ست کما قال علیہ الصّلوٰة والسّلام من ابغضھم فببغضی ابغضھم یعنی محبّتیکہ با اصحاب من تعلّق شدہ ست ہمان محبّت ست کہ بمن تعلّق گرفتہ ست وہمچنین بغضِ ایشان ہمان بغض ست کہ بمن متعلّق گشتہ ست طلحہ وزبیر رضی اللہ تعالی عنہما از کبارِ اصحاب اند واز عشرۂ مبشّرہ بجنّت طعن وتشنیعِ ایشان نامناسب ولعن وطردِ ایشان عائد بلاعن وطارد ہمان طلحہ وزبیر اند کہ حضرتِ فاروق خلافت را بعد از خود درمیان شش نفر شورٰی گذاشت وطلحہ وزبیر را داخلِ آنہا ساخت وبر ترجیحِ یکے بر دیگرے دلیلِ واضح نیافت وطلحہ وزبیر باختیارِ خود نصیبِ خلافت را گذاشتند وبر یکے ترکِ حظّی گفتہ وہمان طلحہ ست کہ پدرِ خود را بواسطۂ سوءِ ادب کہ نسبت بآن سرور علیہ وعلی آلہ الصّلوٰة والسّلام از وے بوجود آمدہ بود کشتہ ست وسرِ او را در ملازمتِ آن سرور آوردہ ودر قرآنِ مجید ثنائے او برین فعل آمدہ وہمان زبیر ست کہ مخبرِ صادق علیہ وعلی آلہ الصّلوٰة والسّلام قاتلِ او را وعید بدوزخ فرمودہ حیث قال علیہ وعلی آلہ الصّلوٰة والسّلام قاتلُ زبیرٍ فی النّار طاعن ولاعنِ زبیر از قاتلِ او ہیچ کمی ندارد فالحذر الحذر ثمّ الحذر الحذر ثمّ الحذر الحذر عن طعنِ اکابرِ الدّین وذمِّ کبراءِ الاسلامِ الّذین بذلوا جُھدھم فی اعلاءِ کلمةِ الاسلامِ ونصرةِ سیّدِ الانام وانفقوا اموالھم لتأییدِ الدّینِ باللّیلِ والنّھار وفی السّرِّ والجھار وترکوا لحبّ الرّسولِ عشائرھم وقبائلھم واولادھم وازواجھم واوطانھم

سوال حضرت فاروق دران وقت گفته اَهَجَرَ اِسْتَفْهِمُوْهُ مراد ازان چه باشد جواب حضرت فاروق
شاید دران وقت فهمیده باشد که این کلام از ایشان بواسطهٔ وجع بے قصد و اختیار واقع شده است چنانچه
از لفظ اکتب متوهم میشود چه آن سرور گاهے چیزے ننوشته است وایضًا فرموده است لَنْ تَضِلُّوْا
بَعْدِیْ هرگاه دین کامل شده باشد و نعمت تمام گشته و رضائے مولیٰ بآن پیوسته ضلالت بعد آن چه صورت
خواهد داشت و در یک ساعت چه خواهند نوشت که دفع ضلالت کند آنچه در بیست و سه سال نوشته شده
است مگر کافی نیست و دفع ضلالت نمیکند که در یک ساعت باوجود شدت مرض چیزے نویسند که دفع ضلالت
نماید ازین جا حضرت فاروق دانسته باشد که این کلام بنابر بشریت بے قصد ایشان بر زبان رفته است
تحقیق این معنی طلبید و بتجدید استفسار آن نماید و درین اثنا سخن اختلاف بلند گشت حضرت پیغمبر
عَلَیْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ فرمودند که برخیزید و مخالفت نکنید که نزاع در حضور پیغمبر مستحسن نیست دیگر
ازان مقوله سخن نفرمودند و از دوات و قرطاس یاد نکردند باید دانست که اختلافے که اصحاب کرام در امور
اجتهادیه بآن سرور عَلَیْهِ وَعَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ مینمودند اگر عیاذًا بِاللهِ سُبْحَانَهٗ شائبهٔ
هوا و تعصب میداشت بزمرهٔ اهل ارتداد میکشید و سر از ربقهٔ اهل اسلام بیرون می انداخت چه سوء ادب و
سوء معاشرت بآن سرور کفر است عَلَیْهِ وَعَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ اَعَاذَنَا اللهُ سُبْحَانَهٗ
مِنْهُ بلکه این اختلاف بنابر امتثال امر فاعتبروا بوده است زیراکه شخصے که پایهٔ اجتهاد داشته باشد در احکام اجتهادیه
او را تقلید اجتهاد و رائے دیگرے نمودن خطاست و منهی عنه آرے در احکام منزله که رائے و اجتهاد را دران مدخلے نیست
غیر تقلید آنجا گنجایش ندارد و ایمان و انقیاد آنها واجب غَایَةُ مَا فِی الْبَابِ اصحاب قرن اول از تکلفات بری بودند
و از آرایش عبارات مستغنی اهتمام ایشان باصلاح باطن بوده است و ظاهر ایشان از نظر شان مطروح و
غیر ملحوظ بوده و مراعات آداب دران قرن باعتبار حقیقت و معنی بوده نه باعتبار صورت و لفظ امتثال
امر رسول عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ کار ایشان بوده و اجتناب از نامرضیات آن سرور عَلَیْهِ
وَعَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ معامله شان آبا و امهات و اولاد و ازواج خود را فدائے

مکالمهٔ آن سرور علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام رفع صوت مینمودند چگونه منع آن رفع صوت آمد و عید
بران رفع مترتب گشت قال الله تبارک وتعالی یا ایها الذین آمنوا لا ترفعوا اصواتکم
فوق صوت النبی ولا تجهروا له بالقول کجهر بعضکم لبعض ان تحبط اعمالکم وانتم
لا تشعرون ودر اساری بدر اختلاف عظیم واقع شده بود حضرت فاروق وسعد معاذ حکم بقتل آن اساری
نموده بودند و دیگران بتخلیص و فدیه حکم کرده بودند و مقبول رای آن سرور علیه وعلیهم الصلوات والتحیات
حکم بتخلیص و فدیه بوده و مواضع اختلافات دیگر بسیارست ازین قبیل ست اختلافی که در اتیان قرطاس
نموده بودند که آن سرور علیه وعلی آله وعلیهم الصلوات والتسلیمات در مرض موت طلب قرطاس
فرموده بود تا از برای ایشان چیزی بنویسد جمعی گفتند قرطاس باید آورد و جمعی دیگر منع اتیان قرطاس نمودند
حضرت فاروق ازین جماعه بوده که باتیان قرطاس راضی نشده وگفت حسبنا کتاب الله طاعنان
ازین راه برحضرت فاروق ریز کرده اند وزبانهای طعن وتشنیع کشاده گردانیدند فی الحقیقة محل طعن نیست
زیراکه حضرت فاروق دانسته بودند که زمان وحی منقطع گشته است واحکام سماوی تمام شده وغیر رای واجتهاد
را در اثبات احکام گنجایش نمانده درین وقت آن سرور علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام هرچه خواهند نوشت
از امور اجتهادیه خواهد بود که دیگران را دران شرکت ست بحکم فاعتبروا یا اولی الابصار پس صلاح دران دید
که درین طعن غلبه وجع ایشانرا تصدیع نباید داد و به رای واجتهاد دیگران کفایت باید نمود حسبنا کتاب الله
یعنی قرآن مجید که ماخذ قیاس و اجتهاد ست مر مستنبطان را کافی ست احکام را از انجا استنباط خواهند نمود
تخصیص ذکر کتاب الله تواند بود که برای آن باشد که بقرائن معلوم کرده باشند که این احکام که در صدد نوشتن
آنها اند ماخذ آنها در کتاب ست نه در سنت تا ذکر سنت نموده آید پس منع حضرت فاروق از جهت شفقت و
مهربانی بوده که آن حضرت در شدت وجع بامری تصدیع نکشند چنانکه امر اتیان آن سرور علیه وعلی
آله الصلوٰة والسلام نیز برای استحسان بوده نه وجوب تا دیگران از رنج استنباط آن آسوده باشند واگر
امر ایتونی از برای وجوب بودی در تبلیغ آن مبالغه فرمودی وبمجرد اختلاف اعراض ازان نمودی

فِي فَضَائِلِ أَهْلِ بَيْتِ الرَّسُولِ عَلَيْهِ وَعَلَى
آلِهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ وَالْبَرَكَاتُ
وَالتَّحِيَّاتُ رَوَى ابْنُ عَبْدِ الْبَرِّ أَنَّهُ قَالَ
عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ مَنْ
أَحَبَّ عَلِيًّا فَقَدْ أَحَبَّنِي وَمَنْ أَبْغَضَ عَلِيًّا
فَقَدْ أَبْغَضَنِي وَمَنْ آذَى عَلِيًّا فَقَدْ
آذَانِي وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللّٰهَ
وَأَخْرَجَ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ وَصَحَّحَهُ
عَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى
اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللّٰهَ أَمَرَنِي
بِحُبِّ أَرْبَعَةٍ وَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ يُحِبُّهُمْ
قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ سَمِّهِمْ لَنَا قَالَ عَلِيٌّ
مِنْهُمْ يَقُولُ ذٰلِكَ ثَلٰثًا وَأَبُو ذَرٍّ وَ
الْمِقْدَادُ وَسَلْمَانُ وَأَخْرَجَ الطَّبَرَانِيُّ
وَالْحَاكِمُ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالَى
عَنْهُمْ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَعَلَى
آلِهِ وَسَلَّمَ قَالَ النَّظَرُ إِلَى عَلِيٍّ عِبَادَةٌ
إِسْنَادُهُ حَسَنٌ وَأَخْرَجَ الشَّيْخَانِ عَنِ
الْبَرَاءِ رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَالْحَسَنُ عَلَى عَاتِقِهِ

در فضائل اہل بیت رسول خدا صلی اللہ تعالی
علیہ وعلی آلہ وسلم روایت کرد علامہ ابن
عبد البر کہ فرمود آن سرور علیہ وعلی آلہ
الصلوۃ والسلام کسے کہ دوست داشت علی را
دوست داشت مرا وکسے کہ دشمن داشت علی را
دشمن داشت مرا وکسے کہ برنجانید علی را برنجانید
مرا وکسے کہ برنجانید مرا برنجانید حق را تعالی و
تقدس و روایت کرد ترمذی و حاکم و تصحیح نمود
آنرا از بریدہ رض کہ گفت فرمود رسول خدا صلی
اللہ تعالی علیہ وعلی آلہ وسلم بدرستیکہ امر
فرمود مرا حق جل وعلا بدوستی چہار کس و فرمود کہ
وے نیز دوست میدارد ایشانرا بعضے از اصحاب کرام
عرض کردند یا رسول اللہ کدام کسانند ایشان فرمود آن
سرور علی از ایشانست میفرمود این کلمہ را سہ بار و ابوذر
و مقداد و سلمان و روایت کرد طبرانی و حاکم از عبد اللہ بن
مسعود کہ بتحقیق فرمود پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
دیدن بسوئے علی رض عبادت ست اسناد این حدیث
حسن ست و روایت کرد بخاری و مسلم از براء بن
عازب کہ گفت دیدم رسول خدا را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
و حال آنکہ امام حسن بر دوش او بود

آن سرور نموده بودند علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات واز کمال اعتقاد واخلاص لعاب مبارک
آن سرور علیه وعلیهم الصلوات والتحیات نمیگذاشتند که بر زمین افتد بلکه در رنگ آب حیات
آنرا فرو میبردند وقصهٔ خوردن خون مبارک او را بعد از فصد از کمال اخلاص مشهور ومعروفست اگر
عبارتی که موهم سوء ادبست نزد اهل این قرون که پر از کذب وخداعست از ان بزرگواران صادر
شود نسبت بآن سرور علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام بر محمل نیک فرود باید آورد وبحاصل
عبارت باید رفت الفاظ هر قسم که باشد ملحوظ نباید ساخت طریق سلامتی اینست والله سبحانه
الموفق **سوال** چون در احکام اجتهادیه احتمال خطا را گنجایش شد وثوق در جمیع احکام شرعیه که از آن
سرور منقولست علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام چگونه نموده آید **جواب** احکام اجتهادیه در ثانی
الحال احکام منزله سماوی گشته است زیرا که بر خطا مقرر داشتن انبیا را جائز نیست علی نبینا وعلیهم
الصلوات والتسلیمات پس در احکام اجتهادیه بعد از ثبوت اجتهاد مستنبطان واختلاف آراء
ایشان حکمی از نزد حق جل وعلا نازل میگردد که صواب را از خطا جدا سازد وامتیاز محق از مبطل
نماید پس احکام اجتهادیه نیز در زمان آن سرور علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام بعد از نزول وحی
که تمیز صواب از خطا نمود قطعی الثبوت بودند واحتمال خطا نداشتند پس جمیع احکام که در زمان آن سرور
علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام که بثبوت پیوستند قطعی اند واز احتمال خطا محفوظ زیرا که بوحی
قطعی ثابت گشته اند ابتداءً او انتهاءً مقصود از استنباط واجتهاد این احکام آن بود که مجتهدان
ومستنبطان درجات کرامت حاصل آید ومخطی ومصیب علی تفاوت الدرجات ثواب یابند پس
در احکام اجتهادیه هم درجات مجتهدان بلند گشت وهم قطعیت آن احکام بعد از نزول وحی ثابت شد
آری بعد از انقراض زمانه نبوت احکام اجتهادیه ظنی اند که مفید عمل اند نه مثبت اعتقاد که منکر آنها کافر
گردد مگر اجماع مجتهدان بران حکم منعقد شود این زمان مثبت اعتقاد نیز باشد ◆

ولنختم المکتوب بالخاتمة الحسنة	وباید که ختم نمائیم این مکتوب را بخاتمهٔ زیبا

صه اصل ۱۲ — ترجمه از مصحح ۱۲ — انتهاٰ

مَا آرَابَهَا وَيُؤْذِيْنِي مَا اٰذَاهَا وَاَخْرَجَ
الْحَاكِمُ عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى
اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ قَالَ لِعَلِيٍّ
فَاطِمَةُ اَحَبُّ اِلَيَّ مِنْكَ وَاَنْتَ اَعَزُّ عَلَيَّ
مِنْهَا وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهَا
قَالَتْ اِنَّ النَّاسَ كَانُوْا يَتَحَرَّوْنَ بِهَدَايَاهُمْ
يَوْمَ عَائِشَةَ يَبْتَغُوْنَ بِذٰلِكَ مَرْضَاةَ رَسُوْلِ
اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَسَلَّمَ وَقَالَتْ
اِنَّ نِسَاءَ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ
وَعَلٰى اٰلِهٖ وَسَلَّمَ كُنَّ حِزْبَيْنِ فَحِزْبٌ فِيْهِ عَائِشَةُ
وَحَفْصَةُ وَصَفِيَّةُ وَسَوْدَةُ وَالْحِزْبُ الْاٰخَرُ
اُمُّ سَلَمَةَ وَسَائِرُ نِسَاءِ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى
عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ فَكَلَّمَ حِزْبُ اُمِّ سَلَمَةَ فَقُلْنَ
لَهَا كَلِّمِيْ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ
وَسَلَّمَ يُكَلِّمُ النَّاسَ فَيَقُوْلُ مَنْ اَرَادَ اَنْ يُهْدِيَ
اِلٰى رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ
فَلْيُهْدِهٖ اِلَيْهِ حَيْثُ كَانَ فَكَلَّمَتْهُ فَقَالَ لَهَا لَا
تُؤْذِيْنِيْ فَاِنَّ الْوَحْيَ لَمْ يَاْتِنِيْ وَاَنَا
فِيْ ثَوْبِ امْرَاَةٍ اِلَّا عَائِشَةَ قَالَتْ اَتُوْبُ
اِلَى اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ مِنْ

چیزیکه بد مے آید اورا و آزار میکند مرا چیزیکه آزار
میکند اورا و حاکم از ابو ہریرہ روایت کردہ که بتحقیق
فرمود پیغمبر خدا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ مر علیؑ را
که فاطمه دوست داشته تر است بسوئے من از تو
و تو عزیزتری نزد من از وے و نیز بخاری و مسلم از
عائشه رض روایت کرده گفت بودند مردم قصد میکردند
بهدیہائے خود روز عائشه میخواستند بآن رضائے پیغمبر خدا
را صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ و گفت بودند زنان
آنحضرت صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ دو گروه
یک گروه بود در وے عائشه و حفصه و صفیّه و سوده
و گروه دیگر اُمّ سلمه و باقی زنان پیغمبر خدا صَلَّی اللّٰهُ
تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ پس سخن کردند گروه اُمّ
سلمه پس بگفتند مر او را بگو پیغمبر خدا را صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی
عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ سخن کند بمردم و بگوید کسیکه
خواهد که هدیه فرستد بسوئے رسول خدا صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی
عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ پس باید که هدیه فرستد بسوئے
وے هر جا که باشد پس کلام کرد با وے پس گفت
آنحضرت مر او را آزار مکن مرا در باب عائشه رض که
وحی نمے آید مرا و حالانکه من در جامهٔ خواب هیچ زنے
باشم بجز عائشه گفت توبه میکنم بسوئے خدائے پاک از

وَهُوَ يَقُوْلُ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ
اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اُحِبُّهٗ فَاَحِبَّهٗ وَاَخْرَجَ الْبُخَارِیُّ
عَنْ اَبِیْ بَكْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى
اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَ
الْحَسَنُ اِلٰى جَنْبِهٖ يَنْظُرُ اِلَى النَّاسِ مَرَّةً وَّ
اِلَيْهِ مَرَّةً وَّيَقُوْلُ اِنَّ ابْنِیْ هٰذَا سَيِّدٌ وَّ
لَعَلَّ اللّٰهَ اَنْ يُّصْلِحَ بِهٖ بَيْنَ فِئَتَيْنِ مِنَ
الْمُسْلِمِيْنَ وَاَخْرَجَ التِّرْمِذِیُّ عَنْ اُسَامَةَ
بْنِ زَيْدٍ قَالَ رَاَيْتُ النَّبِیَّ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى
عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَسَلَّمَ وَحَسَنٌ وَّحُسَيْنٌ
عَلٰى وَرِكَيْهِ فَقَالَ هٰذَانِ ابْنَایَ وَابْنَا
بِنْتِیْ اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اُحِبُّهُمَا فَاَحِبَّهُمَا وَ
اَحِبَّ مَنْ يُّحِبُّهُمَا وَاَخْرَجَ التِّرْمِذِیُّ
عَنْ اَنَسٍ قَالَ سُئِلَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ
تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ اَیُّ اَهْلِ بَيْتِكَ
اَحَبُّ اِلَيْكَ قَالَ الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ وَ
رَوَى الْمِسْوَرُ بْنُ مَخْرَمَةَ اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ قَالَ
فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِّنِّیْ فَمَنْ اَغْضَبَهَا
اَغْضَبَنِیْ وَفِیْ رِوَايَةٍ يُرِيْبُنِیْ

درحالیکه میگفت خداوندا من دوست میدارم او را
تو نیز دوست دار او را و در روایت بخاری از ابی
بکره رم گفت شنیدم رسول خدا را صلی الله
علیه وآله وسلم بر منبر و امام حسن در پهلوی او
بود و حال آنکه آنحضرت روی مے آورد بر مردم یکبار
و بسوئے وے یکبار و میگوید بدرستی این پسر من سید
ست و امید ست که خدا صلح دهد بسبب وے میان دو
جماعه بزرگ از مسلمانان و روایت کرد ترمذی از اسامه پسر زید
گفت دیدم پیغمبر خدا را صلی الله علیه وآله وسلم
درحالیکه امام حسن و حسین بر دو ران وے بودند
پس فرمود آن سرور علیه الصلوة والسلام این
هر دو پسران من اند و پسران دختر من اند خداوندا من
دوست میدارم این هر دو را پس تو نیز دوست دار این هر دو
را و دوست دار کسیکه را که دوست دارد این هر دو را و ترمذی از انس
روایت کرد گفت سوال کرده شد رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم
کدام یکے از اهل بیت تو دوست داشته تر ست بسوئے تو فرمود
آن سرور حسن و حسین و بخاری و مسلم از مسور بن مخرمه روایت
کرده که بتحقیق پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود فاطمه
گوشت پاره من ست پس کسیکه در خشم مے آرد او را
در خشم مے آرد مرا و در روایت دیگر بدے آید و ناخوش میگرداند

رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَسَلَّمَ قَالَ خَیْرُکُمْ خَیْرُکُمْ لِاَھْلِیْ مِنْ بَعْدِیْ ٭ اَخْرَجَ ابْنُ عَسَاکِرَ عَنْ عَلِیٍّ کَرَّمَ اللّٰہُ تَعَالٰی وَجْھَہٗ اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ صَنَعَ اِلٰی اَھْلِ بَیْتِیْ یَدًا کَافَأْتُہٗ عَلَیْھَا یَوْمَ الْقِیٰمَۃِ ٭ اَخْرَجَ ابْنُ عَدِیٍّ وَالدَّیْلَمِیُّ عَنْ عَلِیٍّ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَسَلَّمَ قَالَ اَثْبَتُکُمْ عَلَی الصِّرَاطِ اَشَدُّکُمْ حُبًّا لِاَھْلِ بَیْتِیْ وَلِاَصْحَابِیْ +

کہ فرمود رسولِ خدا صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ بہترین شما بہترین شماست در بابِ اہلِ من پس از وفاتِ من روایت کرد ابنِ عساکر از علی کرّم اللہ تعالیٰ وجہہ کہ فرمود رسولِ خدا صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ کسیکہ احسان نماید با اہلِ بیتِ من مکافات نمایم وی را بران روزِ قیامت روایت کرد ابنِ عدی و دیلمی از علی رض کہ فرمود رسولِ خدا صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ مضبوط ترین شما بر صراط شدید ترین شماست از روئے محبت باہلِ بیتِ من و باصحابِ من رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْھُمْ اَجْمَعِیْنَ +

۵ الٰہی بحقِ بنی فاطمہ ٭ کہ بر قولِ ایمان کنی خاتمہ ٭ اگر دعوتم رد کنی ور قبول ٭ من و دست و دامانِ آلِ رسول ٭ وَصَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَعَلَیْھِمْ وَعَلٰی جَمِیْعِ اِخْوَانِہٖ مِنَ الْاَنْبِیَاءِ وَ الْمُرْسَلِیْنَ وَالْمَلٰئِکَۃِ الْکِرَامِ الْمُقَرَّبِیْنَ وَعَلٰی سَائِرِ عِبَادِ اللّٰہِ الصّٰلِحِیْنَ اَجْمَعِیْنَ + +

مکتوب (۳۷) سی و ہفتم

بفقیر حقیر عبد الحی کہ جامع این مکتوباتِ شریفہ است صدور یافتہ در فضائلِ کلمۂ طیبہ لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَمَا یُنَاسِبُ ذٰلِکَ ٭ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ ہیچ چیز در تسکینِ غضبِ ربِّ جَلَّ سُلْطَانُہٗ از این کلمۂ طیبہ نافع تر نیست ہرگاہ این کلمۂ طیبہ تسکینِ غضبِ دخولِ نار فرماید غضبہائے دیگر کہ فرود دونِ آنست بطریقِ اولیٰ تسکینِ آنہا نماید چرا تسکین ننماید کہ بندہ بتکرار

اَذَاكَ يَارَسُوْلَ اللهِ ثُمَّ اِنَّهُنَّ دَعَوْنَ فَاطِمَةَ
فَاَرْسَلْنَ اِلٰى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ فَكَلَّمَتْهُ فَقَالَ يَا بُنَيَّةُ اَلَا
تُحِبِّيْنَ مَا اُحِبُّ قَالَتْ بَلٰى قَالَ فَاَحِبِّيْ
هٰذِهٖ (حدیث یازدهم) وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهَا
قَالَتْ مَا غِرْتُ عَلٰى اَحَدٍ مِّنْ نِّسَاءِ رَسُوْلِ
اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ
مَا غِرْتُ عَلٰى خَدِيْجَةَ وَمَا رَاَيْتُهَا وَلٰكِنْ
كَانَ يُكْثِرُ ذِكْرَهَا وَرُبَّمَا ذَبَحَ شَاةً ثُمَّ
يُقَطِّعُهَا اَعْضَاءً ثُمَّ يَبْعَثُهَا فِيْ صَدَائِقِ
خَدِيْجَةَ فَرُبَّمَا قُلْتُ لَهٗ كَاَنَّهٗ لَمْ
تَكُنْ فِي الدُّنْيَا امْرَاَةٌ اِلَّا خَدِيْجَةُ فَيَقُوْلُ
اِنَّهَا كَانَتْ وَكَانَتْ وَكَانَ لِيْ مِنْهَا وَلَدٌ
(حدیث دوازدهم) ١٢ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا
قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ
وَعَلٰى اٰلِهٖ وَسَلَّمَ اَلْعَبَّاسُ مِنِّيْ وَاَنَا
مِنْهُ (حدیث سیزدهم) ١٣ وَاَخْرَجَ الدَّيْلَمِيُّ عَنْ اَبِيْ سَعِيْدٍ
اَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى
اٰلِهٖ وَسَلَّمَ قَالَ اِشْتَدَّ غَضَبُ اللهِ عَلٰى مَنْ
اٰذَانِيْ فِيْ عِتْرَتِيْ (حدیث چهاردهم) ١٤ وَاَخْرَجَ الْحَاكِمُ عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ

آزار تو اے رسول خدا پس ترا این زنان خواندند
فاطمہؓ را پس فرستادند بسوے پیغمبر خدا صلّی
اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ پس کلام کرد بآن
سرور پس فرمود اے دختر کِ من آیا دوست
نمیداری تو چیزے را کہ دوست میدارم گفت بلے
گفت پس دوست دار تو این زن را و روایت کرد
بخاری و مسلم از عائشہ رضؓ گفت رشک نبردہ ام بر
ہیچ از زنان پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ آنچنانکہ
رشک بردہ ام بر خدیجہ و من ندیدہ ام او را ولیکن
بود آنحضرت کہ بسیار ذکر میکرد او را و بسا کہ ذبح
میکرد گوسفند را پس ترا پارہ پارہ میکرد پس میفرستاد
آنرا در زنان کہ دوستان خدیجہ بودند پس بسا
کہ میگفتم آنحضرت را گویا نبود در دنیا زنے مگر
خدیجہ پس میگفت بود و بود و بود و بود مرا از و
اولاد - و روایت کرد ترمذی از ابن عباسؓ کہ فرمود
رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ عباسؓ از من است
و من از عباسم و دیلمی از ابی سعید روایت کرد
کہ فرمود رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ
سخت شد غضب خدا بر کسیکہ آزار کرد مرا در باب عترت
من و روایت کرد حاکم از ابی هریرہ رضؓ

من التقطیع یعنی پارہ پارہ کردن ١٢

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِيْ أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ۝ ونیز از فضائلِ
این کلمه بشنو قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلٰى آلِهٖ وَسَلَّمَ وَبَارَكَ مَنْ قَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ
کوته نظران تعجب دارند که بیک گفتنِ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ چگونه دخولِ جنّت میسّر شود از برکاتِ این کلمهٔ طیبه واقف نیستند
محسوسِ این فقیر شده است اگر تمامِ عالم را بیک گفتنِ این کلمهٔ طیبه بخشند و به بهشت فرستند گنجایش دارد و مشهود
میگردد که برکاتِ این کلمهٔ مقدسه را اگر بتمامِ عالم قسمت کنند تا ابدالآباد همه را کفایت کند و همه را سیراب بگرداند تکفّف
که با این کلمهٔ طیبه کلمهٔ مقدسه مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ جمع شود و تبلیغ بتوحید انتظام یابد و رسالت با ولایت قرین گردد
مجموعِ این دو کلمه جامع کمالاتِ ولایت و نبوّت است و هادیِ سبیلِ این هر دو سعادت اوست که ولایت را از
ظلماتِ ظلال پاک سازد و نبوّت را بدرجهٔ علیا رساند اَللّٰهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا مِنْ بَرَكَاتِ هٰذِهِ الْكَلِمَةِ الطَّيِّبَةِ وَ
ثَبِّتْنَا عَلَيْهَا وَأَمِتْنَا عَلٰى تَصْدِيْقِهَا وَاحْشُرْنَا مَعَ الْمُصَدِّقِيْنَ لَهَا وَأَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ بِحُرْمَتِهَا وَبِحُرْمَةِ
مُبَلِّغِيْهَا عَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ وَالْبَرَكَاتُ أَيْضًا چون نظر و قدم وا پس ماند و پرو
بالِ همت فرو ریزد و معامله بغیب صرف افتد دران موطن جز بپای کلمهٔ طیبهٔ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ
نتوان رفت و جز در کنارِ این کلمهٔ مقدسه قطعِ آن مسافت نتوان نمود بیک گفتنِ این کلمهٔ طیبهٔ مقدسه روندهٔ آن
موطن هم با مداد و اعانتِ حقیقتِ این کلمهٔ طیبهٔ مقدسه یک گام راه ازان مسافت قطع مینماید و از خود دور و
بحق جلّ و علا نزدیک می افتد و هر جزوی ازان مسافت باضعاف زیاده است از تمامِ دائرهٔ عالمِ امکان پس
ازینجا فضیلتِ این ذکر را باید دریافت که تمام دنیا را در جنبِ آن هیچ مقداری و احساسی نیست کاشکی
حکمِ قطره میداشت نسبت بدریای محیط ظهورِ عظمتِ این کلمهٔ طیبه باعتبارِ درجات گوینده است هر چند درجهٔ
گوینده بیشتر ظهورِ عظمتِ این کلمهٔ مقدسه بیشتر ۝ يَزِيْدُكَ وَجْهُهٗ حُسْنًا ﴿ إِذَا مَا زِدْتَهٗ
نَظَرًا ﴾ آرزوی در دنیا معلوم نیست که برابرِ این باشد که کسی در گوشهٔ خزیده باشد و بتکرارِ این کلمهٔ
طیبه متلذّذ و محظوظ بود اما چه توان کرد که جمیعِ آرزوها میسر نیست از غفلت و اختلاطِ خلق چاره نه رَبَّنَا أَتْمِمْ
لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ

این کلمهٔ طیبه نفیِ ماسوی نموده از همه روگردانیده است و قبلهٔ توجه معبودِ برحق راساخته منشاِ غضب توجهات شتی بوده که بنده بآن مبتلاگشته بود وَلَیْسَ فَلَیْسَ این معنی را در عالمِ مجاز مشاهده نمائی چون مالکے از مملوکے در آزار باشد و بروے غضب نماید و بنده از حسنِ نشأهٔ که دارد توجهِ خود را از ماسوائے مالکِ خود گردانیده تمام خود را متوجهِ مالکِ خود گرداند این زمان ناچار مالک را شفقت و مرحمت درحقِ مملوکِ خود پیدا گردد و غضب و آزار مرتفع شود و این کلمهٔ طیبه را کلیدِ خزینهٔ نود و نه رحمت که برائے آخرت ذخیره فرموده است میباید میداند که شفیع ترے از برائے دفعِ ظلماتِ کفر و کدوراتِ شرک ازین کلمهٔ طیبه دیگرے نیست کسیکه تصدیق باین کلمه کرده باشد و ذرهٔ ایمان حاصل نموده مَعَ ذٰلِكَ اگر برسومِ کفر و رذائلِ شرک مبتلاگشته است امید است که بشفاعت این کلمهٔ طیبه از عذاب بیرون آید و از خلودِ دوزخ نجات یابد چنانچه در دفعِ عقوبات سائرِ کبائرِ این امت شفاعتِ محمد رسول الله صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَسَلَّمَ انفع و ادخل است و آنکه گفتم کبائرِ این امت زیراکه در امم سابقه ارتکابِ کبائر کمتر است بلکه امتزاجِ رسومِ کفر و رذائلِ شرک نیز اندک بیشتر محتاج بشفاعت این امت است در امم سابقه جمعے برکفر مصر بودند و جمعے دیگر ایمان باخلاص آوردند و امتثالِ اوامر نمودند هلاک میگشت این امتِ پرگناه اگر مثلِ کلمهٔ طیبه شفیعِ ایشان نمے بود و مثلِ خاتم الرسل عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ شفاعتِ شان نمینمود ؂ اُمَّةٌ مُذْنِبَةٌ وَرَبٌّ غَفُوْرٌ ؂ آن قدر عفو و غفرانِ حق جَلَّ وَعَلَا که در شانِ این امت بکار خواهد رفت معلوم نیست که در شانِ جمیعِ امم ماضیه بکار رود و نود و نه رحمت را گویا برائے این امتِ پرذنوب ذخیره ساخته اند ؎ که مستحقِ کرامت گناهگاران اند ؂ و چون حق سُبْحَانَهٗ وَتَعَالٰى عفو و مغفرت را دوست میدارد و هیچ ماده از برائے عفو و مغفرت برابر این امتِ پرتقصیر نیست لاجرم این امت خیر الامم گشت و کلمهٔ طیبه که شفاعت کنندهٔ ایشانست افضل الذکر آمد و پیغمبرِ شفیعِ ایشان سید الانبیا خطاب یافت عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ ؂ اُولٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِهِمْ حَسَنٰتٍ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ؂ یا ارحم الراحمین چنین باشد و اکرم الاکرمین چنین بود ؎ باکریمان کارها دشوار نیست ؂ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا

یمین اہل اسلام و ارباب ولایت اند و سابقان بالاصالت انبیا اند علیہم الصلوات والتسلیمات و بہ تبعیت ہر کرا این دولت مشرف سازند آن دولت بیشتر بہ تبعیت اکابر اصحاب انبیاست علیہم الصلوات والتسلیمات والتحیات و بر سبیل قلت و ندرت در غیر اصحاب نیز متحقق ست و فی الحقیقت این شخص نیز از زمرۂ اصحاب ست و ملحق بکمالات انبیا علیہم الصلوات والبرکات در حق او مگر فرمودہ علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام لا یدری اولہم خیر ام آخرہم ہر چند فرمودہ علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام خیر القرون قرنی این را باعتبار قرون گفتہ و آن را باعتبار اشخاص واللہ سبحانہ اعلم لیکن اجماع اہل سنت ست بر افضلیت شیخین بعد از انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات کسی نیست کہ بر ابوبکر سبقت کردہ باشد اسبق سابقان این امت اوست و اقدم پیشینان این ملت او و حضرت فاروق بتوسل او بدولت افضلیت مشرف گشتہ ست و بتوسط او از دیگران بالا گذشتہ از اینجاست کہ فاروق را خلیفۂ صدیق میگفتند و در خطبہ خلیفۂ خلیفۂ رسول اللہ میخواندند شہسوار این معاملہ حضرت صدیق ست و حضرت فاروق ردیف اوست خوش ردیفی کہ بشہسوار مرافقت نماید و با خص اوصاف او مشارکت فرماید بر سر اصل سخن رویم و گوئیم کہ سابقان از احکام یمین و شمال خارج اند و از معاملات ظلمانی و نورانی فوق کتاب ایشان ورای کتاب یمین و کتاب شمال ست و محاسبۂ شان ورای محاسبۂ اصحاب یمین و اصحاب شمال کار و بار با ایشان علیحدہ ست و غنج و دلال با اینان جدا اصحاب یمین در رنگ اصحاب شمال از کمالات شان چہ دریابند و ارباب ولایت در رنگ عامۂ مومنان از اسرار ایشان چہ فرا گیرند حروف مقطعات قرآنی رموز اسرار شان ست و متشابہات فرقانی کنوز مدارج وصول ایشان وصول باصل ایشان را از ظل فارغ ساختہ ست و ارباب ظلال را از حریم خاص ایشان دور داشتہ مقربان ایشان اند و روح و ریحان نصیب شان ایشان اند کہ بفزع اکبر اندوہگین نمیگردند و باہوال قیامت در رنگ دیگران از جا نمیروند اللہم اجعلنا من محبیہم فان المرء مع من احب بصدقۃ سید المرسلین علیہ وعلی آلہ وعلیہم وعلی آل کل الصلوات والتسلیمات والتحیات والبرکات

مکتوب سی و هشتم (۳۸)

بحاجی محمد یوسف کشمیری صدور یافته در بیانِ آنکه اہل اللہ را در باطن برابر خردلہ تعلق بدنیا نیست ہر چند ظاہر ا بدنیا و اسبابِ دنیا تشبث نمایند و مابناسب ذٰلِکَ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی معرفتِ خدا جلّ سُلْطَانُہٗ بر آنکس حرام کہ برابر خردلہ در باطن او محبتِ دنیا بود و یا باطن او را این قدر تعلق بدنیا باشد و یا این مقدار خاطرے از دنیا در باطن او خطور کند مانند ظاہر او کہ از باطن بمراحل جدا افتادہ است و از آخرت بدنیا آمدہ است و اختلاط بمردم پیدا کردہ لِحُصُوْلِ الْمُنَاسَبَۃِ الْمَشْرُوْطَۃِ فِی الْاِفَادَۃِ وَالْاِسْتِفَادَۃِ اگر سخن از دنیا گوید و با سبابِ دنیوی تشبث نماید گنجایش دارد و ہیچ مذموم نبود بلکہ محمود بود تا حقوقِ عباد معطل نشود و طریقِ افادہ و استفادہ مسدود نگردد پس باطن این شخص بہتر از ظاہر اوست حکم جو نما و گندم فروش دارد و مردمِ ظاہر بین در رنگِ خود دانا او را گندم نما و جو فروش تصور مینمایند و ظاہر او را از باطن او بہتر میدانند و خیال میکنند کہ بظاہر بے تعلق و امینماید و بباطن گرفتار است رَبَّنَا افْتَحْ بَیْنَنَا وَبَیْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَاَنْتَ خَیْرُ الْفَاتِحِیْنَ وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَۃَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ الْعُلٰی

مکتوب سی و نهم (۳۹)

بسید عبد الباقی سارنگپوری صدور یافته در بیانِ اصحابِ یمین و اصحابِ شمال و سابقان کہ یک قدم بر شمال و قدمِ دیگر بر یمین نہادہ اند و گوئے سبقت بمیدانِ اصل بردہ اند و مابناسب ذٰلِکَ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی بدان اَرْشَدَکَ اللّٰہُ تَعَالٰی کہ اصحابِ شمال اصحابِ حجبِ ظلمانی اند و اصحابِ یمین اربابِ حجبِ نورانی سابقان آنند کہ ازین حجب و ازان حجب برآمدہ اند و یکقدم بر شمال و قدمِ دیگر بر یمین نہادہ گوئے سبقت بمیدانِ اصل بردہ اند و از ظلالِ امکانی و ظلالِ وجوبی بالا گذشتہ و از اسم و صفت و از شان و اعتبار جز ذات نخواستہ تعالٰی و تقدس اصحابِ شمال اربابِ کفر و شقاوت اند و اصحاب

پس معلوم شد که دائرهٔ امکان را نسبت بمراتبِ وجوب فما فوقها هیچ مقدارے نیست کالشّے حکم قطرہ داشت نسبت بدریائے محیط پس ناچار بقوّتِ پائے خویش بکوئے دوست نتوان رسید وبچشم خود اورا نمیتوان دید

لَایَحْمِلُ عَطَایَا الْمَلِكِ اِلَّا مَطَایَاهُ

مکتوب چہل و دوم (۴۲)

بہ خواجہ جمال الدین حسین ولد مرزا حسام الدین احمد صدور یافته در بیانِ انحصار نمودن صوفیه سیر را در آفاق و انفس واثبات نمودن تخلیه و تجلیه را دران دو سیر و منع نمودن حضرت ایشان قُدِّسَ سِرُّهُ الْاَقْدَس این معنی را در رو ونهایت النهایة را بیرونِ انفس و آفاق اثبات فرمودن بِعِنَایَةِ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ وَمَا یُنَاسِبُ ذٰلِكَ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ وَعَلٰی اٰلِهِ الْکِرَامِ وَاَصْحَابِهِ الْعِظَامِ مِنْ یَّوْمِنَا هٰذَا اِلٰی یَوْمِ الْقِیَامِ فرزند عزیز اَسْعَدَكَ اللّٰهُ تَعَالٰی فِی الدَّارَیْنِ بگوشِ هوش بشنو که چون سالک بعد از تصحیح نیّت و تخلیصِ امنیّت بذکرِ الٰهی جَلَّ سُلْطَانُهٗ اشتغال نماید و ریاضات شاقه و مجاهدات شدیده پیش گیرد و تزکیه حاصل کند و اوصافِ رذیله او باخلاقِ حسنه تبدیل یابد و توبه و انابت اورا میسّر گردد و حبِّ دنیا از دل او بیرون رود و صبر و توکّل و رضا حاصل آید و این معانی حاصله خود را بتدریج و ترتیب در عالمِ مثال مشاهده نماید و خود را از کدوراتِ بشریّت و از رذائلِ صفات آن پاک و مصفّا بیند هر آینه سیرِ آفاقی را تمام کرده باشد جمعے ازین طائفه درین مقام احتیاط ورزیده اند و هر لطیفه از لطائفِ سبعه انسانی را در عالمِ مثال بصورتِ نورے از انوارِ مناسبه آن قرار داده اند و علامتِ صفائے هر لطیفه را بظهورِ نورے ازان انوارِ مثالی مقرّر داشته اند و این سیر را از لطیفهٔ قلب ابتدا نموده بتدریج و ترتیب تا لطیفهٔ اخفیٰ که منتهائے لطائفِ ستّ رسانیده اند مثلاً علامتِ صفائے قلبِ سالک را ظهورِ آن قلب داشته اند در مثال بصورتِ نورِ سرخ و علامتِ صفائے روح را بصورتِ نورِ زرد قرار داده اند علیٰ هٰذا القیاس پس حاصلِ سیرِ آفاقی آن شد که سالک تبدّلِ اوصاف و تغیّرِ اخلاقِ خود را در مرایائے عالمِ مثال مشاهده نماید و زوالِ ظلمات و کدوراتِ خود را دران عالم احساس کند تا یقینے بصفائے خود اورا حاصل آید و علمی

مکتوب چہلم (۴۰)

بمولانا بدر الدین صدور یافته در بیان آنکه خرق حجب باعتبار شهود ست باعتبار وجود وما یناسب ذلک الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی خرق حجب اسما وصفات وشیون و اعتبارات از حضرت ذات تعالی و تقدس دو قسم ست خرقی ست که باعتبار شهود ست و خرقی ست باعتبار وجود خرق وجودی ممتنع ست و خرق شهودی ممکن بلکه واقع هر چند نصیب اقل قلیل و احص خواص بود و آنچه در خبر آمده ست ان لله سبعین الف حجاب من نور وظلمة لو کشفت لاحرقت سبحات وجهه ما انتهی الیه بصره من خلقه مراد ازین کشف و خرق خرق وجودی ست که ممتنع ست و آنچه این فقیر در بعضے از رسائل خود نوشته ست از خرق هیچ حجب از حضرت ذات تعالی و تقدس مراد ازان خرق خرق شهودی ست چنانچه حضرت حق سبحانه و تعالی شخصے را بصارت کرامت فرماید که ما ورائے حجب و استار اشیائے مستوره را ببیند درینجا خرق حجب و استار باعتبار شهود ست فکذا هذا پس معلوم شد که آنچه این فقیر نوشته ست از جواز خرق منافی خبر عدم جواز خرق حجب نیست آن خرق دیگرست و این خرق دیگر فلا تکونن من الممترین والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات العلی

مکتوب چہل و یکم (۴۱)

بشیخ فرید تهانیسری صدور یافته در بیان آنکه بمراتب نهایت النهایة مرتبه پیش مے آید که هر ذره آن موطن باضعاف مضاعف زیاده از تمام دائره امکان بود وما یناسب ذلک بعنایة الله سبحانه و بصدقة حبیبه علیه وعلی آله الصلوة والسلام در وقت عروج بمراتب نهایت النهایة مرتبه پیش آمد که هر ذره آن موطن باضعاف مضاعف زیاده از تمام دائره امکان بود پس اگر ذره ازان موطن سلوک نموده قطع کرده شود گویا زیاده از اضعاف دائره امکان قطع میسر شده باشد فکیف که کسے مسافت طویله را ازان مرتبه طے کرده باشد

ندانسته اند و بعدم انقطاع آن اگرچه عمر ابدی میسر شود حکم نموده و گفته اند که شمائل و اوصاف محبوب را نهایت نیست پس
لا یزال در مرآت سالک متحقق تجلی صفتے از صفات او خواهد بود و ظهور کمالے از کمالات او خواهد شد پس انقطاع کجا بود و
نهایت چگونه مجوز باشد گفته اند ؎ ذره گر بس نیک و بس بد بود ٭ گرچه عمرے تگ کند در خود بود ٭ و باین فنا
و بقا که بسیر آفاقی و سیر انفسی حاصل شده اطلاق اسم ولایت مینمایند و نهایت کمال را تا اینجا میدانند بعد ازان اگر سیر واقع
شود نزد اینها سیر رجوعی ست که معبر ست بسیر عن الله بالله و همچنین سیر رابع که آنرا سیر فی الاشیا بالله گفته اند نیز
بنزول تعلق دارد و این دو سیر را برائے تکمیل و ارشاد قرار داده اند چنانچه آن دو سیر را برائے حصول نفس ولایت و
کمال ست و جمعے گفته اند که هفتاد هزار حجب که در خبر آمده است که اِنَّ لِلّٰهِ سَبْعِیْنَ اَلْفَ حِجَابٍ مِّنْ نُوْرٍ وَّ ظُلْمَةٍ
در سیر آفاقی خرق میباید چه در هر لطیفه از لطائف سبع ده ده هزار حجب خرق میگردد و چون آن سیر بتمامی رسد
حجب بتمامها مرتفع گردد و سالک بسیر فی الله متحقق شود و بمقام وصل رسد اینست حاصل سیر و سلوک ارباب ولایت
و نسخهٔ جامعهٔ کمال و تکمیل ایشان و درین باب آنچه برین فقیر بمحض فضل و کرم خداوندی جل سلطانه ظاهر ساخته
اند و بآن تسلیک فرموده اِظْهَارًا لِّلنِّعْمَةِ وَ شُکْرًا لِّلْعَطِیَّةِ تسوید مینماید فَاعْتَبِرُوْا یَا اُولِی الْاَبْصَارِ بدان
اَرْشَدَکَ اللّٰهُ تَعَالٰی وَ هَدَاکَ سَوَآءَ الصِّرَاطِ حضرت حق سبحانه و تعالی که بیچون و بیچگون ست چنانچه
ورائے آفاق ست ورائے انفس ست نیز پس سیر آفاقی را سیر الی الله گفتن و سیر انفسی را سیر فی الله نامیدن معنی
ندارد بلکه هر دو سیر آفاقی و انفسی داخل سیر الی الله ست و سیر فی الله سیریست که بمراحل از آفاق و انفس بعید ست
و ورای ورا اینهاست عجب معامله ایست سیر فی الله که سیر انفسی قرار داده اند و آن سیر را بے نهایت گفته اند و
بعمر ابدی قطع آن مجوز نداشته چنانکه گذشت و چون انفس در رنگ آفاق داخل دائرهٔ امکان ست پس برین
تقدیر قطع دائرهٔ امکان ممکن نباشد فَلَا جَرَمَ یَکُوْنُ الْحِرْمَانُ دَائِمًا وَ الْخُسْرَانُ سَرْمَدًا وَ لَا یَتَحَقَّقُ الْفَنَاءُ
اَبَدًا وَ لَا یُتَصَوَّرُ الْبَقَاءُ حِیْنَئِذٍ فَکَیْفَ الْوَصْلُ وَ الْاِتِّصَالُ وَ کَیْفَ الْقُرْبُ وَ الْکَمَالُ سبحان الله سر کار بزرگان
از آب بسرآب کفایت کنند و الی الله را فی الله انگارند و امکان را وجوب تصور کنند و چون را بیچون تعبیر فرمایند
از خوردان پست فطرتان چه گله نماید و چه اظهار شکایت کند چه بلا شد النفس را بکدام اعتبار حق گفته اند جل و علا

به تزکیهٔ خود اورا ثابت گردد و چون سالک درین سیر ساعةً فساعةً احوال و اطوار خودرا در عالم مثال که از جملهٔ آفاق ست مشاهده مینماید و انتقال خودرا دران عالم از هیئتے بهیئتے مے بیند گویا سیر در آفاق وارد هر چند این سیر فی الحقیقت سیر در نفس سالک ست و حرکت کیفی ست در اوصاف و اخلاق او اما چون از دو بینی مطمح نظر او آفاق ست نه انفس سیر نیز بآفاق منتسب گشت بتمامی این سیر که بآفاق منسوبست تمامی سیر الی الله قرار داده اند و فنا را مربوط باین سیر داشته و تعبیر سلوک باین سیر نموده بعد ازین سیرے که واقع شود آنرا سیر انفسی مینامند و آنرا سیر فی الله نیز گویند و بقائے بالله درین موطن اثبات مینمایند و درین مقام حصول جذبه بعد از سلوک میدانند چون لطائف سالک در سیر اول تزکیه یافته اند و از کدورات بشریت وارسته اند قابلیت آن پیدا کرده اند که ظلال و عکوس اسم جامع که ربّ او ست در مرایائے این لطائف ظاهر گردند و این لطائف موارد تجلیات و ظهورات جزئیات آن اسم جامع باشند این سیر را سیر انفسی برائے آن نامند که انفس مرایائے ظلال و عکوس اسما گشته است نه آنکه سیر سالک در نفس ست چنانچه در سیر آفاقی گذشت که باعتبار مرآتیت آنرا سیر آفاقی گفته اند نه آنکه سیر در آفاق ست درین سیر فی الحقیقت سیر ظلال اسماست در مرایائے انفس لهذا این سیر را سیر معشوق در عاشق گفته اند ؎

آئینه صورت از سفر دور ست * کان پذیرائے صورت از نور ست * این سیر را سیر فی الله باین اعتبار توان گفت که گفته اند سالک درین سیر متخلق باخلاق الله میگردد و از خلقے بخلقے دیگر انتقال مینماید زیرا که مظهر را از بعضے اوصاف ظاهر نصیبست ولو فی الجملة پس گویا سیر در اسماء او تعالی متحقق گشت آینست نهایت تحقیق این مقام و تصحیح این کلام صاحب مقام تا چه حال داشته باشد و متکلم کلام را تا چه مراد بود هر کس باندازهٔ فهم و دریافت خود چیزے میگوید و متکلم از کلام خود اراده معنی مینماید و سامع از همان کلام معنی دیگر مے فهمد ایشان سیر انفسی را بے تکلف سیر فی الله میگویند و بے تحاشی آنرا بقا بالله مے نامند و مقام وصل و اتصال مے انگارند و این اطلاقات برین فقیر بسیار گران مے آید لاجرم در تصحیح و توجیه آن ارتکاب تمحل و تکلف نموده مے آید که پاره ازان تمحل از کلام ایشان ماخوذ ست و پاره از راه افاضه و الهام آمده در سیر آفاقی گویا تخلیه از رذائل حاصل شده بود و درین سیر انفسی تجلیه باخلاق حمیده است چه تخلیه مناسب مقام فناست و تجلیه مناسب بقا و این سیر انفسی را نهایت

چون از مخالفت دیگران وقتی متحقق شود که در معاملۀ خود متذبذب و در مکشوف خود مشتبه باشم هر گاه در رنگ فلق صبح حقیقت کار را وا نمایند و در رنگ قمر لیلة البدر معامله اصل را واضح سازند و از ظلال بتمام بگذرانند و از شبح و مثال بالا برند اشتباه کجا بود و تذبذب کرا باشد حضرت خواجۀ ما قدس سره میفرمودند که علامت صحت احوال حصول یقین است بر کمال و ایضا تذبذب و اشتباه چگونه صورت بندد که بعنایت الله سبحانه و تعالی اطلاع بر تفصیل احوال مقررۀ این بزرگواران میسر شده است معارف توحید و اتحاد و احاطه و سریان مکشوف گشته و حقیقت مکشوف و مشهود ایشان بحصول پیوسته و دقائق علوم و معارف اینان بوضوح انجامیده و تا مدتها درین مقام اقامت ورزیده و بقلیل و کثیر شان الا ماشاء الله تعالی وا رسیده آخر الامر بفضل خداوندی جل سلطانه ظاهر گشت که این همه شعبده های ظلال است و گرفتاری شبح و مثال است مطلوب ما ورای ورای اینهاست و مقصود ما سوای سوای اینان ناچار روی از همه تافته متوجه جناب قدس بیچون گشت و از هرچه بداغ چندی و چونی متسم است متبرا شد انی وجهت وجهی للذی فطر السموات و الارض حنیفا و ما انا من المشرکین اگر معامله نه اینچنین بودی هرگز بخلاف مشایخ لب نکشادمی و بظن و تخمین با ایشان مخالفت نکردمی و ایضا این خلاف اگر بذات و صفات واجبی جل سلطانه تعلق نداشتی و سخن از تقدیس و تنزیه او تعالی نبودی البته اظهار خلاف مکشوف این اکابر بوقوع نیامدی و سخن از مخالفت علوم ایشان بحصول نپیوستی که من کمینه خوشه چین خرمنهای دولت ایشانم و ریزه خوار خوانهای نعم ایشانم مکرر اظهار مینمایم که ایشانند که بانواع تربیت مرا مربی ساخته اند و باصناف کرم و احسان مرا منتفع گردانیده اند اما چه توان کرد که حقوق خداوندی جل سلطانه فوق حقوق ایشانست چون بحث بذات و صفات او تعالی افتد و معلوم شود که اطلاق بعضی امور شایان جناب قدس او نیست تعالی درین موطن سکوت ورزیدن و از خلاف دیگران ترسیدن از دین و دیانت دورست و مقام بندگی و طاعت آن را بر نتابد خلاف علما با مشایخ رحمهم الله سبحانه در امور خلافیه کمسئلة التوحید و غیرها از راه نظر و استدلال است و خلاف این فقیر با ایشان درین امور از راه کشف و شهود علما بتصحیح این امور قائلند و این فقیر بحسن این امور بشرط عبور خلاف شیخ علاء الدوله در مسئلۀ وحدت وجود

که سیر آنرا با وجودِ حد و نهایت بے نهایت انگاشته ظهورِ اسما و صفاتِ واجبی جلّ سلطانهٗ در مرآتِ سالک که
درین سیر انفسی قرار داده اند آن ظهور ظهورِ ظلّے از ظلالِ اسما و صفات ست نه ظهورِ عینِ اسما و صفات چنانچه
تحقیقِ این معنی در آخرِ این مکتوب تحریر خواهد یافت ان شاء اللّٰهُ تعالیٰ چکنم و چگونه این سوءِ ادب را با وجودِ علم
و تمیز بجنابِ قدسِ او تعالیٰ جائز دارم و در ملکِ او تعالیٰ غیر او را سبحانهٗ شریک سازم هر چند حقوقِ این اکابر
قدّس اللّٰهُ تعالیٰ اسرارهم بر ذمّهٔ خود لازم دارم که بانواعِ تربیت مربّاے ایشانم امّا حقوقِ حضرتِ واجب
الوجود جلّ سلطانهٗ فوقِ جمیعِ حقوقِ ایشان ست و تربیتِ او تعالیٰ فوقِ تربیتهائے دیگران بحسنِ تربیتِ
او تعالیٰ ازین ورطه نجات یافته ام و در ملکِ مقدّسِ او تعالیٰ غیر او را سبحانهٗ شریک نساخته اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ
هَدٰىنَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِیَ لَوْلَآ اَنْ هَدٰىنَا اللّٰهُ او تعالیٰ بیچون و بیچگونست و هر چه بداغِ چونی و چندی
متّسم ست از جنابِ قدسِ او تعالیٰ مسلوبست پس در مرایائے آفاق و مجالئ انفس او را سبحانهٗ گنجایش نباشد و هر چه
درینها ظاهر گردد در رنگِ مظاهر چند و چون بود پس از آفاق و انفس باید گذشت و او را سبحانهٗ ماورائے آفاق و انفس
باید جُست و همچنین در دائرهٔ امکان چه آفاق و چه انفس چنانچه ذاتِ او را سبحانهٗ گنجائی نیست اسما و صفاتِ
او را تعالیٰ نیز گنجایش نه و هر چه در انجا ظاهرست ظلال و عکوسِ اسما و صفات ست تعالت و تقدّست و شبح
و مثالِ اینها بلکه ظلّیتِ اسما و صفات و مثالیتِ اینها نیز بیرونِ آفاق و انفس ست اینجا بیش از تعبیه
و زیاده از انتقاش قدرت نه ظهور را او تجلّی کجا زیرا که اسما و صفاتِ او سبحانهٗ در رنگِ ذاتِ او تعالیٰ بیچون و
بیچگونه اند و بے شبه و بے نمونه تا از آفاق و انفس بیرون نروی معنے ظلّیتِ اسما و صفاتِ او تعالیٰ ندانی
فَکَیْفَ الْوُصُوْلُ اِلَی الْاَسْمَآءِ وَالصِّفَاتِ تَعَالَتْ وَتَقَدَّسَتْ عجائب کار و بارست اگر سخنے از مکشوفات و
معلوماتِ یقینیه خود بگویم که موافقِ مذاقِ مشایخ نباشد و مطابقِ مکشوفاتِ ایشان نبود از من که باور دارد
و کیه قبول کند و اگر نه گویم و تستر نمایم تجویزِ التباسِ حق بباطل کرده باشم و جوازِ اطلاقِ مَا لَا یَجُوْزُ عَلَی
الْحَقِّ تَعَالٰی وَتَقَدَّسَ نموده بضرورت آنچه حق ست و شایانِ جنابِ قدسِ اوست تعالیٰ اظهار مینمایم و
آنچه نامناسبِ جنابِ قدسِ اوست سُبْحَانَهٗ وَتَعَالٰی سلب میکنم و از خلافِ دیگران باک ندارم و غم نخورم

حدید البصر یکے را بدیگرے خلط نکند و منشاء اشتباه را در یافته ظلمت را بنور حکم ننماید ذلک فضل الله یؤتیه
من یشاء والله ذو الفضل العظیم و طریقے که این فقیر را بتسلیک آن مشرف ساخته اند راهیست که جامع
جذبه و سلوک ست و تخلیه و تجلیه آنجا باهم جمع اند و تصفیه و تزکیه دران موطن بایکدیگر مقترن و سیر انفس دران
مقام متضمن سیر آفاق ست در عین تصفیه تزکیه ست و در عین تجلیه تخلیه و انفس جذبه محصل سلوک ست و انفس
شامل آفاق لیکن تقدم ذاتی مر تجلیه و جذبه راست و تصفیه را بر تزکیه سبقت ذاتی ست و ملحوظ نظر انفس
ست نه آفاق پس ناچار درین طریق راه اقرب گشت و بوصول نزدیکتر شد بلکه گوییم که این طریق البته موصل
و احتمال عدم وصول آنجا مفقود ست از حضرت حق سبحانه و تعالی استقامت مسألت باید نمود و فرصت
باید طلبید و آنکه گفتیم که این طریق البته موصل ست زیرا که اول قدم این راه جذبه است که دهلیز وصول ست و مواقع توقفات
یا منازل سلوک ست یا مواطن جذباتے که متضمن سلوک نباشند و درین طریق هر دو مانع مرتفع ست زیرا که سلوک
طفیلی ست که در ضمن جذبه بحصول مے پیوندد پس اینجا نه سلوک خالص ست و نه جذبه ابتر تا سد راه گردد این طریقے
که شاه راه انبیاست علیهم الصلوات والتسلیمات این بزرگواران ازین راه بمنازل وصول علی تفاوت
مراتب درجاتهم رسیده اند و آفاق و انفس را بیک گام قطع کرده و گام دیگر بماورای آفاق و انفس نهاده اند و معامله
را از سلوک و جذبه فوق برده زیرا که نهایت سلوک تا نهایت سیر آفاقی ست و نهایت جذبه تا نهایت سیر انفسی و
چون سیر آفاقی و انفسی بنهایت رسید معامله سلوک و جذبه تمام گشت بعد ازان نه سلوک ست نه جذبه این معنی فراخور
فهم هر مجذوب سالک و سالک مجذوب نیست زیرا که نزد اینها ماورای آفاق و انفس قدم گاهے نیست که بالفرض
عمر ابدی یابند در سیر انفس صرف نمایند و هنوز آنرا تمام ندانند بزرگے گوید ـــه ذره گر بس نیک و ربس بد بود
گرچه عمرے تگ زند در خود بود ــه چنانچه گذشت و دیگرے فرماید والتجلی من الذات لا یکون الا بصورة
المتجلی له فالمتجلی له ما رأی سوی صورته فی مرآة الحق وما رأی الحق ولا یمکن ان یراه باید دانست
که پیران من و بخدا رسنمایان من که بتوسل ایشان درین راه چشم وا کرده ام و بتوسط شان ازین مقوله لب کشاده
و در طریقت سبق الف و باء از ایشان گرفته ام و ملکه مولویت از توجه شریف شان حاصل کرده ام اگر علمے دارم

بطور علما مفهوم میشود در تقبیح آن ناظر ست هر چند براه کشف در آمده ست چه صاحب کشف آنرا قبیح نداند زیرا که
این مسئله متضمن احوال غریبه است و مشتمل بر معارف عجیبه غایة ما فی الباب اقامت درین موطن مستحسن نیست
و اکتفا باین احوال و معارف زیبانه سوال برین تقدیر مشایخ بر باطل باشند و حق ماورای مکشوف و مشهود ایشان
بود جواب باطل آنست که محلی از صدق ندارد و در ما نحن فیه منشأ این احوال و معارف غلبه محبت حق ست
سبحانه و استیلای حب او تعالی بر نهجی که نام و نشان ما سوی را در نظر بصیرت شان نگذارد و اسم و رسم غیر و غیریت
را محو و متلاشی سازد درین وقت ناچار بواسطه سکر و غلبه حال ما سوی را معدوم خواهد دانست و موجود جز حق نخواهد
تعالی اینجا باطل چیست و بطلان کجا درین موطن استیلای حق ست بطلان باطل این بزرگواران در محبت حق
جل و علا خود را و غیر خود را در باخته اند و از خود و غیر خود نام و نشان نگذاشته نزدیک ست که باطل از سایه ایشان
بگریزد اینجا همه حق ست و برای حق ست علمای ظاهر بین از حقیقت ایشان چه دریابند و غیر از مخالفت صوفی
چه فهمند و از کمالات ایشان چه فرا گیرند سخن درین ست که ماورای این احوال و معارف کمالات دیگر ست که این احوال
و معارف نسبت بآن کمالات حکم قطره دارد نسبت بدریای محیط ~ آسمان نسبت بعرش آمد فرود +
ورنه بس عالی ست پیش خاک تود + بر سر اصل سخن رویم و گوئیم که آنچه در خرق حجب گفته اند که در سیر آفاقی حجب
ظلمانی و نورانی بتمامها مرتفع میگردند چنانچه گذشت نزد این فقیر این سخن محل خدشه ست بلکه خلاف آن
ثابت شده و مشهود گشته که خرق حجب ظلمانی منوط بطی جمیع مراتب امکان ست که بسیر آفاقی و بسیر انفسی
میسر ست و خرق حجب نورانی مربوط بسیر اسما و صفات واجبی ست تعالی و تقدس حتی لا یبقی فی نظره
اسم و لا صفة و لا شأن و لا اعتبار فحینئذ یتیسر له خرق الحجب النورانیة بتمامها فتیسر الوصل العریانی
و ان کان هذا الوصل اقل حصولا و هذا الواصل اعز وجودا پس در سیر آفاقی معلوم نیست که نصف
حجب ظلمانی خرق شده باشد خرق حجب نورانی آنجا چه صورت دارد غایة ما فی الباب در حجب ظلمانی مراتب
متفاوت اند که بسبب اشتباه میگردند چه حجب نفسانی در ظلمت فوق حجب قلبی ست مثلا پس قلیل الظلمة اگر خود را
بعنوان نورانیت نسبتی و انماید و ظلمانی نورانی متخیل شود فی الحقیقت ظلمانی ظلمانی ست و نورانی نورانی

که ولایت را ازان شجرهٔ بلند و بالا دست کوتاه ست کثیرے از اصحاب انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات وقلیلے از سائر امم به تبعیت و وراثت انبیا علیهم الصلوات والتحیات باین دولت مشرف گشته اند و باین راه جامع جذبه و سلوک قطع منازل بُعد نموده در ماورائے سلوک و جذبه قدم نهاده اند و از دائرهٔ ظلال تمام بدر رفته انفس را در رنگ آفاق واپس گذاشته اند و درین مقام تجلی ذاتی برقی که دیگران را کالبرق الخاطف ست ایشان را دائمی ست بلکه معاملهٔ این بزرگواران فوق تجلی ست چه برقی و چه غیر برقی زیرا که تجلی نحوے از ظلیت میطلبد و نقطه از ظلیت برین بزرگواران کوه عظیم ست بدایت کار این بزرگواران جذب و محبت الهی ست جل سلطانه و چون بعنایت بےغایت خداوندی جل سلطانه و عظم شانه این محبت ساعةً فساعةً استیلا می یابد و قوت و غلبه پیدا میکند ناچار محبت ماسوی درجةً فدرجةً رو بزوال مے آرد و تعلق گرفتاری اغیار بتدریج مرتفع میگردد و چون صاحب دولتے را استیلا محبت خداوندی جل سلطانه محبت ماسوی بالکل زائل گشت و محبت و گرفتاری جناب قدس خداوندی جل سلطانه بجائے آن نشست ناچار اوصاف رذائل و اخلاق ردیهٔ او بتمام مرتفع شد و متحلی باخلاق حمیده گشت و بمقامات عشره متحقق آمد و آنچه بسیر آفاقی تعلق داشت بے مؤنتِ سلوک و تفصیل و بے ریاضات و مجاهدات شدیده میسر شد زیرا که محبت تقاضائے اطاعت محبوب می نماید و چون محبت بکمال رسید اطاعت بتمام حاصل آمد و چون اطاعت محبوب بر وجه اتم باندازهٔ قوت بشری حاصل گشت مقامات عشره میسر شده و همین سیر محبوبی چنانچه سیر آفاقی بدست آمد سیر انفسی نیز بانجام رسید زیرا که مخبر صادق فرموده علیه و علی آله الصلوٰة والسلام المرءُ مع من احبَّ و چون محبوب ماورائے آفاق و انفس ست محب را نیز بحکم معیت از آفاق و انفس باید گذشت پس ناچار سیر انفسی را نیز واپس گذارد و دولت معیت حاصل کند پس این بزرگواران بدولت محبت نه با آفاق کار دارند و نه با انفس بلکه آفاق و انفس تابع کاروبار ایشان ست و سلوک و جذبه طفیلی معاملهٔ شان سرمایهٔ این بزرگواران محبت ست که اطاعت محبوب آنرا لازم ست و اطاعت محبوب مربوط باتیان شریعت علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة که دین مرضی اوست تعالی پس علامت کمال محبت کمال اتیان شریعت آمد و اتیان کمال شریعت منوط بعلم و عمل و اخلاص ست اخلاصے که در جمیع اقوال و اعمال صدور یابد و در جمیع حرکات و سکنات متصور باشد

طفیلی ایشانست و اگر معرفت ست هم از اثرِ التفاتِ ایشان طریق اندراج النهایة فی البدایة را ازین بزرگواران آموخته ام و نسبتِ انجذاب بجهتِ فوقیت از ایشان اخذ نموده و بیک نظر ایشان آن دیده ام که مردم در اربعین نه بینند و بیک کلام شان آن یافته ام که دیگران در سنین نیابند ؎ آنکه به تبریز یافت یک نظر شمس دین + طعنه زند بر دهه سخره کند بر چله + خوش گفت آنکه گفت ؎ نقشبندیه عجب قافله سالاران اند + که برند از ره پنهان بحرم قافله را + از علوِ فطرت و سموِ همت ابتدائے طریقت را از سیرِ انفسی قرار داده اند و سیرِ آفاقی را در ضمنِ آن سیر قطع نموده سفر در وطن در عباراتِ ایشان کنایت ازین سیر ست در طریقِ این بزرگواران راه اقرب ست و بوصول نزدیکتر و نهایتِ سیرِ دیگران بدایتِ سیرِ ایشان ست لهذا فرموده اند ما نهایت را در بدایت درج میکنیم بالجمله طریقِ این بزرگواران در میانِ سائرِ طرقِ مشایخ قدس الله تعالیٰ اسرارهم جمیعهم بسیار بسیار عالی ست و حضور و آگاهی ایشان توان گفت که فوقِ آگاهیهائے اکثرشان ست ازینجاست که فرموده اند نسبتِ ما فوقِ همه نسبتهاست و ازین نسبت حضور و آگاهی مراد داشته اند لیکن چون در ماورای آفاق و انفس و ورای سلوک و جذبه ولایتِ اولیا را قدمگاهے نیست و گذرگاهے نه ناچار این بزرگواران نیز از بیرونِ آفاق و انفس خبر نداده اند و از ماورائے جذبه و سلوک سخن نرانده اند باندازه کمالاتِ ولایت میفرمایند اهل الله بعد از فنا و بقا هرچه مے بینند در خود مے بینند و هرچه مے شناسند در خود مے شناسند و حیرتِ ایشان در وجودِ خود ست + وَفِیْ اَنْفُسِکُمْ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ لِلّٰهِ سُبْحَانَهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ که این بزرگواران هرچند از بیرونِ انفس خبر نداده اند اما گرفتارِ انفس هم نیند میخواهند که انفس را نیز در رنگِ آفاق تحتِ لا سازند و بعلتِ غیریت نفیِ آن نمایند حضرتِ خواجهٔ بزرگ قدس سره میفرمایند هرچه دیده شد و شنیده شد و دانسته شد آن همه غیرست بحقیقتِ کلمهٔ لا نفیِ آن باید کرد ؎ نقش بندند ولے بندِ هر نقش نیند + هر دم از بوالعجبی نقشِ دگر پیش آرند + ؎ نقشبند ائے ولیک از نقشِ پاک + نقشِ ما هم گرچه پاک از لوحِ خاک + اینجا سرّیست باید دانست که نفیِ غیریت دیگرست و انتفائے غیریت دیگر شتّان ما بینهما و آنکه گفتم که ولایت را بیرونِ جذبه و سلوک و آفاق و انفس قدمگاهے نیست زیرا که ماورائے این ارکانِ اربعهٔ ولایت مبادی و مقدماتِ کمالاتِ نبوت

خود را قطب وقت آنجا مشاهده نماید فی الحقیقت نه پادشاه ست و نه قطب ست پادشاه و قطب آنست
که در خارج باین دو منصب مشرف گردد عاقبة ما فی الباب ازین خواب و ازین واقعه استعداد پادشاهیت و قابلیت
قطبیت رائی معلوم میگردد چنانچه باید کند تا معامله از قوت بفعل آید و از گوش به آغوش رسد و در ما نحن فیه
نیز تزکیه و تجلیه منوط بسیر انفسی ست آنچه در سیر آفاقی دیده ست استعداد و قابلیت تزکیه و تجلیه است پس تا در خارج بسیر انفسی
خود را مزکی و مطهر نه بیند و بوجدان خود را مصفی نیابد فی الحقیقت از فنا بی نصیب ست و از تحقق بمقامات عشره بی بهره ست
و از اطوار سبعه بجز پوست بدست نیاورده پس ناچار سیر انفسی داخل سیر الی الله گشت و تمامی سیر الی الله که مقام فنا ست مربوط
بتمامی سیر انفسی شد و سیر فی الله بمراحل بعد از سیر انفسی صورت می بندد ع کیف الوصول الی سعاد و دونها
قلل الجبال و دونهن خنوف + سعادت آثارا چون در سیر انفسی تعلق علمی و حبی که بذات سالک منسوب بوده
زائل میگردد و گرفتاری که بخود داشت مرتفع میشود گرفتاری دیگران در ضمن زوال گرفتاری ذات او نیز زائل
میگردد چه گرفتاریهای دیگران بواسطه گرفتاری خود ست چنانچه تحقیق آن بالا گذشت پس راست آمد که سیر
آفاقی در ضمن سیر انفسی قطع گشت و سالک بهمین یک سیر هم از گرفتاری خود و هم از گرفتاری دیگران نجات
یافت پس باندازه آن تحقیق معنی سیر انفسی و معنی سیر آفاقی بی تکلف راست آمد چه فی الحقیقت سیر در انفس
ست و هم سیر در آفاق ست چه قطع تعلقات انفس بتدریج سیر در انفس ست و قطع تعلقات آفاق که در ضمن
سیر انفسی صورت مییابد سیر در آفاق ست بخلاف سیر آفاقی و سیر انفسی بطور دیگران که محتاج بتکلف ست
چنانچه گذشت بلکه هر جا که حقیقت ست از تکلف آزاد ست والله سبحانه الموفق بشنو بشنو ظهور اسما
و صفات وجبی جل سلطانه در مرآت سالک در سیر انفسی گفته اند و آنرا تجلیه بعد از تخلیه دانسته اند
فی الحقیقت آن ظهور ظهور اسما و صفات نیست و تجلیه بعد تخلیه نه بلکه آن ظهور ظهور ظلی از ظلال اسما و صفات ست
که محصل تخلیه ست و مسهل تزکیه و تصفیه بیانش آنست که سبقت از ان طرف ست که مناسب مبدائیت ست
اول ظهور ظلی از ظلال مطلوب در مرآت طالب بحصول می پیوندد تا ظلمات و کدورات طالب را زائل گرداند
و تصفیه و تزکیه او را حاصل کند بعد از زوال ظلمات و حصول تزکیه و تصفیه که مربوط بتمامی سیر انفسی ست

مکسر لام

که نصیبِ مُخلَص ست بفتحِ لامِ مُخلِصان بکسرِ اللام ازین مُعمّا چه دریابند وَالمُخلَصُونَ عَلیٰ خَطَرٍ عَظِیمٍ شنیده باشند

بر سرِ اصلِ سخن رویم و گوئیم که مقصود از سیر و سلوک و جذبه و تصفیه تطهیرِ نفس ست از اخلاقِ ردیه و اوصافِ

رذیله که رئیسِ آن همه ذمائم گرفتاری ست بانفس و حصولِ مرادات و هوا های نفس ست پس از سیرِ انفسی چاره

نبود و از صفاتِ ذمیمه بصفاتِ حمیده رفتن گذر نه و سیرِ آفاقی خارج از مقصود ست و غرض معتدبه بآن متعلق

نیست زیرا که گرفتاریِ آفاق بواسطهٔ گرفتاریِ انفس ست چه هر چیز را که کسی دوست میدارد بواسطهٔ دوستیِ

خود دوست میدارد و اگر فرزند و مال را دوست میدارد برائے تمتّع و انتفاع خود دوست میدارد و چون در سیرِ

انفسی دوستیِ خود بواسطهٔ استیلاءِ محبّتِ حق جَلَّ وَعَلا زائل گشت دوستیِ فرزند و مال در ضمنِ آن نیز زائل شد

پس سیرِ انفسی ضروری آمد و سیرِ آفاقی بطفیل در ضمنِ آن میسّر گشت لهذا سیرِ انبیا عَلَیهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسلِیمَات

بانفس مقصور گشت و آفاقی بطفیل و ضمن منقطع شد بلکه سیرِ آفاقی هم نیک ست اگر فرصتِ قطعِ آن بدهند و بے

تخلّلِ توقّفات بانجامِ آن رسانند و اگر فرصتِ قطعِ آن ندهند و بتوقّفات مبتلا سازند نزدیک ست که سیرِ

آفاقی را از قبیلِ مالایعنی شمرده شود و از موانعِ حصولِ مطلوب اعتداد نموده آید سیرِ انفسی هر قدر که قطع کرده شود مغتنم ست

که از هیچ سُنه رفتن ست نعمتِ عظیم ست که این سیر را بانجام رسانند و بیرونِ دائرهٔ انفس خرامد چه در کار ست

که کسی تلوینات انفس را در مرآتِ آفاق مشاهده نماید و تغیّراتِ خود را در آفاق معاینه کند چنانچه صفائے قلبِ

خود را مثلاً در مرآتِ مثال معلوم سازد و مرآن صفا را بصورتِ نورِ سرخ به بیند چرا وجدانِ خود را کار نفرماید و

ولنفر است خود صفائے آنرا حواله نکند مثلے مشهور ست که دوازده ساله را الطبیب چه حاجت چه بوجدانِ صحیح

خود تلوینات احوالِ خود را خواهد دریافت و بتفرّس صحّت و سُقمِ خود معلوم خواهد ساخت آرے سیرِ آفاقی علوم و معارف

و تجلّیات و ظهورات بسیار دارد امّا جمیع آنها راجع به ظلال ست و تسلّی بشبه و مثال هر گاه سیرِ انفسی بظلال تعلّق

داشته باشد چنانچه در رسائل و مکاتیب تحقیقِ آن نموده ست سیرِ آفاقی باید که بظلِّ الظل متعلق شود چه آفاق

همچون ظل ست مر انفس را و مرآت ست مر ظهور را باید دانست که احوالِ انفس را که در مرآتِ آفاق مشاهده مینمایند

وصفا و تجلیه را از انجا معلوم میسازند در رنگِ آنست که کسی در خواب یا در واقعه در عالمِ مثال خود را پادشاه بیند و یا

مقام حقیقت یافت نیست کہ مخصوص بانتہاست لیکن چون چاشنی از نہایت در بدایت درج کردہ اند ذوق
یافت آنجا میسر ست و چون از جذبہ معاملہ بیرون رود و از ابتدا بتوسط آید ذوق یافت نیز در رنگ یافت
بعدم آرد نہ یافت باشد نہ ذوق یافت و چون کار بنہایت رسد یافت میسر گردد و ذوق یافت مفقود بود
و چون ذوق یافت در منتہی مفقود ست ناچار التذاذ و حلاوت در حق وی کمتر ست منتہی ذوق و حلاوت را
در قدم اول گذاشتہ است و در آخر مجہول زاویہ بیحلاوتی و بیمزگی گشتہ کان رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ
وعلی آلہ وصحبہ وسلم وبارک متواصل الحزن دائم الفکر سؤال چون منتہی را یافت مطلوب میسر شد
ذوق یافت چرا مفقود گشت و مبتدی چون از یافت بے نصیب ست ذوق یافت از کجا یافت جواب دولت
یافت نصیب باطن منتہی ست کہ بعد از انقطاع تعلق او کہ بظاہر خود داشت باین دولت مشرف گشتہ است
و چون باطن او را بظاہر او تعلق کمتر ماندہ است ناچار نسبت باطن بظاہر سرایت نکند و از یافت باطن ظاہر ذوق
نگیرد و ملتذ نشود پس باطن منتہی را یافت مطلوب حاصل بود و ظاہر او را ذوق آن یافت نباشد باقی ماند ذوق
باطن کہ یافت نصیب او ست چون باطن نصیبے از بیچونی یافتہ است آن ذوق و نیز از عالم بیچونی خواہد بود
و در درک ظاہر کہ سراسر چون ست نخواہد در آمد پس بسا ست کہ ظاہر نفی ذوق از باطن نماید و باطن را نیز
در رنگ خود بیحلاوت داند چہ ذوق چون دیگر ست و ذوق بیچون دیگر و چون ظاہر منتہی از ذوق باطن او خبر
ندارد عوام ظاہر بین از باطن منتہی چہ خبر خواہند داشت و غیر از انکار نصیب شان چہ خواہد بود ذوقے کہ بفہم
شان در آید ذوق ظاہر ست کہ از عالم چون ست از ینجاست کہ سماع و رقص و صیحہ و اضطراب و امثال
اینہا کہ از احوال ظاہر ست و از اذواق صورت نزد ایشان عزیز الوجود ست و عظیم القدر بلکہ بسا ست کہ
اذواق و مواجید را منحصر درین امور دانند و کمالات ولایت را در غیر این امور نہ انگارند ھداھم اللہ سبحانہ
سواء الصراط احوال ظاہر نسبت با حوال باطن حکم چون دارد نسبت بہ بیچون پس ثابت شد کہ باطن منتہی
ہم یافت دارد و ہم ذوق یافت غایۃ ما فی الباب چون آن ذوق از عالم بیچونی نصیبے دارد بدرک ظاہر
او نمے در آید بلکہ ظاہر بنفی آن ذوق حاکم ست ہر چند بیافت باطن ظاہر اطلاع دارد اما ذوق آن یافت را

تخلیهٔ صورت میسر شود و استعداد تجلیه پیدا میشود و شایان ظهور اسما و صفات واجبی جل سلطانه میگردد و پس در سیر انفسی تحصیل تخلیه است که منوط به تزکیه و تصفیه است و تخلیه که در سیر آفاقی متوهم شده بود صورت تخلیه بود نه حقیقت تخلیه تا در سیر انفسی حصول تخلیه و ظهور متصور شود چنانچه گفته اند ازین بیان لازم آمد که پیوستن ظلی بر گسستن مقدم است تا ظلی از ظلال مطلوب در مرآت سالک منعکس نشود گسستن از غیر مطلوب متصور نباشد اما پیوستن باصل بعد از حصول گسستن است پس از مشایخ هر که پیوستن را مقدم داشته است مراد از ان پیوستن ظلی باید داشت و هر که گسستن را بر پیوستن مقدم ساخته است مراد از ان پیوستن باصل باید نمود تا نزاع فریقین بلفظ راجع گردد و شیخ ابو سعید خراز قدس سره درین مقام متوقف است میگوید تا نرهی نیابی تا نیابی نرهی ندانم کدام پیش بود معلوم گشت که یافت ظل پیش از رهیدن است و یافت اصل بعد از رهیدن فلا اشتباه چنانچه در وقت صبح پیش از طلوع آفتاب ظهور ظلال اشعهٔ آفتاب است تا عالم را از سر ظلمات خالی سازد و صفا بخشد بعد از زوال ظلمات و حصول صفا طلوع نفس آفتاب است پس ظهور ظل آفتاب از زوال ظلمات سابق است و طلوع نفس آفتاب از زوال ظلمات لاحق طلوع پادشاهان بعد از حصول تخلیه و تصفیه زیباست هر چند تخلیه و تصفیه بی مقدمهٔ طلوع نشان متصور نیست فظهر الحق

وَارْتَفَعَ النِّزَاعُ وَزَالَ الْاِشْتِبَاهُ وَاللّٰهُ سُبْحَانَهُ الْمُلْهِمُ

مکتوب (۴۳) چهل و سوم

بمولانا محمد فضل صدور یافته در بیان معنی آنکه گفته اند دران حضرت ذوق یافت ست نه یافت و در تحقیق اندراج النهایة فی البدایة که خاصهٔ این طریقهٔ علیه است و بیان فضلیت این طریقه بر طرق دیگر و ما یناسب ذلک. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی در عبارات مشایخ این طریقهٔ علیه قَدَّسَ اللّٰهُ تَعَالٰی اَسْرَارَهُمْ واقع شده است که دران حضرت جل سلطانه ذوق یافت ست نه یافت این سخن مناسب مقام اندراج نهایت در بدایت ست که موطن جذبهٔ خاص این بزرگواران ست درین

فرق واضح گشت و مزیت این مبتدی بر دیگر ارباب هدایت لائح شد باید دانست که میان منتهیان این طریق و طرق دیگر همین قدر فرق ست و مزیت این منتهی بر منتهیان طرق دیگر همان مقدار ثابت ست بلکه نهایت این طریقهٔ علیه وراء وراء نهایات سائر طرق مشائخ ست این سخن را از من باور دارند یا نه اگر بر سر انصاف آیند شاید باور دارند نهایتے که بدایت او نهایت آمیز باشد از نهایات دیگران البته امتیاز خواهد داشت و ناچار نهایت آن نهایات خواهد بود ع سالیکه نکوست از بهارش پیداست جمعے از متعصبان سلاسل دیگر بما میگویند که نهایت با وصول بحق ست سبحانه و آنرا شما بدایت خود میگوئید پس از حق بکجا خواهید رفت و نهایت شما وراء حق چه خواهد بود گوئیم که ما از حق بحق میرویم جل سلطانه و از شائبهٔ ظلیت گریخته باصل الاصل میپوئیم و از تجلیات اعراض نموده متجلی را میجوئیم و ظهورات را واپس گذاشته ظاهر را در ابطن بطون میخواهیم و چون در ابطنیت مراتب متفاوته ست از یک ابطنیت بابطنیت دیگر میرویم و از ان ابطنیت دیگر بابطنیت ثالث تا قدم مے نهیم الی ماشاء الله تعالی حضرت حق سبحانه و تعالی هر چند بسیط حقیقی ست اما واسع ست نیز نه بآن وسعت که طول و عرض دارد که از امارات امکان و علامات حدوث ست وسعت او تعالی در رنگ او سبحانه بیچون و بیچگونه است و سیریکه دران وسعت واقع میشود نیز بیچون و بیچگونه ست صاحب سیر نیز با وجود چونی و چندی بقوت بیچونی و بیچگونگی قطع آن منازل بیچونی مینماید و از چون به بیچون مے گراید بیچارگان بے سر و برگ از حقیقت معامله چه دریابند و گرفتاران عالم چون از بیچون چه خبر دارند نارسائی خود را اعتراض مے انگارند و نادانی خود مباهات مینمایند ع بیخبرے چند ز خود بیخبر ✦ عیب پسندند بزعم هنر اینقدر نمے فهمند که نهایت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات بلکه نهایت خاتم الرسل علیه و علیهم الصلوات والتحیات نیز حق ست سبحانه و نهایت ایشان با نهایت این بزرگواران علیهم الصلوات والتحیات متحد نیست بلکه بایکدیگر هیچ مناسبت ندارند پس تواند بود که جمعے را نهایتے میسر شده باشد که وراء نهایت اینان بود و دون نهایت آن بزرگواران علیهم الصلوات والتحیات باشد پس راست آمد که نهایت همه حق ست سبحانه و تفاوت درمیان طوائف علی تفاوت درجاتهم ثابت ست یا آنکه گوئیم که همه نهایت خود را

نمیتواند دریافت پس نظر بظاهر توان گفت که منتهی را یافت میسر است اما ذوق یافت مفقود است و مبتدی
رشید این طریق عالی که ذوق یافت اثبات مینمایند با وجود فقدان یافت بواسطهٔ آنست که این بزرگواران
در ابتدا چاشنی از انتها درج مینمایند و بطریق انعکاس پرتوی از نهایت در باطن مبتدی رشید می اندازند چون
ظاهر مبتدی بباطن او مرتبط است و قوت تعلق در میان ظاهر و باطن او ثابت است ناچار آن پرتو نهایت و
آن چاشنی ولایت از باطن بظاهر مبتدی میدود و ظاهر را برنگ باطن او منصبغ میسازد و ذوق یافت اجمالا
در ظاهر او پیدا میگردد پس راست آمد که در مبتدی حقیقت یافت مفقود است و ذوق یافت حاصل است از این بیان
علو طریقهٔ اکابر نقشبندیه قدس الله تعالی اسرارهم و رفعت نسبت علیهٔ ایشان معلوم میشود و حسن
تربیت و کمال اهتمام این بزرگواران در حق مریدان و طالبان مفهوم میگردد و در قدم اول آنچه خود دارند باندازهٔ
حوصلهٔ مرید رشید بطالب صادق عطا میفرمایند و بعلاقهٔ ارتباط حبی بالتفات و انعکاس تربیت مینمایند بعضی
از مشایخ سلاسل دیگر قدس الله تعالی اسرارهم از سخن اندراج النهایة فی البدایة که از این بزرگواران
صادر شده است در اشتباه اند و در حقیقت این سخن تردد دارند و تجویز نمیکنند که مبتدی این طریق برابر منتهی
طرق دیگر باشد عجب است که مساوات مبتدی این طریق با منتهی طرق دیگر از کجا فهمیده اند بیش از اندراج نهایت
در بدایت از این بزرگواران سر نزده است و این عبارت دلالت بر مساوات ندارد و مقصود ایشان آنست که درین
طریق شیخ منتهی بتوجه و تصرف خود چاشنی از دولت نهایت خود بطریق انعکاس بمبتدی رشید عطا میفرماید و
در بدایت او نمک نهایت خود امتزاج مینماید مساوات کجاست و محل اشتباه کدام است و در حقیقت آن چه گنجایش
تردد است و این اندراج دولتی است بس عظیم مبتدی این طریق هر چند حکم منتهی ندارد اما از دولت نهایت
بی نصیب نیست فرضا اگر این مبتدی را فرصت قطع طریق و وصول و طی منازل آن ندهند از دولت نهایت
بی نصیب نخواهد رفت و آن ذرهٔ نمک کلیت او را ملیح و نمکین خواهد ساخت بخلاف مبتدیان طرق دیگر که از
نهایت دور از کار اند و در قطع منازل و طی مسافات زیر بار و آی هزار وای اگر ایشان را فرصت این قطع
ندهند و طی مسافات در حق ایشان تجویز ننمایند و چون در میان مبتدی این طریق و مبتدیان طرق دیگر

قتل او بلکه معنی قول او آنست که من نیستم موجود حق ست سبحانه غایة ما فی الباب صوفیه اشیا را ظهورات
حق میدانند تعالی و تقدس و مجالی اسما و صفات او سبحانه انگارند بے شائبهٔ تنزل و بے مظنهٔ تغیر
و تبدل در رنگ آنکه ظل از شخص ممتد شود نمیتوان گفت که آن ظل با آن شخص متحد ست و نسبت عینیت
دارد و یا آن شخص تنزل نموده بصورت ظل ظاهر شده است بلکه آن شخص بر صرافت اصالت خود ست
و ظل از وے بوجود آمده است بے شائبهٔ تنزل و تغیر هر چند در بعضے اوقات جمعے را بواسطهٔ کمال محبت
که بوجود آن شخص پیدا کرده اند وجود سایه از نظر شان مختفی گردد و غیر از شخص هیچ چیز مشهود ایشان نباشد
شاید که بگویند که ظل عین شخص ست یعنی ظل معدوم ست و موجود همان شخص ست و پس ازین تحقیق لازم آمد که اشیا
نزد صوفیه ظهورات حق اند تعالی نه عین حق جل سلطانه پس اشیا از حق باشند تعالی نه حق جل شانه پس معنی این کلام
ایشان که همه اوست همه از وست باشد که مختار علماء کرام ست و نزاع در میان علماء کرام و صوفیه عظام کثرهم الله
سبحانه الی یوم القیام فی الحقیقة ثابت نباشد و مآل قولین یکے بود اینقدر فرق ست که صوفیه اشیا را ظهورات حق میگویند تعالی و علما
ازین لفظ نیز تحاشی مینمایند از جهت تحرز نمودن از توهم حلول و اتحاد **سوال** صوفیه اشیا را با وجود ظهورات
معدوم خارجی میدانند و موجود در خارج جز حق را نمی بینند سبحانه و علما اشیا را موجودات خارجیه میگویند
پس نزاع فریقین در معنی ثابت شد **جواب** صوفیه هر چند عالم را معدوم خارجی میدانند اما در خارج وجود
وهمی آن را اثبات مینمایند و آثار خارجی میگویند و از کثرت وهمیه خارجیه انکار نمیکنند مع ذلك میگویند
که این وجود وهمی که در خارج نمود پیدا کرده است نه از قسم آن موجودات وهمیه است که بارتفاع وهم مرتفع
گردد و ثبات و استقرار ندارد بلکه این وجود وهمی و این نمود خیالی چونکه بصنع حق ست سبحانه و انتقاش قدرت
کامله اوست تعالی از زوال محفوظ ست و از خلل مصون و معاملهٔ این نشأ و آن نشأ با آن مربوط ست
سوفسطائی که عالم را اوهام و خیالات میداند ارتفاع اشیا را بارتفاع وهم و خیال مے انگارد و میگوید که وجود
اشیا تابع اعتقاد ماست نفس الامر تحققے ندارند اگر آسمان را زمین اعتقاد کنیم زمین ست و زمین باعتقاد ما آسمان
و شیرین را اگر تلخ دانیم تلخ ست و تلخ باعتقاد ما شیرین بالجمله این بیخردان انکار ایجاد صانع مختار جل سلطانه مینمایند

وصول بحق میدانند جلّ سلطانه لیکن بسیارے هستند که ظلال و ظهورات حق را همه حق میدانند تعالی و تقدس با وجود تفاوت درجات
آن ظلال و ظهورات پس نهایات جمیع ارباب نهایات فی نفس الامر وصول بحق نشده تعالی و تقدس بلکه بزعم هر یکے منتهای او
حق است سبحانه پس اگر ابتدای یکے ظلال و ظهورات حق باشد تعالی و تقدس که نهایت دیگرےست بزعم حقانیت و
نهایت آن یکے وصول بحق باشد تعالی که ماورای آن ظلال و ظهورات است چرا مستبعد بود و چرا محل انکار و اشتباه باشد قاصرے
گر کند این طائفه را طعن قصور حاش لله که بر آرم بزبان این گله را همه شیران جهان بستهٔ این سلسله اند روبه از حیله چسان بگسلد
این سلسله را ربنا اغفر لنا ذنوبنا و اسرافنا فی امرنا و ثبت اقدامنا و انصرنا علی القوم الکافرین والسلام علی من اتبع الهدی

مکتوب (۴۴) چهل و چهارم

به محمد صادق ولد حاجی محمد مومن صدور یافته در جواب استفسار او که از وحدت وجود پرسیده بود و تطبیق دادن
آن را به علوم شرعیه و ایضا پرسیده بود اذا احب الله سبحانه عبدا الخ چه معنی است و ما یناسب ذلک
الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی پرسیده بودند که صوفیه بوحدت وجود قائل اند و علما آن را کفر و
زندقه میدانند و هر دو طائفه از فرقهٔ ناجیه اند حقیقت این معامله نزد تو چیست محبت آثارا تحقیق این مبحث
را این فقیر در مکتوبات و رسائل خود به تفصیل نوشته است و نزاع فریقین را بلفظ راجع داشته مع ذلک چون پرسیده
اند سوال را از جواب چاره نبود بضرورت چند کلمه نوشته آمد بدانند که از صوفیهٔ علیه هر که بوحدت وجود قائل است
و اشیا را عین حق می بیند تعالی و حکم به همه اوست میکند مرادش آن نیست که اشیا با حق جلّ و علا متحد اند
و تنزیه تنزل نموده تشبیه گشته است و واجب ممکن شده و بیچون چون آمده که این همه کفر و الحاد است و ضلالت
و زندقه آنجا نه اتحاد است نه عینیت نه تنزل است نه تشبیه فهو سبحانه الآن کما کان سبحان من لا
یتغیر بذاته و لا بصفاته و لا فی اسمائه بحدوث الاکوان او سبحانه و تعالی بر همان صرافت اطلاق
خود است از اوج وجوب بحضیض امکان میل نفرموده بلکه معنی همه اوست آنست که اشیا نیستند و موجود او ست
تعالی و تقدس منصور که انا الحق گفت مرادش آن نیست که من حقم و با حق متحدم که آن کفر است و موجب

یعنی حسین بن منصور حلاج ۱۲

صورتِ زید مثلاً که در مرآت مینماید نفس امر در مرآت هیچ صورت کائن نیست زیرا که آن صورت نه در شخنِ مرآت ست و نه در روئے آن مرآت بلکه وجودِ آن صورت در مرآت باعتبار توهّم ست و بیش از ارادهٔ خیالی آنرا در مرآت حصولے نیست و این وجودِ وهمی و ارادهٔ خیالی که صورت را در مرآت پیدا شده است نیز نفس امریست لهذا اگر کسے گوید که من صورتِ زید را در مرآت دیده ام عقلاً و عرفاً او را درین کلام صادق میدانند و محقق مے انگارند و چون مبنائے ایمان بر عرف ست اگر شخصے سوگند خورد و گوید که واللہِ من صورتِ زید را در آئینه دیده ام میباید که حانث نشود پس درین صورت هم عدمِ حصولِ صورتِ زید در مرآت نفس امریست و هم حصولِ آن صورت در مرآت باعتبارِ تخیّل و توهّم نفس امری اما نفس امرِ سابق مطلقاً نفس امرست و نفس امرِ لاحق بتوسّطِ توهّم و تخیّل ست عجب معامله است اعتبارِ توهّم و تخیّل که منافی نفس امرست اینجا همان اعتبار محصّل نفس امر گشته است اِذ لَولاهُ لَما حصَلَ ثَمّةَ نفسُ الامرِ مثالِ دیگر نقطهٔ جوّاله است که باعتبارِ توهّم و تخیّل بصورتِ دائره در خارج ثبوتے پیدا کرده است درینجا هم عدمِ حصولِ دائره در خارج نفس امریست و هم حصولِ آن دائره در خارج باعتبارِ توهّم و تخیّل نفس امری لیکن عدمِ حصولِ دائره مطلقاً نفس امریست و حصولِ آن دائره بملاحظهٔ توهّم و تخیّل نفس امریست پس اوّل مطلق ست و ثانی مقیّد ست پس در ما نحن فیه وحدتِ وجود مطلقاً نفس امری باشد و تعدّدِ وجود باعتبارِ توهّم و تخیّل نفس امری گشته پس بملاحظهٔ اطلاق و تقیید در میانِ این دو نفس امر تناقض نباشد و اجتماعِ نقیضین ثابت نبود سؤال چون زوال و هم جمیع و اسمان فرض کرده شود وجودِ وهمی و نمودِ خیالی چگونه ثابت باشد جواب این وجودِ وهمی بمجرّدِ اختراعِ وهم حاصل نشده است تا بزوالِ وهم زائل گردد بلکه بصنعِ حق جلّ و علا در مرتبهٔ وهم حاصل گشته است و اتقان پیدا کرده لاجرم بزوالِ وهم خلل نپذیرد و وجودِ وهمی باین اعتبار گویند که حضرتِ حق سبحانه و تعالی آنرا در مرتبهٔ حس و وهم خلق فرموده است و چون خلقِ اوست تعالی در هر مرتبه که باشد از زوال و خلل محفوظ ست و حضرتِ حق سبحانه و تعالی چون آنرا خلق فرموده است ناچار نفس امری گشته در هر مرتبه که خلق کرده باشد هر چند آن مرتبه نفس امری نباشد و مجرّدِ اعتبار بود اما مخلوق دران مرتبه نفس امریست و آنکه گفتیم که حضرتِ حق سبحانه و تعالی

واشیارا با و تعالی ستیند نمیدارند صَلُّوْا فَاَضَلُّوْا پس صوفیہ اشیارا در خارج وجودِ وہمی کہ ثبات و استقرار دارد و بارتفاعِ وہم مرتفع نمیگردد اثبات مینمایند و معاملہ این نشأ و آن نشأ کہ مُخلَّد و مؤبد ست بآن وجود مربوط میدارند و علما اشیارا در خارج موجود میدانند و احکامِ خارجی ابدی را برا اشیا مترتب میدارند مَعَ ذٰلِکَ وجودِ اشیارا در جنبِ وجودِ حق جَلَّ وَعَلَا ضعیف و نحیف تصور مینمایند و وجودِ ممکن را نسبت بوجودِ واجب تعالی وَتَقَدَّسَ ہالک میدانند پس نزدِ فریقین اشیارا در خارج وجودِ ثابت گشت کہ احکامِ این نشأ و آن نشأ بدان مربوط ست و بارتفاعِ وہم و خیال غیر مرتفع ست فَارْتَفَعَ النِّزَاعُ وَزَالَ الْخِلَافُ غَایَةُ مَا فِی الْبَابِ صوفیہ آن وجودرا وہمی میگویند بواسطہ آنکہ در وقتِ عروج وجودِ اشیا از نظرِ ایشان مختفی میگردد وغیر از وجودِ حق جَلَّ وَعَلَا شَانُہٗ در نظرِ شان نمیماند و علما از اطلاقِ لفظِ وہم بران وجود تحاشی مینمایند و وجود وہمی نمیگویند تا قاصر نظرے بارتفاعِ آن حکم نکند و از ثواب و عذابِ ابدی انکار ننماید سوال صوفیہ کہ اشیارا وجودِ وہمی اثبات مینمایند مقصودِ شان آنست کہ این وجود با وجودِ ثبات و استقرار نفس امری نیست و جز در وہم ندارد و غیر از نمود نصیبے و نیست و علما اشیارا در خارج موجود میدانند بوجودِ نفسِ امری فَالنِّزَاعُ بَاقٍ جواب وجودِ وہمی و نمودِ خیالی چون بارتفاعِ وہم و خیال مرتفع نشد نفس امری گشت زیرا کہ اگر فرض کنیم زوالِ وہمِ جمیع واہمان این وجود ثابت ست بزوالِ آنہا ہرگز زائل نمیگردد وَلَا مَعْنٰی لِلْوَاقِعِ وَنَفْسِ الْاَمْرِ اِلَّا هٰذَا اینقدر ہست کہ این نفس امرے کہ در وجودِ ممکن اثبات نمودہ مے آید در جنبِ نفس امرے کہ در وجودِ واجب تعالی ثابت ست حکمِ لاشئے دارد و نزدیک ست کہ آنرا در موہومات و متخیلات شمردہ شود در رنگِ افرادِ کلی مشکک کہ بایکدیگر تفاوتِ فاحش دارند چنانچہ وجودِ ممکن کہ نسبت بوجودِ واجب تعالی حکمِ لاشئے دارد و نزدیک ست کہ آنرا در معدومات شمردہ آید فَلَا نِزَاعَ فِی الْحَقِیْقَةِ سوال وجودِ ہمہ اشیا چون نفس امری گشت لازم آمد کہ در نفسِ امر موجودات متعدد باشند و نفس الامر یک موجود نبود و این منافیِ وحدتِ وجود کہ مقررِ صوفیہ وجودیہ ست جواب ہر دو نفس امر ست وحدتِ وجود ہم نفس امری و تعددِ وجود ہم نفس امری لیکن چون جہت و اعتبار مختلف ست توہمِ اجتماعِ نقیضین مرفوع ست این بحث بمثالے روشن گردد

وحدت ست یا کثرت اگر وحدت ست شریعت کہ مبنائے آن بر احکام متباینہ ومتمایزہ ست باطل میگردد
واگر نفس الامر کثرت ست قول صوفیہ کہ بوحدت وجود قائلند باطل میشود حضرت ایشان ما در جواب آن فرمودند
کہ ہر دو نفس الامریست وآنرا بیان فرمودند بخاطر فقیر نماندہ ست کہ در بیان آن چہ فرمودند آنچہ درین وقت
بخاطر فقیر رسید سخنی در تسوید آوردہ والامر الی اللہ سبحانہ پس صوفیہ کہ بوحدت وجود قائل اند محق اند
وعلما کہ بکثرت وجود حاکم اند نیز محق متناسب احوال صوفیہ وحدت ست ومناسب احوال علما کثرت زیرا کہ
مبنائے شرائع بر کثرت ست وتغایر احکام بکثرت مربوط ست ودعوت انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات
وتنعیم وتعذیب اخروی ہمہ بکثرت تعلق دارد وچون حضرت حق سبحانہ وتعالی بحکم فاحببت ان اعرف
کثرت را میخواہد وظہور را دوست میدارد ابقاء این مرتبہ نیز ضروریست چہ ترتیب این مرتبہ مرضی ومحبوب
رب العالمین ست سلطانی ایشان را خدم وحشم باید وعظمت وکبریائی او را ذل وافتقار وانکسار در کار
معاملہ وحدت وجود ہر چند کالحقیقت ست ومعاملہ کثرت نسبت باو در رنگ مجاز لہذا آن عالم را عالم
حقیقت گویند واین عالم را عالم مجاز اما ظہورات چونکہ محبوب او تعالی گشتہ ست وبقائے ابدی اشیا را
عطا فرمودہ ست وقدرت را در لباس حکمت آوردہ واسباب را روپوش فعل خود ساختہ آن حقیقت کالمہجور
شدہ ست واین مجاز متعارف گشتہ نقطہ جوالہ ہر چند کالحقیقت ست ودائرہ کہ ناشی ازان نقطہ ست
کالمجاز اما حقیقت آنجا مہجور ست وآنچہ متعارف ست مجاز ست وایضا پرسیدہ بودند معنی اینقول کہ اذا احب
اللہ عبدًا لا یضرہ ذنب بدانند کہ چون دوست دارد حضرت حق سبحانہ وتعالی بندہ را ذنب ازوے
صادر نشود کہ اولیاء حق جل وعلا از ارتکاب ذنوب محفوظ اند اگرچہ جائز ست کہ ذنب ازیشان صادر شود
بخلاف انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات کہ از ذنوب معصوم اند جواز صدور ذنب ہم ازیشان مسلوب
وچون ذنب از اولیا صادر نشود یقین ست کہ ضرر ذنب ہم نخواہد بود پس در صورت عدم صدور ذنب
لا یضرہ ذنب درست ست کما لا یخفی علی ارباب العلم ونیز تواند بود کہ مراد از ذنب ...
باشد کہ پیش از وصول بدرجہ ولایت صادر شدہ بود فان الاسلام یجب ما کان قبلہ وحقیقتہ

آنرا در مرتبۂ حس و وہم خلق فرمودہ است یعنی اشیا را در مرتبۂ ایجاد فرمودہ است کہ آن مرتبہ را حصولے و ثبوتے
نیست مگر در حس و وہم در رنگ آنکہ شعبدہ بازے چیزہائے غیر واقع را واقع نماید و یک چیز را دہ چیز دانا ند آن دہ
چیز را حصولے نیست مگر در حس و وہم و در نفس امر جز یک چیز موجود نیست و آن دہ چیز را کہ نمودہ است اگر بقدرت
کاملۂ خداوندی جل سلطانہٗ ثبات و استقرار پیدا کنند و از خلل و سرعت زوال محفوظ باشند نفس امری گردند
پس آن دہ چیز ہم در نفس امر ہستند و ہم نیستند لیکن بدو اعتبار اگر قطع نظر از مرتبۂ حس و وہم کردہ شود نیستند و
بملاحظۂ حس و وہم ہستند قصہ مشہور ست کہ وقتیکہ از بلاد ہندوستان شعبدہ بازان پیش سلطانے بنیاد شعبدہ
بازی نمودہ بودند درین اثنا بطلسم و شعبدہ باغ و درختہائے انبہ بنظر در آوردند و نمودے بود اینہا را ظاہر
ساختند و در ہمان مجلس نمودند کہ آن درختہائے کلان شدند و بار آوردند و اہل مجلس از آن بارہا تناول نمودند
درین وقت آن سلطان حکم کرد کہ شعبدہ بازان را بقتل رسانند چرا و شنیدہ بود کہ بعد از ظہور شعبدہ اگر شعبدہ باز را
بکشند آن شعبدہ بقدرت خداوندی جل سلطانہٗ بحال خود میماند اتفاقاً چون آن شعبدہ بازان را کشتند آن
درختہائے انبہ بقدرت خداوندی جل سلطانہٗ بحال خود ماندند و شنیدہ ام کہ آن درختہا تا این زمان بحال
خود ند و مردم از میوہائے آنہا میخورند و ما ذلک علی اللہ بعزیز پس در صورت متنازع فیہ حضرت حق سبحانہٗ
و تعالیٰ کہ جز او در خارج و نفس امر موجودے نیست بقدرت کاملۂ خود کمالات اسمائی و صفاتی خود را در پردۂ صور
ممکنات در مرتبۂ حس و وہم ظاہر ساخت و بوجود وہمی و ثبوت خیالی آن کمالات را در مجالی اشیا جلوہ گر گردانید
یعنی اشیا را بر طبق آن کمالات در مرتبۂ حس و وہم ایجاد فرمود تا نمود وہمی و ثبوت خیالی پیدا کردند پس بود
اشیا باعتبار نمود خیالی ست لیکن چون حضرت حق سبحانہٗ و تعالیٰ این نمود را استقرار و ثبات کرامت
فرمودہ است و در صنع اشیا اتقان مرعی داشتہ و معاملۂ ابدی با اینہا مربوط ساختہ ناچار وجود وہمی و ثبوت
خیالی اشیا نیز نفس الامری گشتہ است و از خلل محفوظ شدہ پس توان گفت کہ اشیا در خارج باعتبار نفس الامر
ہم وجود دارند و ہم وجود ندارند لیکن بدو اعتبار چنانچہ مکرر گذشت حضرت والد بزرگوار این فقیر کہ از علمای
محققین بودند میفرمودند قدس سرہ کہ قاضی جلال الدین اگری کہ از علمای متبحر بود از من پرسید کہ نفس الامر

تعالی وتقدس پس ممکن را فی الحقیقت ذات نبود که صفات او قائم بآن ذات باشند بلکه ذات مر واجب راست
تعالی که صفات او تعالی وهمچنین جمیع ممکنات باو قائم اند و اشارتے که هر یک بذاتِ خود بلفظِ آنا مینماید آن
اشارة فی الحقیقت راجع بهمان یک ذات ست که همه را قیام باوست اشاره کننده واند یا نداند هر چند آن ذات
تعالی وتقدس مُشار الیه هیچ اشارت نیست وبا هیچ چیز مُتحد نه این معارفِ غامضه را کوته نظران با معارفِ
توحیدِ وجودی خلط نکنند و دست وگریبانِ یکدیگر را نداَند ارباب توحیدِ وجودی جز بذات تعالی وتقدس
را موجود نمیدانند و اسما وصفات ورا تعالی نیز اعتبارات علمی مے انگارند وحقائق ممکنات را میگویند که بوئے از
وجود بایشان نرسیده است الاعیان ما شمّت رائحة الوجود کلام ایشانست واین فقیر صفات ورا تعالی
نیز موجود بوجود زائد میداند چنانچه علماء اهل حق فرموده اند وممکنات را که مجالی اسما وصفات اوست تعالی
نیز وجودے اثبات مینماید غایة ما فی الباب ممکنات را غیر از اعراض که قیامے بخود ندارند نمیداند وجوهر
که قیام بخود دارد در ممکنات اثبات نمیکند وهمه را قیام بذات او تعالی یقین مینماید سوال ازین تحقیق معلوم
میشود که ذاتِ ممکن عینِ ذاتِ واجب ست تعالی وممکن با واجب متحد ست جلّ شانه واین محال ست که مستلزم
قلبِ حقائق ست جواب گوئیم که ذاتِ ممکن یعنی ماهیت وحقیقتِ او همان اعراض متعدده مخصوصه است که مجالی اسما وصفات واجب
ست تعالی واین اعراض را با ذاتِ واجب تعالی وتقدس هیچ عینیتے نیست وهیچ وجه اتحادے نه تا
قلبِ حقائق لازم آید بیش ازین نیست که قیام این اعراض بآن ذاتست تعالی وقیّوم جمیع اشیا اوست سبحانه
سوال چون اشارةِ هر یک که بذاتِ خود بلفظ آنا مینماید راجع بذاتِ واجب تعالی باشد لازم مے آید که ذاتِ
ممکن یعنی ماهیت وحقیقتِ او عینِ ذاتِ واجب بود تعالی چه اشارتِ هر کس بلفظ انا بماهیت وحقیقتِ
خود ست واین مستلزم قلبِ حقیقت ست وبعینه سخنِ اربابِ توحیدِ وجودی ست جواب آرے اشارتِ هر کس
بلفظ آنا هر چند بحقیقتِ خود ست اما حقیقتِ او چون اعراض مجتمعه است قابلیتِ این اشارت ندارد چه
اعراض بالاستقلال وبالاصالة قابلِ اشارتِ حسّی نیست وچون حقیقتِ او قبول این اشارت نکرد ناچار آن
اشارت راجع به مقوّمِ آن حقیقت گشت پس ماهیتِ ممکن همان اعراضِ مجتمعه ست هر چند اشارت انائے

الاَمْرُ عِندَ اللهِ سُبْحَانَهٗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِیْنَا اَوْ اَخْطَأْنَا وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ الْعُلٰی۔

مکتوب (۴۵) چہل و پنجم

بحقائق آگاہی معارف دستگاہی خواجہ حسام الدین احمد صدور یافتہ در بیانِ آنکہ عالم بتمام مجالیِ اسماء و صفات وجبی ست جلّ سلطانہٗ بخلافِ ذات کہ ممکن ازان دولت بے نصیبت و قیامی بخود در حقِ وے ارزانی نداشتہ اند و بتمامی عرض ست بوئے از جوہریت نیافتہ و ما یُناسبُ ذٰلِکَ۔ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی مخدوما مکرّما ؎ از ہر چہ میرود سخن دوست خوشترست۔ از معارفِ غریبہ نوشتہ میشود استماع فرمایند و طریقِ مراقبۂ اخصِّ خواص نمودہ مے آید توجہِ بلیغ نمایند باید دانست کہ عالم بتمامہ مجالی و مظاہرِ اسماء و صفاتِ وجبی ست تعالٰی و تقدّس و اگر در ممکن حیانست مرآۃِ حیاتِ واجب ست تعالٰی و تقدّس و اگر علمست مرآۃِ علمِ اوست سبحانہٗ و اگر قدرتست ہم مرآۃِ قدرتِ اوست تعالٰی علٰی ھٰذا الْقِیَاس و ذاتِ او تعالٰی در عالم مظہرے نیست و مرآتے نہ بلکہ ذاتِ او تعالٰی با عالم ہیچ مناسبتے نیست و در ہیچ چیز اشتراکے نہ اگرچہ آن مناسبت در اسم بود و آن مشارکت در صورت باشد اِنَّ اللّٰهَ لَغَنِیٌّ عَنِ الْعَالَمِیْن بخلافِ اسماء و صفات کہ با عالم مناسبتِ اسمی دارند و مشارکتِ صوری درمیانِ اینہا ثابت ست چنانچہ در واجب تعالٰی علمست در ممکن نیز صورت آن علم ثابت ست و چنانچہ آنجا قدرت ست اینجا نیز صورت آن قدرت ست بخلافِ ذات کہ ممکن ازان دولت بے نصیبت و قیامے بخود در حقِ وے ارزانی نداشتہ اند بلکہ ممکن چون بر صورِ اسماء و صفاتِ او تعالٰی مخلوق ست بتمامہ عرض ست بوئے از جوہریت نیافتہ و قیامِ او بذاتِ وجبی ست تعالٰی و تقدّس و اربابِ معقول کہ ممکن را بجوہر و عرض تقسیم نمودہ اند از ظاہر بینی ست و قیامِ بعض ممکن بعض دیگر کہ ثابت ست از قبیلِ قیامِ عرض بعرض ست نہ از قبیلِ قیامِ عرض بجوہر بلکہ فی الحقیقت آن ہر دو عرض بذاتِ وجبی قیام دارند تعالٰی جوہریتے درمیانِ اینہا ثابت نیست قیّومِ جمیع ممکنات او

اعراض دانند و قائم بغیر تصور نماید و بعلت عرضیة طالب محال آنها بود و بی محال ثبوت آنها را محال دانند
آن شخص نیز سفیه است که بتقلید مردم انکار بداهت خود نماید چه هر که ذی تمیز دارد ببداهت میباید که آن
صور را اصلا محال ثابت نیست بلکه احتیاجی بمحال ندارند همچنین نزد ارباب کشف و شهود تمام ممکنات
در رنگ آن صور ند و بیش از تماثیل نیستند غایة ما فی الباب حضرت حق سبحانه و تعالی آن صور و تماثیل
را بصنع کامل خود بنهجی اتقان و احکام داده است که از خلل مصون اند و از زوال محفوظ و معامله اخروی
ابدی بانها مربوط است کما مرّ غیر مرّة از متکلمین نظام که از علماء معتزله است بحکم رمیة من غیر رامٍ
عالم را مجموع اعراض دانسته است و از جوهر خالی انگاشته بلی ان الکذوب قد یصدق چون او از کوته نظری
قیام این اعراض را بذات واجب الوجود جل سلطانه ندانسته است مورد طعن و تشنیع عقلاء گشته است
چه عرض را از قیام بغیر چاره نبود و بوجود جوهر قائل نیست تا قیام را باو مستند سازد و از صوفیه صاحب فتوحات
مکیه عالم را اعراض مجتمعه در عین واحد دانسته است و عین واحد را عبارت از ذات احدیت داشته جل
سلطانه لیکن بعدم بقای این اعراض در دو زمان حکم کرده است و گفته عالم در هر آنی بعدم میرود و مثل
آن بوجود می آید و نزد فقیر این معامله شهودیست نه وجودی چنانچه در حواشی شرح رباعیات تحقیق این مبحث
نموده است سالک را در توسط احوال پیش از آنکه ماسوی از نظر او مطلقا مرتفع گردد در آنی چنان می بیند که عالم
معدوم گشته است و در آن ثانی میباید که عالم موجود است و در آن ثالث باز معدوم میباید و در آن رابع موجود انگارد
تا آنکه بفنای مطلق مشرف گردد و همیشه ماسوی را معدوم یابد درین زمان شهود او عالم مستمر العدم است و
همچنین در توسط حصول بقا و رجوع بعالم گاهی عالم بنظر میدر آید و گاهی مختفی میگردد و از انجا نیز حالت تجدد
امثال متوهم میگردد و چون عارف را معامله بقا و رجوع بعالم بانجام رسد و در مقام تکمیل و ارشاد استقرار فرماید با
عالم بنظر او خواهد در آمد و عالم را مستمر الوجود خواهد یافت پس این معامله راجع بشهود سالک گشت نه بوجود عالم که وجود
او همیشه بر یک وتیره است اگر تجدد است در شهود است والله سبحانه الملهم للصواب و حکم بعدم بقاء
اعراض در دو زمان که بعضی از متکلمین گفته اند مدخول فیه است و به ثبوت نه پیوسته و ادله که بر عدم بقاء

او بواسطهٔ عدمِ قابلیتِ حقیقتِ او راجع بمقومِ او گشته است که ذاتِ واجبست تعالیٰ وتقدّس پس قلبِ حقیقت نشد و ممکن واجب نگشت تعالیٰ وتقدّس وورای سخن ارباب توحید شد عجب معامله است اثنای ممکن بواجب تعالیٰ رجوع نماید و ممکن بحالِ خود ممکن ماند وبقولِ سبحانی ذا ما الحق متکلم نکند بلکه نتواند کرد که صاحبِ تمیز است **سوال** قیامِ ممکن بذاتِ واجب تعالیٰ مستلزمِ قیامِ حوادث است بذاتِ او تعالیٰ وآن ممتنع است **جواب** امتناع قیامِ حوادث بمعنی حلولِ حوادث است در ذاتِ او تعالیٰ که محال است لیکن قیام اینجا بمعنی حلول نیست بلکه بمعنی ثبوت وتقرر است یعنی ثبوت وتقررِ ممکن بذاتِ واجبست تعالیٰ **سوال** چون ممکن تمامه عرض باشد از محلِ او ناچاره نبود که قائم باو باشد وآن محل کدام است ذاتِ واجب نیست تعالیٰ وهمچنین ممتنع محلِ او نتواند بود **جواب** عرض آنست که اورا قیام بذاتِ خود نباشد بلکه قائم بغیر بود و چون اربابِ معقول در قیامِ عرض غیر از معنی حلول نه فهمیده اند ناچار عرض را اثباتِ محل نموده اند وبغیر محل ثبوت اورا محال دانسته اند وچون قیام را معنی دیگر پیدا شود چنانچه گذشت محل هیچ درکار نباشد محسوس ومشاهد ماست که قیامِ جمیع اشیا بذاتِ واجبست تعالیٰ وهیچ حلولی ومحلی درمیان نیست اربابِ معقول آنرا باور دارند یا نه تشکیکِ ایشان مصادمِ بداهتِ ما نمیشود ویقینِ ما بتشکیکِ اینها زائل نمیگردد واین مبحث را مثالی واضح گردانیم اربابِ طلسم واصحابِ سیمیا چیزها مینمایند از جنسِ اجسامِ غریبه واعراضِ عجیبه درینصورت همه کس میدانند که این اجسام را نیز در رنگِ اعراض بخود قیامی نیست بلکه قیامِ این هر دو بذاتِ صاحبِ طلسم است وهیچ محل اینها را ثابت نیست ونیز میدانند که درین قیام شائبهٔ حالیّت ومحلّیت نیست بلکه ثبوت وتقرر اینها بذاتِ صاحبِ طلسم است بی توهمِ حلول ودر ما نحن فیه نیز همین تصویر است چه حضرتِ حق سبحانه وتعالیٰ اشیا را در مرتبهٔ حس ووهمِ خلق فرموده واتقان واحکام در صنعِ اینها مراعات نموده ومعاملهٔ ابدی وتنعیم وتعذیبِ سرمدی باینها مربوط ساخت پس این اشیا را قیامی بخود نیست بلکه قائم بذاتِ حق اند سبحانه بی شائبهٔ حلول وبی مظنهٔ حال ومحل وتمثیلِ دیگر صورتِ کوه یا صورتِ آسمان که در آئینه ظاهر شود ابلهی باید که آن صور را اجسام دانسته جواهر انگارد وآن تماثیل را جواهر انگاشته قائم بخود داند واگر فرضاً شخصی آن صور را

حقیقیه ست و در حقیقت ازالهٔ نجاسات حکمیه تا بعد از طهارت کامله شایان اتیان احکام شرعیه گردد و قابلیت
ادائے نماز یکه نهایت مراتب قرب ست و ستون دین ست و معراج مؤمن ست پیدا کند جزو اخیر این کلمهٔ
مقدسه را دریائے یافتم بیکران که جزو اوّل در جنب آن قطره مینمود بلے کمالات ولایت را در جنب کمالات
نبوت هیچ مقدارے نیست ذره را در جنب آفتاب چه مقدار بود سبحان الله جمعے از کج بینی ولایت را از
نبوت افضل دانسته اند و شریعت را که لبّ لباب ست پوست انگاشته چه کنند نظر شان مقصور بر صورت شریعت
ست و از مغز جز پوست بدست نیاورده اند و نبوت را به علت توجه بخلق قاصر انگاشته اند و این توجه را در
رنگ توجه عوام ناقص دانسته ولایت را که توجه بحق دارد جلّ و علا بران توجه ترجیح داده اند و ولایت را
افضل از نبوت گفته اند نمیدانند که در کمالات نبوت نیز در وقت عروج روبحق ست سبحانه چنانچه در
مرتبهٔ ولایت بلکه در مرتبهٔ ولایت صورت آن کمالات عروجی ست که در مقام نبوت حاصل ست چنانچه شمهٔ
ازان ذکر خواهد یافت و در وقت نزول نبوت را در رنگ ولایت روبخلق ست اینقدر فرق ست که در ولایت
بظاهر متوجه بخلق ست و بباطن باحق ست سبحانه و در نزول نبوت بظاهر و باطن متوجه خلق ست
و به کلیت خود ایشان را بحق جلّ شانه دعوت مینماید و این نزول اتم و اکمل ست از نزول ولایت چنانچه
در کتب و رسائل تحقیق آن نموده ست و این توجه ایشان بخلق نه در رنگ توجه عوام ست چنانچه گمان برده اند
بلکه توجه عوام بخلق از جهت گرفتاری ایشان ست که بماسوا دارند و توجه اخص خواص بخلق نه بواسطهٔ
گرفتاری ست بماسوا چه این بزرگواران گرفتاری ماسوا را در اوّل قدم وداع نموده اند و گرفتاری بخالق
خلق جلّ سلطانه بجائے آن گزیده بلکه توجه بخلق این بزرگواران را از برائے هدایت و ارشاد ست تا
بخالق خلق جلّ سلطانه ایشان را رهنمونی فرمایند و بمرضی مولائے ایشان تعالی و تقدس دلالت نمایند
و شک نیست که این قسم توجه بخلق که مقصود ازان تخلیص ایشان ست از رقیت ماسوا فاضلتر ست
ازان توجهے که برائے نفس خود بحق نماید جلّ و علا مثلاً شخصے بذکر الٰهی جلّ سلطانه اشتغال دارد درین
اثنا نابینائے پیدا شد که پیش راه او چاه ست که اگر قدم دیگر بردارد در چاه رود درین صورت آن شخص را

اغراض آورده اند تا تمام اند این معارفِ غامضه گویا سبقے ست مر اکثر یارانِ آنجاے را التفات فرموده نقلِ آنرا بهر که شوق کند عنایت فرمایند چون در فقیر کسلے بود بهر کدام از یاران کتابتِ علحده نوشته نشد و اکتفا بهمین معارف نموده آمد والسّلامُ علیکم وعلیٰ من لدیکم

مکتوب (۴۶) چهل و ششم

به مولانا حمید بنگالی صدور یافته در فضائلِ کلمهٔ طیّبه که متضمّنِ طریقت و حقیقت و شریعت ست و در بیانِ آنکه کمالاتِ ولایت را در جنبِ کمالاتِ نبوت هیچ مقدارے نیست و در بیانِ آنکه ولایت را از شریعت چاره نیست و ظاهر همیشه بشریعت مکلّف ست و باطن گرفتارِ آن معامله وما یناسبُ ذٰلک۔ اَلحمدُ لِلّٰہِ وسلامٌ علیٰ عبادِہِ الذینَ اصطفیٰ۔ لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ این کلمهٔ طیّبه متضمّنِ طریقت و حقیقت و شریعت ست تا زمانیکه سالک در مقامِ نفی ست در مقامِ طریقت ست و چون از نفی بتمام فارغ شود و جمیع ماسوے از نظرِ او منتفی گردد طریقت را اتمام کرده باشد و بمقامِ فنا رسیده بود و چون بعد از نفی در مقامِ اثبات آید و از سلوک بجذبه گراید بمرتبهٔ حقیقت متحقّق شده باشد و ببقا موصوف گشته و باین نفی و اثبات و باین طریقت و حقیقت و باین فنا و بقا و باین سلوک و جذبه اسمِ ولایت صادق مے آید و نفس از امارگی باطمینان میگراید و مزکّی و مطهّر میگردد پس کمالاتِ ولایت مربوط بجزوِ اوّلِ این کلمهٔ طیّبه گشت که نفی و اثباتست باقی ماند جزوِ دویم این کلمهٔ مقدّسه که مثبِتِ رسالتِ خاتم الرُّسل ست علیہِ وعلیٰ آلِہ وعلیہم الصّلوٰاتُ والتّسلیماتُ این جزوِ اخیر محصّل و مکمّلِ شریعت ست آنچه در ابتدا و وسط از شریعت حاصل شده بود صورتِ شریعت بود و اسم و رسمِ او بود و حصولِ حقیقتِ شریعت درین موطن ست که بعد از حصولِ مرتبهٔ ولایت بحصول مے پیوندد و کمالاتِ نبوت که کمّل تابعان را بتبعیّت و وراثتِ انبیا علیہمُ الصّلوٰاتُ والتّحیّاتُ حاصل میگردد نیز درین موطن ست طریقت و حقیقت که محصّلانِ ولایت اند گویا شرائط اند برائے تحصیلِ حقیقتِ شریعت و تحصیلِ کمالاتِ نبوت و ولایت را همچون طهارت باید دانست و شریعت را همچون صلوٰة در طریقت گویا ازالهٔ نجاسات

دیگر توان گفت که این معامله را در جنب آن معامله هیچ اعتدادے و اعتبارے نیست آنچه در مرتبهٔ حقیقت
آن صورت حاصل شده بود و با ثبات تعلق داشت صورت این معامله بود و این معامله حقیقت آن صورت
در رنگ صورت شریعت که در ابتدا بمرتبهٔ عوام بحصول پیوسته بود و بعد از حصول طریقت و حقیقت حقیقت
آن صورت شریعت میسر میگردد و خیال باید کرد معامله که صورتش حقیقت باشد و مقدمهٔ او ولایت بود
در گفت گو چگونه در آید و در بیان چگونه گنجد و اگر فرضًا بیان کرده شود که دریابد و چه دریابد این معامله وراثت
انبیائے اولوالعزم ست علیهم الصلوات والتسلیمات والتحیات والبرکات که نصیب اقل قلیل ست
هرگاه اصول درین معامله قلیل باشند فروع ناچار اقل خواهند بود سوال ازین معارف لازم مے آید که در
بعضے مراتب عارف قدم از شریعت بیرون مے نهد و به ماوراء شریعت عروج مینماید جواب شریعت
اعمال ظاهر ست و آن معامله درین نشأ بباطن متعلق ست ظاهر همیشه بشریعت مکلف ست و باطن
گرفتار آن معامله و چون این نشأ دار عمل ست باطن را از اعمال ظاهره مدد عظیم ست و ترقیات باطن
مربوط باتیان شریعت ست که بظاهر تعلق دارد پس همه وقت درین نشأ ظاهر و باطن را از شریعت چاره
نبود و کار ظاهر عمل بشریعت ست و نصیب باطن نتائج و ثمرات شریعت پس شریعت اُمّ جمیع کمالات
آمد و اصل جمیع مقامات گشت نتائج و ثمرات شریعت مقصور برین نشأ دنیوی نیست کمالات نشأ اخروی
و تنعمات سرمدی نیز از ثمرات و نتائج شریعت ست پس شریعت شجرهٔ طیبه آمد که درین نشأ و دران نشأ
از ثمرات و فواکه آن عالم منتفع ست و جهان جهان فوائد از انجا ماخوذ ست سوال ازین بیان لازم آمد
که در کمالات نبوت نیز باطن بحق ست سبحانهٗ و ظاهر بخلق و تو در مکتوبات و رسائل خود نوشته و بالا
نیز گذشته است که در مقام نبوت که محل دعوت ست تمام رو بخلق ست وجه توفیق چیست جواب آن
معامله بعروج تعلق دارد و مقام دعوت مربوط بهبوط ست پس در وقت عروج باطن بحق باشد سبحانه
و ظاهر بخلق تا بوفق شریعت غرّا ادائے حقوق اینها را نماید و در وقت هبوط تمام بخلق متوجه باشد و بکلیت
خود خلق بحق جلّ و علا دلالت فرماید فلا منافاة و تحقیق این مقام آنست که توجه بخلق عین توجه

ذکر گفتن بهتر ست یا نابینا را از چاه خلاص کردن بهتر شک نیست که تخلیص نابینا بهتر ست از ذکر گفتن او
چه او تعالی غنی ست از و و از ذکر او و نابینا بنده ایست محتاج که دفع ضرر از وے ضروریست علی الخصوص
که باین تخلیص مامور شود این زمان تخلیص او هم ذکر ست که امتثال امر ست در ذکر او ادای یک حق ست که
حق مولا باشد جل بنائه و در تخلیص که بامر واقع شود ادائے دو حق ست حق عبد و حق مولی تعالی بلکه
نزدیک ست که ذکر گفتن دران وقت داخل ذنب نموده آید چه همه وقت ذکر گفتن مستحسن نیست در بعضے
اوقات ذکر ناگفتن مستحسن ست در ایام منهی و در اوقات مکروهه روزه ناداشتن و نماز ناگذاردن از روزه
داشتن و از نماز گذاردن بهتر ست باید دانست که ذکر عبارت از طرد غفلت ست بهر وجه که میسر شود نه
آنکه ذکر مقصور بر تکرار کلمه نفی و اثبات ست یا تکرار اسم ذات تعالی چنانچه گمان برده میشود پس آنچه از
امتثال اوامر و انتهاء از نواهی شرعیه نموده آید همه داخل ذکر ست بیع و شری با مراعات حدود شرع
ذکر ست و همچنین نکاح و طلاق با آن مراعات ذکر چه در حین مباشرت این امور با مراعات مذکوره آمر
و ناهی جل سلطانه نصب عین مباشر این امور ست پس غفلت را گنجایش نباشد لیکن ذکرے که
باسم و صفت مذکور واقع شود سریع التاثیر ست محبت بخش مذکور ست و قریب الاتصال ست بمذکور بخلاف
ذکرے که بامتثال اوامر و انتهاء از نواهی واقع شود که ازین صفات قلیل النصیب ست هرچند ازین صفات در
بعضے افراد که ذکر شان بامتثال اوامر و انتهاء از مناهی شرعیه است بر سبیل ندرت یافته شود حضرت خواجه
نقشبند سیر موده اند قدس سره که حضرت مولانا زین الدین تابیادی قدس سره از راه علم بخدا رسیده است
جل سلطانه و ایضا ذکرے که باسم و صفت واقع شود وسیله است مر ذکرے را که بمراعات حدود شرعیه
حاصل شود زیرا که در جمیع امور مراعات احکام شرعیه نمودن بے محبت تام بناصب شرع میسر نیست و این
محبت تام مربوط بذکر اسم و صفت اوست تعالی پس اول آن ذکر باید تا بدولت این ذکر مشرف
گردد و معامله عنایت دیگر ست آنجا نه هیچ شرط ست و نه هیچ وسیله الله یجتبی الیه من یشاء و در بر
سر اصل سخن رویم و گوئیم که ورا این معامله سه گانه طریقت و حقیقت و شریعت معامله دیگر ست و کار و بار

در کارست حالِ ابتداء رجوع ست که صُوَر بنظر درآمده اند بعد از آنکه از نظر بتمام مُرتفع شده بودند و چون معاملۂ
رجوع بآخر رسد و سیر در اشیا دُور و دراز واقع شود و استقرار در مرکزِ دائرۂ امکان میسّر گردد ناچار شهود
بغیب مُبدّل خواهد شد و ایمانِ شهودی ایمان غیبی خواهد شد تا آنکه معاملۂ دعوت تمام شود و ندائے ارتحل
درزنند آن وقت غیب نخواهد ماند و جز شهود نخواهد بود اما این شهود اتم و اکمل خواهد بود ازان شهودیکه
قُبیل از رجوع حاصل شده بود چه شهودے که باٰخرت تعلّق دارد اکمل ست ازان شهودے که بدُنیا متعلق ست
هَنِیْئًا لِاَرْبَابِ النَّعِیْمِ نَعِیْمُهَا ۔ وَلِلْعَاشِقِ الْمِسْکِیْنِ مَا یَتَجَرَّعُ ۔ باید دانست که از تحقیقِ سابق
لائح گشت که صورتِ شئے را که در مرآت مینماید جز در تخیّل ثبوتے نیست مرآت بر صرافتِ تجرّدِ خود ست
از حصولِ آن صورت این صورت را توان گفت که آئینہ قریبِ اوست و نیز توان گفت که آئینہ محیطِ آن
صورتست و با آن صورتست این قرب و احاطه و معیّت نہ از قبیلِ قرب و احاطۂ جسم بجسم ست یا جوہر بعرض بلکه آنجا قرب و احاطه ایست
که عقل در تصورِ آن عاجز ست و در ادراکِ کیفیتِ آن قاصر پس درین صورت قرب و معیّت و احاطه ثابت بود و
کیفیت هیچ معلوم نبود وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰی و همچنین ست قربے که حضرت حق را سُبحانهٗ با عالم ست
و همچنین احاطه و معیّتِ او تعالی معلوم الانیّت ست و مجهول الکیفیّت ایمان آریم که او تعالی قریب و
محیط ست و با عالم ست اما کیفیتِ قُرب و احاطه و معیّتِ او تعالی ندانیم که چیست چه این صفات از
صفاتِ اشیا جدا است و از سماتِ امکان و حدوث علاحده هر چند تنظیرے و تشبیهے آنرا در عالمِ مجاز که قنطرۂ
حقیقت ست آورده است و به آئینه و صورت ایمائے فرموده تا تیز بینان بعنایتِ او تعالی از مجاز
پے بحقیقت برند و از صورت بمعنی گرایند وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مکتوب (۴۷) چهل و هفتم

بخواجه محمد قاسم بدخشی صدور یافته در نصیحت و تنبیه ۔ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد و الصلوٰة
و تبلیغ الدعوات میرساند لِلّٰهِ سُبْحَانَهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ که از کلمه و کلام آن اخوی حرارتِ طلب

اَل بحق ست سُبحانهٗ فَاَینما تولّوا فثمّ وجهُ اللہِ نہ باین معنی کہ ممکن عینِ واجبست سُبحانہٗ یا
مرآتِ واجبست تعالیٰ ممکن حقیر را چہ یارا کہ عینِ واجب تعالیٰ وتقدّس باشد یا قابلِ مرآتیتِ
او تعالیٰ تواند بود بلکہ توان گفت کہ واجب تعالیٰ وتقدّس مرآتِ ممکن ست واشیا در مرآتِ واجب
تعالیٰ چنان متوہّم میشود کہ صُوَرِ اشیا در مرآتِ صورت چنانچہ آن صور را در مرآتِ صورت حلولے
وسَریانے نیست ہمچنین این اشیا را در مرآتِ واجب تعالیٰ حُلول وسَریانے نہ چگونہ حلول متصوّر
شود کہ در مرتبۂ مرآت صُوَر را وجودے نیست ووجودِ صُوَر در مرتبۂ توہّم وتخیّل ست وبس آنجا کہ مرآت
صور ست صورت نیست وآنجا کہ صورت ست مرآت را از آنجا ہزاران عار ست زیرا کہ صور را بیش از نمودِ
خیالی ثبوتے نیست وغیر از تحقّقِ وہمی بودے نہ اگر مکان دارند در مرتبۂ توہّم دارند واگر زمان دارند
در مرتبۂ تخیّل دارند لیکن این نمودِ بے بودِ اشیا چون بصنعِ خداوندی ست جلّ سُلطانہٗ از خلل مصؤن ست
واز سرعتِ زوال محفوظ ومعاملۂ ابدی بایشان مربوط ست وعذاب وثوابِ سرمدی بایشان منوط بدانند
کہ در مرآتِ صورت ملحوظ اوّلاً صُوَر ست والتفاتِ ثانی از برائے شہودِ مرآت در کار ست ودر مرآتِ
واجب تعالیٰ ملحوظ اوّلا ہمان مرآتست والتفاتِ ثانی از برائے شہودِ اشیا در کار ست وایضا در مرآتِ
معلوم صورت صُوَر نیز مرایائے احکام وآثارِ مرآت اند اگر مرآت طولانی ست مثلاً صُوَر نیز طولانی ظاہر مے شوند
ومرایائے طولِ مرآت میگردند وہمچنین اگر مرآت صغیر ست آن صِغر در مرایائے صُوَر ظاہر میگردد بخلاف
حکم مرآتِ ذاتِ واجب تعالیٰ کہ اشیا مرایائے احکام وآثارِ او نمیتوانند شد چہ دران مرتبۂ علیا ہیچ حکمے و
واثر اثرے نیست بلکہ جمیع نسب آنجا مسلوب ست اشیا کرا مرایا باشند وچہ چیز را نمایند آرے در مراتبِ تنزّل
کہ موطنِ ثبوتِ اسما وصفات ست اگر اشیا مرایائے صُوَرِ احکامِ واجبی باشند گنجایش دارد چہ سمع و
بصر وعلم وقدرت مثلاً کہ در مرایائے اشیا ظاہر اند صُوَرِ سمع وبصر وعلم وقدرتِ مرتبۂ وجوب اند کہ مرآتِ
گفتم آن اشیا ست اینہا احکامِ مرآت اند کہ در مرآتِ اشیاءِ ظاہرہ ظاہر گشتہ اند وآنکہ گفتیم کہ در مرآتِ
واجب تعالیٰ ملحوظ اوّلاً ہمان مرآتست والتفاتِ ثانی از برائے شہودِ اشیا کہ کالصُّوَر اند دران مرآت

یعنے شما را اس بعد تصبرچه الخ ۱۲

محبان از فعل محبوبان لذت بگیرند و عیش نمایند بتصبرچه دلالت کند که ایمائے بکراہت دارد و مقام رضا ہرچند از رغبت و سرور خبر میدہد اما مرتبۂ التذاذ امرے دیگرست ؎ عشق آن شعلہ است کو چون برفروخت + ہرچہ جز معشوق باقی جملہ سوخت + تیغ لا در قتل غیر حق براند + در نگر زان پس کہ بعد لا چہ ماند + ماند الا اللہ باقی جملہ رفت + شاد باش اے عشق شرکت سوز زفت + والسلام علی من اتبع الہدیٰ

مکتوب (۴۹) چہل و نہم

بخواجہ گدا صدور یافتہ در بیان آنکہ نسیان ماسوی گام اول این طریق ست سعی کنند کہ ازین یک گام ہم کوتہی نشود + نحمدہ و نصلی علی نبیہ و نسلم علیہ و علی آلہ الکرام نصیحتے کہ باخوی خواجہ محمد گدا نمودہ مے آید بعد تصحیح عقائد کلامیہ و بعد اتیان احکام فقہیہ دوام ذکر الٰہی ست جل سلطانہ بر نہجے کہ یاد گرفتہ اند باید کہ ذکر آنقدر مستیلا یابد کہ غیر مذکور را در باطن نگذارد و تعلق علمی و حبی را از ماسوی مذکور زائل گرداند این زمان قلب را نسیانے از ماسوے حاصل گردد و از دید و دانش غیر فارغ شود کہ اگر بہ تکلف و تحمل اشیا را بوے یاد دہند یاد نکند و نشناسد و ہموارہ مستہلک و مستغرق مطلوب بود و چون معاملہ تا باینجا رسد یک گام درین راہ زدہ باشد سعی نمایند کہ ازیک گام ہم کوتہی نکنند و بدید و دانش غیر گرفتار نمانند ؎ گوئے توفیق و سعادت در میان افگندہ اند + کس بمیدان در نمے آید سواران را چہ شد + بظاہر تعلقات شما کم بینماید اما بشوق تعلق خود را با ارباب تعلق محشور میدارند الراضی بالضرر لایستحق النظر مسئلہ مقررہ ست والسلام

مکتوب (۵۰) پنجاہم

بمرزا شمس الدین صدور یافتہ در بیان آنکہ شریعت را صورت ست و حقیقت و در بیان آنکہ از ابتدا تا انتہا از شریعت چارہ نبود و در بیان تمکین قلب و اطمینان نفس و اعتدال اجزائے قالب کہ در مرتبۂ نبوت ست و ما یناسب ذلک الحمد للہ

مفهوم میشود و بوئے از جمعیت مے آید تا نا که این دولت اثر قرب صحبت ست گرفتار یهائے لاطائل شمار انگذاشت که یکهفته صحبت دارید مجموع ایام صحبت شما معلوم نیست که بیک عشره کشید باشد آ از خدا شرم باید داشت حق سلطانه که از هزار روز یک روز را هم برائے خدا ئے عز و جل انتخاب نمیکنید و از تعلقات شتی خود را جمع نمینمائید حجت بر شما درست شده است و به وجدان خود دریافته اید که یک ساعت این صحبت به از اربعینات مجاهده است مع ذلک ازین صحبت گریزانید و بحیلها خود را دور مے اندازید جوهر استعداد شما نفیس ست اما چه فائده که از قوت بفعل نیامده استعداد شما بلند افتاده است لیکن همت شما پست در رنگ طفلان از جوهر هائے نفیس بزخرف ریزهائے خسیس آرام گرفته اید — ـه

بوقت صبح شود همچو روز معلومت که با که باخته عشق در شب دیجور حالا هم هیچ نرفته است فکر بر اصل باید نمود و عمده این کار صحبت ارباب جمعیت ست و اگر این دولت میسر نشود اوقات خود را بذکر الهی جل شانه که ما خوذ از صاحب دولت ست مشغول باید داشت و هر چه منافی ذکر ست از ان اجتناب باید نمود و در حل و حرمت شرعی نیک احتیاط باید فرمود و مسامله نباید گذرانند و نماز پنج وقت بجماعت التزام نمایند و در تعدیل ارکان سعی بلیغ مرعی دارند و محافظت نمایند که نماز در اوقات مستحبه ادا یابد ربنا اتمم لنا نورنا واغفر لنا انک علی کل شیء قدیر +

مکتوب (۴۸) چهل و هشتم

بخواجه محمد طالب بدخشی صدور یافته در عزا و ترغیب نمودن بمقام رضا بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی خواجه محمد طالب همواره خواهان مطلوب باشند خبر فوت قرة العین محمد صدیق نوشته بودند انا لله وانا الیه راجعون برادر عزیز حضرت حق سبحانه وتعالی نزد مومنان از همه چیز عزیز تر و محبوب تر ست چه اموال و چه انفس و احیا و ابا ئت فعل اوست تعالی که دیگر یرا در وے مدخلے نیست پس ناچار فعل او تعالی نیز عزیز تر و محبوب تر خواهد بود جائے آنست که

چاره نبود چه صورتِ شریعت و چه حقیقتِ شریعت زیراکه امهاتِ جمیع کمالاتِ ولایت و نبوت احکامِ شرعیه است
کمالاتِ ولایت نتایجِ صورتِ شریعت است و کمالاتِ نبوت ثمراتِ حقیقتِ شریعت کما سیجیئ بیانها انشاء الله تعالی
مقدمهٔ ولایت طریقت است که آنجا نفیِ ماسوی مطلوب است و رفعِ غیر و غیریت مقصود و چون بفضلِ خداوندی جل
سانه ماسوی بکلیت از نظر مرتفع گشت و در دید نامے و نشانے از اغیار نماند فنا حاصل گشت و مقامِ طریقت
بانجام رسید و سیر الی الله تمام شد بعد ازان شروع در مقامِ اثبات است که معبر بسیر فی الله است و همین است
مقامِ بقا که موطنِ حقیقت است که مقصدِ اقصے است از ولایت بآن طریقت و حقیقت که فنا و بقا است اسم
ولایت صادق مے آید و اماره مطمئنه میگردد و از کفر و انکارِ خود باز میماند و از مولاے خود جل سلطانه راضی
میگردد و مولی نیز ازوے راضی میشود و کراهتے که در جبلتِ خود داشت زائل میشود گویند هرچند نفس در مقامِ اطمینان
برسد از سرکشیِ خود باز نیاید ؎ هرچند که مطمئنه گردد ٭ هرگز ز صفاتِ خود نگردد ٭ و جهادِ اکبر که آن سرور
علیه و علی آله الصلوة والسلام در حدیثِ رجعنا من الجهاد الاصغر الی الجهاد الاکبر فرموده است مراد ازان
جهاد بالنفس داشته اند و آنچه بکشفِ فقیر در آمده است و بوجدانِ خود یافته است خلافِ این حکمِ متعارف است
بعد از حصولِ اطمینان در نفس هیچ سرکشی و طغیان نمیباید و در مقامِ انقیاد متمکن میباشد بلکه آنرا در رنگِ قلب
متمکن که نسیانِ ماسوی نموده است میباید که از دید و دانشِ غیر و غیریت گذشته است و از حبِّ جاه و ریاست و
از لذت و الم وارسته مخالفت کجاست و سرکشی کرا پیش از حصولِ اطمینان اگرچه برابرِ سرِ مو تفاوت کند هرچه
گویند از طغیان و سرکشی گنجایش دارد اما بعد از حصولِ اطمینان مخالفت و طغیان را مجال نیست درین باب این
فقیر هرچند بامعانِ نظر مطالعه نموده است و در حلِ این معما دور دور رفته که مخالفِ مقررِ قوم است ما اطلعنا
الله سبحانه برابرِ سرِ مو در نفسِ مطمئنه مخالفت و سرکشی نیافته و جز استهلاک و اضمحلال چیزے دیگر در وے ندید
هرگاه نفس خود را فدائے مولائے خود جل سلطانه ساخته باشد مخالفت آنجا چه گنجایش دارد و چون نفس از حضرتِ
حق سبحانه و تعالی راضی گشت و حضرتِ حق سبحانه و تعالی از وے راضی شد طغیان چه صورت دارد
که منافیِ رضا است مرضیِ حق جل شانه هرگز ناراضی نمیگردد و مراد از جهادِ اکبر والله سبحانه اعلم بحقیقة الحال

وسلامٌ علیٰ عبادِهِ الّذینَ اصطفیٰ شریعت را صورتیست و حقیقتے صورتِ شریعت عبارت از اتیانِ احکام شرعیہ است بعد از ایمان باللّٰہ و برسولہ و بما جاء من عندہ سبحانہ با وجودِ منازعتِ نفسِ امّارہ و با وجودِ سرکشی و طغیان و انکار کہ در جِبلّتِ او مُودَع ست درین موطن اگر ایمان ست صورتِ ایمان ست و اگر نماز ست صورتِ نماز ست و اگر روزہ ست صورتِ روزہ ست و علیٰ ھٰذا القیاس سائرُ الاحکام الشرعیۃ زیرا کہ نفس کہ عمدۂ وجودِ انسان ست و مُشارٌ الیہ ہر فرد بقول انا ہم او ست بر کفر و انکار خود ست حقیقتِ ایمان و حقیقتِ اعمالِ صالحہ چگونہ متصوّر شود و رحمتِ خداوندی ست جلّ شانہٗ کہ مجرّدِ صورت را قبول فرمودہ بشارت بدخولِ جنّت کہ محلِ رضائے اوست تعالیٰ نمودہ ست و ہم احسانِ اوست تعالیٰ کہ در نفسِ ایمان بتصدیقِ قلب کفایت فرمودہ ست و با اذعانِ نفس تکلیف نمودہ ملکے جنت را ہم صورت ست و ہم حقیقت اصحابِ صورت از صورتِ جنت محظوظ خواہند شد و اربابِ حقیقت از حقیقتِ جنت اصحابِ صورت و اربابِ حقیقت از یک فاکہہ جنت تناول نمایند صاحبِ صورت ازان لذتے یابد و صاحبِ حقیقت لذتے دیگر ازواجِ مطہرات امّہاتُ المؤمنین با آن سرور علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام در یک جنت باشند و از یک فاکہہ تناول فرمایند امّا التذاذ و تنعّمِ ہر کدام علیحدہ باشد و اگر علیحدہ نباشد لازم مے آید فضلِ امّہاتُ المؤمنین بر جمیعِ بنی آدم بعد از پیغمبر ما علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام و نیز لازم مے آید کہ ہر کہ افضل باشد از شخص زوجہ او نیز ازان شخص افضل بود کہ زوجہ با زوج ممتزج ست این صورتِ شریعت بشرطِ استقامت موجبِ فلاح ست و مستلزمِ نجاتِ اخروی و مصحح دخولِ جنت چنانچہ گذشت و چون صورتِ شریعت درست کرد ولایتِ عامہ حاصل نمود اللّٰہ ولیُّ الّذینَ آمنوا و این زمان بعنایۃ اللّٰہ سبحانہ سالک مستعدِ آن گشت کہ قدم در طریقت نہد و رو بولایتِ خاصہ آرد و نفس را از امّارگی بتدریج باطمینان کشد لیکن بداند کہ طیِ

این راہ نیز مربوط باعمالِ شریعت ست ذکرِ الٰہی جلّ شانہٗ کہ عمدۂ این راہ ست از ماموراتِ شرعیہ است اجتناب از مناہیِ شرعیہ نیز از ضروریاتِ این راہ ست و ادائے فرائض از مقرّباتِ ست و طلبِ پیرِ راہ بین و راہ نما کہ وسیلہ تواند شد نیز مامورِ شرعی ست قال اللّٰہ تعالیٰ وابتغوا الیہ الوسیلۃ بالجملہ از شریعت

سلہ قوله افراط بالکسر از حد درگذشتن و قوله تفریط معنی کمی کردن از حد ۱۲ سلہ احوجه الدوار والسهو فی بالفاظ مختلفة ۱۲ فتسید المسانی
مسلم

هٰذا اِقْتِبَاسٌ سَائِرُ الْاَجْزَاءِ و در مقام کمالاتِ نبوت اجزاءِ قالب نیز باعتدال آمده ست واز افراط و تفریط باز گشته
ازینجا تواند بود آنچه آن سرور فرموده علیه وعلی اٰله الصلوٰة والسلام اَسْلَمَ شَیْطَانِیْ شیطان چنانچه در آفاق
در انفس ست نیز و آن جزوِ ناری ست که مدعی خیریتِ خود ست و خواهانِ تکبر و ترفّع خود که بدترین صفاتِ
رذیله است و اسلامِ او کنایه از رفع این رذل رذائل ست پس در کمالاتِ نبوت هم تمکینِ قلب ست و هم اطمینانِ
نفس و هم اعتدالِ اجزاءِ قالب و در ولایت همین تمکینِ قلب ست و بعد اللتیا والتی اطمینانِ نفس و آنکه گفتیم
بعد اللتیا والتی اطمینانِ نفس نیز از آنکه اطمینان مر نفس را بر حدِّ کمال و بے تکلف بعد از اعتدالِ اجزاءِ قالب ست
لهذا ارباب ولایت بواسطۂ عدمِ اعتدالِ اجزاءِ قالب رجوعِ مطمئنه را بصفاتِ بشریت تجویز نموده اند چنانچه بالا
گذشت و اطمینانِ نفس که بعد از اعتدالِ اجزاءِ قالب مر نفس را حاصل میگردد از رجوع بصفاتِ رذیله پاک و مبرا ست
پس اختلافِ رجوعِ نفس بر ذائل و عدمِ رجوعِ آن مبنی بر اختلافِ مقامات و انظار ست هر یکے از مقامِ خود خبر
داده است و از یافتِ خود سخن رانده **سوال** هرگاه اجزاءِ قالب نیز بحدِ اعتدال آیند و از طغیان و سرکشی باز مانند
جهاد با اینها چه صورت دارد و در رنگِ نفسِ مطمئنه جهاد از اینها نیز مرتفع گردد **جواب** فرق ست درمیانِ مطمئنه
و این اجزا چه مطمئنه صاحبِ استهلاک و اضمحلال ست و ملحق بعالمِ امر ست که بکمالِ استهلاک و سکر متصف ست
و این اجزا بواسطۂ اتیانِ احکامِ شرعیه که مبنائے آن بر صحوست مناسبت باستهلاک و سکر ندارند و در مستهلک
گنجایش آن مخالفت نیست و آنکه صحو دارد بواسطۂ بعضے مصالح و منافع اگر در بعضے امور صورتِ مخالفت نماید
گنجایش دارد و امید ست که این مخالفت بفضلِ خداوندی جل سلطانه از ترکِ استحباب بالا تر نرود و از ارتکابِ کراهت
تنزیه پایان تر فرو نیاید پس جهاد در مرتبۂ قالب با وجودِ اعتدالِ اجزا او متصور شود و در مطمئنه جهاد مجوز نباشد
تحقیقِ این مبحث در مجلدِ مکتوباتِ اول در مکتوبِ بیانِ طریق که باسمِ فرزندی اعظمی مرحومی نوشته شده ست بتفصیل
اندراج یافته است اگر خفائے مانده باشد آنجا رجوع نمایند و اگر بمحض فضلِ خداوندی جل سلطانه کمالاتِ
نبوت که نتائج و ثمراتِ حقیقتِ شریعت اند نیز بانجام رسند و ترقیاتِ آنجا منوط باعمال نباشند معامله در آن
موطن به محض فضل و احسانِ حضرتِ رحمان ست جل سلطانه اعتقاد را در آنجا اثرے نیست و علم و عمل را آنجا حکمے نه
فضل در فضل و کرم در کرم ست این مقام نسبت بمقاماتِ سابق بس عالی ست و وسعتِ تمام دارد و نورانیتے دارد که
در سابق اثرے از آن نبوده این مقام باصالت مخصوص بانبیاءِ اولی العزم ست علیهم الصلوات والتسلیمات

تواند بود که جهاد با قالب بود که مرکب از طبائع مختلفه است و هر طبیعت خواهان امریست و گریزان از امری دیگر اگر قوت
شهویه است از قالب ناشی ست و اگر غضبیه است هم از انجا هویدا است یعنی سائر حیوانات که نفس ناطقه ندارند این
صفات رذیله در آنها کائن ست و بشهوت و غضب و شره و حرص متصف اند این جهاد همیشه بر پاست اطمینان
نفس تسکین این جهاد نمینماید و تمکین قلب رفع این قتال نمیفرماید در ابقاء این جهاد فوائد کثیره است که متضمن
تنقیه و تطهیر قالب ست تا کمالات آن نشأه و معامله آخرت باصالت باو توانند مربوط گشت چه در کمالات این
نشأ قالب تابع ست و قلب متبوع آنجا کار بر عکس ست قلب تابع ست و قالب متبوع و چون این نشأ خلل پذیرد و
آن نشأ پرتو اندازد این جهاد منقضی گردد و این قتال بانجام رسد و چون بفضل الله سبحانه نفس در مقام اطمینان
آمد و منقاد حکم الهی جل سلطانه گشت اسلام حقیقی میسر شد و حقیقت ایمان صورت گرفت بعد از ان هر چه عمل خواهد
در آمد از حقیقت شریعت خواهد بود اگر نماز ادا یافت حقیقت نماز خواهد بود و اگر صوم ست حقیقت صوم ست و اگر
حج ست حقیقت حج علی هذا القیاس ثمان سائر الاحکام الشرعیة پس طریقت و حقیقت درمیان صورت شریعت
و حقیقت شریعت متوسط گشت تا بولایت خاصه مشرف نشود از اسلام مجازی باسلام حقیقی نرسد و چون بمحض
فضل خداوندی جل سلطانه بحقیقت شریعت متحلی گشت و اسلام حقیقی میسر شد مستعد آن گشت که از کمالات
نبوت بتبعیت وراثت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات بهره تام یابد و نصیب وافر گیرد چنانچه صورت شریعت
همچون شجره طیبه است مر کمالات ولایت را که گویا ثمرات اویند حقیقت شریعت نیز گویا شجره مبارکه است مر کمالات
نبوت را که همچون ثمرات اویند و کمالات ولایت چون ثمرات صورت اند و کمالات نبوت ثمرات حقیقت آن صورت
ناچار کمالات ولایت صور باشند مر کمالات نبوت را که حقائق آن صور اند باید دانست که فرق درمیان صورت
شریعت و حقیقت شریعت از راه نفس آمده بود که در صورت نفس اماره طغیان داشت و بر انکار خود بوده و در حقیقت
نفس مطمئنه گشته است و مسلمان شده همچنین فرق درمیان کمالات ولایت که کالصور اند و درمیان کمالات نبوت که
کالحقائق اند از راه قالب ست در مقام ولایت اجزاء قالب از طغیان و سرکشی باز نمانده اند مثلا جزء ناری باوجود
اطمینان نفس از دعوی خیریت و تکبر خود باز نمانده است و جزء ارضی از خست و دنائت خود پشیمان نگشته علی

صحف مطہرۃ فیہا کتب قیمۃ

بہ امداد یزدانی و فضل رحمانی

حصہ ہفتم

دفتر دوم

مکتوبات

حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی

سنہ ۱۳۳۲ھ

در مطبع وزیر امرتسر مطبوع گردید

وبہ تبعیت سرکرا بنوازند و بوراثت ہرکرا مشرف سازند ؎ باکریمان کارہا دشوار نیست + اینجا
کسے غلط نکند و نگوید کہ درین موطن از صورت شریعت و حقیقت شریعت استغنا حاصل میگردد و احتیاج باتیان
احکام شرعیہ نمیماند زیرا کہ گوئیم کہ شریعت اصل این کار ست و بنیاد این معاملہ ست درخت ہرچند بالا رود و
سرفراز گردد و دیوار ہرچند بلند بر آید و کوشکہائے عالی برو راست شود از اصل و بنیاد مستغنی نباشد و
احتیاج ذاتی از ایشان زائل نگردد مثلاً خانہ علو ہرچند رفعت پیدا کند و از پستی دور تر رود از خانہ سفل
او را چارہ نبود و احتیاج او از سفل ہرگز زائل نشود و اگر فرضاً در خانہ سفل خللے راہ یابد آن خلل در خانہ علو
نیز تاثیر خواہد نمود و زوال سفل بزوال علو خواہد رسانید پس شریعت ہمہ وقت و ہمہ حال در کار ست و باتیان
احکام آن ہمہ کس محتاج و چون بعنایت خداوندی جل شانہ معاملہ ازین موطن نیز بالا رود و کار از تفصیل
بجنت آید مقامے پیش خواہد آمد بس عالی کہ بالاصالۃ مخصوص بخاتم الرسل ست علیہ وعلیہم وعلی آل کل
الصلوات والتسلیمات والتحیات والبرکات و بہ تبعیت و وراثت تا کرا باین دولت مشرف سازند
آن کوشک عالی کہ از غایت رفعت بنظر تنگ مے در آید حضرت صدیق را در انجا بطریق وراثت تا ناف دخل
بیاید و حضرت فاروق نیز باین دولت مہتدی ست از امہات المومنین حضرت خدیجہ و حضرت صدیقہ را
بآن سرور علیہ وعلی آلہ واصحابہ الصلوٰۃ والسلام بعلاقہ ازدواج آنجا نصیبے بیند والامر الی اللہ سبحانہ
رَبَّنَا اٰتِنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً وَّهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا اخوی اعزی معارف آگاہی شیخ عبدالحی کہ سالہا در
صحبت گذرانیدہ است چون متوجہ وطن خود بودہ است و آن مقام بجناب ایشان تعلق داشت بضرورت چند
سطر نوشتہ شد و بر احوال مشار الیہ اطلاع دادہ آمد وجود اہل اللہ ہر جا باشند مغتنم ست و بشارت ست مر سکان
آنجا را فطوبیٰ لمن عرفہم و در ہمان مقام اخوی اعزی شیخ نور محمد ہم اقامت دارند و بفقر و نامرادی بگذرانند غبطہ
مے آید ازان مقام کہ اینچنین دو اہل اللہ آنجا جمع آیند و قران السعدین متحقق گردد والسلام +

قَدْ تَمَّ الْقِسْمُ السَّادِسُ وَهُوَ الْاَوَّلُ مِنَ الدَّفْتَرِ الثَّانِیْ بِعَوْنِ اللّٰهِ تَعَالٰی وَحُسْنِ تَوْفِیْقِهٖ وَیَلِیْهِ الْقِسْمُ السَّابِعُ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالٰی
وَصَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی وَسَلَّمَ وَبَارَكَ عَلٰی خَیْرِ خَلْقِهٖ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّعَلٰی اٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ اَجْمَعِیْنَ وَعَلَیْنَا مَعَهُمْ بِرَحْمَتِهٖ وَهُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِیْنَ
عَلٰی یَدِ اَحْقَرِ الْکُتَّابِ خَادِمِ الشَّرْعِ الْمُبِیْنِ وَالْعُلَمَاءِ الرَّبَّانِیِّیْنَ تُرَابِ اَقْدَامِ اَهْلِ اللّٰهِ فَقِیْرِ مُحَمَّدٍ عَالِمٍ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُ وَعَنْ وَالِدَیْهِ مُتَوَطِّنِ
قَرْیَةِ کُوٹْ وَاِشْ مِنْ مُضَافَاتِ وَزِیْرَ آبَادْ فِی الْعِشْرِیْنَ مِنْ ذِی الْقَعْدَةِ سَنَةَ ۱۳۳۱ مِنَ الْهِجْرَةِ عَلٰی صَاحِبِهَا اَلْفُ اَلْفِ تَحِیَّةٍ

وهذا غير الإلهام وغير الإلقاء في
الروع وغير الكلام الذي مع الملك إنما
يخاطب بهذا الكلام الإنسان الكامل
الجامع بين عالمي الأمر والخلق والروح
والنفس والعقل والخيال والله يختص
برحمته من يشاء والله ذو الفضل العظيم
ولا يلزم من كون الكلام شفاهاً أن يكون
المتكلم مرئياً للسامع لجواز أن يكون
السامع ضعيف البصر لا يتحمل شعشعان
أنواره كما قال عليه وعلى آله الصلوات
والتسليمات في جواب سؤال الرؤية
عنه نور أنى أراه وكان في الشفاه خرق
الحجب الشهودي لا الوجودي فافهم
فإن هذه معرفة شريفة قلّما تكلم بها أحد
والسلام على من اتبع الهدى

واین قسم از کلام غیر الهام است و القاء
روعی و ماسوائے کلام است که با ملک باشد
مخاطب نبود باین کلام مگر انسان کامل که جامع
است مر عالم امر و عالم خلق و روح و نفس و عقل
و خیال را و خدائے تعالی خاص میکند برحمت خود
هر کرا میخواهد و خدائے تعالی خداوند فضل بزرگست
و از تکلم بالمشافهه لازم نمی آید که متکلم مرئی گردد
نزد سامع زیرا که جائز است که سامع ضعیف
البصر باشد متحمل نبود شعشعان انوار آنرا چنانکه
فرموده اند سرور علیه الصلوة والسلام در جواب سؤال
رویت حق تعالی از وے که حق جل و علا نور است
چگونه بینم او را و نیز در تکلم بالمشافهه خرق حجب
شهودیست نه وجودی پس دریاب که این معرفت
شریف که هیچ یکے از مشایخ قدس الله تعالی اسرارهم
تکلم نه کرده است بآن

مکتوب (۵۲) پنجاه و دوم

بخواجه مهدی علی کشمیری صدور یافته در ترغیب بر محبت این طائفه علیه * الحمد لله و سلام
علی عباده الذین اصطفی صحیفه شریفه که از کمال محبت و اخلاص صدور یافته بود و مع هذا بار سید
حضرت حق سبحانه و تعالی بر محبت این طائفه استقامت کرامت فرماید و باینها محشور دارد

بہ امدادِ یزدانی وفضلِ رحمانی

حسبنا الله ونعم الوکیل

بسم الله الرحمن الرحیم

اصل	مکتوب پنجاه ویکم (۵۱)	ترجمہ از مصحح سلمہ اللہ تعالیٰ

بخواجہ محمد صدیق صدور یافتہ در بیانِ کلامِ حضرتِ حق سبحانہٗ شفاہاً با بعضے از کمّل واقع مے شود۔

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى اِعْلَمْ اَيُّهَا الْاَخُ الصِّدِّيْقُ اَنَّ كَلَامَهٗ سُبْحَانَهٗ مَعَ الْبَشَرِ قَدْ يَكُوْنُ شِفَاهًا وَ ذٰلِكَ لِاَفْرَادٍ مِّنَ الْاَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ وَقَدْ يَكُوْنُ ذٰلِكَ لِبَعْضِ الْكُمَّلِ مِنْ مُّتَابِعِيْهِمْ بِالتَّبَعِيَّةِ وَالْوِرَاثَةِ اَيْضًا وَاِذَا كَثُرَ هٰذَا الْقِسْمُ مِنَ الْكَلَامِ مَعَ وَاحِدٍ مِّنْهُمْ سُمِّيَ مُحَدَّثًا كَمَا كَانَ اَمِيْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ

بدان ای برادرِ محب کہ بتحقیق کلامِ حق سبحانہٗ وتعالیٰ با بشر گاہے رو بارو بود و این نوع از کلام مر آحادِ انبیا راست علیہم الصلوات والتسلیمات وگاہے این نعمتِ عظمیٰ بعضے را از کمّل متابعانِ ایشان نیز بتبعیت و وراثت میسر میگردد و این قسم کلام با یکے از ایشان ہرگاہ بکثرت واقع گردد آنکس محدَّث (بفتح دال و تشدید آن) نامیدہ میشود چنانچہ امیر المؤمنین عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ محدَّث این امت بود۔

میگردانند چنانچہ آتش حطب را تا چیز میسازد و منشأ عُجب آنست کہ اعمال صالحہ در نظر عامل مزیّن می در آیند و مستحسن مینمایند فالمعالجۃ بالاضداد می باید کہ حسناتِ خود را متّہم دارد و قبائح خفیۂ حسنات را در نظر آرد تا خود را و اعمال خود را قاصر داند بلکہ شایانِ لعن و طرد یابد قال علیہ و علیٰ آلہ الصّلوات والتّسلیمات رُبّ تالٍ للقراٰن والقراٰن یلعنہ ‹ و کم من صائم لیس لہ من صیامہ الّا الظّمأ والجوع خیال نکند کہ حسنہ او قبح ندارد و اگر اندک متوجہ شود بعنایۃ اللّٰہ سبحانہ ہمہ قبح یابد و بوئے از حسن احساس نکند عُجب کجا و استغنا کرا بلکہ از استیلائے دید قصور اعمال باید کہ از ایشان خستہ منفعل و شرمندہ بود نہ معجب و مستغنی و چون دیدِ قصور در اعمال پیدا شود اعمال را قیمت افزاید و بقبولِ اسنزاوار بود و سعی نماید کہ این دید پیدا شود و داد عجب ندہد و بد دُوْنہٖ خرط القتاد الّا ان یشاء ربّی شیئًا و جمعے را کہ این دید قصورِ اعمال بوجہِ کمال میسّر میگردد چنان می انگارند کہ کاتبِ یمین معطّل و بیکار است و حسنۂ نیست کہ در کتابتِ او در آید و کاتب شمال ہمیشہ در کار است کہ ہمہ قبیح و شُوم است و چون معاملہ عارف تا بایں سرحد رسید عَزّ و جَلّ مَعَہٗ ما عومِلَ مَعَہٗ قلم اینجا رسید سر بشکست ‹ والسّلام علیٰ من اتّبع الھُدیٰ

مکتوب (۵۴) پنجاہ و چہارم

بہ شیخ محمد صدور یافتہ در بیانِ آنکہ متابعتِ آن سرور علیہ و علیٰ آلہ الصّلوٰۃ والسّلام مراتب و درجات دارد و آن ہفت درجہ است و بیانِ تفضیل ہر درجہ بدیگرے وما یناسب ذٰلک

الحمد للّٰہ وسلامٌ علیٰ عبادہ الّذین اصطفیٰ متابعتِ آن سرور علیہ و علیٰ آلہ الصّلوٰۃ والسّلام کہ سرمایۂ سعادات دینیہ و دنیویہ است درجات و مراتب دارد درجۂ اولیٰ مر عوامِ اہلِ اسلام راست از اتیانِ احکامِ شرعیہ و متابعتِ سنّتِ سنیہ بعد از تصدیقِ قلب و پیش از اطمینانِ نفس کہ بدرجۂ ولایت مربوط است و علماءِ ظواہر و عُبّاد و زُہّاد

وَهُمْ قَوْمٌ لَا يَشْقٰى جَلِيْسُهُمْ ، وَلَا يُحْرَمُ اَنِيْسُهُمْ وَلَا يُخَيَّبُ مُسِيْسُهُمْ ، وَهُمْ جُلَسَاءُ اللّٰهِ وَهُمْ اِذَا رُأُوْا ذُكِرَ اللّٰهُ وَهُمْ مَنْ عَرَفَهُمْ وَجَدَ اللّٰهَ ، نَظَرُهُمْ دَوَاءٌ وَكَلَامُهُمْ شِفَاءٌ وَصُحْبَتُهُمْ ضِيَاءٌ وَبَهَاءٌ ، هُمْ مَنْ رَاٰى ظَاهِرَهُمْ خَابَ وَخَسِرَ وَمَنْ رَاٰى بَاطِنَهُمْ نَجَا وَاَفْلَحَ . خوش گفت آنکه گفت الٰہی چیست اینکه دوستانِ خود را کردی کہ ہر کہ ایشان را شناخت ترا یافت و تا ترا نیافت ایشان را نشناخت یعنی شناختِ ایشان و یافتِ تو از یک دیگر منفک نیستند تقدمِ ذاتی بیک اعتبار شناخت راست و بیک اعتبار یافت را و مختارِ قائل تقدمِ آن طرف است لِاَنَّهُ الْمَبْدَءُ فَمِنْهُ الْبِدَايَةُ اَوَّلًا وَاٰخِرًا ، وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى مَنْ لَدَيْكُمْ

مکتوب (۵۳) پنجاه و سیوم

بیکے از مشایخ نواحی صدور یافته در جوابِ استفسارِ او که اگر عبادت میکنم نفس را استغنا حاصل میشود و اگر زلّت و خلافِ شرع از من صادر میشود ندامت و شکستگی پیدا مے آید ، اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى ، پرسیده بودند اگر در ریاضت خود را مے آرم نفس را استغنا پیدا میشود و میداند که مثلِ من صالحے نیست و اگر چیزے خلافِ شرع واقع میشود خود را محتاج و فروتر خیال میکند علاج این چیست توفیق آثار را احتیاج و فروتنی که منبئی از ندم است که در شقِ ثانی پیدا میشود نعمتے است عظیم ، عِیَاذًا بِاللّٰہِ سُبْحَانَہٗ اگر بعد از ارتکابِ محظورِ شرعی ندامت ہم که از شعبِ توبه است پیدا نشود و باتیانِ ذنب ملتذ و محظوظ بود که التذاذ و ذنب اصرار بر ذنب است اگر اصرار بر سیّئه صغیره است بکبیره میرساند و اصرار کبیره و بلیّه بکفر است شکرِ این نعمتِ عظمیٰ نمایند تا از دیادی در ندم پیدا شود و از ارتکابِ خلافِ شریعت باز دارد :: قَالَ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَاَزِيْدَنَّكُمْ حاصلِ شقِ اوّل حصولِ عجب است بعد از اتیانِ اعمالِ صالحه و این عجب سمی است قاتل و مرضے است مہلک که اعمالِ صالحه را نابود

نماز متجلی است پس صورت و حقیقت باعتبار انکار و اقرار باطن است این درجه یعنی درجهٔ اطمینان نفس
و اتیان حقیقت اعمال صالحه که بعد از حصول کمالات ولایت خاصه که بدرجهٔ سوم متعلق است حاصل میگردد
چهارم درجه ایست از متابعت در درجهٔ اولی صورت این متابعت بوده و اینجا حقیقت اتباع است
این درجه چهارم از اتباع مخصوص بعلماء راسخین است شکر الله تعالی سعیهم که بعد از اطمینان نفس
بدولت حقیقت متابعت متحقق اند و اولیاء الله را قدس الله تعالی اسرارهم هرچند نحوے از اطمینان
نفس بعد تمکین قلب حاصل است اما کمال اطمینان مر نفس را در تحصیل کمالات نبوت حاصل است که علماء
راسخین را از آن کمالات بطریق وراثت نصیب است پس علماء راسخین بواسطهٔ کمال اطمینان نفس
بحقیقت شریعت که حقیقت اتباع است متحقق باشند و دیگران چون این کمال ندارند گاہے
بصورت شریعت متلبس اند و گاہے بحقیقت شریعت متحقق علامتے از برائے علماء راسخین بیان
کنم تا هر ظاهر دانے دعوی رسوخ ننماید و امّارهٔ خود را مطمئنه نه انگارد عالم راسخ کسے است که او را
از تاویل متشابهات کتاب و سنت نصیب است و از اسرار حروف مقطعات اوائل سور قرآنی
بهره دارد و تاویل متشابهات از جملهٔ اسرار غامضه است خیال نکنی که در رنگ تاویل ید بقدرت آ
و تاویل وجه بذات که آن ناشی از علم ظاهر است با سرار کاری ندارد و اصحاب این اسرار پیغمبران علیهم
الصلوات و التسلیمات و این رموزات اشارات بمعاملات ایشان است و بتبعیت و وراثت
این بزرگواران هر کرا این دولت عظمی اعطا سازند حصول این درجهٔ متابعت که منوط باطمینان
نفس است و وصول بحقیقت متابعت صاحب شریعت است علیه و علی آله الصلوة و السلام
گاه هست که بے توسط فنا و بقا و بے توسل سلوک و جذبه میسر گردد و تواند بود که از احوال و مواجید
و از تجلیات و ظهورات هیچ در میان نباشد و این دولت نقد وقت بود لیکن از راه ولایت
باین دولت رسیدن اقرب است ازانکه براه دیگر برسد و آن راه دیگر نیز هم این فقیر التزام متابعت
سنت سنیه است علی صاحبها الصلوة و السلام و التحیة و اجتناب از اسم و رسم بدعت

که معامله شان با طمینانِ نفس بهوسته است همه درین درجه بمتابعت شریک اند و در حصولِ مدوّنات اتباع برابرند و چون نفس درین مقام از کفر و انکارِ خود نرسته است لاجرم این درجه مخصوص بصورتِ متابعت باشد این صورتِ متابعت در رنگ حقیقتِ متابعت موجبِ فلاح و رستگاری آخرت است و منجی از عذابِ نار است و مبشّر بدخول جنت از کمالِ کرمِ الٰهی نفس را اعتبار نانموده بتصدیق قلب کفایت فرموده است و نجات را مربوط بآن تصدیق ساخته ۔ میتوانی که دیدی اشکِ مرا حسنِ قبول ۔ ابکه درساخته قطرهٔ بارانی را ۔ درجهٔ دوم از متابعت اتباعِ اقوال و اعمالِ اوست علیه و علی آلهِ الصلٰوة والسلام که بباطن تعلق دارد از تهذیبِ اخلاق و دفعِ رذائلِ صفات و ازالهٔ امراضِ باطنیه و علل معنویه که بمقامِ طریقت متعلق اند این درجهٔ اتباع مخصوص بارباب سلوک است که طریقهٔ صوفیه را از شیخ مقتدا اخذ نموده بوادی و مفاوزِ سیر الی الله را قطع مینمایند درجهٔ سیوم از متابعت اتباع احوال و اذواق و مواجیدِ آن سرورست علیه و علی آلهِ الصلٰوة والسلام که بمقامِ ولایتِ خاصه تعلّق دارند این درجه مخصوص بارباب ولایت است که مجذوب سالک باشند یا سالکِ مجذوب و چون مرتبهٔ ولایت بانجام رسید نفس مطمئنه گشت و از طغیان و سرکشی باز ماند و از انکار باقرار و از کفر باسلام آمد بعد ازین هر چه در متابعت کوشد حقیقتِ متابعت خواهد بود اگر نماز ادا مینماید حقیقتِ متابعت بجا مے آرد و اگر صوم است همین حکم است و اگر زکوٰة است همین نمط است و علی هٰذا القیاس و اتیان جمیع احکامِ شرعیه حقیقتِ اتباع کائن است سؤال حقیقتِ نماز و روزه چه معنی است نماز و روزه افعالِ مخصوصه است اگر آن افعال چنانچه فرموده است ادا یابد حقیقت ادا یافته باشد صورت چه بود و حقیقت ورائے آن چه باشد جواب مبتدی چون نفس امّاره دارد که بالذّات منکرِ احکامِ شرعیه است اتیانِ احکامِ شرعیه از وے باعتبارِ صورت است و منتهی را چون نفس مطمئنه گشته است و برضا و رغبت قبولِ احکامِ شرعیه نموده اتیانِ احکام از وے باعتبارِ حقیقت است مثلاً منافق و مسلم هر دو ادائے نماز مینمایند منافق چون انکار باطن دارد صورتِ نماز بجا می آرد و مسلم بواسطهٔ انقیادِ باطن به حقیقت

السُّنَّةِ وَجَنِّبْنَا عَنِ ارْتِکَابِ الْبِدْعَةِ بِحُرْمَةِ صَاحِبِ السُّنَّةِ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّةُ درجهٔ پنجم از متابعت در اتباع کمالات آن سرور است علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام که علم وعمل را در حصول آن کمالات مدخلے نیست بلکه حصول آنها مربوط بمحض فضل واحسانِ خداوندیست جلّ سلطانهٔ واین درجه بس عالیست درجاتِ سابق را بآن مناسبتے نیست این کمالات بالاصالة مخصوص بانبیاءِ اولو العزم است علیهم الصلوات والتسلیمات وبه تبعیّت و وراثت تا کرا باین دولت مشرّف سازند درجهٔ ششم از متابعت اتباع آن سرور است علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام در کمالاتیکه مخصوص بمقام محبوبیّتِ آن سرور است علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام چنانچه در درجهٔ پنجم افاضهٔ کمالات بمجرّدِ فضل واحسان بوده درین درجهٔ ششم افاضهٔ کمالاتِ آن بمجرّدِ محبّت است که فوق تفضّل واحسانست ازین درجهٔ متابعت نیز اقلّ قلیل النصیب است این پنج درجهٔ متابعت غیر از درجهٔ اولے همه بمقاماتِ عروج تعلّق دارند وحصول اینها بصعود مربوط است ودرجهٔ هفتم از متابعت آنست که تعلّق بنزول وهبوط دارد واین درجه سابع از متابعت جامع جمیع درجاتِ سابق است زیراکه درین موطنِ نزول هم تصدیق قلب است وهم تمکین قلب وهم اطمینانِ نفس است وهم اعتدالِ اجزاءِ قالب که از طغیان وسرکشی باز مانده اند درجاتِ سابق گویا اجزاءِ این متابعت بوده اند واین درجه همچون کلّ است مر آن اجزاء را درین مقام تابع بمتبوع به نهجے شباهت پیدا میکند که گویا اسمِ تبعیت از میان میخیزد وامتیازِ تابع ومتبوع زائل میگردد وچنان متوهّم می شود که تابع در رنگِ متبوع هرچه میگیرد از اصل میگیرد گویا هر دو از یک چشمه آب میخورند وهر دو آغوشِ یک کنار اند وهر دو در یک بستر اند وهر دو در رنگِ شیر وشکر اند تابع کجا ومتبوع کدام وتبعیت کرا در اتحادِ نسبت نسبتِ تغایر گنجایش ندارد وعجب معامله است درین مقام هرچند بامعانِ نظر مطالعه مینماید نسبتِ تبعیت هیچ ملحوظ ومنظور نمی گردد وامتیازِ تابعیت ومتبوعیت اصلاً مشهود نمیشود واین قدر هست که خود را

تا از بدعتِ حسنه در رنگِ بدعتِ سیئه احتراز ننماید بوئے ازین دولت بمشامِ جانِ او نرسد و این معنے امروز متعسر است که عالم در دریائے بدعت غرق گشته است و بظلمات بدعت آرام گرفته کرا مجال است که دم از رفعِ بدعت زند و باحیائے سنت لب کشاید اکثر علماءِ این وقت رواج دہندہ ہائے بدعت اند و محو کنندہ ہائے سنت بدعتہائے پہن شدہ را تعاملِ خلق دانسته بجواز بلکه باستحسانِ آن فتوی میدہند و مردم را ببدعت دلالت مینمایند چه میگویند اگر ضلالت شیوع پیدا کند و باطل متعارف شود و تعامل گردد مگر نمیدانند که تعامل دلیلِ استحسان نیست تعاملے که معتبر است ہمانست که از صدرِ اوّل آمده است یا باجماعِ جمیع مردم حاصل گشته. کما ذکر فی الفتاوی الغیاثیة قال الشیخ الامام الشهید رحمه الله سبحانه لا ناخذ باستحسان مشائخ بلخ وانما ناخذ بقول اصحابنا المتقدمین رحمهم الله سبحانه لان التعامل فی بلدة لا یدل علی الجواز وانما یدل علی الجواز ما یکون علی الاستمرار من الصدر الاول لیکون ذلك دلیلا علی تقریر النبی علیه وعلی آله الصلوة والسلام ایاهم علی ذلك فیکون شرعا عنه علیه وعلی آله الصلوة والسلام واما اذا لم یکن کذلك لا یکون فعلهم حجة الا اذا کان ذلك من الناس کافة فی البلدان کلها لیکون اجماعا والاجماع حجة الا تری انهم لو تعاملوا علی بیع الخمر وعلی الربوا لا یفتی بالحل وشك نیست که علم بتعاملِ کافهٔ انام و بعملِ جمیعِ قری و بلدان از حیطهٔ بشر خارج است باقیماند تعاملِ صدرِ اوّل که فی الحقیقت تقریرِ سنت از آن سرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام و راجع است بسنتِ او علیه وعلی آله الصلوة والسلام بدعت کجاست و حسنِ بدعت کدام اصحابِ کرام را در حصولِ جمیع کمالاتِ صحبتِ خیر البشر کافی بوده علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات و از علماءِ سلف ہر که بدولتِ رسوخ مشرف گشته است تا آنکه اختیارِ طریقِ صوفیه نماید و بسلوک و جذبه قطعِ مسافت کند بواسطهٔ التزامِ متابعتِ سنتِ سنیه است علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة و اجتناب از بدعتِ نامرضیه اللهم ثبتنا علی متابعة

لـه الصلوات والتسلیمات

عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی قرآنِ مجید جامع جمیعِ احکامِ شرعیّہ است بلکہ جامعِ جمیعِ شرائعِ ما تقدّم است
غَایَۃُ مَا فِی الْبَابِ بعضے از احکامِ این شریعت ازان قسم اند کہ بعبارتِ نص و اشارتِ نص و دلالۃِ
نص و اقتضاءِ نص مفہوم میگردند عوام و خواص از اہلِ لغت درین فہم برابر اند و قسم دیگر از احکام
ازان قبیل اند کہ بتوسطِ اجتہاد و استنباط مفہوم میگردند این فہم مخصوص بائمۂ مجتہدین است کہ آن
سرور باشد بقولِ جمہور و اصحابِ کرامِ آن سرور و مجتہدانِ سائرِ امّتِ آن سرور باشند عَلَیْہِ
وَعَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ لیکن احکامِ اجتہادیہ در زمانِ آن سرور کہ اوانِ وحی بودہ عَلَیْہِ
وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ در میانِ خطا و صواب متردّد نبودند بلکہ بوحیِ قطعی صوابِ محق
از خطائے مخطی متمیّز میگشت و حق با باطل ممتزج نمیماند کہ تقریر و تثبیتِ نبی بر خطا مجوّز نیست بخلاف
احکامیکہ بعد از انقراضِ زمانِ وحی بطریقِ استنباطِ مجتہدان حاصل گشتہ اند در میانِ صواب و خطا متردّد
اند لہٰذا احکامِ اجتہادی کہ در زمانِ وحی متقرّر گشتہ اند موجبِ یقین اند کہ مفیدِ عمل و اعتقاد است و بعد
از زمانِ وحی ناچار موجبِ ظن باشند کہ مفیدِ عمل است نہ موجبِ اعتقاد و قسمِ ثالث از احکامِ قرآنی
ازان نوع اند کہ طاقتِ بشری در فہمِ آن عاجز است تا اعلامے از جانبِ منزّلِ احکام جلّ سلطانہ
حاصل نشود فہمِ آن احکام متصوّر نبود و حصولِ این اعلام مخصوص بہ پیغمبر است عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ
الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ غیر از پیغمبر را این اعلام نکنند این احکام ہر چند ماخوذ از کتاب اند امّا چون مظہرِ
آن احکام پیغمبر است عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ ناچار این احکام را منسوب بہ سنّت داشتہ
اند کہ مظہرِ آنہا سنّت است در رنگِ آنکہ احکامِ اجتہادیہ را بقیاس نسبت کنند باعتبارِ آنکہ قیاس
مظہرِ آن احکام است پس سنّت و قیاس ہر دو مظہرِ احکام باشند اگرچہ میانِ این دو مظہر فرق
بسیار است کہ یکے مستند بہ رائی است کہ مجالِ خطا دارد و دیگرے مؤیّد باعلامِ حق جلّ و علا
کہ خطا را آنجا گنجایش نیست قسمِ اخیر کمالِ شباہت باصل دارد گویا مثبتِ احکام است ہر چند
فی الحقیقت مثبتِ جمیعِ احکام ہمان کتابِ عزیز است و بس باید دانست کہ در احکامِ اجتہادیہ غیر

لطف باید دانست کہ این مضمون را حضرت ایشان در مکتوب [illegible] در جلد ثانی ایراد [illegible] ۱۲

عـه خود را آمیابد خود را مستداند ــــ عـه ما کمـال سراں برابر شدہ و مرتبہ ماست رسیدہ و بہ نہج اول عطا است ۱۲ ع

طُفیلی میداند و وارثِ نبیِّ خود می یابد علیہ وعلی جمیع الانبیاء من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها تا آنکہ تابع و بگر است و طفیلی و وارث و بگر ہر چند ہمہ در قطارِ تبعیت اند ظاہرا در تابعِ جیلولہ متبوع در کار است و در طفیلی و وارث ہیچ جیلو لتے در کار نیست تابع او لش خور است و طفیلی جلیس ضمنی بالجملہ ہر دو لتے کہ آمدہ است از برائے انبیا آمدہ است علیہم الصلوات والتحیات سعادتِ امتا نست کہ بطفیل انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات ازان دولت بہرہ یابند و از اولش ایشان تناول نمایند ؎ درقافلہ کہ اوست دانم نرسم ؛ این بس کہ رسد ز دور بانگِ جرسم ؛ تابع کامل کسے است کہ باین ہفت درجہ متابعت متحلی شود و آنکہ بعضے از درجات متابعت وارد و بعضے ندارد تابع فی الجملہ است علی تفاوت الدرجات علماء ظواہر بادرجہ اولے اکتفا نمودہ اند کاش آن درجہ را ہم سر انجام بدہند متابعت را مقصور بر صورت شریعت داشتہ اند و ورائے آن امرے دیگر نہ انگاشتہ طریقہ صوفیہ را کہ وسیلہ حصول درجات متابعت است بیکار تصور نمودہ اند و اکثر شان پیر و مقتدائے خود را غیر از مذاہبہ و بزدوی ندانستہ اند ؎ چو آن کرمے کہ در سنگے نہان است ؛ زمین و آسمانِ او ہمان است ؛ حققنا اللہ سبحانہ وایاکم بحقیقۃ المتابعۃ المرضیۃ المصطفویۃ علی صاحبها الصلوۃ والسلام والبرکۃ والتحیۃ وعلی جمیع اخوانہ من الانبیاء الکرام والملئکۃ العظام وعلی جمیع اتباعهم الی یوم القیام

سبحانہ	مکتوب ۵۵ پنجاہ و پنجم	

بمخدوم زادہائے عالی درجات اعنی خواجہ محمد سعید و خواجہ محمد معصوم سلّمہما اللہ تعالی صدور یافتہ در بیانِ آنکہ قرآن مجید جامع جمیع احکامِ شرعیہ است و در مناقب امام اعظم ابی حنیفہ رضی اللہ عنہ و مدائح صوفیہ علیہ و در بیانِ آنکہ اصل این کار شریعت است و بیانِ آنکہ احکام الہامیہ ہمہ وقت ثابت اند و ما یناسب ذلک ؛ بسم اللہ الرحمن الرحیم ؛ الحمد للہ وسلام

ـــــ

عـه یعنی بالفتح دیباج و حریر در اداے و مسائل شدن
عـه حلولت سوم میان تابع و اصل ۱۲
عـه اولش بضم آنچہ از مس اداطعام ہو کرد و سہ واین لفظ ترکیست
عـه گلی کہ مطابق رسم حط شرکی اولش ریادت
عـه واو نویسد گرچہ در آن کی
عـه حاوطط ست ۱۲ غ
عـه پیش کتاب لیایری
مـم الختصرلیسیم الاسلام برهان الدین علی بن
ابی بکر المرغینانی الحنفی المتوفی سنہ ۵۹۳
عـه مؤ بیست کتاب الاصول للامام المجتهد الاسلام ابی الحسن علی بن محمد بن حسین البزدوی
نعمد اللہ بغفرانہ

جل سلطانه اینجا دو حکم نیست **سوال** پیغمبر اولی العزم هرگاه حکم بحل امرے کرده باشد
و پیغمبر متابع او دران امر حکم بحرمت نماید لازم مے آید که حکم ثانی ناسخ حکم اول باشد و این جائز
نیست که نسخ مخصوص به پیغمبر اولی العزم است غیر او ناسخ نمیتوانند شد **جواب** نسخ وقتے
لازم می آید که حکم ثانی عام بود نسبت بکافه انام نا رفع حکم اول که نسبت بگروہے واقع شده بود
نماید حکم ثانی عام نیست بلکه نسبت بیک گروہے حکم بحرمت کرده است بحکم اول جنگ ندارد
همے بینی در یک واقعه مجتهدے حکم بحل میکند و مجتهد دیگر در همان واقعه حکم بحرمت مینماید و هیچ نسخ
نیست هرچند درمیان این و آن تفاوت فاحش است که اینجا رای است و آنجا اعلام در رای
تعدد حکم گنجایش دارد و در اعلام گنجایش ندارد اما تعدد قوم علاج آن مینماید چنانچه گذشت پس
در شرائع ما تقدم احکامے که از کتب و صحف پیغمبران اولی العزم بحسب لغت مفهوم میگردند پیغمبران
متابع را نیز در انها مجال مخالفت نیست و آن احکام نسبت بکافه انام وارد گشته اند هر پیغمبر متابع
بهر قوم که دعوت کند خلاف آن احکام تبلیغ نخواهد کرد اگر حل است همه را حل است و اگر حرمت
است همه را حرمت است تا زمانیکه پیغمبر دیگر از اولی العزم بیاید و رفع آن حکم فرماید این زمان
نسخ متصور است پس نسخ باعتبار همان احکام باشد که بحسب لغت از صحیفه منزله ماخوذ اند
و احکامیکه باجتهاد و اعلام ثابت شده اند و بسنت و اجتهاد منسوب اند نسخ در آنها متصور نیست که این
احکام نسبت ببعض است نه ببعض دیگر پس اجتهاد پیغمبرے و همچنین سنت او رافع اجتهاد و سنت پیغمبر
دیگر نمیتواند شد که آن نسبت بقومے است و این نسبت بقوم دیگر و اگر این اختلاف نسبت بکافه
انام است یا نسبت بیک گروه باشد البته نسخ است چنانچه درین شریعت که حکم بنسبت کافه انام
است حکم ثانی ناسخ حکم اول است پس سنت لاحق پیغمبر ما علیه و علی آله و علی جمیع الانبیاء
والمرسلین الصلوات والتحیات ناسخ باشد مر سنت سابق او را علیه و علی آله الصلوة والسلام
و حضرت عیسی علی نبینا و علیه الصلوة والسلام که بعد از نزول[1] متابعت این شریعت

[1] یعنی فرود آمدن وی از آسمان که نصوص بظاهر خود

پیغمبر را با پیغمبر علیه وعلی اٰله الصلوٰة والسلام مجال خلاف هست اگر آن غیر بپایهٔ اجتهاد برسد
و احکامیکه بعبارت و اشارت و دلالت نص ثابت شده اند و همچنین احکامیکه مظهر آنها سنت است
احدی را و را آنها مجال مخالفت نیست بلکه بر جمیع امت اتباع آن احکام لازم است پس مجتهدان
امت را در احکام اجتهادیه متابعت رای پیغمبر لازم نیست علیه وعلی اٰله الصلوٰة والسلام
بلکه صواب دران موطن متابعت رای خود است اینجا دقیقه ایست باید دانست پیغمبرانی که متابعت
شرائع پیغمبران اولو العزم مینمایند علیهم الصلوٰة والسلام واجب بر ایشان اتباع همان احکام است
که از کتب و صحف ایشان بعبارت و اشارت و دلالت ثابت شده اند نه آن احکام که باجتهاد
و سنن ایشان ظاهر گشته زیرا که در احکام اجتهادی هرگاه مجتهد امت را متابعت لازم نبود چنانچه
گذشت پیغمبر متابع را چگونه متابعت لازم باشد و احکامیکه مظهر آنها سنت است چنانچه پیغمبر اولی العزم
را آن احکام باعلام حاصل آمد پیغمبر تابع اولی العزم را نیز آن احکام باعلام او تعالی ثابت اند متابعت
چه بود بلکه متابعت را گنجایش نیست زیرا که باندازهٔ هر وقت و مناسب هر گروه احکام علاحده است
گاهی حل مناسب است و گاهی حرمت پیغمبر اولی العزم را اعلام بحل امری شده بود و پیغمبر غیر
اولی العزم را اعلام بحرمت آن و این حل و حرمت هر دو ماخوذ از صحیفهٔ منزله است چنانچه دو
مجتهد از یک ماخذ دو حکم مختلف اخذ می نمایند یکی از انجا حل می فهمد و دیگری حرمت سوال
این اختلاف در اجتهاد گنجایش دارد که مدار آن بر رای است که هم احتمال صواب دارد و هم
احتمال خطا اما این معنی در اعلام او تعالی گنجایش ندارد زیرا که آنجا تردد در صواب و خطا جائز
نیست بلکه بیقین نزد حق جل و علا یک حکم است اگر حل است حرمت گنجایش ندارد و اگر
حرمت است حل را مجال نیست جواب رواست که نسبت بیک قوم حل باشد و نسبت بقوم دیگر حرمت
پس حکم خدا جل و علا در یک واقعه متعدد باشد نسبت بمتعدد قوم و لا محذور آری در امت خاتم
الرسل این معنی راست نمی آید که کافهٔ انام درین شریعت بیک حکم محکوم اند در یک واقعه نزد خدا

وہمچنین قولِ صحابی را بواسطۂ شرفِ صحبتِ خیر البشر علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات برائے خود مقدم میدارد و دیگران نہ چنین اند مع ذٰلک مخالفانِ او را اصحابِ رائے میدانند والفاظے کہ منبئ از سوئے ادب اند باو منتسب میسازند با وجود آنکہ ہمہ بکمال علم و وفور ورع و تقوٰی او معترف اند حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ ایشان را توفیق دہاد کہ آزار رئیس دین و رئیسِ اہل اسلام ننمایند و سوادِ اعظم اسلام را ایذا نکنند یُرِیْدُوْنَ اَنْ یُّطْفِئُوْا نُوْرَ اللّٰہِ بِاَفْوَاہِہِمْ جماعۂ کہ این اکابر دین را اصحابِ رائے میدانند اگر این اعتقاد دارند کہ ایشانان برائے خود حکم میکردند و متابعتِ کتاب و سنت نمی نمودند پس سوادِ اعظم از اہل اسلام بزعمِ فاسد ایشان ضال و مبتدع باشند بلکہ از جرگۂ اہل اسلام بیرون بوند این اعتقاد نکند مگر جاہلے کہ از جہلِ خود بیخبر است یا زندیقے کہ مقصودش ابطالِ شطرِ دین است ناقصے چند احادیثِ چند را یاد گرفتہ اند و احکامِ شریعت را منحصر در ان ساختہ اند و ماورائے معلومِ خود را نفی مینمایند و آنچہ نزد ایشان ثابت نشدہ منتفی میسازند ؎ چو آن کرمے کہ در سنگے نہان است ٭ زمین و آسمانِ او ہمان است ٭ وائے ہزار وائے از تعصبہائے بارد ایشان و از نظرہائے فاسدِ ایشان بانیٔ فقہ ابو حنیفہ است و سہ حصہ از فقہ او را مسلم داشتہ اند و در ربعِ باقی ہمہ شرکت دارند با وے در فقہ صاحبِ خانہ اوست و دیگران ہمہ عیالِ و ستے اند با وجود التزامِ این مذہب مرا با امام شافعی گویا محبتِ ذاتی است و بزرگ میدانم لہٰذا در بعضے اعمالِ نافلہ تقلیدِ مذہبِ او مینمایم اما چہ کنم کہ دیگران را با وجود وفورِ علم و کمالِ تقوٰی در جنبِ امام ابو حنیفہ در رنگِ طفلان می یابیم وَالْاَمْرُ اِلَی اللّٰہِ سُبْحَانَہٗ بر سرِ اصلِ سخن رویم و گوییم کہ بالا گذشتہ است کہ اختلافِ احکامِ اجتہادیہ اگرچہ آن اختلاف از پیغمبر صادر شود مستلزمِ نسخ نیست بخلافِ اختلاف در احکامِ کتاب و سنت کہ موجبِ نسخ است کما مرّ ایضاً تحقیقہٗ پس مقرر شد کہ معتبر در اثباتِ احکامِ شرعیہ کتاب و سنت است و قیاسِ مجتہدان و اجماعِ امت نیز مثبتِ احکام است بعد از این چہار ادلۂ شرعیہ ہیچ دلیلے مثبتِ احکامِ شرعیہ نمیتواند شد الہام مثبتِ حل و حرمت نبود و کشفِ اربابِ باطن اثباتِ

یعنی جماعۂ غیر مقلدین کہ خود را اہل حدیث و موحدین موسوم سے سازند ۱۲ ملحضہ سلمہ اللہ تعالیٰ

ـــ الصلوات والتسلیمات

خواهد نمود و اتباع سنت آن سرور علیه و علی آله الصلوٰة والسلام نیز خواهد کرد که نسخ این شریعت مجوز نیست نزدیک است که علماء ظواهر مجتهدات او را علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام از کمال دقت و غموض مأخذ انکار نمایند و مخالف کتاب و سنت دانند مثل روح الله مثل امام اعظم کوفی است رحمة الله علیه که به برکت ورع و تقوی و بدولت متابعت سنت درجه علیا در اجتهاد و استنباط یافته است که دیگران در فهم آن عاجز و قاصر اند و مجتهدات او را بواسطهٔ دقت معانی مخالف کتاب و سنت دانند و او و اصحاب او را اصحاب رای پندارند کل ذلک لعدم الوصول الی حقیقة علمه و درایته و عدم الاطلاع علی فهمه و فراست امام شافعی بکرشمه از دقت فقاهت او علیه الرضوان دریافت که گفت الفقهاء کلهم عیال ابی حنیفة وای از جرأت قاصر نظران که قصور خود را بدیگرے نسبت نمایند ؎ قاصرے گر کند این قافله را طعن قصور ؛ حاش لله که برآرم بزبان این گله را ؛ همه شیران جهان بستهٔ این سلسله اند ؛ روبه از حیله چسان بگسلد این سلسله را ؛ و بواسطهٔ همین مناسبت که بحضرت روح الله دارد تواند بود آنچه خواجه محمد پارسا در فصول سته نوشته است که ؛ حضرت عیسی علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام بعد از نزول بمذهب امام ابی حنیفه عمل خواهد کرد ؛ یعنی اجتهاد حضرت روح الله موافق اجتهاد امام اعظم خواهد بود نه آنکه تقلید این مذهب خواهد کرد علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام که شان او علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام از آن بلند تر است که تقلید علماء امت فرماید بے شائبهٔ تکلف و تعصب گفته میشود که نورانیت این مذهب حنفی بنظر کشفی در رنگ دریاے عظیم مینماید و سائر مذاهب در رنگ حیاض و جداول بنظر می در آیند و بظاهر هم که ملاحظه نموده می آید سواد اعظم از اهل اسلام متابعان ابی حنیفه اند علیهم الرضوان و این مذهب با وجود کثرت متابعان در اصول و فروع از سائر مذاهب متمیز است و در استنباط طریق علیحده دارد و این معنی منبئ از حقیت است عجب معامله است امام ابو حنیفه در تقلید سنت از همه پیش قدم است و احادیث مرسل را در رنگ احادیث مسند شایان متابعت میداند و بر رای خود مقدم میدارد

بآن مخصوص اند هرچند آن معارف ثمرات و نتائج این احکام اند مقصود از درخت نشاندن حصول
ثمرات اوست و تا زمانیکه درخت برپاست ثمراتش متوقع است و چون در اصل درخت خلل
رفت ثمراتش معدوم گشت پس عاقلے باشد که درخت را ببرد و ثمرات را توقع دارد هرچند درخت را بنیک
تربیت کنند ثمرات وافر آرد و ثمره اگرچه مقصود است اما فرع شجره است ملتزم شریعت و مداهن شریعت
را برین معنی قیاس باید کرد آنکه التزام دارد صاحب معرفت است هرچند التزام بیش معرفت
بیش و آنکه مداهن است از معرفت بے نصیب است و بالفرض آنچه بزعم فاسد خود دارد اگرچه هیچ ندارد
از قبیل استدراج است که جوگیه و براهمه را در آن شرکت است کل حقیقة ردته الشریعة فهو زندقة
والحاد لیکن روا است که خواص اهل الله در معارف ذات و صفات و افعال او تعالی بعضے
از اسرار و دقائق فهم کنند که ظاهر شریعت از آن معارف ساکت است و در حرکات و سکنات
اذن و عدم اذن او تعالی دریابند و مرضی و غیر مرضی دانند بسا است که در بعضے اوقات اداء
بعضے از عبادات نافله را غیر مرضی یابند و بترک آن ماذون گردند گاہے نوم را به از یقظه فهمند
احکام شرعیه باوقات موقتند و احکام الهامیه همه وقت ثابت اند و چون حرکات و سکنات این
بزرگواران مربوط باذن است ناچار نوافل دیگران نیز فرائض ایشان باشند مثلاً یک فعل نسبت بیک
شخص بحکم شریعت نفل است و همان فعل نسبت بشخص دیگر بحکم الهام فرض پس دیگران گاہے ادای
نوافل مینمایند و گاہے مرتکب امور مباحه میگردند و این بزرگواران چون کار را بامر و اذن مولے
جل سلطانه میکنند همه از فرائض ادا می یابد مستحب و مباح دیگران فرض ایشان است ازینجا
علو شان این بزرگواران باید دریافت علماء ظواهر در امور دین اخبار غیبیه المخصوص باخبار
پیغمبران میدانند علیهم الصلوات والتسلیمات و دیگران را در آن اخبار شرکت نمی دهند این
منافی وراثت است و نفی است مر بسیارے از علوم و معارف صحیحه را که بدین متین تعلق دارند
آرے احکام شرعیه مربوط بادله اربعه است که الهام را در آن گنجایش نیست اما امور دینیه

فرض و سنت نماید ارباب ولایت خاصه یا عامه مومنان در تقلید مجتهدان برابر اند کشوف و الهامات
ایشان را مزیتی نمی بخشد و از ربقهٔ تقلید نمی بر آرد و ذو النون و بسطامی و جنید و شبلی با زید و
عمرو و بکر و خالد که از عوام مومنان اند در تقلید مجتهدان در احکام اجتهادیه مساوی اند آرے مزیت این
بزرگواران در امور دیگر است اصحاب کشوف و مشاهدات ایشانند و ارباب تجلیات و ظهورات
هم ایشانند که بواسطهٔ استیلاء محبت محبوب حقیقی جل سلطانه از ماسوائے او سبحانه و تعالی
گسسته اند و از دید و دانش غیر و غیریت آزاد گشته اگر حاصل دارند او را دارند و اگر واصل اند او را
واصل اند در عالم بیعالم اند و با خود بیخود اند اگر می زیند برائے او می زیند و اگر می میرند برائی او می میرند
منتهیان ایشان مطلوب را بواسطهٔ غلبهٔ محبت در مرآت هر ذره از ذرات عالم مشاهده مینمایند
و هر ذره را جامع جمیع کمالات اسمائی و صفاتی او میبابند از منتهیان ایشان چه نشان دهد که
بے نشان اند قدم اول شان نسیان ماسوای است از قدم ثانی ایشان چه وانماید که بیرون
از آفاق و انفس است الهام ایشان راست و کلام با ایشان است اکابر اکابر ایشان علوم
و اسرار بے توسط از اصل اخذ می نمایند و در رنگ مجتهد که تابع رائے و اجتهاد خود است ایشان
نیز در معارف و مواجید تابع الهام و فراست خود اند حضرت خواجه محمد پارسا قدس سره نوشته
اند که در افاضهٔ علوم لدنی روحانیت حضرت خضر متوسط است علی نبینا و علی جمیع الانبیاء
و المرسلین الصلوة و السلام ظاهرا این سخن نسبت بابتدا و توسط خواهد بود و معامله منتهی
دیگر است کما یشهد به الکشف الصریح و موید این تخصیص است آنچه از حضرت شیخ عبد القادر
جیلانی قدس الله تعالی سره منقول است که روزے بر منبر بیان علوم و معارف مینمودند
درین اثنا گذر حضرت خضر واقع شد شیخ فرمود اے اسرائیلی بیا کلام محمدی بشنو ازین عبارت
شیخ مفهوم میشود که حضرت خضر از محمدیان نیست از ملل سابقه است چون چنین باشد محمدیان
را چگونه واسطه بود پس محقق شد که علوم و معارف دیگر اند ماورائے احکام شرعیه که اهل الله

و ور داشتہ باو تعالی مخصوص گردانیده است خود را غیر از شر و نقص هیچ نمیابد و در خود غیر از ذل و افتقار و انکسار هیچ نمے بیند اگر فرصتا فردے از افراد عظمت و کبریائی لظاهر متوجه او شود و راه بنده خواهد یافت که از راه او بفوق خواهد گذشت و بجنابے که شایان عظمت و کبریائی است خواهد رسید و همچنین است حال حسن و جمال و خیر و کمال که بیش از زینه بودن از نیها نصیب او نیست آمانات با اهل آمانات راجع است پس در صورت ریا و سمعه مقصود او اشتهار و افتخار و رفعت و عظمت او نیست بلکه اظهار نعمت حق است سبحانه و اعلام احسان اوست تعالی که نسبت باو بوقوع آمده است پس ریا و سمعه عین حمد و شکر حق باشد تعالی و تقدس که از زوالت بحجرات آمده است و علی هذا القیاس سائر الصفات ، اولئک یبدل الله سیئاتهم حسنات و کان الله غفورا رحیما والسلام

مکتوب پنجاه و هفتم (۵۷)

بملا غازی نائب صدر و ریافته در بیان آنکه ذکر حق جل و علا اولی است از صلوٰة فرستادن بخیر البشر علیه و علی آله من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها اما ذکرے که شایان قبولیت داشته باشد یا ذکرے که طالب از شیخ مقتدا اخذ نموده باشد و ما ینا سب ذلک ، چند گاه بصلوٰة خیر البشر علیه و علی آله الصلوٰة والسلام اشتغال داشتم و بانواع و اقسام صلوٰة درود ما میفرستادم و نتائج و ثمرات عاجله ازان مترتب بیافتم و بدقائق و اسرار ولایت خاصه محمدیه علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة مهتدی میگشتم چون مدتے برین عمل گذشت اتفاقا فتورے درین التزام پیدا گشت و توفیق این اشتغال زائل شد و بر صلوات موقته اقتصار افتاد و دران وقت خوش می آمد که بجائے صلوٰة به تسبیح و تقدیس و تهلیل اشتغال نمایم گفتم حکمتے درین امر خواهد بود تا چه ظاهر سازند آخر بعنایة الله سبحانه معلوم گشت که درین وقت ذکر گفتن به از درود فرستادن است هم مرسل را و هم مرسل الیه را بدو وجه یکے آنکه در خبر قدسی آمده است من شغله ذکری عن مسألتی

یعنی بیحضر علیه الصلوٰة والسلام ۱۲ ، مولہ مدوو حدلعنی مرید ذکر بر درود مجموع دو جهر که شمار ... ادو حدیث مذکور رحابہ ... هر کاب فافهم ۱۲

ما ورائے احکام شرعیه بسیار است که اصل خاص در انجا الهام است بلکه توان گفت که اصل ثالث الهام
است بعد کتاب و سنت این اصل تا انقراض عالم برپاست پس دیگران را باین بزرگواران چه نسبت
بود بسیار است که دیگران در بعضی اوقات عبادت کنند و آن عبادت غیر مرضی باشد و این بزرگواران
در بعضی احوال ترک عبادت کنند و آن ترک مرضی بود پس نزد حق جل و علا ترک ایشان به از فعل
دیگران شده و عوام بخلاف این حاکم اند آنرا عابد میدانند و اینرا مکار میشمرند سوال چون دین بکتاب
و سنت کامل گشت بعد از کمال بالهام چه احتیاج بود و چه نقصان مانده که بالهام کامل گردد جواب
الهام مظهر کمالات خفیه دین است نه مثبت کمالات زائده در دین چنانچه اجتهاد مظهر احکام است
الهام مظهر دقائق و اسرار است که فهم اکثر مردم ازان کوتاه است هرچند در اجتهاد و الهام فرق واضح است
که آن مستند برای است و این مستند بخالق رای جل سلطانه پس در الهام یک قسم اصالت پیدا شد
که در اجتهاد نیست الهام شبیه اعلام نبی است که ماخذ سنت است چنانچه بالا گذشت اگرچه الهام ظنی
است و آن اعلام قطعی ربنا اتنا من لدنک رحمة وهیئ لنا من امرنا رشدا والسلام علی من اتبع الهدی

مکتوب پنجاه و ششم (۵۶)

بمولانا عبد القادر انبالی صدور یافته در بیان آنکه معامله عارف بجائے میرسد که سیئات دیگران
در حق او حکم حسنات پیدا میکند بسم الله الرحمن الرحیم قال الله تبارک و تعالی اولئک
یبدل الله سیئاتهم حسنات معامله درویش بعنایة الله سبحانه و بصدقه حبیبه
علیه و علی آله الصلوة والسلام تا بجائے میرسد که سیئات دیگران حسنات او میگردد و رذائل
ایشان حمیده او میشود مثلا ریا و سمعه که از سیئات است و از رذائل اوصاف در حق او حسن پیدا
میکند و حکم حمد و شکر میگیرد زیرا که آن درویش جمیع اقسام عظمت و کبریائی را از خود مسلوب ساخته بجناب
قدس خداوندی جل سلطانه منسوب داشته است و جمیع انواع حسن و جمال و خیر و کمال را از خود

بمرتبۂ ہیچ پیغمبرے نرسد اگرچہ آن پیغمبر را ہیچ یکے متابعت نکردہ باشد و دعوت او را قبول نمودہ بود چہ ہر پیغمبر بالاصالت صاحب دعوت است و بہ تبلیغ شریعت مامور اگر انکار امتان در دعوت و تبلیغ قصور پیدا نکند و نیز ظاہر است کہ ہیچ کمالے بمرتبۂ دعوت و تبلیغ نرسد فَاِنَّ اَحَبَّ عِبَادِ اللّٰهِ اِلَى اللّٰهِ مَنْ حَبَّبَ اللّٰهَ اِلٰى عِبَادِهٖ وَحَبَّبَ عِبَادَ اللّٰهِ اِلَى اللّٰهِ وَهُوَ الدَّاعِیْ وَالْمُبَلِّغُ شنیدہ باشی کہ در خبر آمدہ است فردائے قیامت سیاہی علما را با خون شہداء فی سبیل اللہ وزن کنند و پلۂ آن سیاہی بر پلۂ آن خون راجح آید و امتان را این دولت میسر نشدہ است ہرچہ دارند طفیلی و ضمنی است اصل اصل است و فرع مستنبط از اصل ازینجا فضل داعیان و مبلغان این امت را باید دریافت ہرچند در دعوت و تبلیغ درجات است و داعیان و مبلغان در درجات متفاوت اند علما بہ تبلیغ ظاہر مخصوص اند و صوفیہ بباطن اہتمام دارند و آنکہ عالم صوفی است کبریت احمر است و شایان دعوت و تبلیغ ظاہر و باطن است و نائب و وارث پیغمبر است علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام جمعے محدثان این امت را کہ تبلیغ احادیث نبوی مینمایند علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام افضل این امت دانستہ اند اگر مطلقًا افضل دانستہ اند محل خدشہ است و اگر نسبت بمبلغان ظاہر گفتہ اند گنجایش دارد فضل مطلق مر مبلغ جامع راست کہ ہم تبلیغ ظاہر نماید و ہم تبلیغ باطن و ہم بظاہر دعوت کند و ہم بباطن لِاَنَّ فِی الْاِقْتِصَارِ قُصُوْرًا یُّنَافِیْ اِطْلَاقَ الْفَضْلِ فَافْهَمْ وَلَا تَكُنْ مِّنَ الْقَاصِرِیْنَ بلے ظاہر ہرچند عمدہ است و مناط نجات و کثیر البرکۃ است و عموم المنفعت اما کمال او مربوط بباطن است ظاہر بے باطن ناتمام است و باطن بے ظاہر نافرجام و آنکہ باطن را بظاہر جمع سازد کبریت احمر است رَبَّنَا اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى

مکتوب ۵۸ پنجاہ و ہشتم

آدم ہا کہ پیش از حضرت آدم علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام گذشتہ اند و سان بعضی از انہا عالم مثالی

بخواجہ محمد تقی صدور یافتہ در جواب استفسار او کہ از عالم مثال بودہ و در رد جماعہ کہ بہ تناسخ قائل اند

أَعْطَيْتُهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِي السَّائِلِيْنَ وجه دویم آنکه چون ذکر ماخوذ از حضرت پیغمبر است عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ ثواب آن ذکر چنانچه بذاکر میرسد بآن سرور نیز مثل آن ثواب میرسد عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ قَالَ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا وهمچنین هر عملے نیک که از انسان بوجود مے آید اجر آن عمل چنانچه بعامل میرسد به پیغمبر که واضع آن عمل است نیز همان قدر اجر واصل میگردد بے آنکه از اجر عامل چیزے نقصان کنند و هیچ در کار نیست که عامل به نیت پیغمبر عمل نماید چه آن عطائے حق است جل سلطانه عامل را در آن صنعے نیست آرے اگر از عامل نیت پیغمبر نیز بوجود آید باعث ازدیاد اجر عامل خواهد بود و این زیادتی نیز به پیغمبر عائد خواهد گشت ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ و شک نیست که مقصود اصلی از ذکر یاد حق است سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى و طلب اجر طفیلی اوست و در درود مقصود اصلی طلب حاجت است شَتَّانَ مَا بَيْنَهُمَا پس فیوضیکه از راه ذکر به پیغمبر میرسد باضعاف زیاده خواهد بود از آن برکاتیکه از راه درود باو میرسد عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ باید دانست که هر ذکر این رتبه ندارد ذکریکه شایان قبول است باین مرتبه مخصوص است ذکریکه نه این چنین است درود را بروے مزیت است و وصول برکات از درود بیشتر متوقع است لیکن ذکریکه طالب از شیخ کامل مکمل اخذ نماید و بشرائط طریقه بر آن مداومت کند از درود گفتن افضل است چه این ذکر وسیله آن ذکر است تا این ذکر نکند بآن ذکر نرسد از ینجاست که مشائخ طریقت قَدَّسَ اللّٰهُ تَعَالٰى أَسْرَارَهُمْ مبتدی را غیر از ذکر کردن تجویز نکرده اند و در حق او اقتصار بر فرائض و سنن نموده اند و از امور نافله منع ساخته اند از ین بیان لائح گشت که هیچ فردے از امت اگرچه در کمالات بدرجه علیا رسد به پیغمبر خود مساوات پیدا نکند زیرا که این همه کمالات که او را حاصل شده است بواسطه متابعت شریعت آن پیغمبر است عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ پس این همه کمالات مر آن پیغمبر را نیز ثابت باشد با کمالات متابعان دیگر و با کمالات مخصوصه او عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ و همچنین آن فرد کامل

او بقرون متطاوله در هر وقتے از اوقات صفتے از صفات بالطیفه از لطائف او بایجاد خداوندی
جلّ سلطانه در عالم مثال موجود گشته است و بصورت آدم ظاهر شده و مسمّی باسم او گشته
و کاروبار آدم منتظر از وے بوقوع آمده حتّے که توالد و تناسل که مناسب آن عالم مثال است
نیز بظهور پیوسته و کمالات صوری و معنوی مناسب آن عالم نیز یافته و شایان عذاب و ثواب گشته
بلکه در حق او قیامت قائم شده بهشتی به بهشت و دوزخی بدوزخ رفته بعد از آن در وقتے از اوقات
بمشیئة الله سبحانه صفتے بالطیفه دیگر از صفات و لطائف او علی نبیّنا و علیه الصلوٰة والسلام
در همان عالم منصّه ظهور آمده و کاروبارے که از ظهور اول بوجود آمده بود از ظهور ثانی نیز بوجود
آمده و چون آن دوره نیز تمام شده ظهور ثالث از ان صفات و لطائف او علی نبیّنا
و علیه الصلوٰة والسلام بحصول پیوسته و چون آن ظهور نیز دوره خود را تمام کرده ظهور رابع به نوبت
پیوسته الی ماشاء الله تعالیٰ و چون دو از ظهورات مثالیه او که تعلّق بصفات و لطائف او
داشت تمام گشته آخر الامر آن نسخه جامعه در عالم شهادت بایجاد خداوندی جلّ سلطانه بوجود آمده
و بفضل خداوندی جلّ سلطانه معزّز و مکرّم گشته اگر صد هزار آدم باشند اجزاء همین آدم اند و دست
و پائے او یند و مبادی و مقدّمات وجود او یند جدّ شیخ بزرگوار که زیاده از چهل هزار سال از فوت
او گذشته است لطیفه بوده است در مثال از لطائف جدّ شیخ که بعالم شهادت وجود داشته و طواف
بیت الله که میکرده در عالم مثال میکرده چه کعبه معظّمه نیز در مثال صورتے و تشبیهے بوده است که اهل
آن عالم را قبله بوده این فقیر درین باب نظر را دور دور فرستاده و تعمّق بسیار نموده در عالم شهادت آدم
دیگر بنظر نیامده و غیر از شعبده هائے عالم مثال نیافته و آنکه بدن مثالی گفته که من جدّ تو ام و زیاده از چهل هزار سال
از فوت من گذشته است اوّل دلیل است بر آنکه آدمهائے پیش از ظهورات صفات و لطائف
این آدم بوده اند نه آنکه خلقت علاحده داشتند و از این آدم مباین بودند چه مباین را با این آدم چه نسبت
و چرا جدّ بوده از خلقت این آدم هفت هزار سال تمام نشده چهل هزار چه گنجایش دارد و جماعه که در دلهائے

وجماعه دیگر که به نقل روح می‌گویند و بیان کمون و بروز و ما یناسب ذلک ؛ بسم الله الرحمن الرحیم
الحمد لله رب العلمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین وعلی آله الطاهرین
صحیفه شریفه که از حسن نشأه و علو فطرت التفات فرموده بودند بمطالعه آن مشرف گشتم سلمهم
الله تعالی نوشته بودند که شیخ محی الدین بن العربی قدس سره در فتوحات مکیه حدیثی
نقل میکند که آن سرور فرموده علیه وعلی آله الصلوة والسلام ان الله خلق مائة ألف آدم
وحکایتی می آورد در بعضی مشاهدات عالم مثال که در وقت طواف کعبه معظمه چنین ظاهر شد که همراه
من جمعی طواف میکنند که من ایشان را نمی شناسم و در اثنای طواف ایشان دو بیت عربی خواندند
که یکی از آن دو بیت این است ؎ لقد طفنا کما طفتم سنینا ؛ بهذا البیت طرا
اجمعینا ؛ چون این بیت شنیدم در خاطر من گذشت که اینها ابدال عالم مثال اند و متقارن
این خطور یکی از اینها بجانب من نگاه کرد و فرمود که من از جمله اجداد تو ام من پرسیدم که چند سال
است از فوت تو فرمود که از فوت من زیاده از چهل هزار سال است من از روی تعجب گفتم که از
ابتدای خلقت آدم ابی البشر علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام تا این دم هفت هزار سال تمام
نشده است فرمود تو از کدام آدم میگوئی این آن آدم است که در اول دوره این هفت هزار سال
خلق شده است شیخ فرموده درین وقت آن حدیث نبوی علیه وعلی آله الصلوة والسلام
که سابق تحریر یافته است بخاطر گذشت که مؤید این قول است مخدوما مکرما درین مسئله بعنایت الله
سبحانه آنچه برین فقیر ظاهر گشته است آن است که این همه آدم که پیش از وجود حضرت آدم علی نبینا
وعلیه الصلوة والسلام گذشته اند وجود شان در عالم مثال بوده است نه در عالم شهادت همین
حضرت آدم است که در عالم شهادت موجود گشته است و در زمین خلافت یافته و مسجود ملائک شده
صلوات الله تعالی وتسلیماته سبحانه علی نبینا وعلیهم اجمعین غایة ما فی الباب آدمهای دیگر چون
بر صفت جامعیت مخلوق گشته است و در حقیقت خود لطائف و اوصاف بسیار دارد پیش از وجود

که در یک آن در امکنهٔ متعدده حاضر میگردند و افعال متباینه بوقوع می آرند اینجا نیز لطائف ایشان
متجسد باجساد مختلفه اند و متشکل باشکال متباینه و همچنین عزیزیکه مثلاً در هندوستان توطن دارد و از
دیار خود برآمده است جمعی از حضرت مکه معظمه می آیند و میگویند که آن عزیز را در حرم کعبه دیده ایم و چنان
و چنین در میان ما و آن عزیز گذشته است و جمعی دیگر نقل میکنند که ما او را در روم دیده ایم و جمعی دیگر
در بغداد دیده اند این همه تشکل لطائف آن عزیز است باشکال مختلفه و گاه هست که آن عزیز را ازان
تشکلات اطلاع نبود و لهذا در جواب آن جماعت گاه میگوید که اینهمه بر من تهمت است من از خانه
خود برآمده ام و حرم کعبه را نه دیده ام و روم و بغداد را نمی شناسم و نمیدانم که شما چه کسانید و همچنین ارباب
حاجات از اعزه احیا و اموات در مخاوف و مهالک مدد ها طلب مینمایند و می بینند که صور آن اعزه
حاضر شده و دفع بلیه از ایشان نموده است گاه هست که آن اعزه را از دفع آن بلیه اطلاع بود و گاه
نبود و از ما و شما بهانه برساخته اند و این نیز تشکل لطائف آن اعزه است و این تشکل گاه در عالم
شهادت بود و گاه در عالم مثال چنانچه در یک شب هزار کس آن سرور را علیه و علی آله الصلوٰة
والسلام بصور مختلفه در خواب می بینند و استفاده ها مینمایند این همه تشکل صفات و لطائف اوست
علیه و علی آله الصلوٰة والسلام بصورتهائے مثالی و همچنین مریدان از صور مثالی پیران استفاده ها
مینمایند و حل مشکلات میفرمایند کمون و بروز که بعضے از مشایخ گفته اند بتناسخ مساس ندارد زیراکه
در تناسخ تعلق نفس ببدن ثانی از برائے ثبوت حیات است و برائے حصول حس و حرکت آن
بدن است و در بروز تعلق نفس ببدن دیگر از برائے حصول این غرض نیست بلکه مقصود ازین
تعلق حصول کمالات است مر آن بدن را و وصول بدرجات است مر او را چنانچه جنی بفرد انسانی
تعلق پیدا کند و در شخص او بروز نماید این تعلق برائے حیات آن فرد نیست چه او حی و حساس و
متحرک پیش ازین تعلق است و چیزیکه ازین تعلق در وے حادث میشود ظهور صفات و حرکات
و سکنات این جن است و مشایخ مستقیم الاحوال بعبارت کمون و بروز هم لب نمی کشایند ناقصان

ایشان مرض است ازین حکایات تناسخ می فہمند و نزد یک است کہ بقدم عالم قائل گردند و از
قیامت کبریٰ انکار نمایند بعضے از ملاحدہ کہ بباطل خود را مسند تنجی گرفتہ اند حکم بجواز تناسخ بنمایند
و می انگارند کہ نفس تا در مانیکہ بحد کمال نرسد از تقلب ابدان او را چارہ نبود و میگویند چون بحد کمال رسید
از تقلب ابدان بلکہ از تعلق ابدان فارغ گشت و مقصود از خلقت او کہ کمال اوست میسر شد
و این سخن کفر صریح است و انکار است از انچہ از دین بتواتر ثابت شدہ است ہر گاہ در آخر کار جمیع
نفوس بحد کمال برسند دوزخ کرا باشد و معذب کدام بود و این انکار دوزخ است و انکار عذاب اخروی آ
و نیز انکار حشر اجساد است چہ بزعم اینہا نفس را احتیاجے بجسد کہ آلت کمالات اوست نماندہ است
تا بجسد حشر نمودہ آید اعتقاد این جماعہ موافق اعتقاد فلاسفہ است کہ از حشر اجساد انکار دارند و عذاب و
ثواب روحانی دانند بلکہ اعتقاد ایشان از اعتقاد فلاسفہ ہم بدتر است کہ اینہا ردّ تناسخ بنمایند و عذاب
روحانی اثبات میکنند و اینہا ہم اثبات تناسخ بنمایند و ہم از عذاب آخرت انکار دارند عذاب دنیا
عذاب و نیا است کہ از برائے تہذیب نفوس اثبات میکنند **سوال** از حضرت امیر کرم اللہ تعالیٰ وجہہ
و از بعضے دیگر از اولیاء اللہ نیز منقولست کہ بعضے از اعمال غریبہ و افعال عجیبہ پیش از وجود عنصری
بقرون متطاولہ از ایشان در عالم شہادت بوقوع آمدہ است صحت آن بے تجویز تناسخ چگونہ است
جواب صدور آن اعمال و افعال از ارواح این بزرگواران است کہ بمشیۃ اللہ سبحانہ خود متجسد
باجساد گشتہ مباشر افعال عجیبہ گشتہ اند جسد دیگر نیست کہ بآن تعلق گیرند تناسخ آنست کہ روح پیش
از تعلق باین جسد بجسد دیگر کہ مباین و مغایر آن روح است تعلق گرفتہ باشد و چون خود متجسد بجسد گردد
تناسخ چہ بود جنیان کہ متشکل باشکال میگردند و متجسد باجساد میشوند و درین حال اعمال عجیبہ کہ مناسب
این اشکال و اجساد است بوقوع می آرند ہیچ تناسخ نیست و ہیچ حلولے نہ ہر گاہ جنیان را بتقدیر
اللہ سبحانہ این قدرت بود کہ متشکل باشکال گشتہ اعمال غریبہ بوقوع آرند ارواح کمل را اگر این قدرت را
عطا فرمایند چہ محل تعجب است و چہ احتیاج ببدن دیگر از این قبیل است آنچہ از بعضے اولیاء اللہ نقل میکنند

قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَیْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ بِحُرْمَةِ سَیِّدِ
الْمُرْسَلِیْنَ عَلَیْهِ وَعَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ **تذییل** در بیانِ بعضی از علوم و معارف که
بعالمِ مثال تعلق دارند باید دانست که عالمِ مثال از جمیع عوالم فراخ تر است هر چه در جمیع عوالم است
صورت او در عالمِ مثال است معقولات و معانی همه آنجا صورت دارند گفته اند حق را جل و علا
سُلْطَانُهُ مِثْلے نیست اما مثال هست وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰی این فقیر در مکاتیبِ خود نوشته است که
در مرتبهٔ تنزیهِ صرف چنانچه مثلی نیست مثال هم نیست فَلَا تَضْرِبُوْا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ و در عالمِ صغیر
نمونه عالمِ مثال خیال است چه جمیع اشیا را در خیال صورت متصور هست کیفیاتِ احوال و مقامات
سالک را خیال است که تصویر کرده می نماید و از اربابِ علم می سازد و اگر خیال نه بود یا کوتهی کند جهل لازم
بود از ینجا است که فوقِ مرتبهٔ ظلال جهل و حیرت است چه تنگ پوی خیال تا مراتبِ ظلال است
هر جا که ظل نیست خیال را آنجا گنجایش نیست هر گاه صورتِ تنزیهی در مثال نبود چنانچه گذشت
در خیال که پرتو لیست از مثال چگونه صورتِ تنزیهی متصور بود فلا جرم لا یکون ثمه الا الجهل
وَالْحَیْرَةُ و هر جا علم نبود گفت و گو نبود مَنْ عَرَفَ اللّٰهَ کَلَّ لِسَانُهُ نشانِ آنست و هر جا علم بود گفت
و گو بود مَنْ عَرَفَ اللّٰهَ طَالَ لِسَانُهُ بیانِ آنست پس درازیِ لسان در ظلال بود و گنگی زبان
فوقِ مراتبِ ظلال است فعل بود یا صفت اسم بود یا مسمی پس هر چه منحوتِ خیال است چون از
ظلال است معلول است و بعلتِ جعل مجعول بیش ازین نیست که چون از آثار و علاماتِ مطلوب
است مفید علم الیقین است عین و حق ماورائے ظلال و خیال است خلاصی از تختِ خیال
وقتے میسر گردد که سیرِ انفسی را نیز در رنگ سیرِ آفاقی واپس اندازد و در ماورائے آفاق و انفس جولان
نماید این معنی اکثر اولیا را بعد از مرگ میسر میگردد تا حیات است خیال دامنگیر شان هست و اقلے را
از اکابر اولیا این دولت درین نشأ میسر میگردد و با وجود حیاتِ دنیوی از تصرفِ سلطانِ خیال
بیرون مے آیند و مطلوب را بے تحت و جعل او در کنار میگیرند درین وقت تجلیِ ذاتی برقی در حقِ این

عـه قدرت دادن حق تعالے و تعارض مراورا ۱۲

در بلا و فتنه نمی اندازند نزد فقیر کمون و بروز هیچ در کار نیست کاملے اگر تربیت ناقصے خواهد بے آنکه
در وے بروز نماید باید که با قدرت خداوندی تجلی سلطانه صفات کامله خود را در مرید ناقص منعکس سازد
و بتوجه و التفات آن انعکاس را ثبات و استقرار دهد تا مرید ناقص از نقص بکمال آید و از صفات رذیله
بصفات حمیده گراید و هیچ کمون و بروز درمیان نبود ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ
ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ و بعضے دیگر بنقل ارواح قائل اند میگویند روح را بعد از کمال قدرتے پیدا
میشود که اگر خواهد بدن خود را بگذارد و به بدن دیگرے داخل شود بنقل میکنند عزیزے که این کمال
و این قدرت را داشت در جوار او جوانے فوت کرد این عزیز بدن خود را که بسن کبر رسیده بود گذاشت
و در بدن آن جوان داخل شد تا آنکه بدن اول او میت گشت و بدن ثانی او زنده گشت این
قول مستلزم تناسخ است که تعلق به بدن ثانی از برائے حیات آن بدن است این قدر فرق است
که قائل بتناسخ بنقص نفس حاکم است و تناسخ را از برائے تکمیل نفس اثبات مینماید و آنکه بنقل روح
قائل است روح را کامل می انگارد و بعد از کمال روح اثبات نقل مینماید نزد فقیر قول بنقل روح از قول
بتناسخ هم ساقط تر است زیرا که تناسخ را از برائے تکمیل نفوس اعتبار کرده اند اگرچه این اعتبار باطل
است و نقل روح را بعد از حصول کمال گمان برده اند اگرچه هیچ کمال نیست هرگاه تبدل ابدان از برائے
تحصیل کمالاتش قرار داده باشند بعد از حصول کمال نقل به بدن ثانی برائے چه بود اهل کمال تماشائی
نیستند همت ایشان بعد از حصول کمال تجرد از ابدان است نه تعلق با بدان زیرا که آنچه مقصود
از تعلق بوده است بحصول پیوسته و انقضا در نقل روح امانت بدن اول است و احیاء بدن ثانی
است پس بدن اول از حصول احکام برزخ چاره نبود و از عذاب و ثواب قبر گذرند و بدن ثانی
را چون حیات ثانی اثبات مینماید حشر در حق او در دنیا ثابت گشت انگارم که معتقدان نقل
روح معلوم نیست که بعذاب و ثواب قبر قائل باشند و بحشر و نشر معتقد بوند افسوس هزار افسوس این
قسم بطالات خود را بسند شیخی گرفته اند و مقتدائے اهل اسلام گشته اند ضَلُّوا فَاَضَلُّوا

بود رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِیْ اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَی الْقَوْمِ الْکَافِرِیْنَ

وَالسَّلَامُ.

مکتوب پنجاه و نهم (۵۹)

به پیرزادگی خواجه محمد عبدالله سلّمه الله تعالی صدور یافته در بیان آنکه معقول و موهوم و مکشوف و مشهود همه داخل ما سوی است و ما یناسب ذلک. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی صحیفه شریفه که قرة العین ارسال داشته بودند وصول یافت اندراج یافته بود که بکرم حضرت حق سبحانه و تعالی آن شعبده ها برطرف شده است و از آن مقوله هیچ نمانده است همت بران مصروف است که از اثبات هیچ چیز بدست نیاید معقول و موهوم همه در تحت لا داخل است کذا و کذا نوشته بودند. اما این معنی بتکلف است امید است که بے تکلف نصیب شود و بنجابت آثار معقول و موهوم بلکه مشهود و مکشوف چه آفاقی و چه انفسی همه داخل دائره ماسوی است و از جمله لعب و لهو است و بیش از گرفتاری به شعبده بازی نیست زوال این گرفتاری اگر بتکلف است و اصل طریقت است و از جمله علم الیقین است و بعد اللّتیا و الّتی اگر این دولت بے تکلف میسر گردد و از تکلف نفی بانتفاء ماسوی برسد از مضیق طریقت وارهد و از کوچه علم بیرون جهد و بفنا مشرف گردد این معنی بگفتن آسان است و برسیدن دشوار الا من یسره الله سبحانه کار و باری که بحقیقت تعلق دارد در پیش است و از گذشتن نفی بلکه انتفا مقام اثبات است و بیرون علم عین است بداند که طریقت را در جنب حقیقت هیچ اعتداد ے نیست و نفی را نسبت با اثبات هیچ اعتبارے نه چه متعلق نفی ممکنات است و متعلق اثبات واجب است تعالی و نفی در جنب اثبات همچون قطره در نظر مے در آید در پهلوے دریاے بیکران و بحصول این نفی و اثبات بولایت خاصه رسیده بشود و بعد حصول الولایة الخاصة انما العروج و انما النزول

بزرگواران دائمی میگردد و وصل عربانی پرتوی اندازد ه هَنِیئاً لِاَرْبَابِ النَّعِیْمِ نَعِیْمُهَا
وَلِلْعَاشِقِ الْمِسْکِیْنِ مَا یَتَجَرَّعُ . سوال جمعی در واقعات و منامات در مثال و خیال
می بینند که ما بادشاه شده ایم و خدم و حشم خود را معاینه مینمایند و نیز می بینند که ما قطب شده ایم و عالم رو بما دارد و در عالم یقظه و
افاقت که عالم شهادة است هیچ ازین کمالات بظهور نمی آید این رویت هیچ صدقی دارد یا باطل محض است جواب این رویت
محلی از صدق دارد و بیانش آنست که معنی بادشاهت و قطبیت دران جماعه کائن است لیکن
این معنی در ایشان ضعیف است شایان آن نیست که در عالم شهادت ظهور یابد بعد ازان از دو
حال خالی نیست اگر این معنی بعنایة الله سبحانه قوت پیدا کرد و شایان آن گشت که در عالم
شهادت ظهور پیدا کند بقدرة الله سبحانه در عالم شهادت هم بادشاه میگردند و هم قطب وقت می شوند
و اگر این معنی آن قدر قوت پیدا نکرد که در عالم شهادت ظاهر گردد بهمان ظهور مثالی که اضعف ظهورات
است کفایت می افتد و بقدر قوت ظهوری یابد ازین قبیل است واقعاتی که طالبان این راه
می بینند و خود را در مقامات عالیه می یابند و می بینند که بمناصب ارباب ولایت سرفراز گشته اند
اگر در شهادت ازین معنی ظهور کرد دولتیست عظیم و اگر بظهور مثال کفایت شد بی حاصل است و جای
مصیبت است هر حائک و حجام در خواب خود را بادشاه می بیند و هیچ حاصل ندارد و جز خسارت نقد
وقت او نیست پس بر واقعات اعتبار نباید نهاد و در شهادت هر چه میسر شود از آن اوست ه
چو غلام آفتابم همه ز آفتاب گویم ÷ نه شبم نه شب پرستم که حدیث خواب گویم ÷ ازینجاست که اکابر
نقشبندیه واقعات را اعتباری نمی نهند و به تعبیر وقائع طالبان متوجه نمیگردند که قلیل الجدوی است
معتبر همانست که در افاقت و یقظه میسر گردد لهذا دوام شهود را اعتبار نموده اند و استمرار حضور را
دولت دانسته اند حضور بی غیبت و وقفه آن باشد نزد این بزرگواران از حیز اعتبار ساقط
است ازینجاست که نسیان ماسوی در حق ایشان دائمی گشته است و خطور غیر از قلب شان
همه وقت منتفی شده سبلی که نهایت در بدایت او مندرج گردد این کمالات ازوی چه مستبعد

وسنت چون اهتمام این امر مفهوم نشد معلوم شد که بحث امامت از فضول دین است نه از اصول دین فضولی باید که بفضول اشتغال نماید آن قدر ضروریات دین در پیش است که نوبت به فضول نمیرسد اوّل از تصحیح اعتقاد چاره نبود که بذات وصفات وافعال الٰهی جلّ سلطانه تعلق دارد و اعتقاد باید نمود که آنچه پیغمبر علیه وعلیٰ آله الصلوٰة والسلام از نزد حق جلّ وعلا آورده است و بضرورت و تواتر از دین معلوم گشته است از حشر و نشر و عذاب و ثواب اخروی دائمی و سائر سمعیات همه حق است و احتمال تخلّف ندارد و اگر این اعتقاد نمود نجات نبود ثانیاً از اتیان احکام فقهیه هم چاره نبود واز ادائے فرائض و واجبات بلکه از ادائے سنن و مستحبات نیز گذر نه رعایت حلّ و حرمت شرعیه نیک باید نمود و در حدود شریعت احتیاط باید کرد تا فلاح و رستگاری از عذاب آخرت متصوّر شود و چون اعتقاد و عمل را درست کند نوبت بطریق صوفیه رسد و امید وار کمالات ولایت گردد بحث امامت نسبت بضروریات دین کالمطروح فی الطریق است غایة ما فی الباب چون مخالفان درین باب غلو نموده اند و طعن در اصحاب خیر البشر علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات کرده بضرورت در ردّ ایشان مقدمات طویل الذیل را ابراز نموده می آید که لزوم فساد از دین متین رفع نمودن از ضروریات دین است والسلام

مکتوب (۶۱) شصت و یکم

در عزاء مرحومی مولانا احمد برکی صدور یافته و در نصیحت یاران و مولانا حسن اسر حلقهٔ آنها ساختن وما یناسب ذٰلک

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰة وتبلیغ الدعوات میرساند و عزائے مغفرت پناه مولانا احمد علیه الرحمة بینما ید وجود شریف مولانا درین وقت مر مسلمانان را آیتے بود از آیات حق جلّ وعلا و رحمتے بود از رحمتهائے او تعالیٰ اللّٰهم لا تحرمنا اجره ولا تفتنا بعده از یاران و دوستان امداد و اعانت مرگذشتگان را مامول و مسئول است

امید کرده شده و سوال نموده شده ۱۲

وَإِنْ كَانَ النُّزُولُ لِذٰلِكَ الْعُرُوجِ لَازِمًا أَيْضًا، رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰى عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ

مکتوب شصتم

بمحمد تقی صدور یافته در جواب کتابت او و در بیان آنکه از فضولیات دین عنان معطوف ساخته بضروریات دین باید پرداخت وما یناسب ذٰلک + اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى. بمطالعه صحیفه شریفه مشرف گشت دلائلے که بآن مهند گشته اند واندراج یافته اند در باب حقیت خلافت حضرت صدیق رضی الله تعالی عنه باجماع اهل حل وعقد صدر اول که خیر القرون است ودر باب افضلیت خلفاء راشدین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین که بترتیب خلافت ایشان مترتب است ودر باب سکوت ورزیدن از منازعات ومشاجرات اصحاب خیر البشر علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات فرحت فراوان رسانید این اعتقاد وبحث امامت کافی است وموافق اهل سنت وجماعت شکر الله تعالی سعیهم مخدوما شفقت آثارا بحث امامت از فروع دین است نه از اصول شریعت ضروریات دین دیگر است که باعتقاد وعمل تعلق دارد که علم کلام وعلم فقه متکفل آنست ضروریات را گذاشته بفضولیات پرداختن عمر خود را صرف مالایعنی کردنست ودر خبر آمده است علامة اعراضه تعالی عن العبد اشتغاله بما لا یعنیه اگر بحث امامت از ضروریات دین واز اصول شریعت می بود چنانچه شیعه گمان برده اند بایستی که حضرت حق سبحانه وتعالی در کتاب مجید خود تعیین استخلاف فرمود وتشخیص خلیفه می نمود وحضرت پیغمبر نیز علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات امر خلافت یکے میکرد وبتخصیص وتصریح یکے را خلیفه می ساخت ودر کتاب

١ یعنی افضل شان حضرت صدیق بعد ازاں حضرت فاروق بعده حضرت ذو النورین بعده حضرت مرتضی رضی الله تعالی عنهم اجمعین ۱۲

٢ علم کلام متکفل بیان اعتقادیات است وعلم فقه متکفل بیان عمل ۱۲

احوال را نویسان باشند اگر نتوانند رسید از نوشتن غافل نباشند میان شیخ یوسف بما نزدیک اند و تا مدّتے اینجا بودند و فوائد بسیار اخذ نمودند و بحقیقت فنا اطّلاع یافتند و بمیعادِ باز آمدن بخانه رفتند مردِ مستعد و صادقِ الاخلاص ست وَاللّٰهُ سُبْحَانَهُ الْمُوَفِّقُ چون شما دور افتاده اید در نصیحت مبالغه نموده مے آید ہوشیار باشید ریاست را بلائے جان خود دانید ترسان و لرزان باشید مبادا درین ریاست لذّتے پیدا شود و بہلاکتِ ابدی رساند رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَ اِسْرَافَنَا فِيْٓ اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ۔ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ وَسَلٰمٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ۔

مکتوب شصت و دوم (۶۲)

بخان خانان صدور یافت در بیانِ آنکه انسان مدنی الطبع مجبول ست و در تمدّن و تعیّش خود به بنی نوعِ خود محتاج ست و خوبیِ انسان هم درین احتیاج ست وَمَا يُنَاسِبُ ذٰلِكَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى ترقیاتِ صوری و معنوی شما را از حضرتِ حق سُبْحَانَهٗ وَتَعَالٰى مسألت مینماید که خیریّت و صلاحِ شما متضمّن جمعیّت و رفاہیّتِ جمّ غفیر از مسلمانان ست و دعائے شما گویا دعائے جمیع ایشانان سَلَّمَكُمُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ عَمَّا لَا يَلِيْقُ بِجَنَابِكُمْ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ وَعَلٰى اٰلِ كُلٍّ مِّنَ الصَّلَوَاتِ اَفْضَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِيْمَاتِ اَكْمَلُهَا چون نسبتِ محبّت و ارادت و اخلاص شما با کابرِ سلسلهٔ علیّهٔ نقشبندیه قَدَّسَ اللّٰهُ تَعَالٰى اَسْرَارَهُمْ میدانند که بر وجهِ اتم و اکمل ست بنابران تصدیع ده میگردد مخدوما مکرّما اہلِ این سلسلهٔ علیّه درین دیار غریب افتاده اند و اہلِ این دیار را بواسطهٔ شیوعِ بدعت بطریقهٔ این اکابر که ملتزمِ سنّت اند

و خدمت گاری و دلجوئی فرزندان و متعلقان مرحومی بر محبان و مخلصان لازم است سعی نمایند که فرزندان مرحومی بخوانند و بعلوم شرعیه متحلی گردند احسان مرحومی را مکافات باحسان فرزندان او نمایند هل جزاء الاحسان الا الاحسان و اطوار و اوضاع مرحومی را مراعات نمایند و احوال و اوقات او را مرعی دارند و در طریقهٔ ذکر و حلقهٔ مشغولی باید که قصور واقع نشود و یاران جمع شده بنشینند و بر یکدیگر فائی باشند تا اثر صحبت ظاهر شود و این فقیر قبل ازین بر سبیل اتفاق نوشته بود که اگر مولانا سفرے اختیار کنند باید که شیخ حسن را بجائے خود نصب کنند قضارا این سفر مراد بوده است الحال ہم که مکرر ملاحظه مینمایم شیخ حسن را متعین این امر مییابم این معنی بر بعضے یاران گران می آید که باختیار ما و ایشان نیست اتفاقاً لازم است طریق شیخ حسن بطریق مولانا مناسبت بیشتر دارد و در آخر مولانا نسبتے که ازین جانب گرفته بودند شیخ حسن را دران نسبت شرکت است و یاران دیگر ازین معنی قلیل النصیب اند ہر چند کشف و شهود پیدا کنند و بتوحید و اتحاد متحلی گردند اما این دولت دیگر است و این کار و بار دیگر است و آن کشوف را اینجا بجوے نمیخرند و ازان توحید و اتحاد مستغفر اند بالجمله باید که یاران در تقدیم شیخ حسن توقف نه کنند و او را سر حلقه دانسته بکار خود مشغول باشند اخوی خواجه و پس این معنی را معقول یاران ساخته بحلقهٔ مشغولی دلالت نماید و بشیخ حسن ترغیب فرماید شیخ حسن ہم باید که محافظت خاطر ہم پیرگان نماید و حقوق برادری بجا آرد و مطالعهٔ کتب فقه از دست ندهد و نشر احکام از شریعت فرماید و بمتابعت سنت سنیه ترغیب کند و از بدعت تحذیر نماید و طریق التجا و تضرع و زاری از دست ندهد مبادا النفس الاماره از راه ریاست و تقدم بر اقران در مهلکه اندازد و خراب و ابتر سازد و ہمه وقت خود را قاصر و ناقص داند و طالب کمال خود باشد نفس و شیطان دو دشمن قوی در کمین اند نشود که از راه بیندازند و خائب و خاسر سازند شعر

ہمه اندر زمن بتو این است * که تو طفلی و خانه رنگین است *

ہندوستان از شما دور است و در سالے یک قافله می آید و خبری آرد و می برد

ومعارف آگاه اخوی اعزّی میر محمد نعمان دران حدود مغتنم ست ودعا و توجه ایشان کبریت احمر انگارم که برکات وفیوض توجهات ایشان قوائم دولت شما اند ودر حضور وغیبت ایشان را ممد ومعاون شما میبایم زیاده از یک سال شده ست که ایشان از خوبیهاے شما غائبانه بفقیر نوشته بودند ومحبت واخلاص که شما را نسبت بفقیر حاصل ست درانجا درج نموده وظاهر ساخته بودند که صوبه داری اینجا را بدیگرے تفویض نموده اند وقت توجه و دستگیری ست فقیر را در اثناء مطالعهٔ آن مکتوب توجهے درین باب حاصل گشت وشما را دران وقت رفیع القدر یافت ظاهرا درهمان ساعت شخصے راهی بود در جواب آن باین عبارت نوشت که خان خانان در نظر رفیع القدر مے درآید والامر عند الله سبحانه والسلام

مکتوب شصت وسیوم (۶۳)

بنور محمد انبالی صدور یافت در جواب استفسار او که پرسیده بود که باوجود حیات پیر اگر طالبے پیش شیخ دیگر برود وطلب حق جل وعلا نماید مجوز هست یا نه بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوة وتبلیغ الدعوات میرساند مکتوبے که ارسال داشته بودند رسید پرسیده بودند که باوجود حیات پیر اگر طالبے پیش شیخ دیگر برود وطلب حق جل وعلا نماید مجوز هست یا نه بدانند که مقصود حق ست سبحانه وپیر وسیله ایست بوصول جناب قدس حق تعالی اگر طالبے رشد خود را پیش شیخ دیگر بیند ودل خود را در صحبت او با حق سبحانه جمع یابد روا است که در حیوة پیر بے اذن پیر طالب پیش آن شیخ برود وطلب رشد از و نماید اما باید که از پیر اول انکار نکند وجز بنیکی یاد ننماید علی الخصوص پیری و مریدی این وقت که بیش از رسم وعادت نمانده ست اکثر پیران این وقت از خود خبر ندارند وایمان را از کفر جدا نمیتوانند کرد از خدا جل شانه چه خبر خواهند داشت ومرید

قلت مناسبت ست آنجاست که بعضے از اہل این سلسله بواسطهٔ قصور نظر درین طریقهٔ
علیه نیز بدعتها اختیار نموده اند و دلهائے مردم را بعلاقهٔ ارتکاب بدعت بجانب خود کشیده
اند و این عمل را بزعم خود تکمیل این طریقهٔ علیه گمان برده اند حاشا و کلّا بلکه این جماعت
در تخریب و تضییع این طریقهٔ علیه کوشیده اند و بحقیقت معاملهٔ اکابر این طریقه نرسیده
هداهم الله سبحانه سواء الصراط و چون اہل این سلسلهٔ علیه درین دیار عزیز الوجود اند
بر مریدان و محبان این سلسله امداد و اعانت خلفائے این اکابر و طلبهٔ این طریق لازم ست
که آدمی مدنی الطبع مجبول ست در تمدّن و تعیّش به بنی نوع خود محتاج ست قال الله تبارک
و تعالی یا ایها النبی حسبک الله و من اتبعک من المؤمنین هرگاه در کفایت
مهمات خیر البشر علیه و علی آله الصلوة والسلام مومنان را دخل داده باشند بدیگران
چه مضایقه اکثر اغنیاء این وقت درویشی را عبارت از عدم احتیاج میدانند کلّا احتیاج
ذاتی انسان ست بلکه ذاتی جمیع ممکنات ست بلکه خوبی انسان همین احتیاج ست و
ذل و بندگی او ازین راه ناشی ست چه اگر فرضا احتیاج از انسان زائل گردد و استغنا
پیدا کند غیر از عصیان و سرکشی و طغیان و نافرمانبرداری نقد وقت او نخواهد بود قال الله
سبحانه و تعالی ان الانسان لیطغی ان راه استغنی غایة ما فی الباب فقرائے
که از گرفتاری ماسوی وارسته اند احتیاجے که باسباب داشتند آن احتیاج را بمسبب الاسباب
حواله مینمایند و دولت پنهان شده را از خوان نعمت او تعالی میدانند و معطی و مانع فی الحقیقة
او را سبحانه تصور میفرمایند و چون اسباب را بواسطهٔ حکم و مصالح درمیان آورده اند
و حسن و قبح را باسباب منتسب ساخته این بزرگواران نیز شکر و شکایت را باسباب
راجع میگردانند و نیک و بد را بظاهر از ایشان میدانند چه اگر اسباب را دخل ندهند کارخانهٔ
عظیم را باطل سازند ربنا ما خلقت هذا باطلا و جود شریعت سیادت پناه حقائق

که تذکرِ احوالِ آخرت را گذاشته کسے به حشویاتِ اشتغال نماید هرچند نیتِ شما بخیر خواهد بود اما حسنات الابرار سیئات المقربین شنیده باشند بهرحال متوجهِ احوالِ باطن باشند و طفیلی را ضروری دانند والضرورة تتقدر بقدرها لله سبحانه الحمد والمنة که فقرائے اینجا ہرچند رزقِ معلوم ندارند اما بے سعی و بے کوشش بفراغت و وسعت میگذرانند زیاده از قدرِ کفاف میرسد روز نو و روزی نو نقدِ وقتِ ماست باقی احوالِ این حدود مستوجبِ حمد است درین چند ماه وبا عود کرده بود کسیکه اجل او رسیده بود مرد و حالا برطرف شده است لله سبحانه الحمد والمنة علی جمیع النعماء والسلام

مکتوب (۶۶) شصت و ششم

بخان خانان صدور یافت در بیانِ توبه و انابت و ورع و تقوی وما یناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی چون عمرِ گرامی در معاصی و زلات و تقصیرات و هفوات گذرانیده است خوش مے آید که سخن از توبه و انابت گویید و دم از ورع و تقوی زند قال الله تبارک وتعالی وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝ وقال الله تبارک وتعالی يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وقال الله تعالی وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ فالتوبة من الذنوب واجبة و فرض عین فی حق کل شخص لا یتصور ان یستغنی عنه احد من البشر کیف والانبیاء علیهم الصلوة والسلام لم یستغنوا عن التوبة ۔ وقال خاتمهم وسیدهم علیه وعلیهم الصلوات والتحیات انه لیغان علی قلبی وانی لاستغفر الله فی الیوم واللیلة سبعین مرة ۔ وان کانت المعاصی

هذه اللفظة لیست فی روایة المسلم ۱۲

کدام راه خواهند نمود ؎ آگه از خویشتن چو نیست جنین + کے خبر دارد از چنان و چنین +
وای بر مریدے که برین طور بپیر اعتماد کرده نشیند و بدیگرے رجوع نکند و راه خدا جلّ سانہٗ
معلوم نسازد خطرات شیطانی ست که از راه حیات پیر ناقص آمده طالب را از حق سبحانہٗ
باز میدارد هرجا رشد و جمعیت دل یافته شود بے توقف رجوع باید کرد و از وساوس شیطانی پناه
باید جست + +

مکتوب شصت و چهارم (۶۴)

به محمد مومن ولد مرحومی خواجه علیخان صدور یافته در بیان آنکه از تلوّنِ احوال و از عدم
حصول آمالِ دنیائے دنیہ دل تنگ نباشند و ما یناسب ذٰلک بسم الله الرحمٰن الرحیم
سلّمکم الله سبحانه عمّا لا یلیق بحالکم + الدنیا سجن المؤمن دنیا زندانِ مؤمن
ست مناسبِ حالِ زندان درد و الم و اندوه و مصیبت ست از تلوّنِ احوال دل تنگ
نباشند و از عدم حصولِ آمال دلگیر نگردند فانّ مع العسر یسرا انّ مع العسر یسرا
با یک تنگی دو فراخی مقرون فرموده ست ما ناکه فراخی دنیا و فراخی آخرت خواسته ؎
باکریمان کارها دشوار نیست + باقی احوالِ این حدود را سیادت مآب توفیق آثار اخوی
میر سید عبد الباقی بالمشافه خواهند گفت مشار الیه مراعاتِ اشفاق و حقوقِ شمار نموده
بملاقاتِ گرامی متوجه ست والسلام.

مکتوب شصت و پنجم (۶۵)

بمولانا محمد هاشم خادم صدور یافته در احتراز از امور لاطائل بسم الله الرحمٰن الرحیم
بعد الحمد والصلوٰة وتبلیغ الدعوات میرساند درین مدت از احوالِ باطن خود خبر معتد به
نوشته نه آمد تا باعثِ فرحت باشد امورِ دنیا امور لاطائل ست دنیا و ما فیها کرائے آن نکند

امور لاطائل لاطائل ست

ترحمنا لنكونن من الخاسرين • عن النبي صلى الله عليه وعلى اله وسلم انه قال
ان الله تعالى يقول عبدي اد ما افترضت عليك تكن من اعبد الناس وانته
عما نهيتك عنه تكن من اورع الناس واقنع بما رزقتك تكن من اغنى الناس
وقال صلى الله تعالى عليه وعلى اله وسلم لابي هريرة رضي الله تعالى عنه
كن ورعا تكن اعبد الناس وقال الحسن البصري رحمه الله سبحانه مثقال
ذرة من الورع خير من الف مثقال من الصوم والصلوة وقال ابو هريرة
رضي الله تعالى عنه جلساء الله تعالى غدا اهل الورع والزهد • اوحى الله تعالى
الى موسى على نبينا وعليه الصلوة والسلام لا يتقرب الي المتقربون بمثل
الورع • قال بعض العلماء بالله لا يتم الورع الا ان يرى عشرة اشياء فريضة
على نفسه اولها حفظ اللسان عن الغيبة والثاني الاجتناب عن سوء الظن و
الثالث الاجتناب عن السخرية والرابع غض البصر عن المحارم والخامس صدق
اللسان والسادس ان يعرف منة الله تعالى عليه كيلا يعجب بنفسه والسابع
ان ينفق ماله في الحق ولا ينفقه في الباطل والثامن ان لا يطلب لنفسه العلو
والكبر والتاسع المحافظة على الصلوات والعاشر الاستقامة على السنة و
الجماعة • ربنا اتمم لنا نورنا واغفر لنا انك على كل شيء قدير • مخدوما مكرما شفقت
ومكرمت آثارا اگر توبه از جميع ذنوب ميسر شود وورع وتقوى از جميع محرمات ومشتبهات
حاصل آيد نعمتيست عظمى ودولتيست قصوى والا توبه از بعض ذنوب وورع از
بعضے محرمات هم مغتنم ست شايد بركات وانوار اين بعض در ابعاض ديگر سرايت كند
وتوفيق توبه وورع از ساير معاصي نيز ميسر گردد • وما لا يدرك كله لا يترك كله
اللهم وفقنا لمرضاتك وثبتنا على دينك وعلى طاعتك بصدقة سيد المرسلين و

حبيبك عليه الصلوة والسلام بصدقة اصحابك ووفقنا اغفر لكاتبه اللهم الله تعالى تمم مصحح

تَتَعَلَّقُ بِحَقِّ اللّٰهِ تَعَالٰى وَسُبْحَانَهُ وَلَا تَتَعَلَّقُ بِمَظَالِمِ الْعِبَادِ وَحُقُوْقِهِمْ كَالزِّنَا وَشُرْبِ الْخَمْرِ وَسَمَاعِ الْمَلَاهِيْ وَالنَّظَرِ اِلٰى غَيْرِ مَحْرَمٍ وَمَسِّ الْمُصْحَفِ بِغَيْرِ وُضُوْءٍ وَاعْتِقَادِ بِدْعَةٍ فَالتَّوْبَةُ عَنْهَا بِالنَّدَمِ وَالْاِسْتِغْفَارِ وَالتَّحَسُّرِ وَالْاِعْتِذَارِ اِلَى اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَوْ تَرَكَ فَرْضًا مِّنَ الْفَرَائِضِ لَا بُدَّ فِي التَّوْبَةِ مِنْ اَدَائِهِ وَاِنْ كَانَتِ الْمَعَاصِيْ تَتَعَلَّقُ بِمَظَالِمِ الْعِبَادِ فَتَوْبَتُهَا بِرَدِّ الْمَظَالِمِ اِلَيْهِمْ وَالْاِسْتِحْلَالِ مِنْهُمْ وَالْاِحْسَانِ اِلَيْهِمْ وَالدُّعَاءِ لَهُمْ وَاِنْ كَانَ صَاحِبُ الْمَالِ وَالْعِرْضِ مَيِّتًا فَالْاِسْتِغْفَارُ لَهُ وَالْاِحْسَانُ وَرَدُّ الْمَالِ اِلٰى اَوْلَادِهِ وَوَرَثَتِهِ وَاِنْ لَّمْ يُعْلَمْ لَهُ وَارِثٌ يَتَصَدَّقُ بِقَدْرِ الْمَالِ وَالْجِنَايَةِ عَلَى الْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِيْنِ بِنِيَّةِ صَاحِبِ الْمَالِ وَالَّذِيْ اُوْذِيَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۔ قَالَ عَلِيٌّ كَرَّمَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَجْهَهُ سَمِعْتُ اَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ يَقُوْلُ وَهُوَ الصَّادِقُ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَسَلَّمَ ۔ مَا مِنْ عَبْدٍ اَذْنَبَ ذَنْبًا فَقَامَ فَتَوَضَّاَ وَصَلّٰى وَاسْتَغْفَرَ اللّٰهَ مِنْ ذَنْبِهٖ اِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَى اللّٰهِ اَنْ يَّغْفِرَ لَهٗ لِاَنَّهٗ يَقُوْلُ جَلَّ وَعَلَا وَمَنْ يَّعْمَلْ سُوْٓءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهٗ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۔ وَقَالَ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ فِيْ حَدِيْثٍ اٰخَرَ ۔ مَنْ اَذْنَبَ ذَنْبًا ثُمَّ نَدِمَ عَلَيْهِ فَهُوَ كَفَّارَتُهٗ ۔ وَفِي الْخَبَرِ اَنَّ الرَّجُلَ اِذَا قَالَ اَسْتَغْفِرُكَ وَاَتُوْبُ اِلَيْكَ ثُمَّ عَادَ ثُمَّ قَالَهَا ثُمَّ عَادَ ثَلٰثَ مَرَّاتٍ كُتِبَ فِي الرَّابِعَةِ مِنَ الْكَبَائِرِ ۔ وَفِي الْحَدِيْثِ النَّبَوِيِّ اَنَّهٗ قَالَ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ هَلَكَ الْمُسَوِّفُوْنَ يَقُوْلُوْنَ سَوْفَ نَتُوْبُ ۔ اَوْصٰى لُقْمَانُ الْحَكِيْمُ لِابْنِهٖ يَا بُنَيَّ لَا تُؤَخِّرِ التَّوْبَةَ اِلٰى غَدٍ فَاِنَّ الْمَوْتَ يَاْتِيْكَ بَغْتَةً ۔ قَالَ مُجَاهِدٌ مَنْ لَّمْ يَتُبْ اِذَا اَصْبَحَ وَاَمْسٰى فَهُوَ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ۔ قَالَ عَبْدُ اللّٰهِ ابْنُ الْمُبَارَكِ رَحِمَهُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ رَدُّ فَلْسٍ مِّنَ الْحَرَامِ اَفْضَلُ مِنْ مِّائَةِ فَلْسٍ يُتَصَدَّقُ بِهٖ وَقِيْلَ رَدُّ دَانِقٍ مِّنْ فِضَّةٍ اَفْضَلُ عِنْدَ اللّٰهِ مِنْ سِتِّمِائَةِ حَجَّةٍ مَّبْرُوْرَةٍ ۔ رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَ

است و سایر اشیا بایجاد او سبحانهٗ موجود گشته اند و بتخلیق او تعالی از عدم بوجود آمده
پس او تعالی قدیم و ازلی باشد و اشیا همه حادث و نو پدید باشند و هر که قدیم و ازلی ست باقی و ابدی ست
و هر چه حادث و نو آمده ست فانی و مستهلک ست یعنی در شرف زوال ست و او سبحانه یگانه ست شریک
ندارد نه در وجوب وجود و نه در استحقاق عبادت و وجوب وجود غیر او را تعالی نشاید و استحقاق عبادت
سوای او را سبحانهٗ نسزد و مر او را تعالی صفات کامله است از انجمله حیات و علم و قدرت
و ارادت و سمع و بصر و کلام و تکوین ست که بقدم و ازلیت متصف اند و بحضرت ذات
جل سلطانهٗ قائم اند تعلقات حوادث در قدم صفات خلل نکند و حدوث متعلق مانع
ازلیت ایشان نگردد فلاسفه از بیخردی و معتزله از کوری از حدوث متعلق پی بحدوث
متعلق برند و نفی صفات کامله نمایند و عالم بجزئیات ندانند که مستلزم تغیر ست که امارت
حدوث ست نمیدانند که صفات ازلی باشند و تعلقات صفات به متعلقات حادثه حادث
باشند و صفات نقائص از جناب قدس او تعالی مسلوب ست و او تعالی از صفات و لوازم
جواهر و اجسام و اعراض منزه است زمان و مکان و جهت را در حضرت او تعالی گنجایش
نیست اینها همه مخلوق اویند بے خبر باشد که او را سبحانهٗ فوق العرش خواند و جهت فوق اثبات
کند عرش و ماسوائے آن همه حادث اند و مخلوق اویند تعالی مخلوق و حادث را چه مجال
که مکان خالق قدیم گردد و مقر او شود اینقدر هست که عرش اشرف مخلوقات اوست
تعالی و نورانیت و صفا از همه ممکنات در وے بیشتر ست ناچار حکم مرآتیت دارد که ظهور
عظمت و کبریائے خالق جل و علا آنجا پیدا و هویدا است باین علاقه ظهور آنرا عرش الله
نامند و الا عرش و غیره نسبت باو تعالی برابر اند که همه مخلوق ویند تعالی اما عرش را قابلیت
نمایندگی هست و دیگران را نیست آینه که صورت شخص را مینماید نمیتوان گفت که آن شخص
در آینه هست بلکه نسبت شخص با آینه و سایر اشیاء متقابله برابر ست تفاوت از جانب

قائدِ الغرّ المحجّلین علیہ وعلیہم وعلی آلِ کلٍّ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا

مکتوب شصت و ہفتم (۶۷)

بخان جہان صدور یافتہ در بیانِ عقائدِ اہلِ سنت وجماعت رضوان اللہ تعالی علیہم اجمعین با بیانِ ارکانِ خمسۂ اسلام وتحریض نمودن بر آنکہ کلمۂ حق یعنی کلمۂ اسلام را گوشِ زد سلطانِ وقت نمایند وما یناسب ذلک بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ وسلامٌ علی عبادہ الذین اصطفی صحیفۂ شریفہ کہ از روئے کرم والتفات نامزدِ فقراءِ نامراد ساختہ بودند رسید حمداً للہ سبحانہ کہ درین طور اوانِ پُر شبہہ واشتباہ اغنیاءِ سعادتمند را از حسنِ نشأۂ دارند با وجودِ بے مناسبتہا با فقراءِ دور از کار سرِ نیاز ست وایمانے باین طائفہ حاصل ست چہ نعمتے ست کہ تعلقاتِ شتّی مانعِ حصولِ این دولت نگشتہ است وتوجہاتِ پراگندہ از محبتِ ایشان باز نداشتہ شکرِ این نعمتِ عظمیٰ بجا باید آورد وامیدوار باید بود کہ المرءُ مع من احبّ حدیثِ نبوی ست علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام سعادت ونجابت آثارا آدمی را از تصحیحِ اعتقاد بموجبِ آرائے فرقۂ ناجیہ اہلِ سنت وجماعت رضوان اللہ تعالی علیہم اجمعین کہ سوادِ اعظم وجمِ غفیر اند چارہ نبود تا فلاح ونجاتِ اخروی متصور شود وخبثِ اعتقاد کہ مخالفِ معتقداتِ اہلِ سنت ست سمِ قاتل ست کہ بموتِ ابدی وعذابِ سرمدی برساند مداہنت ومساہلت در عمل امیدِ مغفرت دارد اما مداہنتِ اعتقادی گنجایشِ مغفرت ندارد اِنّ اللہ لا یغفر ان یشرک بہ ویغفر ما دون ذلک لمن یشاء معتقداتِ اہلِ سنت وجماعت را بلسانِ ایجاز واختصار اراد مینماید بہ مقتضائے آن تصحیحِ اعتقاد باید فرمود واز حضرتِ حق سبحانہ وتعالی استقامت برین دولت بتضرع وزاری مسألت باید نمود باید دانند کہ اللہ تعالی بذاتِ قدیمِ خود موجود

و اوامر و نواہیِ خفیّہ خود را در ضمن حرف و صوت آورده بر منصّهٔ ظهور جلوه داده است پس ہر دو
قسم کلام کلامِ حق باشند جلّ و علا نفسی و لفظی و اطلاق کلام بر ہر دو قسم بطریقِ حقیقت باشد
چنانچه ہر دو قسم کلام ما نفسی و لفظی بطریقِ حقیقت کلامِ ما اند نه آنکه قسمِ اول حقیقت ست و
ثانی مجاز زیراکه مجاز را نفی جائز ست و کلامِ لفظی را نفی کردن و کلامِ خدا ناگفتن کفر ست
و ہمچنین کُتُب و صُحُفِ دیگر که بر انبیاءِ ما تقدّم علیٰ نبیّنا و علیهم الصّلوات و التّسلیمات
انزال فرموده است ہمه کلامِ حق اند سبحانه و آنچه در قرآن و در آن کُتُب و صُحُف مندرج
ست احکامِ خداوندیست جلّ سلطانه که موافقِ ہر وقت عباد را بآن تکلیف فرموده
و دیدنِ مومنان مر حضرتِ حق سبحانه را در بهشت بے جهت و بے مقابله و بے کیف و بے
احاطه حق ست ایمان آریم باین رؤیتِ اُخروی و به کیفیتِ آن مشغول نشویم زیراکه رؤیتِ
او تعالیٰ بیچون ست و درین نشاه حقیقتِ آن بر اربابِ چون ظاهر نشود و غیر از ایمان نصیب
ایشان نبود و اے بر فلاسفه و معتزله و سائر فرقِ مبتدعه که از حرمان و کوری انکار رؤیهٔ اخروی
نمایند و قیاسِ غائب بر شاهد کنند و بدولتِ ایمانِ آن هم مشرّف نگردند و او تعالیٰ چنانچه
خالقِ عباد ست خالقِ افعالِ ایشان ست نیز خیر باشد آن فعل یا شر ہمه بتقدیرِ اوست تعالیٰ
اما از خیر راضی ست و از شر راضی نیست ہر چند ہر دو بارادت و مشیّتِ اوست سبحانه لیکن
باید دانست که شر تنها را بواسطهٔ سوءِ ادب باو تعالیٰ نسبت نباید کرد و خالق الشّر نباید گفت
بلکه خالقُ الخیرِ و الشّرِ باید گفت چنانچه گفته اند که حضرتِ حق را سبحانه خالقِ کلّ شیٔ باید گفت
و خالقُ القاذوراتِ و الخنازیرِ نباید گفت از جهتِ رعایتِ ادبِ جنابِ قدسِ او تعالیٰ معتزله
از شومیِ که دارند خالقِ افعالِ بنده را دانند و خیر و شر فعل را باو نسبت کنند شرع و عقل
تکذیبِ اینها میفرماید آرے علماءِ حق قدرتِ بنده را در فعلِ او دخل داده اند و کسب در بنده
اثبات نموده زیراکه فرق واضح ست درمیانِ حرکتِ مرتعش و حرکتِ مختار قدرت و کسب

رعشه دار ولرزان ۱۲

قابل ست آئینہ قبولِ صورتِ شخص مینماید و دیگر از این قابلیت نیست و او تعالی جسم و
جسمانی نیست جوہر و عرض نیست محدود و متناہی نیست طویل و عریض نیست دراز و کوتاہ نیست
پہن و تنگ نیست بلکہ واسع ست نہ بآن وسعت کہ بفہم ما درآید محیط ست نہ بآں احاطہ کہ مُدرَکِ ما شود قریب ست
نہ بآن قرب کہ متعقل اگردد و باماست نہ بمعیتِ متعارفہ ایمان آریم کہ واسع ست و محیط ست و قریب ست
و باماست اما کیفیتِ این صفات را ندانیم کہ چیست و ہرچہ دانیم دانیم کہ قدم در مذہبِ مجسّمہ دارد
و او تعالی باہیچ چیز متحد نشود و ہیچ چیز باوے متحد نگردد و نیز ہیچ چیز در وے تعالی حلول
نکند و او تعالی در ہیچ چیز حال نشود و تبعّض و تجزّی در جنابِ قدس او تعالی محالست
و ترکیب و تحلیل دران حضرت جلّ شانہٗ ممنوع ست و او را سبحانہٗ مثل و کفو نیست
زن و فرزند نیست ذات و صفاتِ او تعالی بیچون و بیچگونہ اند بے شبہ و بے نمونہ اند بقدر
میدانیم کہ او تعالی ہست و باسماو صفاتِ کاملہ کہ خود را بآن ستودہ ہست متصف ست امّا
ہرچہ ازان در فہم و ادراکِ ما درآید و متعقّل و متصوّرِ ما شود او تعالی ازان منزّہ و متعالی ست
چنانچہ گذشت لَا تُدْرِکُہُ الْاَبْصَارُ دوربینانِ بارگاہِ الست بیش ازین پے نبردہ
اند کہ ہست باید دانست کہ اسماءُ اللہ تعالی توقیفی اند یعنی موقوف بر سماع اند از صاحبِ شرع ہر اسمے کہ اطلاق
آن در شرع بر حضرتِ حق سبحانہٗ آمدہ اطلاق باید کرد و آنچہ نیامدہ ہست اطلاق نباید کرد اگرچہ دران اسم
معنی کمال مندرج باشد اطلاق جواد باید کرد کہ آمدہ ہست و سخی نباید گفت کہ نیامدہ ہست قرآن
کلامِ خداست جلّ سلطانہٗ کہ بلباسِ حرف و صوت در آوردہ بر پیغمبرِ ما علیہ و علی آلہ
الصلوٰۃ والسلام منزّل ساختہ است و عباد را بآن امر و نہی فرمودہ چنانچہ ما کلامِ نفسی
خود را بتوسّطِ کام و زبان در لباسِ حرف و صوت در آوردہ ظاہر میسازیم و مقاصدِ
خفیۂ خود را در عرصۂ ظہور مے آریم ہمچنین حضرتِ حق سبحانہٗ کلامِ نفسی خود را بے توسّط
کام و زبان بقدرتِ کاملۂ خود لباسِ حرف و صوت عطا فرمودہ بر عباد فرستادہ ہست

الصلوٰۃ والسلام

امتِ او خواہد بود وآنچہ او علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰات والتسلیمات از احوالِ آخرت خبر داد
است ہمہ حق ست از عذابِ گور وضغطہ آن وسوالِ منکر ونکیر دران وفنائے عالم وانشقاقِ
سموات وانتشار کواکب وبرداشتنِ زمین وکوہہا وپارہ پارہ شدنِ اینہا وحشر ونشر واعادۂ
روح بجسد وزلزلۂ ساعت وہولِ قیامت ومحاسبۂ اعمال وشہادتِ جوارح باعمالِ مکتسبہ
وطیران نمودن نامہائے حسنات وسیئات بیمین وشمال ووضعِ میزان تا حسنات وسیئات
را بآن وزن کنند وکمی وزیادتیٔ حسنہ وسیئہ معلوم سازند اگر پلۂ حسنات گران آمد علامت
نجاتست واگر خفت ظاہر شد علامت خسران ست ثقل وخفت آن میزان برخلافِ میزانِ
دنیاست آنجا پلہ کہ بالا رود ثقیل ست وآنکہ پست باشد خفیف وشفاعتِ انبیا وصلحا علیہم
الصلوٰات والتسلیمات اوّلاً وثانیاً مر عصاۃ مومنان را باذنِ مالکِ یوم الدین جلّ
سلطانہٗ ثابت ست قال علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام شفاعتی لاھل الکبائر من امّتی
وپلِ صراط کہ بر پشت دوزخ نہند ومومنان از آن پل عبور کردہ بہ بہشت روند وکافران پایہا
لغزیدہ در دوزخ افتند حق وثابت ست وبہشت کہ معدّ از برائے تنعیم مومنان ست ودوزخ
کہ معدّ از برائے تعذیب کافران ست ہر دو مخلوق اند وابد الآباد باقی خواہند ماند وفانی نخواہند
گشت وبعد از محاسبہ مومنان چون بہ بہشت روند در بہشت دائم خواہند ماند واز بہشت
بیرون نخواہند آمد وہمچنین کفار چون بدوزخ روند ہمیشہ در دوزخ خواہند بود وہمیشہ ابد الآباد
معذّب خواہند ماند تخفیفے در عذاب در حقِ ایشان مجوّز نیست قال اللہ تعالیٰ لا یخفف
عنہم العذاب ولا ھم ینظرون وہر کہ در دلِ او ذرہ از ایمان خواہد بود او را بواسطۂ افراطِ
معاصی اگر بدوزخ ببرند بقدر عصیان معذّب خواہد بود وآخرا او را از دوزخ خواہند برآورد ونیز
روئے او را سیاہ نخواہند کرد چنانچہ کفار را روسیاہ کنند ونیز غل وزنجیر نخواہند کرد چنانچہ کفار
را کنند از جہتِ حرمتِ ایمانِ او وملائکہ بندہ ہائے خدا اند جلّ وعلا کہ مکرم اند وعصیان از

بنده را در حرکتِ ارتعاش هیچ مدخلے نیست و در حرکتِ اختیاری مدخل ست همین قدر فرق
باعثِ مؤاخذه میگردد و اثباتِ ثواب وعقاب مینماید اکثر مردم در قدرت واختیارِ عبد تردد
دارند و بنده را مضطر و عاجز دانند ایشانان مرادِ علما نفهمیده اند اثباتِ قدرت و اختیار در
بنده نه باین معنی ست که بنده هرچه خواهد بکند و هرچه نخواهد نکند این خود از بندگی دور ست
بلکه باین معنی ست که بنده بآنچه مکلّف شده ست از عهدهٔ آن تواند برآمد مثلا نمازِ پنج وقت
تواند ادا کرد و زکوٰة چهل یکے تواند داد و در دوازده ماه یک ماه روزه تواند داشت و در عمرِ
خود براد و راحله یک حج تواند ادا نمود وعلیٰ هٰذا القیاس باقی احکامِ شرعیه است که حضرتِ
حق سبحانهٗ وتعالیٰ از کمالِ مهربانی سهولت و آسانی در آنها رعایت فرموده ست از جهتِ
ضعف وقلّتِ توانائیِ بنده قَالَ اللّٰهُ تَعَالیٰ یُرِیْدُ اللّٰهُ بِکُمُ الْیُسْرَ وَلَا یُرِیْدُ بِکُمُ الْعُسْرَ
یعنی خدائے تعالےٰ بشما آسانی میخواهد و دشواری نمیخواهد ونیز فرموده ست جَلَّ سُلْطَانُهٗ
یُرِیْدُ اللّٰهُ اَنْ یُّخَفِّفَ عَنْکُمْ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِیْفًا یعنی میخواهد خدائے تعالے که تخفیف
بکند از شما گرانیِ تکلیفاتِ شاقه را و مخلوق گشته ست انسانِ ضعیف صبر از شهوات نمیتواند
کرد و تکلیفاتِ شاقه را نمیتواند برداشت انبیا عَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ فرستادهٔ
حق اند جَلَّ شَانُهٗ بسوئے خلق تا ایشان را بحق دعوت کنند تعالیٰ و از ضلالت براه آرند
هرکه دعوتِ ایشان را قبول کند او را به بهشت بشارت دهند و هرکه انکار نماید بعذابِ
دوزخ تهدید کنند هرچه ایشان از حق جَلَّ وَعَلَا تبلیغ نموده اند و اعلام فرموده اند همه
حق ست وصدق که شائبهٔ تخلّف ندارد و خاتمِ انبیا محمد رسول اللّٰه ست صَلَّی اللّٰهُ تَعَالیٰ
وَسَلَّمَ عَلَیْهِ وَعَلیٰ اٰلِهٖ وَعَلَیْهِمْ اَجْمَعِیْنَ ٥ ودینِ او ناسخ ادیانِ سابق ست وکتابِ او
بهترینِ کتبِ ما تقدّم ست وشریعتِ او را ناسخے نخواهد بود بلکه تا قیامِ قیامت خواهد ماند
وعیسیٰ عَلیٰ نَبِیِّنَا وَعَلَیْهِ الصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ که نزول خواهد نمود عمل بشریعتِ او خواهد کرد و بعنوانِ

واقع است در سورهٔ بقره پاره سیقول ۱۲

واقع است در سورهٔ نساء پاره والمحصنات

هر کدام را چه ست باعتبار ایمانِ حال توان گفت آنا مؤمنٌ حقًّا و باعتبارِ مآل و خاتمه توان
گفت آنا مؤمنٌ إن شاءَ اللهُ تعالى اما بهر وجه که گویند از صورتِ استثنا اجتناب بهتر ست
مؤمن بارتکاب معاصی اگرچه کبائر باشند از ایمان بیرون نرود و داخلِ دائرهٔ کفر نگردد منقول ست
که روزے امام اعظم رح با جمعے از علماء کبار نشسته بودند شخصے آمده پرسید که چه میگوئید در حق
مومن فاسق که پدرِ خود را بناحق بکشد و سرِ او را از تن او جدا سازد و در کاسهٔ سرِ او شراب اندازد
و بخورد و بعد از شراب خوردن با مادرِ خود زنا کند آیا مؤمن ست یا کافر هر کدام از علماء در حق
او غلطها نمودند و دور از معامله ساختند امام اعظم درین اثنا فرمود که او مومن ست و بارتکاب
این کبائر از ایمان نه برآمده ست این سخن امام بر علماء گران آمد و زبانِ طعن و تشنیع ایشان را
دراز ساخت آخر چون سخن امام برحق بود همه قبول نمودند و اعتراف فرمودند اگر مومنِ عاصی
پیش از غرغره توفیق توبه یافت امیدِ نجاتِ عظیم ست که وعدهٔ قبولِ توبه است و اگر بتوبه و
انابت مشرف نگشت امرِ او بخدائے ست جلّ سلطانهٗ اگر خواهد عفو کند و به بهشت فرستد
و اگر خواهد بقدرِ معصیت عذاب کند بآتش و بغیرِ آتش اما آخرِ کارِ او نجات ست و مآلِ او به بهشت ست
زیرا که در آخرت حرمان از رحمتِ خداوندی جلّ سلطانهٗ مخصوص باهل کفر ست و هر که
ذرّه از ایمان دارد امیدوارِ رحمت ست اگر بواسطهٔ علتِ معصیت برحمت در ابتدا نرسد در
انتها بعنایةِ اللهِ سبحانهٗ میسر ست رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا
مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ بحثِ خلافت و امامت نزد اهل سنت شکر
اللهُ تعالى سعيهم هرچند از اصولِ دین نیست و باعتقاد تعلق ندارد اما چون شیعه درین باب
غلو نموده اند و افراط و تفریط کرده اند بضرورت علماءِ اهلِ حق رضی اللهُ تعالى عنهم این
مبحث را ملحق بعلمِ کلام ساخته اند و حقیقتِ حال را بیان فرموده اند امام برحق و خلیفه
مطلق بعد حضرتِ خاتم الرسل علیهِ وعلیهم الصلوات والتسلیمات حضرتِ ابوبکر صدیق ست

امرِ خدا جلّ شانہٗ درحقِ ایشان جائز نیست و با آنچہ مامور ند بفعل مے آرند و از زنا شوی پاک
اند و توالد و تناسل درحقِ ایشان مفقود ست بعض ایشان را حضرتِ حق سبحانہٗ و تعالیٰ
برسالت برگزیدہ ست و بہ تبلیغ وحی مشرّف ساختہ مبلّغانِ کتب و صحفِ انبیاء علیہم
الصّلوٰت والتّسلیمات ایشانند کہ از خطا و خلل محفوظ اند و از کید و مکرِ دشمن معصوم ہرچہ
ایشانان از حضرتِ حق سبحانہٗ تبلیغ نمودہ اند ہمہ صدق و صواب ست و شائبۂ احتمال
و اشتباہ ندارد و این بزرگواران از عظمت و جلال او سبحانہٗ ترسانند و غیر از امتثالِ اوامر
کارِ دیگر ندارند ایمان تصدیقِ قلبی ست و اقرارِ لسانی با آنچہ از دین بتواتر و ضرورت بما رسیدہ
است اجمالاً و تفصیلاً اعمالِ جوارح از نفسِ ایمان خارج اند امّا در ایمان کمال مے افزایند
و حسن پیدا میکنند امام اعظم کوفی علیہ الرّحمۃ میفرماید کہ ایمان قبولِ زیادتی و نقصان نمیکند
زیرا کہ تصدیقِ قلبی عبارت از نفسِ یقین و اذعانِ قلب ست کہ تفاوت کمی و زیادتی درآن
گنجایش ندارد و آنچہ قبولِ تفاوت کند داخلِ دائرۂ ظن و وہم ست کمال و نقص در ایمان
باعتبارِ طاعات و حسنات ست ہرچند طاعت بیش کمالِ ایمان بیش پس ایمانِ عامۂ مومنان
مثلِ ایمانِ انبیا نباشد علیہم الصّلوٰت والتّسلیمات کہ آن ایمان بواسطۂ اقترانِ طاعات
بذروۂ علیائے آن کمال رسیدہ ست کہ ایمانِ عوام مومنان بگردِ آن نرسد ہرچند این ہر دو
ایمان در نفسِ ایمان شرکت دارند امّا آن ایمان بواسطۂ لحوقِ طاعات حقیقت دیگر پیدا کردہ
است ایمانِ دیگران گویا فردِ آن ایمان نیست و در میانِ اینہا مماثلت و مشارکت مفقود ست
عوامِ انسان ہرچند با انبیا علیہم الصّلوٰت والتّسلیمات در نفسِ انسانیت شریک اند امّا کمالات
دیگر مر انبیا را علیہم الصّلوٰت والتّسلیمات بدرجاتِ علیا رسانیدہ ست و حقیقتِ دیگر ثابت
کردہ گویا از حقیقتِ مشترکہ عالی و برتر اند بلکہ انسان ایشانند و عوام حکمِ نسناس دارند امام اعظم
علیہ الرّحمۃ فرماید انا مؤمن حقاً و امام شافعی گوید علیہ الرّحمۃ انا مؤمن ان شاء اللہ تعالیٰ

عَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ پیش نمے آمد مگر آنکہ حلّ آن نزدِ عائشہ بود رضی اللہ تعالیٰ عنہا و محاربات و منازعات کہ درمیانِ اصحابِ کرام عَلَیْہِمُ الرِّضْوَانُ واقع شدہ اند مثلِ محاربۂ جمل و محاربۂ صفّین بر محاملِ نیک صرف باید نمود و از ہوا و تعصّب دور باید داشت چہ نفوس این بزرگواران در صحبتِ خیر البشر عَلَیْہِ وَعَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ از ہوا و تعصّب مُزکّی شدہ بودند و از حرص و کینہ پاک گشتہ اگر مصالحت دارند برائے حق دارند و اگر منازعت و مشاجرت است برائے حق است ہر گروہے بمقتضائے اجتہادِ خود عمل نمودہ اند و مخالف را بے شائبہ ہوا و تعصّب از خود دفع کردہ اند ہر کہ در اجتہادِ خود مصیب است دو درجہ و بقولے دہ درجہ از ثواب دارد و آنکہ مخطی است یک درجہ ثواب او را نقد وقت است پس مخطی در رنگِ مصیب از ملامت دور است بلکہ امیدِ درجہ از درجاتِ ثواب دارد علما فرمودہ اند کہ دران محاربات حق بجانبِ حضرتِ امیر بودہ است کرّم اللہ تعالیٰ وجہہٗ و اجتہادِ مخالفان از صواب دور بودہ مع ذلک موارِدِ طعن نیستند و گنجایشِ ملامت ندارند چہ جائے آنکہ نسبتِ کفر یا فسق کردہ شود حضرتِ امیر کرّم اللہ تعالیٰ وجہہٗ فرمودہ است برادرانِ ما بر ما باغی گشتند ایشانان نہ کافر اند نہ فاسق زیرا کہ ایشان را تاویل است کہ منعِ کفر و فسق مینماید حضرت پیغمبر ما فرمودہ است عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ اِیَّاکُمْ وَمَا شَجَرَ بَیْنَ اَصْحَابِیْ پس جمیع اصحابِ پیغمبر را عَلَیْہِ وَعَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ بزرگ باید داشت و ہمہ را بہ نیکی یاد باید کرد و در حقِ ہیچ یکے ازین بزرگواران بد نباید بود و گمانِ بد نباید کرد و منازعتِ ایشان را بہ از مصالحتِ دیگران باید داشت طریقِ فلاح و نجات این است چہ دوستی اصحابِ کرام بواسطۂ دوستی پیغمبر است عَلَیْہِ وَعَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ و بغضِ ایشانان منجر بہ بغضِ پیغمبر عَلَیْہِ وَعَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ بزرگے فرماید مَا اٰمَنَ بِرَسُوْلِ اللّٰہِ مَنْ لَّمْ یُوَقِّرْ اَصْحَابَہٗ و علاماتِ قیامت کہ مخبرِ صادق عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ ازان خبر دادہ است

عـــ یعنی ابوبکر و عمر ۱۲

کرم اللہ تعالی وجہہ — انکار افضلیت بکند مگر

رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالیٰ عَنْہُ بعد ازان حضرت عمر فاروق ست رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالیٰ عَنْہُ بعد ازان حضرت عثمان ذو النورین ست رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالیٰ عَنْہُ بعد ازان حضرت علی بن ابی طالب ست رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالیٰ عَنْہُ و افضلیت ایشان بترتیب خلافت ست افضلیت حضرات شیخین باجماع صحابہ و تابعین ثابت شدہ ست چنانچہ نقل کردہ اند آنرا اکابر ائمہ کہ یکے از ایشان امام شافعی ست شیخ ابو الحسن اشعری کہ رئیس اہل سنت ست فرماید کہ افضلیت شیخین بر باقی امت قطعی ست انکار نکند افضلیت شیخین را بر باقی صحابہ مگر جاہل یا متعصب حضرت امیر کَرَّمَ اللّٰہُ تَعَالیٰ وَجْہَہٗ میفرماید کہ کسیکہ مرا بر ابی بکر و عمر فضل بدہد مفتری ست او را تازیانہ زنم چنانکہ مفتری را زنند حضرت شیخ عبد القادر جیلانی قُدِّسَ سِرُّہٗ در کتاب غُنیہ کہ از مصنفات ایشان ست میفرماید و حدیثے نقل میکند کہ آن سرور فرمودہ ست عَلَیْہِ وَعَلیٰ آلِہِ الصَّلوٰۃُ وَالسَّلَامُ کہ مرا عُروج واقع شد از پروردگار خود مسألت نمودم کہ خلیفہ بعد از من علی بود ملائکہ گفتند کہ اے محمد ہرچہ خدا خواہد آن شود خلیفہ بعد از تو ابوبکر ست و نیز حضرت شیخ فرمودہ کہ حضرت امیر گفتہ است کہ بیرون نیامد پیغمبر خدا از دنیا تا آنکہ عہد کرد بمن کہ خلیفہ بعد از فوت من ابوبکر خواہد بود بعد ازان عمر بعد ازان عثمان بعد ازان تو خلیفہ خواہی بود رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالیٰ عَنْہُمْ اَجْمَعِیْنَ و حضرت امام حسن افضل ست از امام حسین رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالیٰ عَنْہُمَا و علماء اہل سنت در علم و اجتہاد حضرت عائشہ را رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالیٰ عَنْہَا بر حضرت فاطمہ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالیٰ عَنْہَا فضیلت میدہند و حضرت شیخ عبد القادر جیلانی قُدِّسَ سِرُّہٗ در کتاب غنیہ حضرت عائشہ را تقدیم میدہد و آنچہ معتقد این فقیر ست آنست کہ حضرت عائشہ در علم و اجتہاد پیش قدم ست و حضرت فاطمہ در زہد و تقوی و انقطاع پیش رو لہذا حضرت فاطمہ را بتول میگفتند کہ صیغہ مبالغہ ست در انقطاع و حضرت عائشہ مرجع فتاوائے صحابہ بودہ ست رِضْوَانُ اللّٰہِ تَعَالیٰ عَلَیْہِمْ اَجْمَعِیْنَ ہیچ مشکلے در علم بر اصحاب پیغمبر عَلَیْہِ وَ

ودر اوّلِ آن ماه خسوفِ قمر برخلافِ عادتِ زمان وبرخلافِ حسابِ منجّمان بنظرِ انصاف باید دید
که این علامات دران شخص میّت بوده ست یا نه وعلاماتِ دیگر بسیار ست که مخبرِ صادق فرموده
است علیهِ وعلی آلهِ الصلوٰة والسلام شیخ ابن حجر رساله نوشته است در علامات مهدی منتظر
که به دویست علامت میکشد نهایتِ جهل ست که باوجودِ وضوحِ امرِ مهدی موعود جمعے در ضلالت ماندند
هداهم اللّٰه سبحانه سواءَ الصراط پیغمبر فرموده علیهِ وعلی آلهِ الصلوٰة والسلام بدرستیکه
بنی اسرائیل هفتاد ویک فرقه شده بودند که همه ایشان در نار اند مگر یکے از ایشان وزود ست که امّت
من بر هفتاد وسه فرقه متفرق شوند که همه ایشان در آتش باشند مگر یک فرقهٔ ناجیه پرسیدند که آن
فرقهٔ ناجیه چه کسانند فرمود علیهِ وعلی آلهِ الصلوٰة والسلام آنانند که باشند بر مثلِ آنچه من بر آنم
واصحابِ من بر آنند علیهِ وعلی آلهِ الصلوٰة والسلام وآن یک فرقهٔ ناجیه اهل سنت وجماعت
اند که ملتزمِ متابعتِ آنسرور اند علیهِ الصلوٰة والسلام ومتابعتِ اصحابِ آنسرور علیهِ وعلیهم
الصلوات والتسلیمات اللّٰهمّ ثبّتنا علی معتقداتِ اهلِ السنّةِ والجماعةِ وامتنا فی زمرتهم
واحشرنا معهم، ربّنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمةً انّک
انت الوهّاب بعد از تصحیحِ اعتقاد از امتثالِ اوامر وانتها از نواهی شرعیه که بعمل تعلق دارد نیز
چاره نبود نمازِ پنجوقت بے فتور با تعدیلِ ارکان وباجماعت ادا باید نمود که فارق درمیانِ
اسلام وکفر همین نماز ست وچون ادائے صلوٰة بروجهِ مسنون میسّر شد حبلِ متین از اسلام بدست
آمد زیرا که نماز اصلِ دویم ست از اصولِ پنجگانهٔ اسلام واصلِ اول ایمان بخدا ورسولِ وست
جلّ شانهٗ واصلِ دویم نماز ست واصلِ سیوم ادائے زکوٰة ست واصلِ چهارم روزه هائے ماهِ
رمضان ست واصلِ پنجم حجِ بیت اللّٰه ست اصلِ اول بایمان تعلق دارد واصولِ اربعه
باعمال تعلق دارند جامع ترینِ جمیعِ عبادات وفاضلترینِ اینها نماز ست در روزِ قیامت
ابتدائے محاسبه از نماز خواهد بود اگر نماز درست آمد محاسبهٔ دیگر بعنایت اللّٰه سبحانه نیز

فائده (۱۹) حق ست احتمال تخلف ندارد مثل طلوع آفتاب از جانب مغرب بر خلاف عادت و ظهور حضرت
مهدی علیه الرضوان و نزول حضرت روح الله علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام
و خروج دجال و ظهور یاجوج و ماجوج و خروج دابة الارض و دخانے که از آسمان پیدا
شود تمام مردم را فرو گیرد و عذاب دردناک کند مردم از اضطراب گویندے پروردگارا این عذاب
را از ما دور کن که ما ایمان مے آریم و آخر علامات آتش ست که از عدن خیزد و جماعه از نادانی
گمان کنند شخصے را که دعوی مهدویت نموده بود از اهل هند مهدی موعود بوده است پس بزعم
ایشان مهدی گذشته است و فوت شده و نشان میدهند که قبرش در فره است در احادیث صحاح
که بحد شهرت بلکه بحد تواتر معنے رسیده اند تکذیب این طائفه است چه آنسرور صلی الله علیه و علی آله
الصلوٰة والسلام مهدی را علامات فرموده است در احادیث که در حق آن شخص که معتقد ایشانست
آن علامات مفقود اند در احادیث نبوی آمده است علیه و علی آله الصلوٰة والسلام که
مهدی موعود بیرون آید و بر سر وے پارهٔ ابر بود که دران ابر فرشته باشد که ندا کند که این شخص
مهدی ست او را متابعت کنید و فرموده علیه و علی آله الصلوٰة والسلام که تمام زمین را
مالک شدند چار کس دو کس از مومنان و دو کس از کافران ذوالقرنین و سلیمان از مومنان
و نمرود و بخت نصر از کافران و مالک خواهد شد آن زمین را شخص پنجم از اهل بیت من یعنی مهدی
و فرموده علیه و علی آله الصلوٰة والسلام دنیا نرود تا آنکه بعث کند خدا یتعالی مردے را
از اهل بیت من که نام او موافق نام من بود و نام پدر او موافق نام پدر من باشد پس پر سازد
زمین را بداد و عدل چنانچه پر شده بود بجور و ظلم و در حدیث آمده است که اصحاب کهف اعوان
حضرت مهدی خواهند بود و حضرت عیسے علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام در زمان وے
نزول خواهد کرد و او موافقت خواهد کرد با حضرت عیسے علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام
در قتال دجال و در زمان ظهور سلطنت او در چهاردهم شهر رمضان کسوف شمس خواهد شد

دیگر از محافظت کنند کفره گویا شناعت این امر را ملاحظه نموده میگویند که این آلهه شفعاے ما
خواهند بود نزد حق جل وعلا و ما را بخدا جل شانه نزدیک خواهند ساخت بے عقلان نداز کجا
دانسته اند که این جمادات را مجال شفاعت خواهد بود و حضرت حق سبحانه وتعالی شفاعت
شرکا را که فی الحقیقت دشمنان ویند در حق عبده دشمنان خود قبول خواهد کرد در رنگ آنست
که باغیان بر سلطان خروج نمایند وجمعے از ابلهان امداد باغیان نمایند بزعم فاسد آنکه در وقت
تنگ این باغیان نزد سلطان شفعاء ما خواهند بود و بوسیلۂ آنها تقرب سلطان خواهیم یافت
زہے بیخردان که خدمت باغیان کنند وشفاعت باغیان عفو از سلطان خواهند و تقرب
او جویند چرا خدمت سلطان برحق نکنند و باغیان را شکست ندهند تا از اهل قرب و از اهل
حق باشند و در آمن وامانے بوند بیعقلان سنگے را بگیرند و بدست خود بتراشند و سالها آنرا
پرستش نمایند و توقعات از وے امید دارند بالجمله دین کفره ظاهر البطلان ست و از مسلمانان
هرکه از راه حق وطریق مستقیم دور افتاده است اهل هوا و بدعت است و آن طریق مستقیم طریق
آن سرورست علیه وعلی آله الصلوة والسلام وطریق خلفاء راشدین وست علیه وعلیهم
الصلوات والتسلیمات حضرت شیخ عبد القادر جیلانی قدس سره در کتاب غنیه میفرماید که
گروه هاے مبتدعان که اصول آنها نه طائفه اند خوارج وشیعه ومعتزله ومرجئه ومشبهه وجهمیه و
ضراریه ونجاریه وکلابیه در زمان آنسرور نبودند علیه وعلی آله الصلوة والسلام ودر زمان
خلافت ابی بکر وعمر وعثمان وعلی رضی الله تعالی عنهم اجمعین نیز نبودند اختلاف این طوائف
وتفرق اینها بعد از سالها از موت صحابه وتابعین وموت فقهاے سبعه رضی الله تعالی عنهم
اجمعین حادث شده است وآن سرور فرموده علیه وعلی آله الصلوة والسلام کسیکه بعد از
من خواهد زیست اختلاف بسیار خواهد دید پس لازم گیرید سنت مرا وسنت خلفاء راشدین مرا
آنرا بدندان خود محکم بگیرید و دور دارید خود را از محدثات امور زیرا که هر بدعت ضلالت ست

بسہولت خواہد گذشت و مہما امکن از محظورات شرعیہ اجتناب باید نمود و نامرضیات مولے را
جل شانہ سمیات مہلکہ باید دانست و مواد تقصیرات خود را در نظر باید داشت و ازاز تکاب
آن خجل و منفعل باید بود و ندامت و حسرت باید کشید طریق بندگی این ست واللہ سبحانہ الموفق
وآنکہ بے تحاشی ارتکاب نامرضی مولائے خود نماید جل شانہ وازان عمل خود در تشویر و خجالت
وانفعال نبود مارد و متمرد ست اصرار و تمرد او نزدیک ست کہ سر اورا از ربقۂ اسلام بیرون
کشد و در دائرہ اعدا داخل سازد ربنا اتنا من لدنک رحمۃ وھیئ لنا من امرنا رشدا
دولتے کہ حضرت حق سبحانہ وتعالی شمارا بآن ممتاز ساختہ ہست و مردم ازان دولت
غافل اند بلکہ نزدیک ست کہ شما ہم آنرا در نیابید آنست کہ بادشاہ وقت کہ بہفت پشت مسلمان
آمدہ ہست و از اہل سنت ست و حنفی مذہب ہرچند چند سال ست کہ درین اوان کہ اوان قرب
قیامت ست و بعد عہد نبوت بعضے از طلبۂ علوم بشومی طمع کہ ناشی از خبث باطن ست
با امرای سلاطین تقرب جستہ براہ خوشامد ایشان درآمدند و در دین متین تشکیکات نمودند و شبہہا
پیدا کردند و سادہ لوحان را از راہ بردند اینچنین بادشاہ عظیم الشان ہرگاہ سخن شمارا بحسن استماع
میفرماید و بہ قبول تلقی مینماید چہ دولت ست کہ بصریح یا باشارت کلمۂ حق یعنی کلمۂ اسلام کہ موافق
معتقدات اہل سنت و جماعت ست شکر اللہ تعالی سعیہم گوش زد ایشان نمائید و ہر قدر
کہ گنجایش دانید سخن اہل حق را عرضہ دارید بلکہ ہموارہ مترصد و منتظر باشید کہ تقریبے پیدا شود
سخن مذہب و ملت درمیان آید تا اظہار حقیت اسلام نمودہ آید و بیان بطلان و شناعت کفر
و کافری کردہ شود کفر خود ظاہر البطلان ست ہیچ عاقلے آنرا نہ پسندد در بطلان آنرا بے تحاشی
ظاہر باید ساخت و آلہۂ باطلۂ ایشان را بے توقف نفی باید کرد الٰہ برحق جل سلطانہ بے تردد
و بے شبہ خالق سموات ست ہیچ شنیدہ اید کہ آلہۂ باطلۂ ایشان پشہ را آفریدہ باشند اگرچہ ہمہ
جمع آیند و اگر پشہ ایشان را نیش زند و آزار رساند خود را محافظت نتمایند چہ جائے آنکہ

نمود خود را آزد

مکتوب شصت و هشتم (۶۸)

بخواجه شرف الدین حسین صدور یافت در بیانِ ستونِ نورانی و ستارهٔ ذنب دار که از جانبِ مشرق طلوع نموده بود و در علاماتِ قیامت و مایناسبُ ذٰلِکَ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ هَدٰنَا لِهٰذَا وَمَا کُنَّا لِنَهْتَدِیَ لَوْلَآ اَنْ هَدٰنَا اللّٰهُ لَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ عَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ صحیفهٔ شریفه که فرزندی اَعزّی بمصحوبِ مولانا ابوالحسن فرستاده بودند رسانیده خوشوقت ساخت از ستونِ نورانی که بجانب مشرق حادث شده است مکرر استفسار نموده بودند بدانند که در خبر آمده است که چون پادشاهِ عباسی که از مقدماتِ ظهورِ حضرتِ مهدیِ موعود ست علیه الرضوان بخراسان برسد طلوع کند در جانبِ مشرق قرنِ ذوالسنین در حاشیه مینویسد یعنی عمودِ منوّر که دو سر داشته باشد و اوّلِ طلوعِ آن در وقتِ هلاکِ قومِ حضرتِ نوح بوده است علیٰ نبیّنا وعلیه الصلوٰة والسلام و در زمانِ حضرتِ ابراهیم علیٰ نبیّنا وعلیه الصلوٰة والسلام طلوع نموده بود وقتے که او را در آتش انداختند و در وقتِ هلاکِ فرعون و قومِ او بوده است و در زمانِ قتلِ حضرتِ یحییٰ بوده پس چون ببینند آنرا بحضرتِ حق سبحانهٗ وتعالیٰ استعاذه بکنند از شرِّ فتنهاے این بیاض کہ در جانبِ مشرق حادث شده بود اوّل بصورتِ عمودِ منوّر بوده بعد ازان کجی پیدا کرده و شباہت بصورتِ قرن که شاخ ست حاصل نموده بود و دو سر باین اعتبار فرموده باشند که هر دو طرفِ آن شاخ باریک گشته بود که شباهت بدندان داشته پس هر دو طرف را دو سر اعتبار نموده آمد چنانچه نیزه که هر دو طرفِ آن باریک باشد آنرا دو سر اعتبار کنند اخوی شیخ محمد طاهر بدخشی از جونپور آمده است میگوید که این ستون نیز بجانبِ فوق دو سر داشته شبیه بدو دندان که در میانِ آنها اندک فاصل بود در صحاح التشخیص این معنی نموده باشد و جمعے دیگر نیز همین طور خبر دادند این طلوع

وهرچه بعد از من نوپیدا شود رد ست پس مذهبی که بعد از زمان آنحضرت و خلفاء راشدین علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات حادث شود از حیز اعتبار ساقط ست و شایان اعتبار نیست شکر این دولت عظمی بجا باید آورد که از کمال کرم و فضل ما را داخل فرقهٔ ناجیه ساخت که ایشان اہل سنت وجماعت اند و از فرق اہل ہوا و بدعت نگردانید و باعتقادات فاسدهٔ ایشان مبتلا نکرد و از آن جماعت نساخت که بنده را در اخص صفات مولی جل شانه شریک گردانند و خالق افعال بنده بنده را گویند و منکر رؤیت اخروی باشند که سرمایهٔ دولت دنیویه و اخرویه ست و نفی وجود صفات کامله از واجب تعالی نمایند و نیز از آن دو طائفه نساخت که با اصحاب کرام خیر البشر علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات بپیچند و با کابر دین سوء ظن نمایند و ایشان را معادی یکدیگر تصور کنند و به بغض و کینهٔ مبطن متهم سازند حضرت حق سبحانه وتعالی در حق این بزرگواران رحماء بینهم میفرماید و این دو طائفه تکذیب کلام حق جل وعلا مینمایند و اثبات عداوت و بغض و کینه درمیان این بزرگواران میکنند الله تعالی اینها را توفیق دهاد و بصراط مستقیم بینا گرداناد و نیز از آن جماعه نگردانید که حق را سبحانه جهت و مکان اثبات کنند و جسم و جسمانی انگارند و امارات حدوث و امکان در واجب قدیم جل سلطانه ثابت گردانند بر سر اصل سخن رویم و گوییم که معلوم ایشان ست که سلطان کالروح ست و سائر انسان کالجسد اگر روح صالح ست بدن صالح و اگر روح فاسد ست بدن فاسد ست پس در صلاح سلطان کوشیدن در صلاح جمیع بنی آدم کوشیدن ست و صلاح در اظهار کلمهٔ اسلام ست بهر روش که گنجایش وقت باشد و از گذشت کلمهٔ اسلام از معتقدات اہل سنت و جماعت نیز گاه و بیگاه گوش زد باید ساخت و رد مذهب مخالف باید نمود اگر این دولت میسر گردد وراثت عظمی از انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات بدست آید شما را این دولت مفت بدست آمده ست قدر آنرا بدانند زیاده چه مبالغه نماید هر چند مبالغه و ابرام اینجا مستحسن ست والله سبحانه الموفق

نشود تا زمانیکه کفر استیلا پیدا نکند و برملا کفر و کافری نکنند پس متوقع درین وقت استیلاءِ کفر و کافری ست و زبونیِ اسلام و مسلمانی ست این آن وقت ست که غربائے اہل اسلام را آن سرور عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ طُوبٰی فرموده است و بشارت داده و فرموده عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ اَلْعِبَادَۃُ فِی الْھَرْجِ کَھِجْرَۃٍ اِلَیَّ یعنی عبادت در زمانِ فتنه در رنگِ ہجرت ست بسوئے من معلوم شما ست که سپاہیان در وقتِ استیلاءِ فتنه و فساد اگر اندک جرأت بنمایند اعتبارِ بسیار پیدا میکنند و در وقتِ تسکینِ فتنه اگر ہزار تردد نمایند بے اعتبار اند پس وقتِ کار کردن و قبول افتادن ہمین وقتِ فتنہاست تمام خود را بمرضیاتِ حق جَلَّ وَعَلَا در بازند و غیر از متابعتِ سنتِ سنیه عَلٰی صَاحِبِہَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّۃُ ہیچ چیز اختیار نکنند اگر خواہند که بمقبولان محشور شوند اصحابِ کہف بیک ہجرت که در وقتِ استیلاءِ فتنه از ایشان بوجود آمده بود بدرجهٔ علیا رسیدند شما خود محمدیانید و داخلِ خیر الامم اید وقتِ خود را بلہو و لعب از دست ندہید و بجوز و مویز در رنگِ طفلان گول نگردید ؎ دادیم ترا ز گنجِ مقصود نشان ٭ گر ما نرسیدیم تو شاید برسی ٭ وعمودِ نورانی که پیش از ظہورِ این کوکبِ ذنب دار طالع شده بود ظلمتے و کدورتے دران مفہوم نمیشد و غیر از خیر و برکت در نظر نمے درآمد اما ستارهٔ ذنب دار شائبهٔ کدورت داشت لَا بَلِ النَّافِعُ وَالضَّارُّ ھُوَ اللہُ سُبْحَانَہٗ در ہیچ ستاره موتِ شخصے و حیاتِ احدے ودیعت نفرموده اند آنچه از کلامِ مجید مفہوم میشود اغراضے که بستارہاے تعلق دارد سه چیز ست فرموده وَبِالنَّجْمِ ھُمْ یَھْتَدُوْنَ بستاره راه میابند در سفرہاے برّ و بحر و فرموده وَلَقَدْ زَیَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْیَا بِمَصَابِیْحَ وَجَعَلْنٰھَا رُجُوْمًا لِّلشَّیٰطِیْنِ غرض دویم آسمانِ دنیا را بستاره ہا مزیّن و مزیّن ساخته است غرض سیوم رجمِ شیاطین باینہا مربوط ست تا استراقِ سمع ننمایند ما ورائے این ہر سه غرض ہرچه گویند به ثبوت نه پیوسته است و داخلِ اوہام و خیالات ست اِنَّ الظَّنَّ لَا یُغْنِیْ مِنَ الْحَقِّ شَیْئًا بَلْ نَقُوْلُ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ فرزندِ عزیز مکرر مینویسد که وقتِ توبه و انابت ست

ورائے آن طلوع ست که در وقتِ قدومِ حضرت مهدی حادث خواهد شد زیرا که قدومِ او علیه
الرضوان بر سرِ مائه خواهد بود و درین وقت از مائه بست و هشت سال گذشته است و نیز در خبر آمده
است در علاماتِ حضرت مهدی علیه الرضوان که در جانبِ مشرق ستاره طلوع کند که آن را ذنب
باشد نورانی این ستاره اوست یا مثلِ او و این ستاره را ذنب دار تواند بود که برائے آن گویند که
گفته اند سیرِ کواکبِ ثوابت از مغرب بمشرق ست پس روئے آن ستاره بسیرِ خود بجانبِ مشرق ست
و پشتِ آن بجانبِ مغرب پس این درازیِ بیاض در پسِ پشتِ اوست که مناسبِ ذنب ست
و از مشرق که بجانبِ مغرب هر روز بلند مے بر آید بسیرِ قسری اوست که مربوط بسیرِ فلکِ اعظم ست
والله سبحانه اعلم بحقیقة الحال بالجمله وقتِ ظهورِ حضرت مهدی نزدیک ست تا سرِ مائه که
اوانِ ظهورِ اوست چه مقدمات و مبادی بظهور آیند این مقدمات و مبادیِ ظهورِ او علیه الرضوان
در رنگِ ارهاصاتِ پیغمبر ماست علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات که پیش از ظهورِ نبوتِ او
علیه وعلی آله الصلوة والسلام بظهور آمده بود چنانچه گفته اند که چون نطفهٔ عبد الله که صورت
حضرت محمد رسول الله بود علیه وعلی آله الصلوة والسلام در رحم آمنه قرار گرفت همه بتهائے
روئے زمین نگونسار شدند و همه شیاطین از کارِ خود باز ماندند ملائکه تختِ ابلیس را علیه اللعنة
سرنگون کردند و وی را در دریا انداختند و چهل روز عقوبت کردند و در شبِ ولادتِ آن سرور علیه وعلی
آله الصلوة والسلام ایوانِ کسرے بجنبید و چهارده کنگره از آن بیفتاد و آتشِ عظیمِ فارس که
هزار سال بود که برافروخته بودند و نمرده بود فرو مرد و چون حضرت مهدی بزرگ خواهد بود و تقویتِ
عظیم بسببِ او باسلام و مسلمانان خواهد گشت و در ظاهر و باطن ولایتِ او و تصرفِ عظیم خواهد داشت
و صاحبِ خوارق و کراماتِ بسیار خواهد بود و آیاتِ عجیبه در زمانِ او بظهور خواهد آمد روا ست که
پیش از وجودِ او چیزهائے خوارقِ عادت در رنگِ ارهاصاتِ نبی علیه الصلوة والسلام بظهور
آیند و مبادیِ ظهورِ او بوند چنانچه از احادیث مفهوم میگردد بدانند که در خبر آمده است که مهدی ظاهر

درین ایام در ادائے نماز مساہلت مینمایند وبطمانیت وتعدیل ارکان تقید نمے ورزند بضرورت
بیاران درین باب بتاکید ومبالغه مینویسد استماع نمایند مخبر صادق فرموده است عَلَیْهِ وَعَلٰی
اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ دزدترین دزدان کسے ست که از نماز خود بدزدد گفتند یا رَسُوْلَ اللّٰهِ
از نمازِ خود چگونه میدزدد فرمود عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ تمام نکند مر رکوع نماز را ونه
سجودِ نماز را ونیز فرموده است عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ نظر نکند خدائے جَلَّ شَانُهٗ
بنمازِ بنده که ثابت ندارد صلب خود را در رکوع وسجودِ خود ونیز آن سرور عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ
وَالسَّلَامُ دید مردے را که نماز میگذارد ورکوع وسجود تمام نمے آرد فرمود اَمَا تَخَافُ لَوْ مِتَّ
عَلٰی ذٰلِكَ لَمِتَّ عَلٰی غَیْرِ دِیْنِ مُحَمَّدٍ ونیز آنسرور فرموده است عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ
وَالسَّلَامُ تمام نشود نمازِ یکے از شما تا بعد از رکوع تمام نه ایستد وصلب خود ثابت ندارد وهر
عضوِ او در محلِ خود قرار نگیرد وهمچنین فرمود عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ تا درمیانِ
سجدتین نه نشیند وصلب خود را درست نکند وثابت ندارد نماز او تمام نشود حضرتِ رسالت
عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ بیکے از نمازگذاران میگذشت دید که احکام وارکان وقومه
وجلسه بجا نمے آرد فرمود که اگر تو برین بمیری روزِ قیامت از امتانِ من ترا نگویند ودر جائے
دیگر فرموده است که اگر همبرین بمیری نه در دینِ محمد مرده باشی ابوهریره رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ
فرموده ست کسے باشد که شصت سال نماز گذارد ویک نمازِ او را نپذیرند آنکس باشد که رکوع
وسجود تمام بجا نیارد گفته اند زید بن وهب مردے را دید که نماز میگذارد ورکوع وسجود تمام بجا
نمے آرد آن مرد را بخواند وگفت چندگاهست که تو همچنین نماز میکنی گفت چهل سال ست گفت
تو درین چهل سال نماز نکردهٔ اگر بمیری نه بر سنتِ محمد رسول اللّٰه صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ
وَسَلَّمَ بمیری منقول ست که بندهٔ مومن چون نماز بگذارد نیکو وتمام کند رکوع وسجودِ او را آن
نماز با بشاشت بود ونورانی فرشتگان آن نماز را بآسمان مے برند ونماز بر نماز گذارنده

مرہی | آورد | ونماز او سماره بود ونورانی فرشتگان گذارندهٔ آن نماز را دعائے خیر کنند ونماز میگوید

وہنگام تبتّل وانقطاع کہ زبان ورود فتنہاست نزدیک ست کہ در رنگ باران نیسان فتنہا بریزند و عالم را در گیرند مخبر صادق فرموده است علیه وعلی آله الصلوة والسلام ان بین یدی الساعة فتنا کقطع اللیل المظلم یصبح الرجل فیها مؤمنا ویمسی کافرا ویمسی مؤمنا ویصبح کافرا القاعد فیها خیر من القائم والماشی فیها خیر من الساعی فکسروا فیها قسیکم وقطعوا فیها اوتارکم واضربوا سیوفکم بالحجارة فان دخل علی احد منکم فلیکن کخیر ابنی ادم وفی روایة قالوا فما تأمرنا قال کونوا احلاس بیوتکم وفی روایة والزموا فیها اجواف بیوتکم معلوم شما شده باشد که درین روزها کفار دار الحرب نواحی نگرکوٹ برمسلمانان وبر بلاد اسلام چه ستمها نمودند وچه اهانتها رسانیدند خذلهم الله سبحانه این قسم گلهای بد بو بمقتضای آخر الزمان بسیار خواهد شگفت ثبتنا الله سبحانه وایاکم وجمیع المؤمنین علی متابعة سید المرسلین علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات وعلی آل کل وعلی الملائکة المقربین

مکتوب شصت ونهم (۶۹)

بمحمد مراد بدخشی صدور یافته در بیان تعدیل ارکان نماز وطمانیت وتسویه صفوف ودر بیان آنکه چون بجهاد کفار رفته اند تصحیح نیت نمایند تا نتیجه بران مترتب شود وبنماز تهجد امر فرمودن و احتیاط در لقمه نمودن وما یتعلق به بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی صحیفه شریفه که ارسال داشته بودند رسید چون متضمن ثبات واستقامت یاران بوده است فرحت فراوان رسانید زادکم الله سبحانه تثبتا واستقامة اندراج یافته بود امریکه بآن ماموراست با جمعی از یاران که داخل طریقه شده اند بران امر مداومت مینمایند و نماز پنج وقت با جماعت پنجاه وشصت کس را میکنند حمدا لله سبحانه علی ذلک چه نعمتی ست که باطن بذکر الهی جل شانه معمور باشد وظاهر باحکام شرعی متحلی شود چون اکثر مردم

ہلاک میشود شہید پاک ست امّا این ہمہ بعد تصحیح نیّت متصوّر ست اگر حقیقت نیت متحقق نشود بتکلّف خود را برین نیت باید آورد و بہ حضرت حق سبحانہ ملتجی و متضرع باید بود تا حقیقت میسّر گردد رَبَّنَا اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا اِنَّكَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ نصیحت دیگر کہ بیاران نمودہ مے آید التزام نماز تہجّد ست کہ از ضروریات طریق ست در حضور ہم بشما گفتہ بود کہ اگر این معنی متعسّر نماید و بیداری خلاف معتاد میسّر نشود جمعے از متعلقان را برین امر باید گماشت تا دران وقت شما را بطوع یا بکرہ بیدار سازند و نگذارند کہ شما در خواب غفلت افتادہ باشید چون چند روز چنین کنند امید ست کہ بے تکلّف مداومت برین دولت میسّر گردد و نصیحت دیگر احتیاط در لقمہ است چہ در کار ست کہ ہر چہ از ہر جا کسے بیاید باید خورد و ملاحظہ حِل و حُرمت شرعی نباید کرد این کس بسر خود نیست تا ہر چہ داند بکند مولائے دارد جلّ سلطانہ کہ بامر و نہی تکلیف فرمودہ است و رضا و عدم رضائے خود را بتوسط انبیا کہ رحمتہائے عالمیانند علیہم الصلوات والتسلیمات بیان نمودہ است بے سعادت بندہ باشد کہ خلاف مرضی مولائے خود را تقاضائے نماید و بے اذن مولیٰ در ملک و ملک مولیٰ تصرف کند شرم باید داشت رعایت رضائے صاحب مجازی مینمائید و نمیخواہید کہ دقیقہ درین باب فروگذاشت شود و مولائے حقیقی بتاکید و مبالغہ از امور نامرضی نہی میفرماید و زجر بلیغ مینماید ہیچ التفات بآن نمے نماید این اسلام ست یا کفر نیک تفکّر کنید ہنوز ہیچ نرفتہ است و تدارک ما سبق ممکن ست کہ اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهٗ بشارت ست مر مقصران را مع ذٰلک اگر کسے مصر بر ذنب بود و بآن خورسند باشد منافق ست صورت اسلام رفع عقوبت او ننماید و منع عذاب او نکند زیادہ چہ تاکید و مبالغہ نماید اَلْعَاقِلُ تَكْفِيْهِ الْاِشَارَةُ دیگر در مواضع مخوف و در محال استیلاء اعدا از برائے امن و رفاہیت قرارۃ سورۃ لِاِیْلَافِ مجرّب ست لا اقل ہر روز و ہر شب یازدہ بار بخوانند و در حدیث مصطفوی علیہ و علی

دُعاءِ نیکو میکند و میگوید حَفِظَكَ اللهُ سُبحَانَهٗ کَمَا حَفِظتَنِی خدائے عزّ وجلّ ترا نگاه دارد چنانکه
تو مرا نگاه داشتی و اگر نمازِ نیکو نگذارد آن نماز ظلمانی بود و فرشتگان را کراہت آید و نماز را بآسمان
نبرند و نماز مر نماز گذارنده را دُعائے بد میکند و میگوید ضَیَّعَكَ اللهُ تَعَالٰی کَمَا ضَیَّعتَنِی یعنی خداوند
عزّ وجلّ ضائع گرداند ترا چنانکه تو مرا ضائع گردانیدی پس نماز تمام میباید گذارد و تعدیلِ ارکان
تمام باید نمود و رکوع و سجود و قومه و جلسه نیک بجا باید آورد و دیگران را نیز بتمامی نماز دلالت باید
کرد و بطمانیت و تعدیلِ ارکان راه باید نمود که اکثر مردم ازین دولت محروم اند و این عمل متروک
گشته است احیاءِ این عمل از اہمّ مہامِ اسلام ست آن سرور فرموده است عَلَیهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ
الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ کسیکه سنّت مرا احیا نماید بعد ازان که آن سنت مُرده باشد آنکس را ثواب
صد شہید بود و نیز بدانند که در نماز بجماعت صفہا را برابر باید کرد تا ہیچکس از مُصلّیان پیش و پس
نایستد سعی باید نمود که ہمه برابر یکدیگر باشند آنسرور عَلَیهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ اوّل
تسویۂ صُفوف میفرمود بعد ازان تحریمه مے بست و فرمود عَلَیهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ
تسویۂ صُفوف از اقامتِ صلٰوة ست رَبَّنَا اٰتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحمَةً وَّهَیِّئ لَنَا مِن اَمرِنَا
رَشَدًا ط سعادت آثارا عمل بنیّت درست میشود چون بجہادِ کُفّارِ دار الحرب رفته اند اول تصحیح
نیّت نمایند تا نتیجه بران مترتب شود باید که مقصود ازین جنگ و جدال اعلائے کلمۂ اسلام باشد
و توہین و تخریبِ اعدائے دین بود که ما بآن ماموریم و مقصود از امرِ جہاد ہم ہمین ست باموردیگر
نیّتِ خود را باطل نسازند علوفۂ غازیان از بیت المال مقرر ست که منافی جہاد نیست و در
اجرِ غازیان نقصان نمے آرد نیتہائے بد ابطالِ عمل مینماید تصحیح نیت بکنند و از بیت المال
عُلوفه خورند و جہاد نمایند و امیدوار اجرہائے غازیان و شہیدان باشند بحالِ شما غبطه آید
که در باطن بحق مشغول اید جلّ وعلا و در ظاہر نماز بجماعت کثیره ادا مینمائید مَعَ ذٰلِكَ
بدولتِ جہادِ کُفّارِ دار الحرب مشرّف گشته اید ہر که سلامت میماند غازی ست و مجاہد و آنکه

مُتَّسِم اند ۔ فراقِ دوست اگر اندک ست اندک نیست ۔ درونِ دیده اگر نیم مُوست بسیارست

ہر کہ از صراطِ مستقیم برابرِ دانہ خردلہ جُدا افتاد تا میرود دُور تر میرود و از وُصول بمطلوب بعید تر

مے افتد ۔ ترسم نرسی بکعبہ اے اعرابی ۔ کین رہ کہ تو میروی بترکستان ست ۔ ثَبَّتَنَا

اللہُ سُبحانَہٗ عَلَی الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِیْمِ وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی

مکتوب (۷۱) ہفتاد و یکم

بحضرتِ مخدوم زادگی جامعِ علومِ عقلی و نقلی خواجہ محمد سعید سلّمہُ اللہُ تعالٰی صدور یافتہ

لَا اِلٰہَ اِلَّا اللہُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللہِ ۔ کلمۂ اُولی متضمنِ اثباتِ مرتبۂ وجوبِ تعالت و تقدّست و ظہورِ مرتبۂ وجوب در صورتِ مثالی بصورتِ نقطہ اقرب ست از ظہورِ آن مرتبہ کہ بصورتِ طویل و عریض مشہود گردد ہر چند دران مرتبہ نہ نقطہ را گنجایش ست و نہ دائرہ را نہ آنجا طول را مجال ست و نہ عرض و عمق را لاجرم در صورتِ کشفی کلمۂ مُثبت در رنگِ نقطہ مینماید و کلمۂ محمد رسول اللہ کہ مُنبی از دعوتِ خلق ست کہ با جسام و جواہر تعلّق دارد و طول و بسط را آنجا قدمِ راسخ ست ناچار صورتِ مثالی این مقام در نظرِ کشفی طویل و عریض مے درآید درین مقام سالک بواسطۂ بقیۂ سُکر کہ درو مے ماندہ ست کلمۂ ثانیہ را در رنگِ دریائے محیط مییابد و کلمۂ اُولی را در رنگِ نقطہ در جنبِ آن دریا خیال میکند از ینجاست کہ این فقیر نیز بواسطۂ بقیۂ سُکر کہ ماندہ بود حکم کردہ ست و نوشتہ کہ کلمۂ ثانیہ دریائے ست کہ در جنبِ آن کلمۂ اُولی کالنقطہ ست و درین مقام صاحبِ فتوحاتِ مکیّہ نیز گفتہ ست کہ جمعِ محمدی اجمع ست از جمعِ بے پایانِ الٰہی جلّ سلطانہٗ و چون بعنایتِ اللہِ سُبحانہٗ وسعتِ ہیچونی مرتبۂ وجوب تعالت و تقدّست پرتو انداز د و احاطۂ بے کیفیِ آن مرتبۂ مقدّسہ ظاہر گردد عالم بتمامہ با این طول و عرض حکمِ جزوِ لایتجزّی پیدا کند نسبت بدریائے بے پایان چیزے را کہ اول نقطہ

إِلَيْهِ الصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ آمده است مَنْ نَزَلَ مَنْزِلًا ثُمَّ قَالَ اَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّآمَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ لَا يَضُرُّهٗ شَیْءٌ حَتّٰی یَرْتَحِلَ مِنْ مَنْزِلِهٖ ذٰلِكَ ۔ وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مکتوب (۷۰) ہفتادم

بمولانا عبد الواحد لاہوری صدور یافته در بیان اسرار و حقائق کعبهٔ معظّمه که چنانچه در انسان نمونهٔ عرش ست نمونهٔ کعبهٔ معظّمه هم ست وَمَا یُنَاسِبُ ذٰلِكَ در انسان چنانچه قلب او نمونهٔ عرش رحمٰن ست جَلَّ سُلْطَانُهٗ و ظهور قلبی او انموذج ظهور عرشی ست از بیت اللہ نیز در انسان نشانه ایست که میانه است و از یمین و شمال بیگانه است و حُسنِ سبقت یگانه است ارباب این دولت عُظمٰی بالاصالة انبیا اند عَلَیْهِمُ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ و به تبعیّت و وراثت این بزرگواران از اُمّتان ایشان هر کرا این دولت مشرّف سازند در اصحاب انبیا عَلَیْهِمُ الصَّلَوٰتُ وَالتَّحِیَّاتُ ببرکت صحبت انبیا عَلَیْهِمُ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ این دولت بیشتر بوده است و بعد از زمان اصحاب قلّت پیدا کرده بعد از قرون متطاوله اگر یکے را این دولت بوراثت و تبعیّت مشرّف سازند مغتنم بود و کبریت احمر باشد و این شخص داخل زمرهٔ اصحاب کرام ست عَلَیْهِمُ الرِّضْوَانُ و از سابقان ست و صاحب این نسبت عَلَیْهِ بدولت مرکز مطلوب متمیّز ست هر چند در نفس مرکز هم مراتب ست امّا بدولت سبقت مشرّف ست زیاده ازین مُعمّا چه وانماید و بیش ازین مرموز چه شرح دهد و چون بفضل اللہ سبحانه این نسبت عَلِیّه سر بر آرد نسبتهائے بیش همه رُو بزوال آرد و نامے و نشانے از ان نماند چه نسبت قلب و چه نسبت غیر قلب اِذَا جَآءَ نَهْرُ اللّٰهِ بَطَلَ نَهْرُ عِیْسٰی نشان آن موطن ست اصحاب این دولت بر صراط مستقیم اند که بوصول مطلوب محاذی افتاده است و آنکه ازین صراط یمین و شمال ست وصول او بظلّے از ظلال ست اگرچه در ظلال مراتب متفاوت اند امّا همه بداغ ظلّیّت

محیطِ دائره گشته است و در مَا نَحْنُ فِيْهِ تعبیر به نقطه از قبیلِ تعبیر با قرب اشیا است والّا آنجا نقطه نیز در رنگِ دائره مفقود است نه ظاهر را آنجا مجال است و نه مظهر را و دران موطن نه اصل گنجایش دارد و نه ظل چه اصل نیز ازان دولت سرا در رنگِ ظل درراه مانده است **بیت** چه گویم با تو از مرغے نشانه ٭ که با عنقا بود هم آشیانه ٭ ز عنقا هست نامے پیشِ مردم ٭ ز مرغِ من بود آن نام هم گم ٭ کعبهٔ انبیاءِ بنی اسرائیل عَلٰی نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ که صخرهٔ بیت المقدس است کمالات و ظهوراتِ آن آخر رجوع بکمالاتِ این کعبهٔ معظّمه دارند و ملحق باین میگردند چه اطراف را غیر از لحوق بمرکز چاره نیست طرق تا بمرکز نرسد که صراطِ مستقیم است بمطلب راه نیابد وَاشَوْقَاهُ اِلٰى لِقَاءِ الْكَعْبَةِ الْمُعَظَّمَةِ ٭ قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُّضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِيْ بِبَكَّةَ مُبٰرَكًا وَّهُدًى لِّلْعٰلَمِيْنَ فِيْهِ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ مَّقَامُ اِبْرٰهِيْمَ وَمَنْ دَخَلَهٗ كَانَ اٰمِنًا وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ ۰ هرچند بفضلِ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ الحاق بحقیقتِ کعبه میسّر شده است و ترقیاتِ بے اندازه بعد از لحوق بوصول پیوسته است اما شوقِ ملاقاتِ صورت بصورت است حج فرض گشته است و امنِ طرق هم بواسطهٔ غلبهٔ سلامت متحقق شده است و شوقِ اداءِ آن فرض هم بر وجه کمال است لیکن تسویف در تسویف است استخاره بسفر مساعدت کم مینماید و هرچند نیک متوجه میشود راهِ رفتن نمیکشاید و وصول بکعبه بنظر نمے درآید چه توان کرد در تاخیر اداءِ فرض اینهمه عذرها سودمند نیست بهرحال بقصدِ اداءِ فرضِ حج بتوفیقِ اللّٰهِ سبحانه از خانه باید برآمد و بدیده و سر قطعِ مراحل باید نمود اگر وصول میسّر شد نعمتے است عظمٰی و اگر درراه ماند امیدواری نقدِ وقت است رَبَّنَا اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ وَبَارَكَ وَسَلَّمَ

میبافت این وقت دریائے بے پایان میبابد و دریائے محیط را از جزو لایتجزی خورد ترمے بیند از اینجا کسے گمان نکند که ولایت افضل از نبوت باشد زیرا که ولایت مناسب کلمهٔ اُولی ست و نبوت مُلائم کلمهٔ ثانیه زیرا که گوئیم نبوت عبارت از محصول هر دو کلمهٔ مقدسه است عُروج نبوت بکلمهٔ اُولی تعلق دارد و نزولِ آن بکلمهٔ ثانیه پس مجموعِ کلمتین حاصلِ مقامِ نبوت باشد نه آنکه کلمهٔ ثانیه حاصلِ مقامِ نبوت ست چنانچه جمعے گمان برده اند و کلمهٔ اُولی را مخصوص بولایت داشته اند نه اینچنین ست بلکه هر دو کلمه هم حاصلِ مقامِ ولایت اند باعتبارِ عُروج و نُزول و هم حاصلِ مقامِ نبوت اند بعُروج و نزول غایة ما فی الباب مقامِ ولایت ظلِ مقامِ نبوت ست و کمالاتِ ولایت ظلال اند مر کمالاتِ نبوت را در مقامِ سُکر هر چه بگویند معذور اند و این فقیر نیز در سُکریات بایشان شریک ست و لهذا در بعضِ مکاتیبِ خود کلمهٔ اُولی را مُناسب مقامِ ولایت نوشته است و کلمهٔ ثانیه را مناسبِ مقامِ نبوت سُکر هم نعمتِ عُظمے ست اگر بصحو آرند و از کفرِ طریقت باسلامِ حقیقت برند رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَّسِيْنَا اَوْ اَخْطَاْنَا بِصَدَقَةِ حَبِيْبِكَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَيَرْحَمُ اللّٰهُ عَبْدًا قَالَ اٰمِيْنًا

مکتوب (۷۲) هفتاد و دوم

به مخدوم زادگی خواجه محمد معصوم صدور یافته در بیانِ آنکه مُعامَلهٔ بیتُ اللّٰه المُقدّس فوقِ تجلیات و ظهورات و فوقِ ظهورِ عرشی ست و در بیانِ الحاق و وصول بحقیقتِ کعبه شوقِ زیارتِ صورت بصورتِ کعبهٔ معظمه ✦ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى ✦ ظهورِ عرشی هر چند فوقِ همه ظهورات ست امّا معامله که به بیت اللّٰه المقدّس مربوط ست فوقِ ظهورات و تجلیات ست آنجا نامِ ظهور و تجلی بُردن ننگ ست تجلیات و ظهورات حکمِ محیطِ دائره دارند و این مُعامله در حکمِ مرکزِ آن دائره است و شک نیست که محیطِ دائره با وجودِ وسعت ظلِ مرکزِ دائره ست زیرا که همان نقطهٔ مرکز ظلِ خود را اینچنین ساخته است و برنگِ صد نقطه برآمده

وأنائے او از مراتب امکانیہ کندہ شدہ بآن اسم منطبق گشتہ است وبہ ترتیب سبیل عروج آن اناء مراتب فوق آن اسم کہ کالاصل اند مرآن اسم را انطباق یافتہ است وبہمین نمط باحدیت مجردہ رسید پس این ہمہ مراتب انطباق انائے او حقیقت او گشتہ است کہ عالم امر او در رنگ عالم خلق او صورت آن حقیقت شدہ واین صورت در رنگ جامہ است مرآن حقیقت را کہ ہمچو شخص لابس ست مرآن جامہ را وچون دیگر از اطلاق انا مقصور بر عالم خلق وعالم امر ست لاجرم صورت وحقیقت اینہا ہمین عالم خلق وعالم امر باشد وآن اسما کہ مبادی تعینات ایشانند بیش از قیوم ایشان نباشند **سوال** عارف ہرچند کمال معرفت پیدا کند از جملہ ممکنات ست واز امکان بوجوب متصف نمیگردد پس اسمے کہ قیوم اوست واز مرتبہ وجوب ست چگونہ حقیقت او بود وجزو او باشد **جواب** گوئیم کہ این حقیقت باعتبار شہود ست نہ باعتبار وجود تا محظور لازم آید چنانکہ بقا باللہ گفتہ اند این شہود مجرد تخیل نیست ثمرات ونتائج بران متفرع ست

فریاد حافظ این ہمہ آخر بہرزہ نیست ✽ ہم قصہ غریب وحدیث عجیب ہست ✽

پس محقق شد کہ آنچہ مجموع صورت وحقیقت دیگران ست مجرد صورت این عارف ست کہ نسبت بحقیقت او این صورت ہمچون جامہ یکتاست نسبت بشخص لابس آن جامہ پس دیگران از حقیقت او چہ دریابند وچہ فہم کنند وغیر از مماثل صور وحقائق خود ہا چہ تصور نمایند معرفت این عارف مستلزم معرفت حق ست سبحانہ ✽ اذا رؤوا ذکر اللہ سبحانہ ✽ نشان شناخت الٰہی چیست اینکہ دوستان خود را کردی کہ ہرکہ ایشانرا شناخت ترا یافت وتا ترا نیافت ایشانرا نشناخت وآنچہ فقیر در بعضے کتب ورسائل خود نوشتہ است کہ عارف تام المعرفۃ بعد از رجوع بدعوت بکلیت خود متوجہ عالم میگردد نہ آنکہ ظاہرش بخلق ست وباطنش بحق جل سلطانہ مراد از ان کلیت عالم خلق وعالم امر اوست چنانچہ متعارف قوم ست یعنی بعالم خلق وعالم امر ہر دو متوجہ دعوت میگردد وآن حقیقت وباطن کہ این فقیر در بالا نوشتہ است واسم قیوم وما فوق آن مراد داشتہ توجہ او بحق جل وعلا معنی ندارد کہ از عالم

مکتوب هفتاد و سیوم (۷۳)

سیم

بحضرت مخدوم زادگی مجد الدین خواجه محمد معصوم سلّمہ اللہ تعالیٰ صدور یافت در بیانِ ظاهر و باطنِ انسانِ کامل و ما یناسب ذلک اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی انسان عبارت از مجموعِ عالمِ خلق و عالمِ امرست عالمِ خلق را صورت و ظاهر انسان تصوّر مینمایند و عالمِ امر را حقیقت و باطن انسان میدانند و اعیانِ ثابته را که حقائقِ ممکنات گفته اند باین اعتبارست که ممکنات ظلالِ آن اعیانند و آن اعیان اصولِ اینهاست چه حقیقت و ماهیتِ ممکنات همان ظلالِ اعیان ست که ممکنات بآن ظلال ممکنات گشته اند و وجودِ ظلّی پیدا کرده بخلاف اعیان که تعیّناتِ وجوبیه آنجا اثبات مینمایند و فوق مراتبِ امکان آنرا میدانند زیرا که تعیّنِ وحدت و تعیّنِ واحدیت را که مرتبۂ اعیانِ ثابته ست تعیّنِ وجوبی گفته اند و سه تعیّن دیگر را که تعیّن روحی و تعیّنِ مثالی و تعیّنِ حسّی باشد تعیّنِ امکانی دانسته اند پس تعیّنِ وجوبی را که حقیقتِ تعیّنِ امکانی گویند بر سبیلِ تجوّز خواهد بود که حقیقتِ امکانی از عالمِ امکان خواهد بود نه از مرتبۂ وجوب اصلِ شئ گویا حقیقتِ شئ ست پس آنچه گفته اند که صوفی کائن و بائن ست یعنی بظاهر با خلق ست و باطن از یشان جداست که با حق ست سبحانه مراد از ظاهر عالمِ خلق او داشته اند و از باطن عالمِ امرِ او را خواسته اند و این مقام را که جمع بین التوجّهین ست بس عالی گفته اند و مقامِ تکمیل و ارشاد دانسته اند و مرتبۂ دعوت انگاشته و این فقیر را درین موطن معرفتِ خاصه است و آن آنست که شخصے باشد از اخصّ خواصّ که نسبت باو مجموعِ عالمِ خلق و عالمِ امر صورت و ظاهر بود و حقیقت و باطنِ او همان اسم بود که مبدأ تعیّنِ اوست با اسما و شیونات دیگر که کالاصل اند مر آن اسم را حتّٰی انتهت الٰی حَضْرَةِ الذَّاتِ الْمُجَرَّدَةِ عَنِ الشُّئُوْنِ وَالْاِعْتِبَارَاتِ این عارفِ تامّ المعرفة چون جمیعِ مراتبِ امکانیه را طے کرده وصول بآن اسم که قیّومِ اوست او را میسّر شده ست

ناوّلها بما ظهر لنا + ربّنا لا تؤاخذنا ان نسینا او اخطأنا باید دانست که انّ اللّٰه خلق
آدم علیٰ صورته او تعالیٰ از صورت منزّه و متعالی ست پس خلق آدم بر صورت او سبحانه
باین معنی تواند بود که اگر مرتبهٔ تنزیه را در عالم مثال صورتے فرض کرده شود هر آینه این صورت
جامع خواهد بود که انسانِ جامع بران صورت موجود گشته ست صورت دیگر را قابلیتِ آن
نیست که تمثالِ آن مرتبهٔ مقدّسه تواند بود و مرآتِ آن تواند گشت ازینجاست که انسان شایانِ
خلافتِ او تعالیٰ گشته ست زیرا که تا بر صورتِ شے مخلوق نگردد شایانِ خلافتِ آن شے
نباشد چه خلیفهٔ شے خلفِ شے ست و نائب منابِ آن شے ست و چون انسان خلیفهٔ
رحمٰن گشت تعالیٰ ناچار تحمّل بارِ امانت را متعیّن شده لا یحمل عطایا الملک الّا مطایاه
آسمانها و زمین و کوهها جامعیّت از کجا یابند تا بصورتِ او تعالیٰ مخلوق گردند و شایانِ
خلافتِ او تعالیٰ باشند و تحمّل بارِ امانتِ او سبحانه نمایند و محسوس میگردد که اگر این بارِ امانت
را فرضاً باسمان و زمین و کوه حواله نمایند پاره پاره گردند و هیچ اثرے ازانها باقی نماند و آن
امانت بزعم این حقیر قیّومیتِ جمیع اشیاست بر سبیلِ نیابت که مخصوص بکمّلِ افرادِ انسان ست
یعنی معاملهٔ انسانِ کامل تا بجائے میرسد که او را قیّومِ جمیعِ اشیا بحکمِ خلافت میسازند و همه را افاضهٔ
وجود و بقا و سائرِ کمالاتِ ظاهری و باطنی بتوسّطِ او میرسانند اگر ملک ست باو متوسّل ست و
اگر انس و جن ست باو متشبّث و فی الحقیقة توجّهِ جمیعِ اشیا بجانبِ اوست و همه نگرانِ اویند
این معنی را دانند بانه فرموده انّه کان ظلوماً جهولاً کثیر الظّلم علیٰ نفسه بحیث لا یبقیٰ من
وجوده ولا من توابع وجوده اثراً ولا حکماً و تا بر خود چنین ظلم ننماید شایانِ تحمّلِ بارِ امانت
نبود و جهولاً کثیر الجهل بحیث لا یکون له علمٌ ولا ادراکٌ بالمطلوب بل عجزٌ عن الادراک
وجهلٌ عن العلم بالمقصود و این عجز و جهل دران موطن کمالِ معرفت ست لانّ اجهلهم
اعرفهم به ولا شکّ انّ اعرفهم الیق بحمل الامانة این دو صفت گویا علّت اند

وجوب ست چنانچه گذشت پس بهر تقدیر در وقتِ رجوع توجّهِ عارفِ کامل بتمام بجانب
خلق ست و آنکه یک رو بخلق دارد و روئے دیگر بحق جلّ وعلا دارد در توسّطِ سیر ست لیکن
از ان شخصِ سالک بلند تر ست که رویش بتمام بحق ست جلّ وعلا سلطانهٗ زیرا که این شخص در
ادائے حقوق عباد ناقص ست و آنکس ادائے هر دو حق حقِ خالق جلّ وعلا و حقِ مخلوق مهما
امکن بجا مے آرد و خلق را بجانب خالق میخواند جلّ سلطانهٗ پس نسبت با و اکمل باشد باید
دانست که توجّه بحق جلّ سلطانهٗ بُعد میطلبد و بُعد در حقِ این عارف نصیبِ دیگران گشته ست
که بتوجّه محتاج اند بیچکس دیده که بخود متوجّه باشد فکیف که از خود نزدیکتر باشد که توجّه بوے
صورت ندارد و این عدمِ توجّه از خصائصِ کمالاتِ آن عارف ست و دور بینان نزدیک ست
که آنرا نقص انگارند و توجّه را از عدمِ توجّه کمال تر تصوّر نمایند حضرتِ حق سبحانهٗ وتعالی
ایشانرا انصاف دهاد که بجهلِ مرکّب خود حکم نکنند و هنر را عیب ندانند +

مکتوب (۷۴) هفتاد و چهارم

بخواجه هاشم صدور یافته در تاویلِ کریمهٔ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ الآیة و در تاویلِ کریمهٔ اِنَّا
عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ الآیة و در بیانِ خلافتِ انسانِ کامل که معاملهٔ او بجائے میرسد که او را
قیّومِ جمیعِ اشیا میسازند و آن ظالم لنفسه ست و مقتصد را به ندیم و خلیل تعبیر نموده اند و سابق
بالخیرات را بمحب و محبوب که سرحلقهٔ آن محمد رسول اللہ ست عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ
قَالَ اللّٰهُ تَبَارَکَ وَتَعَاظَمَ وَتَعَالٰی + ثُمَّ اَوْرَثْنَا الْکِتَابَ الَّذِیْنَ اصْطَفَیْنَا مِنْ عِبَادِنَا
فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌۢ بِالْخَیْرَاتِ بِاِذْنِ اللّٰهِ + وَقَالَ اللّٰهُ تَعَالٰی
اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ فَاَبَیْنَ اَنْ یَّحْمِلْنَهَا وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا
وَحَمَلَهَا الْاِنْسَانُ اِنَّهٗ کَانَ ظَلُوْمًا جَهُوْلًا + مرادُ الآیتین ما اراد اللّٰهُ سبحانهٗ و نحن

همه داخلِ مقامِ سابقان ست که نصیبِ فرقهٔ ثلّة است از وارثانِ کتاب رَبَّنَآ اٰتِنَا
مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً وَّهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا والسّلام علٰی من اتّبع الهُدٰی

مکتوب هفتاد و پنجم (۷۵)

به میرزا مظفر خان صدور یافت دربیانِ آنکه محن و بلیّات مردوستان از کفّارات ست وبتضرّع وزاری عفو وعافیت باید طلبید وَمَا يُنَاسِبُ ذٰلِكَ ۔ سَلَّمَكُمُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ عَمَّا لَا يَلِيْقُ بِجَنَابِكُمْ ورودِ محن وبلیّاتِ دُنیویه مردوستان از کفّارات ست مر زلّاتِ ایشان را بتضرّع وزاری وبالتجا وانکسار عفو وعافیت از جنابِ قدسِ او تعالیٰ باید طلبید تا زمانے که اثرِ اجابت مفهوم شود وتسکینِ فتن معلوم گردد هرچند دوستان وخیراندیشان درهمین کار اند امّا صاحبِ معامله احق باین کار ست دارو خوردن وپرهیز نمودن کارِ صاحبِ مرض ست ودیگران بیش از اعوانِ او نیستند در ازالهٔ مرض حقیقتِ معامله آنست که هرچه از محبوبِ حقیقی برسد باکشادگیٔ جبین وبافراخیٔ سینه اورا بمنّت قبول باید کرد بلکه بآن متلذذ باید گشت رسوائی وبے ناموسی که مرادِ محبوب ست نزدِ محب بهتر از ناموس وننگ و نام ست که مرادِ نفسِ اوست اگر این معنی در محب حاصل نگردد در محبّت ناقص ست بلکه کاذب ست
گر طمع خواهد زمن سلطانِ دین ۔ خاک بر فرقِ قناعت بعد ازین ۔ جنابِ شریعت مآب چون از خدمت برگشته آمدند از احوالِ آن سفر وتنگیٔ احوالِ مسافران بیان نمودند فاتحهٔ سلامت وعافیتِ ایشان خوانده شد رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ اِنْ نَّسِيْنَآ اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهٗ عَلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰىنَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ۔ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ۔ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۔ وَالسَّلَامُ

مرحمل بارِ امانت را آین عارفے کہ بہ منصبِ قیومیتِ اشیا مشرف گشتہ ہست حکمِ وزیر دارد
کہ مہماتِ مخلوقات را با و مرجع داشتہ اند ہرچند انعامات از سلطان ست اما وصولِ آنہا
مربوط بتوسطِ وزیر ست رئیسِ این دولت ابوالبشر حضرتِ آدم ست علی نبینا وعلیہ
الصلوٰۃ والسلام و این منصبِ عالی بالاصالۃ مخصوص بانبیاءِ اولی العزم ست علیہم الصلوات
والتحیات و بہ تبعیت و وراثتِ این بزرگواران ہرکرا باین دولت مشرف سازند ع
با کریمان کارہا دشوار نیست ❊ و طائفۂ اولیٰ از وارثانِ کتاب کہ برگزیدگان اند از عبادِ او تعالیٰ
ہمین ظالم لنفسہ ست کہ بمنصبِ وزارت و قیومیت مشرف ست و طائفۂ ثانیہ ازین
برگزیدگان کہ تعبیر ازان بمقتصد فرمودہ ہست آنانند کہ بدولتِ خلت مشرف گشتہ اند و صاحب
سر و اہلِ مشورہ اند ہرچند معاملہ و کار و بارِ پادشاہت بوزیر مربوط ست اما خلیل ندیم ست
و صاحبِ انس و الفت ست این از برائے فرحتِ خود ست و آن از برائے مہماتِ دیگر ست
شتان ما بینہما ❊ و سر حلقہ این مقامِ عالی حضرت ابراہیم خلیل الرحمان ہست علی نبینا
وعلیہ الصلوٰۃ والسلام و ہرکرا باین مقامِ عالی مشرف سازند و فوقِ مقامِ خلت مقامِ محبت
ست کہ طائفۂ ثالث کہ سابق بالخیرات اند بہ آن مقامِ اعلیٰ مشرف گشتہ اند یار و ندیم دیگر ست
و محب و محبوب دیگر اسرار و معاملات کہ بمحب و محبوب میگذرد یار و ندیم را در آنجا چہ مدخل
ہرچند در وقتِ کمالِ انس و الفت اسرارِ خفیۂ محبت را بخلیل جلیل القدر درمیان میتوان
آورد و او را محرم اسرارِ محب و محبوب میتوان ساخت سر حلقۂ محبان حضرت کلیم اللہ ست
علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام و سرگروہِ محبوبان حضرتِ خاتم الرسل ست علیہ و
علیہم الصلوات والتسلیمات والتحیات و بہ تبعیت و وراثتِ این صاحب دولتان ہرکرا
باین دو مقام مشرف سازند و مقاماتیکہ فوقِ مقامِ محبت اند در مکتوبے از مکتوباتِ این فقیر
ذکر یافتہ اند و صدر نشینِ آنجا نیز محمد رسول اللہ ست علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام

رفع گشت یکی آنکه چون زمین و آسمانها نبوده تعین و تشخیص شش روز از کجا بوده و یوم الاحد از
یوم الاثنین چگونه جدائی داشته و یوم الثلثاء از یوم الاربعاء چه نوع ممتاز بوده و یوم الخمیس از
از یوم الجمعه چگونه متمیز گشته و چون سبقت خلق عرش بر خلق ارض و خلق سموات معلوم گشت
حصول زمانه متصور شد و ثبوت ایام بوضوح انجامید و اعتراض مندفع گشت چه در کارست
که امتیاز ایام مخصوص بطلوع و غروب آفتاب بود چه در بهشت این طلوع و غروب نیست
و امتیاز ایام ثابتست کما ورد فی الاخبار اعتراض دویم که مندفع شد مخصوص بعلوم
این فقیرست آنست که در حدیث قدسی آمده است جل سلطانه لا یسعنی ارضی ولا
سمائی ولکن یسعنی قلب عبدی المؤمن ازین حدیث مفهوم میشود که ظهور اتم مخصوص
بقلب عبد مومن ست و غیر او را این دولت میسر نشده است و تو در مکتوبات خود خلاف
آن نوشته که ظهور اتم در عرش مجید است و ظهور قلبی لمعه ایست از ظهور عرشی و از تحقیق
سابق معلوم شد که آثار و احکام عرش مجید از آثار و احکام ارض و سموات علیحده است ارض
و سموات گنجایش نبود و در عرش بود آری زمین و آسمانها با آنچه در ینهاست قابلیت
آن وسعت ندارند غیر از قلب عبد مومن که استعداد این دولت ست پس حصر وسعت قلبی
باعتبار ارض و سموات شد نه نسبت بجمیع مصنوعات که شامل عرش مجید هم بود تا خلاف مفهوم
حدیث قدسی متصور باشد فاندفع الاعتراض الثانی ایضاً باید دانست که عرش مجید که محل ظهور
تام ست چون ارض و سموات را با آنچه در ینهاست در تقابل آن مے اندازیم بے توقف ناچیز
مضمحل میگردند و اثرے از ینها باقی نمیماند الا قلب انسانی که منصبغ برنگ اوست باقی میماند
و لا شئ محض نمیگردد و همچنین ظهوریکه در جانب فوق بماورائے عرش تعلق دارد که از عالم امر
صرف ست عرش را نسبت بآن مرتبه همین حکم ست که ارض و سموات را نسبت بعرش بوده
است و همچنین هر فوق را نسبت بتحت خود همین حکم ست الی آن ینتهی عالم الامر

عــه بیان عالم خلق ۱۲

مکتوب (۷۶) ہفتاد و ششم

بمولنا فرخ حسین صدور یافته در بیان حقیقت عرش که برزخ ست میان عالم خلق وامر و از هر دو رنگے دارد واز جنس ارض وسما نیست وبیان کرسی و وسعت آن * اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی * عرش مجید از عجائب مصنوعات حق ست سبحانه وبرزخ ست میان عالم خلق وعالم امر در عالم کبیر که هم رنگی ازین دارد وهم رنگی ازان وعالم خلق که در شش روز خلق شده است از زمین وکوهها وآسمانها که در کریمه خَلَقَ الْاَرْضَ فِیْ یَوْمَیْنِ الخ واقع شده است ایجاد عرش بر خلق اینها مقدم ست چنانچه فرموده تعالی وتقدس وَهُوَ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ وَّكَانَ عَرْشُهٗ عَلَی الْمَآءِ بلکه تقدم خلق ماء نیز ازین کریمه مفهوم میگردد پس عرش مجید چنانچه از جنس ارض نیست از جنس سموات هم نیست چه او حظ وافر از عالم امر هم دارد واینها ندارند غایة ما فی الباب چون او را بسموات مناسبت بیشتر ست نسبت بزمین ناچار معدود در سموات آمد والا فی الحقیقة چنانچه او از ارض نیست از سما هم نیست پس لاجرم آثار واحکام ارض وسما جدا باشند باقی ماند معامله کرسی از کریمه وَسِعَ كُرْسِیُّهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ مفهوم میشود که کرسی نیز از سموات جدا است واوسع جمیع اینهاست وشک نیست که کرسی از عالم امر نیست که آنرا در ته عرش گفته اند ومعامله عالم امر فوق عرش ست وچون آن از عالم خلق بود وخلق او از سموات جدا باشد باید که خلق او ورای این شش روز بود ودرین معنی هیچ محظور لازم نمی آید چه تمام عالم خلق را درین شش روز خلق نفرموده است تعالی که خلق ماء که از عالم خلق ست در ماورای این شش روز ست وتقدم دارد برین شش روز چنانچه گذشت وچون معامله کرسی نیک بما مکشوف نشده است تحقیق آن را بر وقت دیگر انداختیم که از کرم حق تعالی جل وعلا امیدوار بها داریم رَبِّ زِدْنِیْ عِلْمًا ازین تحقیق دو اعتراض قوی

مکتوب (۷۷) ہفتاد و ہفتم

بمولانا حسن برکی صدور یافتہ در جواب عریضۂ او کہ اعتراضات بر طور کلام صوفیہ نمودہ بود و در
آخر مکتوب نوشتہ بود کہ گویا ہر حکمے از احکام شرعیہ دریچہ ایست کہ موصلست بشہر مقصود
و در بیان استفسارہائے دیگر کہ نمودہ بود. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى
صحیفۂ شریفہ اخوی شیخ حسن اَحْسَنَ اللّٰهُ تَعَالٰى حَالَهٗ رسید چون بوئے از تشرع و استقامت
داشت خوشوقت گردانید نوشتہ بودند کہ سلوکے کہ مشہورست و معتقد سالکان کہ مفہوم ماست
این ست کہ مبتدی را ذکر باید گفت تا وقتے کہ دل گویا شود و باز تا وقتیکہ از ذکر گفتن باز ایستد
و محل الہامات و تجلیات شود و سالک بمقام فنا رسد کہ اوّل قدم ولایت ست و گفتہ اند کہ فنا آنست
کہ از دید و دانش سالک آنچہ مسمّٰی بالغیرست رخت بر بندد و بغیر از واجب تعالیٰ و تقدّس
در دید و دانش سالک نماند کہ آنرا شہود و مشاہدہ و غیرہا گفتہ اند مقصود آنکہ بزعم خود حق را مے بیند
تعالیٰ و مسمّٰی بالغیر را نمے بینند و دو بین را مشرک طریقت مینامند و نوشتہ اند کہ فقیر را این
معارف و مانند این معارف از جا میبرد زیرا کہ اگر مقصود ایشان این ست کہ حق را جلّ سلطانہ
در دنیا بہ بصر و یا بہ بصیرت دیدہ میشود اگر بایں شہود و رؤیۃ شعور دارند پس ایشان نیز مشرک
طریقت باشند و اگر باین معنی شعور ندارند پس انچہ خبر میدہند و کہ خبر میدہد و نوشتہ اند کہ آنچہ
مے بینند بِکُلِّ وَجْهٍ مِّنَ الْوُجُوْهِ خواہ تجلّی صوری باشد و خواہ معنوی و خواہ نوری و یا غیر الیاں
و آن مرئی را کہ ذات حق میدانند جلّ و علا من حیث ھی کہ آنچہ مسمّٰی بالغیرست ظہور او میدانند
نزد این فقیر بیحاصل دور از کارست و خلاف نص کریمہ لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ و کریمہ لَا
تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ شاہد این معنی ست پس این قوم چہ مے بینند و چہ میدانند کہ میگویند کہ
غیر حق نمے بینیم جلّ و علا و نمیدانیم و آنرا عبارت از شہود و مشاہدہ کردہ اند و این ہمہ

بعد از تمامیِ این دائرہ معاملہ بہ حیرتست و بجہل اگر معرفت ست ہم مجہول الکیفیت ست کہ
فراخورِ عقل و فہم حادث نیست شمّۂ از کمالاتِ انسانی و قلبِ انسان نیز بگویم ــ ہ عیبِ مے
جملہ بگفتی ہنرش نیز بگوے ۔ عرشِ مجید ہر چند اوسع و مظہرِ اتم ست امّا علم بحصولِ این دولتِ خود
ندارد و شعور باین کمال او را حاصل نیست بخلافِ قلبِ انسانی کہ صاحبِ شعور ست و بعلم و معرفتِ
خود معمور و مزیّتِ دیگر مر قلب را آنست کہ بیان مینمایم نیک استماع نمائی مجموعِ انسان کہ آنرا عالمِ
صغیر نامند ہر چند مرکّب از عالمِ خلق و عالمِ امر ست اما آنرا ہیئت و حدانی حقیقی حاصل ست کہ آثار
و احکام بران ہیئت مترتب ست و عالمِ کبیر را این ہیئت حاصل نیست اگر ہست اعتباری ست پس
فیوضے کہ از راہِ این ہیئتِ وحدانی بانسان و بتوسّطِ او بقلبِ انسان میرسد عالمِ کبیر و عرشِ
مجید کہ ہمچون قلب ست مر آن عالم را ازین فیوض و برکات قلیل النصیب ست و ایضاً جزو ارضی
کہ فی الحقیقۃ خلاصۂ مخلوقاتست و با وجودِ دوری اقربِ ظہورات ست کمالاتِ آن در مجموعۂ
عالمِ صغیر سرایت نمودہ ست و در عالمِ کبیر فی الحقیقۃ چونکہ مجموعہ نیست این سرایت آنجا مفقود ست
پس قلبِ انسان این کمالات را نیز دارد بخلافِ عرشِ مجید باید دانست کہ این فضائل و کمالات
کہ در قلب اثبات نمودہ مے آید چون نیک ملاحظہ مینماید داخلِ فضلِ جزئی ست فضلِ کلّی مر ظہورِ عرشی
را میباید مثلِ عرش و مثلِ قلب چنان میباید کہ گویا آتشے ست وسیع کہ دشت و صحرا را منوّر ساختہ
است و ازان آتش مشعلے گیراندہ اند کہ بواسطۂ لحوق بعضے امورِ نورانیتِ دیگر پیدا کردہ ست
کہ دران آتش نیست و شک نیست کہ این زیادتی جز فضلِ جزئی اثبات نمینماید واللّٰہ سبحانہٗ
اعلمُ بحقائقِ الامورِ کلِّہا ربّنا اَتمِم لنا نورنا واغفر لنا انّک علیٰ کلِّ شیءٍ قدیرٌ
وصلّی اللّٰہ تعالیٰ علیٰ سیّدنا محمّدٍ وّآلہٖ وصحبہٖ اجمعین وسلّم وبارک وعلیٰ
جمیع الانبیاء والمرسلین والملائکۃ المقرّبین اجمعین

تا ازان ننویسند و چیزها پرسند راه گفتگو نمے کشاید پرسیده بودند که قلب از جملهٔ ظاهر ست یا از جملهٔ
باطن ظاهر و باطن عارف را در مکتوبے بتفصیل نوشته است بملا عبد الحی خواهم گفت که نقل آن بشما
فرستد از انجا ملاحظه نمایند و ایضًا پرسیده بودند طریقے که بے تجلیات و کشفیات ست طریق
شناختن متوسط و منتهی آن طریق چیست بدانند اگر این سالک که علم باحوال خود ندارد در خدمت
شیخ کامل مکمل راه دان و راه بین ست علم آن شیخ بحال او کافی ست و باعلام او توسط و انتها را
خواهد دانست و نیز اگر آن شیخ او را یک نوع اجازت ارشاد خلق داده است احوال مریدان آئینهٔ
کمالات او خواهند گشت و از انجا مطالعه نقص و کمال خود خواهد نمود و علامت دیگر از برائے معرفت
انتها آنست که سالک را غیر از حق سبحانه و تعالی هیچ بایستے نمانده و سینهٔ او از جمیع بایستهائے
ماسوا خالی و صاف شده نهایت را مراتب بسیار ست بعضها فوق بعض و قدم اول در نهایت
همین ست که ذکر یافته و الله سبحانه الموفق نوشته بودند معارف که این بے بضاعت را
تسلی میدهد معارف شرعیه است گویا هر حکمے از احکام شرعیه دریچهٔ ایست که موصل ست بشهر مقصود
و نشانه است ازان شاه بے نشان و همین ست نصب العین ست ؎ ما بسفر میرویم عزم
تماشا کراست ٭ ما بر او میرویم کز همه عالم وراست ٭ این معرفت شما بسیار صلیست و نیز
عالیست و امید واری بخش ست مطالعهٔ این معرفت بسیار محظوظ ساخت و ناملائمت اول مکتوب
را زائل گردانید حضرت حق سبحانه و تعالی از همین راه بمقصود رساناد و پرسیده بودند که بعضے
از رجال و نساء مے آیند و طریقه التماس مینمایند و از اکل و لبس که بر او حاصل میگردد پرهیز نمیکنند
و میگویند که ما بحیلهٔ شرعی آراسته میسازیم امر بگفتن طریقه هست یا نه طریقه را با ایشان بگویند
و ترغیب باجتناب محرم نمایند شاید ببرکت طریقه ازان اشتباه برآیند دیگر ازان دو علم سفید که
در جانب مشرق عقیب یکدیگر ظاهر شده بودند استفسار نموده بودند فقیر بعد از استفسار یاران
دیگر درین باب مکتوبے نوشته است بملا عبد الحی خواهد گفت ان شاء الله تعالی که نقل آنرا نیز

اندیشه ها که در تدبیرِ خود و تدبیرِ اہل و عیال خود مینمایند غیرت یا آنکه بدانند و آگاه باشند که این همه
در از نفسیها و اعتراضاتِ ناملایم که بر مشایخ طریقت کرده اند قدّس اللّٰهُ تعالیٰ اسرارهم
منشاء آن نارسائی ست بمرادِ این بزرگواران توحیدِ شهودی که یکے را دیدن ست و مربوط بنسیانِ
ماسوی ست از ضروریاتِ طریقتِ این بزرگواران ست تا این نشود از گرفتاریِ اغیار خلاصی
نگردد و شما باین دولت و بارباب این دولت سُخریّت مینمائید شهود و رویت که در عبارتِ اکابر
مشایخ قدّس اللّٰهُ تعالیٰ اسرارهم واقع میشود کنایت از حضورِ بیچونیِ اوست تعالیٰ و
تقدّس که مناسبِ مرتبۂ تنزیه ست و از حیطۂ ادراک که از عالمِ چون ست بیرون ست و این
دولتِ حضور را در دنیا مخصوص بباطن داشته اند ظاهر را همه وقت از دو بینی چاره نیست
لهذا گفته اند در عالمِ کبیر چنانچه مشرک و موحّد ست در عالمِ صغیر نیز مشرک و موحّد جمع ست باطنِ
کامل همه وقت موحّد ست و ظاهرِ آن مشرک پس باطنِ کامل بخدا باشد جلّ و علا و ظاهرِ او
در تدبیرِ اہل و عیال بود و هیچ محظور لازم نیاید اعتراض از نافهمیدگی ست زنهار این قسم سخن نکنند
و از غیرتِ خداوندی جلّ سلطانهٗ بترسند مدّعیانِ این وقت ظاهراً شما را در شورش مے آرند
ملاحظۂ بزرگان ضروریست اگر بر محدثات و مخترعاتِ مدّعیان سخن کنند گنجایش دارد اما آنچه
مقرّرِ قوم ست و لابد این راه ست آنجا سخن گفتن نامناسب ست شما در رسائل و مکتوباتِ فقیر
دیده اید که از توحیدِ شهودی چه قدر نوشته شده ست و آنرا از ضروریاتِ راه قرار داده بایستے این
معنی را استفسار مینمودید و بحسنِ ادب سوال میکردید این گلیست که از مفارقتِ مرحومی مولانا
احمد علیه الرحمة شگفته ست در حیوةِ مولانا هرگز این قسم سخن از شما بظهور نمے آمد نیک واقع شد
که نوشتید و تنبیه یافتید و بیشتر هم هرچه رو دهد نویسید و ملاحظۂ صحت و سقم نکنید اگر صحیح
ست باعثِ مسرت ست و اگر سقیم ست سببِ انتباه ست بهر حال از نوشتن تقاعد نکنند
بعد از سالے کتابتِ شما همراه قافله مے آید و در سالے یکبار هم نصائحِ ضروریه ضروری ست

ع بر شکر غلطید لے صفرائیان * از برائے کوری سودائیان * امثال این سخنان از برائے
تنویہ و تشویق طالبان و مہوسان ایراد نمودہ مے آید واللہ سبحانہ الموفق بقیۃ المرام رافع
رقیمہ فقیر امحمد قاسم بزرگ زادہ است و در خدمت فقرا بودہ است اما در حجر تربیت برادر کلان
بناز و تنعم کلان شدہ است و محنتہائے روزگار کم دیدہ شوق ملازمت شما دارد اگر داخل
ملازمان سرکار خود ساختہ بحال او التفات مرعی دارند از کرم بعید نخواہد بود زیادہ چہ تصدیع دہد
والسلام

مکتوب (۷۹) ہفتاد و نہم

بشیخ یوسف برکی صدور یافتہ در جواب رسالۂ او کہ مشتمل بود بر اعراض از کفر و مشعر از اقبال
باسلام وما یناسب ذلک * الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی رسالہ کہ نوشتہ حوالہ
مولانا عبد الحی نمودہ بودند کہ بنماید درین مدت نمودہ روزیکہ مولانا باورا ہی میشد آن رسالہ را آوردہ حاضر
ساخت چون مطالعہ نمودہ شد باعث فرحت گشت کہ مشتمل بر اعراض از کفر بودہ است و مشعر از
اقبال باسلام چنانچہ اسلام مجازی بہ از کفر مجازی ست اسلام طریقت نیز بہ از کفر طریقت ست
در کفر طریقت ہمہ سکر ست و در اسلام طریقت ہمہ صحو چنانچہ صحو مجازی بہ از سکر مجازی ست صحو
طریقت نیز بہتر از سکر طریقت ست ثمرۂ کفر طریقت تشبیہ و نتیجۂ اسلام طریقت تنزیہ ہر قدر فرق
کہ درمیان تشبیہ و تنزیہ ست ہمانقدر فرق درمیان کفر و اسلام طریقت ست طائفۂ کہ جمع میان
تشبیہ و تنزیہ اختیار کردہ اند و آنرا کمال دانستہ اند آن تنزیہ نیز از جملۂ تشبیہ ست کہ در نظر شان
تنزیہ در آمدہ است والا تشبیہ را چہ یارا کہ با تنزیہ حقیقی جمع شود و در شعشعان انوار آن مضمحل و ناچیز
نگردد ع بلے ہر جا شود مہر آشکارا * سہا را جز نہان بودن چہ یارا * حضرت حق سبحانہ
وتعالی بحقیقت اسلام حقیقی مشرف گرداناد بالنبی وآلہ الامجاد علیہ وعلیہم الصلوات و
التسلیمات مولانا بابو چون بر سر راہ بود بچند کلمہ اختصار افتاد والسلام علیکم وعلی من لدیکم

بشما فرستند و آیضاً پرسیده بودند که ختم کلام الله کردن و نماز نفل گزاردن و تسبیح و تهلیل کردن و ثواب آنرا بوالدین یا باستاد یا باخوان دادن بهتر ست یا بکسے ندادن بهتر بدانند که دادن بهتر ست که هم نفع بغیر ست و هم نفع بخود و در ناددن نفع مخصوص بخود ست و نیز شاید بطفیل دیگران آن عمل را قبول فرمایند والسلام

مکتوب (۷۸) هفتاد و هشتم

بدارابِ خان صدور یافته در بیانِ محبّت و اخلاصِ این طائفهٔ علیّه که این محبّت و اخلاص زینهٔ فنا فی الله و بقا بالله ست و ما یناسب ذٰلک اَلحَمدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلیٰ عِبَادِهِ الَّذِینَ اصطَفیٰ دولتِ خوشگوار که در خاندانِ شما احساس نموده مے آید با وجودِ اسبابِ غنا و با حصول موادِ استغنا نیازمندی ست بافقرا و خدمتگاری ست باین طبقهٔ علیا که مُنبی از محبّت و اخلاصِ این طائفهٔ علیّه ست و مُشعِر از مودّت و اختصاصِ این فرقهٔ ناجیه مُحبّانِ این طائفه را بشارتِ اَلمَرءُ مَعَ مَن اَحَبَّ کافی ست و جلیسانِ این طبقه را نویدِ هُم قَومٌ لَا یَشقیٰ جَلِیسُهُم وافی و چون بعنایتِ الله سبحانه این محبّت استیلا پیدا کند و غالب آید بر نهجے که غیرِ این محبّت را در دل نگذارد و گرفتاریهائے دیگر بتمام از دل رخت بربندد و لوازمِ محبّت که اطاعتِ محبوب ست و بمرادِ او برپا بودنست و باخلاق و اوصافِ او متخلّق شدن ست ظاهر گردد این زمان فنا در محبوب حاصل میشود و شبیه بفنا فی الشیخ که زینهٔ اوّل ست درین راه و آن فنا فی الشیخ ثانیاً وسیلهٔ فنا فی الله میگردد که بقا بالله بران مترتّب ست که محصّلِ ولایت ست بالجمله اگر در ابتدا بے توسّطِ احدے محبّت و انجذابِ محبوبِ حقیقی میسّر گردد دولتے ست عظیم که محصّلِ فنا و بقا ست و الّا از متوسّط کاملِ مکمّل چاره نبود آوّل مرادِ خود را در مُراداتِ او باید در باخت و در پے فانی باید گشت تا آن فنا وسیلهٔ فنا فی الله گردد و از گرفتاریهائے ماسوا بتمام خلاص سازد و بدرجاتِ ولایت رساند

اِلَی اَبَدِ الْاٰبَادِ شنیده باشند بدانند که اشتراک درمیانِ مُبتدی و مُنتهی درصورت ست که موجب رِقبابِ منتهی ست والّا ع چه نسبت خاک را با عالَمِ پاک ❊ هرگاه متوسط را بامنتهی نسبت نبود مبتدی دور از معامله را با او چه نسبت بود رَبَّنَا اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى مَنْ لَدَيْكُمْ ❊

مکتوب هشتاد و یکم (۸۱)

به محمد مراد قوربیگی صُدور یافته در اندرز و نصیحت و اجتناب از مُزخرفاتِ دُنیائے دَنِیّه وَمَا يُنَاسِبُ ذٰلِكَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى میترسم مبادا که یاران نیک فرجام بمُزخرفاتِ دُنیائے دَنِیّه که بظاهر طراوت و حلاوت دارد در رنگ طفلان فریفته گردند و بدلالتِ دشمنِ لعین از مُباح بمشتبه و از مُشتبه بمُحَرّم گرایند و از مولائے خود جَلَّ سُلطانُه خجل و شرمنده مانند در توبه و انابت قدم راسخ باید داشت و منهیاتِ شرعیّه را سمِّ قاتل باید انگاشت ❊ همه اندر زِ من بتو این ست ❊ که تو طفلی و خانه رنگین ست ❊ حضرتِ حق سُبحانَهُ وَتَعَالٰی بکرمِ خویش دائرهٔ مباح را بر عباد وسیع ساخته است بید و لتے باشد که از تنگیِ سینه این همه وسعت را تنگ انگاشته در ماورائے این دائرهٔ وسیع قدم نهد و از حدودِ شرعیّه تجاوز نماید و در مُشتبه و مُحرّم افتد مُلتزمِ حدودِ شرعیّه باید بود و سرِ موئے از آن حدود تجاوز نباید نمود نماز گذاران و روزه داران برسم و عادت بسیارند امّا پرهیزگاران که مُحافظتِ حدودِ شرعیّه نمایند اقلّ قلیل اند و فارِقیکه مُحق را از مُبطل جُدا سازد همین پرهیزگاریست چه صوم و صلوٰة بصورت از هر دو بوجود مے آید قَالَ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ مِلَاكُ دِيْنِكُمُ الْوَرَعُ وَقَالَ اَيْضًا عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ لَا تَعْدِلُ بِالرِّعَةِ شَيْئًا یاران هرچند طعامهائے پرتکلّف میخورند و لباسهائے پُرشق میپوشند امّا التذاذ و انتفاع در طعام و لباس فقراست

مکتوب ہشتادم (٨٠)

بشیخ حامد تہاری صدور یافتہ در بیان آنکہ پرسیدہ بود کہ در تمہیدات عین القضاۃ مینویسد شما کہ خدا میدانید جلّ شانہٗ نزد ما محمد ست علیہ الصلوٰۃ والسلام وشما کہ محمد میدانید نزد ما خداست جلّ سلطانہٗ الحمد للہ وسلامٌ علی عبادہ الذین اصطفٰی صحیفہ شریفہ کہ از کمال محبت و اخلاص و وفور مودت و اختصاص نوشتہ ارسال داشتہ بودند رسید و فرحت فراوان رسانید حضرت حق سبحانہٗ وتعالیٰ برین دولت استقامت کرامت فرماید کہ محبِ ہر طائفہ ازان طائفہ است المرء مع من احب حدیث نبویست علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام معنی عبارت تمہیدات عین القضاۃ استفسار نمودہ بودند کہ میگوید کہ شما کہ خدا میدانید جلّ وعلا نزد ما محمد ست علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام وشما کہ محمد میدانید علیہ وعلی آلہ الصلوات و التحیات نزد ما خداست جلّ سلطانہٗ مخدوما مثل این عبارات کہ مُنبی از توحید و اتحاد ست در غلبات سکر کہ مرتبہ جمع ست و مُعبّر بکفر طریقت از مشایخ قدس اللہ تعالیٰ اسرارھم صدور می یابد و امتیاز و اثنینیت از نظر شان مرتفع میگردد و ممکن را عین واجب می یابند تعالیٰ بلکہ ممکن را نمی یابند و جز واجب تعالیٰ مشہود شان نمی ماند برین تقدیر معنی آن عبارت این بود کہ امتیازے و اثنینیتے کہ نزد شما درمیان خدا جلّ وعلا و درمیان محمد علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام حاصل ست نزد ما آن امتیاز ثابت نیست و مغایرۃ نہ بلکہ آن یکے کہ منزہ از یکی ست نیز عین دیگرست ہرگاہ بسائر ممکنات نسبت مغایرت مرتفع میگردد محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلی آلہ وسلم کہ مظہر اتم کمالات اوست تعالیٰ نسبت امتیاز او چگونہ ثابت بود و این دید مخصوص بمرتبہ جمع ست و چون سالک ازین مقام بلند رود و چشم از افراط سکر باز کشاید محمد را بندہ یابد و رسول او داند تعالیٰ چنانچہ در ابتدا میدانست النہایۃ ھی الرجوع

علیہ وعلی آلہ وسلم را

و در نفل جولانگاهِ ریاست از ینجاست که در ادائے زکوٰۃ اظہار اولیست که نفیِ تہمت نماید و در صدقہ نافلہ استتار بہترست که الیق بقبول ست بالجملہ از التزام احکامِ شرعیہ چارہ نیست تا از مضرتِ دنیا رستگاری متصور شود اگر بحقیقت ترکِ دنیا میسر نگردد از ترکِ حکمی دنیا کوتہی نکنند و آن التزام شریعت ست در اقوال و افعال واللہ سبحانہ الموفق والسلام علی من اتبع الہدیٰ +

مکتوب (۸۳) ہشتاد و سیوم

بمیر ماہ محمود صدور یافت در محبت این طائفہ علیہ که سرمایہ جمیع سعادات ست و مایناسب ذٰلِكَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى احوال و اوضاع فقرا این حدود مستوجب حمدست المسئول من اللہ سبحانہ سلامتکم و عافیتکم و ثباتکم واستقامتکم علی جادۃ الشریعۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والبرکۃ والتحیۃ طریقہ که اخوی اعزی ارشدی ازین فقیر اخذ نمودہ بودند ہر چند بواسطہ قلتِ دریافتِ صحبتِ شریف که اصل عظیم ست نزدِ این بزرگواران برکات و ثمراتِ لائقہ بران اخذ مترتب نشدہ باشد اما اگر شمہ از ارتباطِ حُبّی که از لوازمِ تعلمِ طریقہ ہست ماندہ باشد و لتےست عظمے لِاَنَّ الْمَرْءَ مَعَ مَنْ اَحَبَّ برکتِ اولی که در صحبتِ اول مرشدی رشید این طریقہ علیہ را حصول مے پیوند دوامِ توجہِ قلب ست بمطلوبِ حقیقی جل سلطانہ و در اندک فرصت این دوامِ توجہ بہ نسیانِ ماسوئی میرساند که اگر فرضاً عمرِ طالب ہزار سال وفا کند غیرِ حق سبحانہ در دل خطور نکند بواسطہ نسیانیکہ اورا از ماسوی حاصل شدہ ہست اگر بتکلف و تحمل ماسوا را بیادِ او بدہند یاد نکند و چون این نسبت حاصل شود قدمِ اول درین راہ زدہ باشد از قدمِ ثانی و ثالث و رابع اِلٰی مَا شَاءَ اللّٰهُ تَعَالٰی چه نویسد اَلْقَلِيْلُ يَدُلُّ عَلَى الْكَثِيْرِ وَالْقَطْرَةُ تُنْبِئُ عَنِ الْبَحْرِ الْغَدِيْرِ مقصود ترغیب اخبہ ہست حضرتِ حق سبحانہ و تعالیٰ نافع گرداناد میان عبد العظیم کیفیات

ف آنکه آن داد بشاهان بگدایان این داد + از آن تا این فرق بسیارست چه آن از رضائے
مولیٰ جلّ سُلطانهٗ بعیدست واین برضائے او تعالیٰ نزدیک ست ونیز محاسبهٔ آن ثقیل ست
ومحاسبهٔ این خفیف رَبَّنَآ اٰتِنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً وَّهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا برخوردارے
سلطان مراد توفیقِ توبه وانابت یافته است وطریقه را اخذ نموده از حضرتِ حق سُبحانهٗ و
تعالیٰ ثبات واستقامت مسئول ست وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى سَآئِرِ الْاِخْوَانِ +

مکتوب هشتاد ودوم ۸۲

بخواجه شرف الدین حسین صدور یافت در اجتناب از دُنیائے دنیّه وتحریض نمودن بر شریعت
غرّا وما یناسب ذٰلك اَللّٰهُمَّ صَغِّرِ الدُّنْيَا بِاَعْيُنِنَا وَكَبِّرِ الْاٰخِرَةَ فِيْ قُلُوْبِنَا بِحُرْمَةِ حَبِيْبِكَ
عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ فرزندِ عزیز باتمیز زنهار بمزخرفاتِ دنیّه راغب نشوی و
بطمطراقات فانیه فریفته نگردی وسعی نمائی که در جمیع حرکات وسکنات بمقتضائے شریعت
غرّا عمل نموده آید وبر وفق ملّت زهرا زندگانی کرده شود اوّل تصحیحِ اعتقاد بمقتضائے آرائے
علمائے اہل سنت وجماعت شکر اللّٰهُ تعالیٰ سعیهم ضروریست بعد از ان احکامِ معامله فقهیه
عملیه است در ادائے فرائض اهتمام تمام باید نمود ودر حِلّ وحُرمت نیک احتیاط باید فرمود
عباداتِ نافله در جنبِ عباداتِ فرائض کالمطروح فی الطریق اند واز اعتبار ساقط اند اکثر
مردمِ این وقت در ترویجِ نوافل اند ودر تخریبِ فرائض در اتیانِ نوافل عبادات اهتمام دارند
وفرائض را خوار وبے اعتبار شمرند مبلغ کلی بتقریب وبے تقریب بمستحق وغیر مستحق بدهند اما یک
جیتل در ادائے زکوٰة ایشان را در مصرف دادن متعسّرست نمیدانند که یک جیتل در زکوٰة دادن
به از لکهائے صدقهٔ نافله ست در ادائے زکوٰة مجرّدِ امتثالِ امرِ مولیٰ ست جلّ سُلطانهٗ ودر
صدقهٔ نافله بسیارست که منشاءِ آن هوائے نفسانی بود لهٰذا در فرض ریا را گنجایش نیست

مصرف مستحق

نسخهٔ علوم و معارفِ غریبه است و چیزهائے ضروریهٔ این راه نزدِ او مُودَع ست ملاقاتِ او
یارانِ دُور افتاده را مغتنم ست که نو آمده است و خبرهائے نو آورده ست از فنا و بقا نزدِ او نشان ست
و از جذبه و سلوک نزدِ او بیان بلکه از ما ورائے فنا و بقاءِ متعارف و از گذشتِ جذبه و سلوکِ مقرّر
نیز او آگاه ست بلکه توان گفت که او را در انجا گذرگاه ست بیشترے از معارفِ غریبهٔ مکتوبات
گوش زدِ او شده است و مهما امکن استفسار نموده در یافته ست واللّٰه سبحانه المُوَفِّق +
احوال را بتفصیل مُشار الیه معلوم خواهند ساخت بزوائد چه پردازد والسلام +

مکتوب (٨٦) هشتاد و ششم

بشیخ طاهر بدخشی صُدور یافته در جوابِ کتابتِ او الحمد للّٰه و سلامٌ علی عبادهِ الّذین
اصطفی صحیفهٔ شریفهٔ اَخوی اَعزّی رسید از احوال و معارف که اندراج یافته بود بوضوح انجامید
مسرور گردانید چه دولتیست که مُحبّان و مُخلِصان دست از همه شُسته متوجّهِ جنابِ قُدس او
تعالی گردند و ماسوٰے را به پشتِ پا زده بکلّیت با و سُبحانه اقبال نمایند باقی کیفیّاتِ این حدود
را اخوی شیخ عبد الحی شاید بتفصیل وانماید و عُلوم و معارفِ زبانی و کتابتی نزدِ مُشار الیه بسیار ست
از آن مقوله چیزے ننوشت عواقبِ جمیع اُمور بخیر باد بالنبیّ و آله الامجاد علیه و علیهم
الصّلوات و التسلیمات اَتمّها و اکملها

مکتوب (٨٧) هشتاد و هفتم

بفتح خان افغان در نصائح صُدور یافت + الحمد للّٰه و سلامٌ علی عبادهِ الّذین اصطفی
مکتوب شریف که مُنبی از کمالِ محبّت و اخلاصِ فُقرا بوده رسید حضرتِ حق سُبحانه و تعالے
بر محبّتِ اینان استقامت بخشاد نصیحتے که بدوستانِ سعادتمند نموده مے آید اتّباعِ سُنّتِ سنیّه

اَخبارِ محبت واِخلاصِ ایشاں از زبانی بیان نموده برین گفتگو آورد والسّلامُ عَلَیکُم وَعَلیٰ سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الهُدیٰ وَالتَزَمَ مُتَابَعَةَ المُصطَفیٰ عَلَیهِ وَعَلیٰ آلِهِ الصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ

مکتوب (۸۴) ہشتاد و چہارم

بشیخ حمید بنگالی صدور یافته در بعضے از مواعظ بِسمِ اللّٰهِ الرَّحمٰنِ الرَّحِیمِ اَلحَمدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلیٰ عِبَادِهِ الَّذِینَ اصطَفیٰ اَخَوی اَرشدی میان شیخ حمید عجب انزوا اختیار نموده‌اند که سلام و پیام را هم آنجا گنجایش کمترست درین هفت و هشت سال یک کتابت از جانب شما رسیده است آن هم ناتمام و بے سرانجام کتابتها که ازین جانب میرود معلوم نیست که بشما میرسند یا نمیرسند اَخَوی اَعَزّی شیخ عبدالحی چون متوجه وطن خود بوده است با و گفته که یکبار خود را بشما رساند و بر احوالِ شما مطلع گردد شیخ عبدالحی نزدیک پنجسال در خدمت بوده است واکثر خدمات حضور با و تعلق داشته از علوم و معارف فقیر سیراب است و از احوالِ جذبه و سلوک آگاه است بمشار الیه گفته است که چند روز در منزلِ شما اقامت نماید و از علوم و معارف آنچه مناسبِ وقت و حال بود در میان آرد احوالِ گذشته و آنچه نقدِ وقت بوده باشد از احوال و مواجید همه را بمشار الیه وانمایند و بآنچه نصیحت کند باور دارند باقی احوال را مشار الیه بمشافهه بشما خواهد گفت اِن شاء اللّٰه تعالیٰ وَالسَّلَامُ عَلَیکُم وَعَلیٰ سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الهُدیٰ.

مکتوب (۸۵) ہشتاد و پنجم

بشیخ نور محمد صدور یافته در بعضے از کمالات شیخ عبدالحی اَلحَمدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلیٰ عِبَادِهِ الَّذِینَ اصطَفیٰ احوال و اوضاعِ فقراء این حدود مستوجبِ حمدست وَالمَسئُولُ مِنَ اللّٰهِ سُبحَانَهُ استِقَامَتُکُم اَخَوی میان شیخ عبدالحی هم شهری شماست و بجوار شما آمده است

اورا ازین فعل کراہت پیدا آید و سینۂ او تنگی آرد از دائرۂ بندگی او دور ست و از قرب مولیٰ مطرود
و مہجور چون طاعون مراد اوست تعالیٰ باید کہ آنرا مرادِ خود دانستہ شادان و خرم باشند و از استیلاءِ
طاعون تنگ ابرو نشوند و دلتنگ نباشند بلکہ چون فعلِ محبوب ست بآن متلذذ باشند ہر کسے را اجلِ
مسمیٰ ست کہ احتمالِ زیادتی و نقصان ندارد پس اضطراب چیست نہایت از بلاہا عافیت طلبند
و از سخط پناہ جویند کہ مرضیِ او تعالیٰ در دعا و سوالِ بندہ ست قَالَ رَبُّكُمُ ادْعُوْنِيْ أَسْتَجِبْ
لَكُمْ مولانا عبد الرشید آمدہ احوالِ آن بقعہ را بیان نمود عَافَاكُمُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ عَنِ
الْبَلِيَّاتِ الظَّاهِرَةِ وَالْبَاطِنَةِ

مکتوب ہشتاد و نہم (۸۹)

بسیادت پناہ میر محب اللہ در نصیحت صدور یافتہ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ثَبَّتَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَاِيَّاكُمْ
عَلٰى جَادَّةِ اٰبَائِكُمُ الْكِرَامِ بِصَدَقَةِ حَبِيْبِهٖ سَيِّدِ الْاَنَامِ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ
احوال و اوضاعِ فقرائے این حدود مستوجب حمد ست لِلّٰهِ سُبْحَانَهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ دَائِمًا وَعَلٰى
نَبِيِّهِ الصَّلٰوةُ وَالتَّحِيَّةُ سَرْمَدًا اَلْمَسْئُوْلُ مِنَ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ سَلَامَتُكُمْ وَعَافِيَتُكُمْ وَثَبَاتُكُمْ
وَاسْتِقَامَتُكُمْ مخدوما مکرما شفقت آثارا وقتِ کار گذشتہ میرود و ہر آنے کہ میگذرد لختے از عمر کم میمانَد
و اجلِ مسمیٰ را قریب میسازد امروز اگر متنبہ نشد فردا غیر از حسرت و ندامت نقد وقت نخواہد بود اہتمام
باید کرد کہ درین چند روز حیات بر وفقِ شریعت غرا زندگانی نمودہ آید تا نجات متصور شود این
وقت وقتِ عمل ست وقتِ عیش در پیش ست کہ ثمرۂ این عمل ست در وقتِ عمل عیش کردن زراعت خود
را سبز خوردن ست و از ثمرۂ آن باز داشتن ست زیادہ چہ تصدیع دہد دولتِ صوری و معنوی محصل باد

مکتوب نودم (۹۰)

است علیٰ صاحبہا الصّلوٰۃ والسّلام والتحیّۃ واجتناب از بدعتِ نامرضیہ است ہر کہ احیائے سُنّتے از سُنن نماید کہ متروک العمل گشتہ است آنکس را ثوابِ صد شہید ست فکیف کہ احیائے فرضے از فرائض یا احیائے واجبے از واجبات نماید پس تعدیلِ ارکان در نماز کہ نزدِ اکثر علماءِ حنفیہ واجب ست و نزدِ امامِ ابو یوسف وامام شافعی فرض ست و نزد بعضے از علماءِ حنفیہ سنّت ست و پیشِ اکثر مردم این عمل متروک گشتہ است اجرِ احیائے این یک عمل زیادہ از ثوابِ صد شہید فی سبیل اللہ خواہد بود وعلیٰ ہٰذا القیاس سائرُ الاحکامِ الشّرعیّۃ من الحِلّ والحُرمۃ والکراہۃ وغیرہا فرمودہ اند کہ واپس دادن نیم دانگ را بکسے کہ از ان کس بستم بے جہتِ شرعی گرفتہ باشد بہتر ست ازانکہ دویست درم تصدّق نماید وفرمودہ اند اگر شخصے را عملِ صالح در رنگِ عملِ پیغمبر بود و بر آنکس نیم دانگ از حق کسے ماندہ باشد آنکس را بہ بہشت نبرند تا آن نیم دانگ را ادا نماید بالجملہ ظاہر را باحکامِ شرعیّہ متحلّی ساختہ متوجّہ باطن باید بود تا بغفلت آلودہ نشود و تحلّی باحکامِ شرعیّہ بے امدادِ باطن متعذّر ست علما فتوے میدہند و کار را اہل اللہ میکنند اہتمام در باطن مستلزمِ اہتمامِ ظاہر ست وہر کہ بباطن پردازد و از ظاہر در ماند ملحد ست واحوالِ باطن استدراجات وبیند علامتِ صحتِ حالِ باطن اہتمامِ تحلّی ظاہر ست باحکامِ شرعیّہ طریقِ استقامت این ست واللہ سبحانہ الموفّق

مکتوب (۸۸) ہشتاد و ہشتم

بہ مُلّا بدیع الدین صدور یافت در رضا بقضا والتذاذ بفعلِ مولیٰ الحمد للہ وسلامٌ علیٰ عبادہِ الذین اصطفیٰ بندہ مقبول آنست کہ بفعلِ مولا خود راضی باشد و آنکہ تابعِ رضائے خود ست بندہ خود ست اگر مولیٰ بر حلقوم بندہ اجرائے کارد نماید باید کہ بندہ در انوقت شادان وخندان باشد وہمان فعلِ مولا را مرضی خود یابد بلکہ بآن فعل متلذّذ بود واگر عیاذًا باللہ سبحانہ

ذات هیچ چیز ملحوظ و مشهودِ او نمیماند هر چند صفات موجود باشند امّا مشهودِ او نبوند درین حال
سرّ اَوْ اَدْنٰی بظهور مے آید و از قوسین اثر نمیماند ازین مقامِ اَعلیٰ چون هبوط واقع شود قدم اول در عالمِ
خلق خواهد افتاد بلکه در عنصرِ خاک خواهد نشست که آن عنصرِ پاک با وجودِ دوری و مهجوری اَقرب
موجودات ست بعالمِ قدس عجب کاروباریست اگر عروج و صعود را اعتبار میکنیم عالمِ امر را اقرب
موجودات میدانیم بلکه اَخفائے عالمِ امر را از همه اقرب مییابیم بعالمِ قدس و چون بنزول و هبوط
نظر مے اندازیم دولتِ قرب نصیبِ عالمِ خلق مییابیم بلکه نصیبِ عنصرِ خاک میدانیم بلے نقطهٔ
اُولیٰ از دائره چون جانبِ عروج او را ملاحظه مینمائیم اقرب نقطه بآن در جانبِ عروج نقطهٔ ثانیه
است از ان دائره و در جانبِ هبوط که ملاحظه نموده مے آید اقرب نقط بآن نقطهٔ اُولیٰ نقطهٔ
اخیرِ آن دائره است این قدر فرق ست که آن نقطهٔ ثانیه در عروج معرِض از نقطهٔ اُولیٰ ست
و این نقطهٔ اخیر مُقبِل و متوجه بهمان نقطهٔ اُولیٰ ست شَتَّانَ مَا بَیْنَ الْمُعْرِضِ وَالْمُقْبِلِ چه نقطهٔ
ثانیه میل بظهوراتِ نقطهٔ اُولیٰ دارد و نقطهٔ اخیر پشت بظهورات نموده ذاتِ ظاهر را خواهان ست
فَاَیْنَ هُوَ مِنْ ذَاكَ ◆ رَبَّنَا اٰتِنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً وَّهَیِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مکتوب نود و دوم (۹۲)

بسیادت مآب میر محمد نعمان صدور یافته در بیانِ آنکه ولایت عبارت از قربِ الٰهی ست و خوارق و
کرامات شرطِ آن نیست و در بیانِ حکم سجدهٔ تحیّه مر سلاطین را و مَا یُنَاسِبُ ذٰلِكَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ
وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی سیادت مآب اَخوی اَعزّی میر محمد نعمان خوش وقت باشند
و بدانند که ظهورِ خوارق و کرامات شرطِ ولایت نیست و چنانچه علما مکلّف بحصولِ خوارق و کرامات
نیستند اولیا نیز بظهورِ خوارق مکلّف نیند چه ولایت عبارت از قربِ الٰهی ست جلّ سلطانه
که بعد از نسیانِ ماسوی باولیاءِ خود کرامت میفرماید شخصے را این قرب عطا فرمایند و از احوالِ

بمرزا عرب خان در سفارش صدور یافت اَیَّدَکُمُ اللّٰہُ سُبحَانَہٗ وَنَصَرَکُمْ عَلَی الْاَعْدَاءِ الْاٰفَاقِیَّۃِ وَالْاَنْفُسِیَّۃِ وَنَجَّاکُمْ عَنِ الْبَلِیَّاتِ الصُّوْرِیَّۃِ وَالْمَعْنَوِیَّۃِ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَسَلَّمَ اَلْخَلْقُ عِیَالُ اللّٰہِ وَاَحَبُّ الْخَلْقِ اِلَی اللّٰہِ مَنْ اَحْسَنَ اِلٰی عِیَالِہٖ حضرتِ حق سُبْحَانَہٗ وَتَعَالٰی متکفّل اَرزاقِ خلائق گشتہ است پس خلائق در رنگِ عیالِ او باشند تعالیٰ هر کہ بعیالِ کسے مُواسَاۃ کرده باشد و بارِ او را بر داشتہ باشد هر آئینہ این کس محبوب صاحبِ آن عیال خواهد بود کہ او را اسبکسار ساختہ و مؤنتِ او را بر خود گرفتہ بِنَاءً عَلٰی ذٰلِکَ بتصدیع جرأت مینماید کہ حافظ حامد مردِ صالح و تالیِ قرآن مجید ست کثرتِ عیال او را مُشَوَّش میدارد کہ از عُهدهٔ شان نمیتواند بر آمد مسئول از کرمِ ایشان اِمداد و اعانتِ مُشارٌ اِلَیْہ ست کریمان را از برائے کرم بهانہ کافیست

والسلام

مکتوب نود و یکم (۹۱)

بحضرت مخدوم زادگی خواجہ محمد سعید در اسرار قَابَ قَوْسَیْنِ اَوْ اَدْنٰی اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی سِرّ عظیم از مقامِ قَابَ قَوْسَیْنِ اَوْ اَدْنٰی بشنو کہ چون انسانِ کامل بعد از تمامیِ سَیرِ اِلَی اللّٰہ بسیرِ فِی اللّٰہ متحقق شود و متخلّق باخلاق اللّٰہ گردد و باجمالِ این سیر را نیز تمام کند و دائرهٔ ظهورِ عکوسِ اسما و صفات را کہ مربوط بسیرِ فی اللّٰہ است بانجام رساند شایانِ آن میگردد کہ معشوق باصالت بے شائبهٔ ظلّیت و بے توهّم حالّیت و محلّیت در وے ظهور فرماید چون صفاتِ ذاتیهٔ معشوق را از ذاتِ او تعالیٰ اِنْفکاک نیست ناچار ظهورِ ذات مع الصفات در عینِ عاشق خواهد بود و دو قوس بحصول خواهد پیوست کہ قوسِ صفات و قوسِ ذات بود و این مقام اعلائے مقاماتِ قَابَ قَوْسَیْن ست کہ متعلق بظهورِ اصلی ست بے شائبهٔ ظلّی و اگر بعنایةِ اللّٰہ سُبْحَانَہٗ عاشقِ صادق را کمالِ گرفتاری بذاتِ معشوق پیدا شود بحدّے کہ از اسم و صفت هیچ نخواهد در ین وقت بفضلِ خداوندی جَلَّ سُلْطَانُہٗ اسم و صفت بتمام از نظرِ او میخیزد و جز

مغیبات ست که بمخلوقات تعلق دارند و چون اکثر از خلائق اہل انقطاع اند از جناب قدس
حق جل وعلا و اشتغال بدنیا دارند دلہائے ایشان اہل بکشف صورت و باخبار از مغیبات
مخلوقات ست این معنی نزد شان عظیم ست و گمان میبرند که اینها اہل اللہ اند و خواص اویند
سبحانہ و اعراض مینمایند از کشف اہل حقیقت و متہم میسازند اہل حقیقت را در آنچه از حضرت
حق سبحانہ اخبار مینمایند و میگویند که اینها اگر از اہل حق میبودند چنانچه گمان میبرند ہر آینه
این جماعه خبر میدادند از احوال غیبی ما و از احوال غیبی سایر مخلوقات و چون ایشانرا قدرت بر
کشف احوال ما نیست چگونه قدرت خواہد بود بر کشف امور یکه اعلیٰ ست از احوال مخلوقات و
تکذیب مینمایند فراست اہل معرفت را که بذات و صفات و افعال واجبی جل سلطانه تعلق
دارد و باین قیاس فاسد خود محروم ماندند این جماعه از علوم و معارف صحیحه این بزرگواران
و ندانستند که حضرت حق سبحانه و تعالیٰ حمایت این بزرگواران فرموده است از ملاحظه خلق
و مخصوص گردانیده است ایشان را بجناب قدس خود جل وعلا و مشغول ساخته است
ایشانرا از ماسوائے خود از جهت حمایت ایشان و غیرتے که بر ایشان دارد و اگر ایشان باحوال
خلق متعرض میشدند صلاحیت حضور جناب قدس در ایشان نمیماند انتہی کلامه و امثال
این سخنان دیگر ہم فرموده است و من از حضرت خواجه خود قدس سره شنیده ام که میفرمودند
که شیخ محی الدین ابن العربی نوشته است که بعضے اولیاء کرام که کرامات و خوارق از ایشان بسیار
بظهور آمده است در آخر نفس از ظهور این کرامات نادم بودند و تمنی میکردند که کاش این ہمه
خوارق از ما بظهور نے آمد و اگر تفاضل باعتبار کثرت ظهور خوارق بودے ندامت بر آن ظهور
معنی نداشتے **سوال** چون ظهور خوارق در ولایت شرط نبود ولی از غیر ولی چگونه متمیز
شود و محق از مبطل چه نوع جدا گردد **جواب** گو متمیز نشود و گو محق و مبطل ممتزج بود اختلاط
حق با باطل لازم این نشاء دنیوی ست علم بولایت ولی ہیچ در کار نیست بسیارے از

مغیبات محدثات ہیچ اطلاع ندہند و شخصے دیگر باشد کہ اورا ہم این قرب دہند و ہم اطلاع
بر مغیبات بخشند و شخصے ثالث را از قرب ہیچ ندہند و اطلاع بر مغیبات بخشند شخص
ثالث از اہل استدراج ست و صفائے نفس اورا بکشف مغیبات مبتلا ساختہ است و در ضلالت
انداختہ کریمہ وَیَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ عَلٰی شَیْءٍ اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ الْکَاذِبُوْنَ اِسْتَحْوَذَ عَلَیْهِمُ
الشَّیْطَانُ فَاَنْسٰهُمْ ذِکْرَ اللّٰهِ اُولٰٓئِکَ حِزْبُ الشَّیْطَانِ اَلَآ اِنَّ حِزْبَ الشَّیْطَانِ هُمُ
الْخَاسِرُوْنَ نشان حال شان ست و شخص اول و شخص ثانی کہ بدولت قرب مشرف اند از اولیاء
اللہ اند کشف مغیبات نہ در ولایت شان مے افزاید و عدم کشف اینہا نہ در ولایت شان نقصان
مے آرد تفاوت آنہا باعتبار درجات قرب ست بسا است کہ صاحب عدم کشف صور غیبی از صاحب
کشف آن صور افضل بود و بیش قدم باشد بواسطہ مزیت قربے کہ اورا حاصل شدہ است صاحب
عوارف کہ شیخ الشیوخ ست و مقبول جمیع طوائف در کتاب عوارف خود تصریح باین معنی فرمودہ
است اگر کسے این سخن را از من باور نکند بآن کتاب رجوع نماید آنجا مذکور ست بعد از ذکر کرامات
و خوارق کہ این ہمہ کرامات و خوارق مواہب حق اند جل سلطانہ گاہ ہست کہ قومے را بآن
مکاشف سازند و این دولت را بدہند و گاہ ہست کہ در مرتبہ فوق آن قوم باشد شخصے ازین
طائفہ کہ اورا ہیچ ازین کرامات و خوارق ندہند زیرا کہ این ہمہ کرامات از برائے تقویت یقین عطا
میفرمایند و کسے را کہ صرف یقین دادہ شدہ است اورا بآن کرامات حاجت نبود و این ہمہ کرامات
دون ذکر ذات ست و دون تجوہر قلب ست بذکر کہ بالا ذکر یافتہ است انتہی و امام این
طائفہ خواجہ عبداللہ انصاری کہ ملقب بشیخ الاسلام ست در کتاب منازل السائرین فرمودہ
است کہ فراست بر دو نوع ست فراست اہل معرفت ست و فراست اہل جوع و اہل ریاضت
فراست اہل معرفت متعلق بشناختن استعداد طلاب ست و شناختن اولیائے حق ست سبحانہ
کہ بحضرت جمع وصل گشتہ اند و فراست اہل ریاضت و ارباب جوع مخصوص بکشف صور و احوال

چند روزه است و آن احیا وسیلهٔ حیات دائمی ست بلکه گوئیم که فی الحقیقت وجودِ اہل اللہ کرامتے
ست از کرامات و دعوتِ ایشان مر خلق را بحق جلّ سلطانهٗ رحمتے ست از رحمتهائے حق
جلّ سلطانهٗ و احیائے قلوبِ اموات آیتیست از آیتهائے عظمیٰ ایشان امانِ اہل ارض اند
و غنیمت روزگار اند بہم یُمطرون و بہم یُرزقون در شانِ شان ست کلامِ شان دوا ست
و نظرِ شان شفا ہم جلساء اللہ وہم قوم لا یشقیٰ جلیسہم و لا یخیب انیسہم علامتے که
محق این طائفه از مبطلِ اینها جدا شود آنست اگر شخصے باشد که استقامت بر شریعت داشته
باشد و در مجلس او دل را بحضرتِ حق سبحانهٗ و تعالیٰ میلے و توجهے پیدا میگردد و برودتے
از ما سوی مفهوم میشود آن شخص محق ست و در عدادِ اولیاست علیٰ تفاوتِ الدرجات
این ہم نظر بارباب مناسبت ست بے مناسبت محض محروم مطلق ست ۵
سر کاو روے به بهبود نداشت ✣ دیدنِ روے نبی سود نداشت ✣ و در مکتوب شریف
شمّهٔ از حسنِ نشاهٔ خداطلبی سلطانِ عهد اندراج یافته بود و رمزے از عدالت و التزامِ احکام
شرعیه رفته بود مطالعه آن فرحتِ فراوان حاصل گردانید و ذوقے پیدا گشت حضرتِ حق سبحانهٗ
و تعالیٰ چنانچه عالم را بنورِ عدل و عدالتِ بادشاهِ وقت منوّر ساخته است شریعت و ملّتِ محمدیه
نیز بحسنِ اهتمامِ ایشان نصرت و عزّت بخشد محبّت آثار الحکم الشرع تحت السیف رواجِ شریعتِ
غرّا مربوط بحسنِ اهتمامِ سلاطینِ عظام ست این معنی چندگاه ست که ضعف پیدا کرده است
ناچار اسلام ضعیف گشته کفارِ هند بے تحاشی بهدمِ مساجد مینمایند و در انجا تعمیرِ معبدهائے خود
میسازند در تانیسر درونِ حوض کر کهیت مسجدے بود و مقبرهٔ عزیزے آنرا هدم کرده بجائے آن
دیهرهٔ کلان راست ساخته اند و نیز کفّار برملا مراسمِ کفر بجا مے آرند و مسلمانان در اجرائے اکثر
احکامِ اسلام عاجز اند روزِ ایکادسی هنود که ترکِ اکل و شرب مینمایند اهتمام دارند که دران روز
در بلادِ اسلام هیچ مسلمانے در بازار نان نپزد و نفروشد و طعام نپزند و نفروشند و در ماهِ

المصحح سلمه اللہ تعالےٰ

۵۹ معهد قوم سکهه که پیروان نانک اند که مالی مذهب ایشاں است ۱۲ ۶ دلیری وے ماکی ۱۲

اَولیاء اللّٰہ اند کہ بولایتِ خود اطّلاع ندارند فکیف دیگرے را اطّلاع بر ولایتِ شان لازم بود
در نبی از خوارق چارہ نبود تا نبی از غیر نبی متمیز شود کہ علم بہ نبوّتِ نبی واجب ست و ولی چون
بشریعتِ نبی خود دعوت مینماید معجزۂ نبی اورا کافی ست اگر ولی بما وراء شریعتِ نبی خود دعوت
مینمود از خارق چارہ نبود و چون دعوتِ او مخصوص بشریعتِ نبی ست خارق ہیچ در کار نیست
عَلَما دعوت بظاہرِ شریعت مینمایند و اَولیا ہم دعوت بظاہرِ شریعت مینمایند و ہم دعوت
بباطنِ شریعت میفرمایند اوّل مُریدان و طالبانِ حق را بتوبہ و انابت دلالت مینمایند و باتیانِ
اَحکامِ شرعیہ ترغیب میفرمایند و ثانیاً بذکرِ حق جلّ سُلطانہٗ راہ مینمایند و تاکید میفرمایند کہ جمیع
اَوقاتِ خود را مستغرقِ ذکرِ آلٰہی جلّ سُلطانہٗ دارد بحدّیکہ این ذکر استیلا فرماید و غیرِ مذکور
ہیچ چیز را در دل نگذارد تا آنکہ نسیانے از جمیع ماسوئ مذکور حاصل گردد کہ اگر بتکلّف یادِ اَشیا
نماید بیادش نیاید یقین ست کہ وَلی را از برائے این دعوت کہ بظاہرِ شریعت و بباطنِ شریعت
متعلّق ست خوارق چہ در کار ست پیری و مُریدی عبارت ست ازین دعوت کہ بخارق کار
ندارد و بکرامتِ شا و را مناسبت نیست با آنکہ گوئیم کہ مُریدِ رشید و طالبِ مستعد ہر ساعت در سلوکِ
طریق خوارق و کراماتِ پیر احساس مینماید و در مُعاملۂ غیبی ہر زمان از وے مدد میخواہد و میباید
و ظہورِ خوارق نسبت بدیگران در کار نیست اما نسبت بمُریدان کرامات در کرامات و خوارق در
خوارق ست چگونہ مُرید احساس خوارقِ پیر نکند کہ پیر دلِ مردۂ مُرید را زندہ گردانیدہ است
و بمُشاہدہ و مُکاشفہ رسانیدہ نزدِ عوام اِحیائے جسدی عظیم الشان ست و نزدِ خواص اِحیائے
قلبی و روحی بُرہانِ رفیع الشان ست خواجہ محمد پارسا قدّس سرُّہٗ در رسالۂ قدسیہ میفرماید کہ
اِحیائے جسدی پیشِ اکثر مردم چون اعتبار داشت اہل اللّٰہ ازان اِحیا اعراض نمودہ با اِحیائے
روحی پرداختہ اند و متوجہِ اِحیائے دلِ مُردۂ طالب گشتہ اند و الحق کہ اِحیائے جسدی نسبت
با اِحیائے قلبی کالمطروح فی الطریق ست و نظر بایں داخلِ عبث چہ این اِحیا سببِ حیاتِ

بعضے از فقہا ہر چند سجدۂ تحیت بسلاطین تجویز نمودہ اند اما لائقِ حالِ سلاطینِ عظام آنست کہ درین امر بحضرتِ حق سبحانہٗ وتعالیٰ تواضع نمایند واین نہایتِ تذلل وانکسار را بغیر او تعالیٰ تجویز نکنند حضرت حق سبحانہٗ وتعالیٰ عالمی را مسخرِ ایشان گردانیدہ ست ومحتاجِ ایشان ساختہ شکرِ این نعمتِ عظمیٰ بجا آوردہ تواضعِ چنین را کہ منبئ از کمالِ عجز وانکسارست بجنابِ قدس او تعالیٰ مسلّم دارند ودرین امر با او شرکت نجویند ہر چند جمعے تجویزِ این معنی نمایند اما حسنِ تواضعِ ایشان باید کہ تجویزِ این معنی نکنند هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ چون بادشاہِ وقت از اقصائے ممالکِ خود مراجعت فرمودہ بدار الخلافہ آمدہ است محتمل کہ این فقیر بمشیتِ حق سبحانہٗ درین نزدیکی بدار الخلافہ خود را رساند وَالْبَاقِیْ عِنْدَ التَّلَاقِیْ وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ الْعُلٰی

مکتوب (۹۳) نود وسیوم

بخواجہ ہاشم بدخشی کشمی صدور یافتہ در بیانِ آنکہ ہر کدام از لطائفِ عالمِ خلق وعالمِ امر ہم ظاہر دارد وہم باطن دارد ولحوقِ این باطن باسمِ قیوم عارف ست ودر بیانِ آنکہ عارف در وقتِ نزول بکلیتِ ظاہر وباطن متوجہ دعوت وعبادت ست ✽ عالمِ خلق وعالمِ امرِ عارفِ تام المعرفہ ہر چند ہر دو داخلِ ظاہر وصورت اند نسبت باسمِ قیوم کہ وجہِ خاص اوست کہ فی الحقیقت باطن وحقیقتِ آن عارف ست چنانچہ تحقیقِ آن در مکتوبے تحریر یافتہ است اما چون این ظاہر وصورت را بحدتِ نظر کہ بمحضِ فضلِ خداوندی جلّ سلطانہٗ موہبت گشتہ ست ملاحظہ مینماییم اینجا نیز ظاہر وباطن پیدا میگردد وصورت وحقیقت ہویدا میشود نہ آنکہ عالمِ خلق را بتمام ظاہر یابیم وعالمِ امر را باطن چنانچہ جمعے گمان بردہ اند بلکہ در ہر لطیفہ از لطائفِ عالمِ خلق وعالمِ امر ہم صورت ست وہم حقیقت عنصرِ خاک ہم ظاہر دارد وہم باطن وہمچنین اخفا را ہم ظاہر ست و

مُبارکِ رَمضان برملا نان وطعام میپزند ومیفروشند وهیچکس از زبونیٔ اسلام منع آن نمینواند
نمود افسوس صد هزار افسوس بادشاهِ وقت از ماست وما فقیران باین زبونی وخرابی یادگرم های
این صاحب دولتان اسلام رونق داشت وعُلما وصوفیه معزّز ومحتَرم بودند وبتقویت اینها در
ترویجِ شریعت میکوشیدند شنیده ام که روزے صاحبقران امیر تیمور گورگان عَلَیہِ الرَّحمَۃ بکوچۂ بخارا
میگذشت اتفاقاً درویشانِ خانقاهِ حضرتِ خواجه نقشبند قُدِّسَ سِرُّہٗ دران کوچه گلیمهائے
خانقاهِ خواجه را مے افشاندند واز گرد پاک میکردند امیر از حُسن نشأ مسلمانی که داشت دران کوچه
توقف فرمود تا گردهائے خانقاه را عَبیر وصندلِ خود ساخته ببرکات وفیوضِ درویشان مشرف
گردد بگیر باین تواضع وفروتنی که باهل الله نموده بود بحُسنِ خاتمه مشرف گشت منقول است که حضرتِ خواجه
نقشبند قُدِّسَ سِرُّہٗ بعد از وفاتِ امیر میفرمودند تیمور مرد وایمان برد میدانید که در خطبه روزِ جمعه نام
سلاطین را که در زینه پایان فرود آمده میخوانند وجهش چیست آین تواضعیست که سلاطینِ عظام
نسبت بآن سرور وخُلفاءِ راشدین او عَلَیہِ وَعَلَیہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسلِیمَاتُ نموده اند وجائز
نداشته اند که اسامیِ ایشان با اسامیِ اکابرِ دین دریک درجه مذکور شود شکرَ اللهُ تعالیٰ سعیَهم
تذییل اے برادر سجده که عبارت از جبین بر زمین نهادن ست متضمّن نهایتِ تذلّل وانکسار
ست ومشتمل بر کمالِ تواضُع وفروتنی ست لهذا این قسمِ تواضُع را مخصوص بعبادتِ واجبُ الوجود
جَلَّ سُلطَانُہٗ داشته اند وغیر او را سُبحَانَہٗ تجویز ننموده منقول ست که حضرتِ پیغمبر عَلَیہِ وَعَلیٰ اٰلِہٖ
الصَّلوٰۃُ وَالسَّلَامُ روزے براہے میرفتند اعرابی آمده معجزه طلبید تا ایمان آرد آن سرور فرموده
عَلَیہِ وَعَلیٰ اٰلِہِ الصَّلوٰۃُ وَالسَّلَامُ آن درخت را بگو که پیغمبر ترا میطلبد آن درخت از جائے خود جنبید
متوجهِ خدمتِ آن حضرت گشت عَلَیہِ وَعَلیٰ اٰلِہِ الصَّلوٰۃُ وَالسَّلَامُ آن اعرابی چون این حال را
مشاهده نمود اسلام آورد وبعد ازان گفت یا رسول الله اگر فرمائی ترا سجده کنم فرمود غیر خدا را جَلَّ شانُہٗ
سجده جائز نیست غیر حق را جَلَّ سُلطَانُہٗ اگر سجده تجویز مینمودم میگفتم که زن شوهرِ خود را سجده کند

شانه

بہ جِسرِ موت برآمدہ قدم درکوئے وِصالِ محبوب خواہد نہاد و بدولتِ وصل و اتصالِ بے مزاحمتِ اَغیار مشرف خواہد گشت ؎ هَنِيْئًا لِاَرْبَابِ النَّعِيْمِ نَعِيْمُهَا ✦ وَلِلْعَاشِقِ الْمِسْكِيْنِ مَا يَتَجَرَّعُ ✦ رَبَّنَا اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ وَالْبَرَكَةُ عَلٰى خَيْرِ خَلْقِ اللّٰهِ وَعَلٰى اِخْوَانِهِ الْكِرَامِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَصَحْبِهِ الْعِظَامِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامِ

مکتوب (۹۴) نود و چہارم

بمولانا عبد القادر انبالی صدور یافتہ در بیانِ حقیقتِ فنا و بقا و جدا شدنِ عدم از صورت و حقیقتِ عارف و نسبتِ مجاورت بہم رسانیدن بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ حقائقِ ممکنات بعلمِ این فقیر چنانچہ در بعض مکاتیب نوشتہ است عبارت از عدمات ست کہ منشاءِ ہر شر و نقص ست با عکوسِ صُوَرِ علمیہ اسما و صفاتِ الٰہی جلّ شانہٗ کہ دران عدمات ظہور یافتہ اند غایۃُ ما فی الباب آن عدمات در رنگِ ہیولیٰ اند و آن عکوس در رنگِ صورت کہ در ہیولیٰ حال گشتہ ست تشخص و تمیز عدمات بآن عکوسِ ظاہرہ است و قیامِ آن عکوس بآن عدماتِ متمیزہ و این قیام در رنگِ قیامِ عرض بجوہر نیست بلکہ در رنگِ قیامِ صورت ست کہ بہ ہیولیٰ گفتہ اند و تشخصِ ہیولیٰ را بالصورت داشتہ اند و چون بتوفیق اللہ تعالیٰ سبحانہٗ سالک متوجہِ جنابِ قدسِ خداوندی جلّ شانہٗ بذکر و مراقبہ میگردد و ساعۃً فساعۃً از ماسوٰے اعراض مینماید آن عکوسِ صُوَرِ علمیہ اسما و صفاتِ واجبی جلّ سلطانہٗ در ہر آن قوت و غلبہ پیدا میکند و بر قرینِ خود کہ عدمات ست استیلا و تسلط میابد اَلَا اِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغَالِبُوْنَ معاملہ تا بجائے میرسد کہ عدمات کہ ہمچون اصل و ہیولیٰ بودہ است مر عکوس را رو بہ استتار مے آرند بلکہ تمام از نظرِ سالک مختفی میگردند و غیر از عکوس با اصول و اصولِ اصول خود در نظرِ او نمے ماند بلکہ عکوس

هم باطن وآین باطن که بعالمِ خلق وعالمِ امر تعلّق دارد روز بروز بتوسّلِ اعمالِ صالحه بلکه بمحض عنایت
خداوندی جلّ سلطانهٗ کم کم بآن باطن که باسمِ قیّوم مربوط ست ملحق میگردد تا بحدیکه ازین
باطن هیچ اثرے نمیماند وبجز ظاهر صرف هرچه بود مختفی میگردد والحاقِ این باطن باسم قیّوم
باین معنی ست که این باطن دران اسم حالّ میگردد ویا بآن اسم اتّحاد پیدا میکند که آن اتحادات
سبحان من لا یتغیّر بذاتهٖ ولا بصفاتهٖ ولا فی اسمائهٖ بحدوث الاکوان بلکه این باطن
را بآن اسم نسبتے پیدا میشود مجهول الکیفیة که موهم حلول واتحاد میگردد فی الحقیقت نه حلول ست
ونه اتحاد که مستلزمِ قلبِ حقیقتِ امکان ست بحقیقتِ وجوب تعالت وتقدّست که محالِ
عقلی ست ودر شریعت زندقه است وآن ظاهر صرف که باقی میماند هرچند از عالمِ شهادت ست
که مشهود ومرئی ست اما منصبغ برنگِ باطن ست اگرچه باطن از حیطهٔ شهود وادراک برآمده
است وملحق بغیب گشته ورنگِ بیچونی پیدا کرده زیرا که چون تا رنگِ بیچونی پیدا نکند واز حیطهٔ
ادراک چون بیرون نرود ورخت از شهادت بغیب نکشد از بیچونِ حقیقی نصیبے نیابد واز غیب
الغیب مطّلع نگردد باید دانست که این ظاهر باقی مانده را تمام رو بخلق ست وطاعات وعبادات
شرعیه باو مربوط ست ومعاملهٔ دعوت وتکمیل نیز باو منوط وباطن این عارفِ صاحبِ تکمیل
خواه تعلّق بمراتبِ امکان دارد وخواه متعلّق بمقاماتِ وجوب بود نیز متوجّه ظاهر ست وبهرجه
ظاهر رو دارد روے او نیز همان سوے ست از جهتِ تکمیل وتربیت وتتمیمِ عبادت چه این
دار دارِ عمل ست وآین موطن موطنِ دعوت ست حقیقتِ شهود ومشاهده در آخرت ست
ومعاملهٔ کشف ومعاینه در پیش ست عبادتِ معبود جلّ سلطانهٗ درین موطن به از استغراق
در معبود ست تعالی وانتظارِ مطلوب اینجا که ناشی از محبّت ست به از استهلاک در مطلوب ست
ارباب سکر این را باور دارند یا نه وآین توجّهِ ظاهر وباطن که عارفِ صاحبِ تکمیل را بجانبِ
خلق پیدا شده است تا زمانِ بلوغِ اجل ست که منتهائے مقامِ دعوت ست وچون اجل رسید

اینجا که حقیقت بقاست این نسبت بروجه اتم خواهد بود وغایة ما فی الباب جامه را بعد از لباس بر صاحب جامه تاثیرست چه اگر جامه گرم ست لابس بگرمی متاثر میگردد واگر سرد ست بسردی متاثر میگردد وهمچنین این عدم مانند جامه را در خود تاثیرے یافت واثر او را در تمام بدن ساری دید اما میداند که این تاثیر وسرایت بیرونی ست نه درونی عرضی ست نه ذاتی از مجاورِ خارج آمده است نه از مجانس داخل اگر شر ونقص ست که ازان عدم ناشی گشته هم عرضی ست وخارجی نه ذاتی واصلی صاحبِ این مقام هرچند با سایر مردم در بشریت مشارکت دارد ودر صدور صفاتِ بشریت با دیگران مساهم اما از وے واز ابنائے جنس وے ظهور صفاتِ بشریت عرضی ست که از مجاور آمده است ودیگران را ذاتی واصلی شتان ما بینهما عوام مشارکتِ صوری را ملاحظه نموده خواص بلکه اخص خواص را در رنگ خودها تصور کرده در مقام انکار واعتراض مے آیند ومحروم میمانند کریمه فقالوا ابشر یهدوننا فکفروا وکریمه وقالوا مال هذا الرسول یاکل الطعام ویمشی فی الاسواق نشانِ حال شان ست یعنی بالله سبحانه هرچه از صفاتِ بشریت در خود مے بیند مے یابد که حالِ آن صفات آن عدمِ مجاور ست که در کلیت دویده است وسرایت کرده است وخود را بتمام وکمال ازان صفات پاک ومبرا می یابد وشمه ازان در خود احساس نمیکند لله سبحانه الحمد والمنة علی ذلک این صفات که بسبب مجاور ظاهر میشود در رنگ آنست که شخصیکه لابس لباسِ سرخ ست بسرخی لباس مجاور سرخ مینماید ابلهان چون تمیز ندارند سرخی مجاور شخصے را سرخی آن شخص دانسته حکمهاے خلافِ واقع منتسب میسازند

ع هرکش افسانه بخواند افسانه است ... وآنکه دیدش نقد خود مردانه است

ع آب نیل ست وبقبطی خون نمود ... قوم موسیٰ را نه خون بود آب بود

ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب ۔ والسلام علی من اتبع الهدیٰ ۔

که مرایایی اصول خود اند نیز از نظر مختفی میگردند چه مرایا را از اختفا چاره نبود این مقام مقام فناست
و لبس تلبدست و اگر این سالک فانی را بقا بخشند و بعالم باز گردانند عدم خود را در رنگ پوست
تنگ که وقایه بدن ست خواهد یافت و نزدیک ست که از غایت بی مناسبتی که بعدم پیدا
کرده ست تعبیر از ان به پیراهن شعر نماید و از خود مباین یابد اما فی الحقیقة درین موطن عدم
از وی مباین نشده است و داخل مظان انای اوست بالجمله عدم درین مقام جزو مغلوب و
مستور اوست و از اصالتیکه داشت فرود آمده است و تابع بلکه قائم بان عکوس که باو قیام
داشته اند گشته است و این فقیر سالها درین مقام بوده است و عدم خود را در رنگ پیراهن شعر
از خود جدا می یافته و بعد اللتیا و التی چون عنایات بغایات خداوندی جل سلطانه شامل
حال او گشت دید که آن جزو مغلوب ازین ترکیب انحلال یافته مفارقت گزید و تشخصی که بحصول
آن عکوس پیدا کرده بود مفقود ساخت و بعدم مطلق گویا ملحق گشت در رنگ آنکه صورتی
را بر کالبد راست سازند و قیام آن بان کالبد دهند و چون صورت درست شود و ثبات و رسوخ
پیدا کند آن کالبد را شکنند و قیام او را از کالبد دور ساخته بخود قائم دارند و در ما نحن فیه نیز
این عکوس که قیام باو داشتند دریافت که قیام بخود بلکه باصول خود پیدا کردند این دم اطلاق
لفظ انا جز بر عکوس و بر اصول آن عکوس نماند و جزو عدمی گویا باو مساس نداشت و دریافت
که حقیقت فنا درین موطن صورت بست فنای سابق گویا صورت این فنا بوده است و از ین
مقام چون ببقا آوردند و بعالم باز گردانیدند آن عدم را که نسبت جزئیت داشت و اصالت
غلبه مراورا بود باز گردانیده مجاور و قرین او ساختند و از حقیقت و صورت او مباین گردانیده
از اطلاق لفظ انا بیرون کردند و از برای حکم و مصالح آن را باز در رنگ پیراهن شعر پوشانیدند
و درین حالت اگرچه عدم را باز آوردند اما قیام آن عکوس را بان وابسته نساختند بلکه عدم را
بان عکوس قیام بخشیدند چنانچه در بقای سابق گذشت هرگاه در آن بقا این نسبت باشد

این اسلام طریقت را باسلام شریعت مناسبت تمام ست بلکه چون اسلام شریعت بکمال میرسد نسبت اتحاد باین اسلام پیدا میکند بلکه هر دو اسلام اسلام شریعت اند فرق درمیان اینها بظاهر شریعت و باطن شریعت ست و بصورت شریعت و حقیقت شریعت مرتبه کفر طریقت از اسلام صورت شریعت بلندتر ست هرچند نسبت باسلام حقیقت شریعت پست و ادون ست

ع آسمان نسبت بعرش آمد فرود + ورنه بس عالی ست پیش خاک تود +

و از مشایخ قدس الله تعالی اسرارهم هر که بشطحیات تکلم نموده است و سخنان مخالف ظاهر شریعت گفته همه در مقام کفر طریقت بوده است که موطن سکر و بی تمیزی ست بزرگانیکه بدولت اسلام حقیقت مشرف گشته اند از امثال این سخنان پاک و مبرا اند و بظاهر و باطن اقتدا بانبیا دارند و متابع ایشان اند علیهم الصلوات والتسلیمات پس شخصیکه تکلم بشطحیات نماید و باهمه در مقام صلح باشد و همه را بر صراط مستقیم انگارد و درمیان حق و خلق اثبات تمیز نکند و بوجود اثنینیت قائل نبود اگر آن شخص بمقام جمع رسیده است و بکفر طریقت متحقق گشته است و نسیان ماسوی فرموده مقبول ست و سخنان او ناشی از سکر اند و از ظاهر مصروف و اگر آن شخص بحصول این حال و بی وصول بدرجه اولی از کمال باین سخنان متکلم ست و همه را بر حق و بر صراط مستقیم میداند و تمیز باطل از حق نمی نماید از زنادقه و ملاحده ست که مقصود ابطال شریعت ست و مطلوبش رفع دعوت انبیا که رحمت عالمیان اند علیهم الصلوات والتحیات پس این کلمات خلافیه هم از محق صادر میشوند و هم از مبطل محق را آب حیات اند و مبطل را سم قاتل در رنگ مای نیل که بنی اسرائیل را آب خوشگوار بوده و قبطی را خون ناگوار این مقام مزلة الاقدام ست جم غفیر از اهل اسلام به تقلید سخنان اکابر ارباب سکر از صراط مستقیم منحرف گشته بکوچهای ضلالت و خسارت افتاده اند و دین خود را برباد داده اند ندانسته اند که قبول این سخنان مشروط بشرائط ست که در ارباب سکر موجود اند و در ایشان مفقود

مکتوب نود و پنجم (۹۵)

بمقصود علی تبریزی در سوال او از کفر حقیقی و اسلام حقیقی صدور یافت بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفہ شریفہ رسید استفسار بعضے از سخنان صوفیہ رفتہ بود مخدوما وقت و مکان ہر چند تقاضائے گفت و نوشت نمیکند اما سوال را از جواب چارہ نبود بضرورت چند کلمہ نوشتہ آمد مجمل کلام در حل جمیع آن مسائل آنست کہ در شریعت چنانچہ کفر و اسلام ست در طریقت نیز کفر و اسلام ثابت ست و چنانچہ در شریعت کفر شرارت و نقص ست و اسلام کمال ست در طریقت نیز کفر طریقت نقص ست و اسلام طریقت کمال ست کفر طریقت عبارت از مقام جمع ست کہ محل استتار ست و تمیز حق از باطل درین موطن مفقود ست چہ مشہود سالک درین موطن در مرایائے جمیلہ و رذیلہ جمال وحدت محبوب ست پس خیر و شر و کمال و نقص را جز مظاہر و ظلال آن وحدت نمییابد لاجرم نظر انکارے کہ ناشی از تمیز ست در حق او معدوم ست ناچار ہمہ در مقام صلح شدہ و ہمہ را بر صراط مستقیم مییابد و باین کریمہ ترنم مینماید ما من دابۃ الا ہو اخذ بناصیتہا ان ربی علی صراط مستقیم و گاہے مظہر را عین ظاہر دانستہ خلق را عین حق مے انگارد و مربوب را عین رب میداند این ہمہ گلہاست کہ از مرتبۂ جمع مے شگفد منصور درین مقام گوید ؎ کفرت بدین اللہ والکفر واجب ٭ لدی وعند المسلمین قبیح ٭ این کفر طریقت بکفر شریعت مناسبت تمام دارد ہر چند کافر شریعت مردود ست و مستحق عذاب و کافر طریقت مقبول ست و مستوجب درجات چہ این کفر و استتار از غلبۂ محبت محبوب حقیقی ناشی شدہ است و غیر محبوب ہمہ را فراموش کردہ است پس مقبول بود و آن کفر از استیلائے جہل و تمرد پیدا گشتہ ناچار مردود باشد و اسلام طریقت عبارت از مقام فرق ست بعد الجمع کہ موطن تمیز ست و حق از باطل و خیر از شر اینجا متمیز ست

از احکام شرعیه او وآن کفر والحاد و زندقه است حل این شبهه قویه چیست بدان اَرْشَدَكَ
اللهُ تعالیٰ وَهَدَاكَ سَوَاءَ الصِّرَاطِ این شبهه وامثال این شبهه را که جمعی بر حضرات خلفاء ثلثه
رضی اللهُ تعالیٰ عنهم و بر سائر صحابه کرام رضی الله تعالیٰ عنهم ایراد مینمایند و باین تشکیکات
ردّ ایشان میخواهند اگر بر سر انصاف بیایند و شرف صحبت خیر البشر را علیه وعلیٰ آله الصلوة
والسلام قبول نمایند و بدانند که نفوس ایشان در صحبت خیر البشر علیه وعلیٰ آله الصلوة والسلام
از هوا و هوس مزکّی شده بود و سینهای شان از عداوت وکینه پاک گشته و بدانند که ایشانند
اکابر دین وکبراء اسلام که بذل نموده اند طاقتهای خود را در اعلای کلمة الله اسلام و در نصرت
سید انام و انفاق فرموده اند اموال خود را در اعلای کلمه اسلام از برای تائید دین متین در
لیل ونهار و در سرّ و جهار و گذاشته اند عشائر و قبائل خود را واولاد وازواج خود را و اوطان و
مساکن خود را و عیون و زروع خود را و اشجار و انهار خود را از جهت محبت رسول علیه و علیهم
الصلوات والتسلیمات و ایثار نموده اند نفس رسول الله را بر محبت نفوس خویش واختیار کرده اند
محبت رسول را بر محبت خویش و بر محبت ذریات واموال خویش وایشانند مشاهدان وحی و
مَلَک وبینندهای معجزات وخوارق تا آنکه غیب ایشان شهادت گشته است و علم شان
عین شده وَهُمُ الَّذِيْنَ اَثْنَى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِمْ فِي الْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ
ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْاِنْجِيْلِ هرگاه جمیع اصحاب کرام درین کرامات شریک
باشند از اکابر صحابه که خلفاء راشدین باشند از بزرگیهای ایشان چه وانماید همان فاروق
که حضرت حق سبحانه وتعالیٰ در شان او رسول خود را فرموده یَا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللهُ وَمَنِ
اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما فرموده است که سبب نزول این آیه
کریمه اسلام حضرت فاروق است رضی الله تعالیٰ عنه بعد از حصول نظر انصاف و بعد از قبول
شرف صحبت خیر البشر علیه وعلیٰ آله الصلوات والتحیات و بعد از دانستن بزرگیها و علو

این شرائطِ نسیانِ ماسوای حق ست سبحانه که دہلیزِ آن قبول ست ومصداقِ امتیازِ محق از مبطل استقامت بر شریعت ست وعدمِ استقامت بر شریعت آنکه محق ست با وجودِ سکر و بے تمیزی سرِ موے ارتکابِ خلافِ شریعت نخواہد نمود منصور با وجودِ قولِ انا الحق در ہر شب در زندان با زنجیرِ گران پانصد رکعت نمازِ نافله ادا میکرد وطعامیکه از دستِ ظلمه بآن میرسید اگرچه از وجهِ حلال بوده نمیخورده وآنکه مبطل ست اتیانِ احکامِ شرعیه بر وے چون کوهِ قاف گران ست کریمه کبر علی المشرکین ما تدعوهم الیه نشانِ حالِ شان ربنا اتنا من لدنک رحمة وهیئ لنا من امرنا رشدا والسلام علی من اتبع الهدی

مکتوب نود وششم (٩٦)

بخواجه ابو الحسن بہا بدخشی الکشمی صدور یافته در حلِ آنکه پیغمبر صلی الله تعالی علیه وعلی اله واصحابه وسلم در مرضِ موت طلبِ قرطاس فرمودند تا چیزے نویسند وحضرتِ فاروق با جمعے از صحابه منعِ آن نمودند بچندین وجه الحمد لله وسلام علی عبادهِ الذین اصطفی **سوال** حضرتِ رسالت خاتمیت علیه وعلی اله الصلوة والسلام والتحیة در مرضِ موت قرطاس طلبیدند وفرمودند ایتونی بقرطاس اکتب لکم کتابا لن تضلوا بعدی وحضرتِ فاروق رضی الله تعالی عنه با جمعے دیگر از اصحابِ کرام رضی الله تعالی عنهم منعِ اتیانِ قرطاس نمودند وحضرتِ فاروق رضی الله تعالی عنه گفت حسبنا کتاب الله وگفت اهجر استفهموه وحضرت رسالت علیه وعلی اله الصلوة والسلام والتحیة ہرچه میفرمودند از روے وحی میفرمودند کما قال الله تعالی وما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی ومنع وردِ وحی کفرست کما قال الله تعالی ومن لم یحکم بما انزل الله فاولئک هم الکفرون وایضا تجویزِ ہجر وہذیان بر پیغامبر مستلزمِ رفعِ اعتماد ست

آن سرور عَلَيهِ وَعَلَىٰ آلِهِ الصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ در نمازِ فرض رُباعي بر دُو رکعت سلام دادند ذو الیدین
عرض کرده اَقُصِرَتِ الصَّلوٰةُ اَمْ نَسِیتَ یَا رَسُوْلَ اللهِ بعد از ثبوتِ صدقِ قولِ ذی الیدین
آن سرور عَلَيهِ وَعَلَىٰ آلِهِ الصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ برخاسته دُو رکعتِ دیگر بآن منضم ساختند و سجدۂ
سهو کردند هرگاه سهو و نسیان در حالتِ صحت و فراغت بمقتضائے بشریت جائز باشد صدورِ
کلام بمقصد و بے اختیار در مرضِ موت در وقتِ استیلائے وجع بمقتضائے بشریت از آن سرور
عَلَيهِ وَعَلَىٰ آلِهِ الصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ چرا جائز نباشد و اعتماد از احکام شرعیه برائے چه مرتفع
شود زیرا که حضرتِ حق سُبْحَانَهُ وَتَعَالىٰ بوحیِ قطعی آن سرور را عَلَيهِ وَعَلَىٰ آلِهِ الصَّلوٰةُ وَ
السَّلَامُ اِطّلاع بر سهو و نسیانِ او میفرموده و صواب را از خطا متمیّز میساخته چه تقریر نبی بر
خطا مجوّز نیست که مستلزم رفع اعتماد است از احکام شرعیه او پس ثابت شد که موجبِ رفع
اعتماد نفس سهو و نسیان نیست بلکه تقریر بر سهو و نسیان موجب رفع اعتماد است از احکام شرعیه
او و آن تقریر مقرّر است که مجوّز نیست **مقدمۂ رابع** آنکه حضرتِ فاروق بلکه خلفائے ثلثہ
رَضِيَ اللهُ تَعَالىٰ عَنْهُمْ مُبشَّر بجنّت اند بکتاب و سنت و احادیث بخصوص در بابِ بشارتِ جنّتِ
ایشان از کثرتِ رُواتِ ثقات توان گفت که بحدِّ شهرت بلکه بحدِّ تواترِ معنی رسیده باشد انکار
آن از جهل است یا از عناد رُواتِ احادیثِ صحاح و حسانِ اهل سنت اند که از اساتذہ خود که
صحابه و تابعین باشند اخذ نموده اند و رُواتِ جمیعِ فِرقِ مخالفه را اگر جمع کنند معلوم نیست که بعُشرِ
عَشیرِ اهلِ سنت برسند کما لا یخفی علی المتتبّع المتفحّص المنصف و کتبِ احادیثِ اهلِ سنت مشحون
به بشارتِ این اکابر است به بهشت و اگر در کتبِ احادیث بعضے از فرقِ مخالفه این بشارت را
روایت نکرده باشند غم نیست که عدمِ روایتِ بشارت بر عدمِ بشارت دلالت ندارد و امّا ثبوتِ بشارتِ
این اکابر به بهشت در قرآنِ مجید بس است بآیاتِ متکثره منها قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالىٰ وَالسَّابِقُوْنَ
الْاَوَّلُوْنَ مِنَ الْمُهَاجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ رَّضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ

ولوالدیه لکاتبه اغفر اللهم الله هو سلمه مصححه

درجاتِ اَصحابِ کرام عَلَیہِمُ الرِّضوَانُ آن جماعۂ اعتراض کنندگان وتشکیک پیدا آرندگان
نزدیک ست کہ این شبہہا را در رنگِ مُغالطہاے وسُفسطہاے زَرانددہ تصوّر نمایند واز
درجۂ اعتبار ساقط کنند اگرچہ مادۂ غلط این شبہہا تشخیص نکنند ومحلِ سفسطہ را تعیین ننمایند
لَا اَقَلَّ مُجملاً این قدر شاید دانند کہ مُوَدّاے این تشکیکات وحاصلِ این شبہات بے تحصیل
بلکہ مُصادم بداہت وضرورتِ اسلامیہ ہست ومَردود ومَطرود بکتاب وسنت ست مَعَ ذٰلِکَ
درجوابِ آن سُوال ودر تعیینِ مَوادِ غلطِ آن شبہہ چند مقدمہ بِعَونِ اللّٰہِ سُبحانَہٗ نوشتہ
مے آید استماع نمایند حلِّ این اشکال بروجہ کمال مُنبَنی برچند مقدمہ است ہر چند ہر مقدمہ
جوابیست علاحدہ **مقدمۂ اوّل** آنکہ جمیع منطوقات ومعقولاتِ آنحضرت عَلَیہِ وَعَلٰی اٰلِہِ
الصَّلٰوۃُ وَالتَّحِیَّۃُ بموجبِ وحی نبودہ وکریمہ وَمَا یَنطِقُ عَنِ الھَوٰی مخصوص بمنطقِ قرآنی ست
کَمَا قَالَہٗ اَھلُ التَّفسِیرِ ونیز اگر جمیع منطوقاتِ او عَلَیہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ بموجبِ وحی
بودے بر بعضے مقولاتِ او عَلَیہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ از نزدِ حق جَلَّ شَانُہٗ اعتراض
وارد نگشتے وعفو از ان گنجایش نداشتے قَالَ اللّٰہُ تَعَالٰی خطاباً لِنَبِیِّہٖ عَلَیہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَ
السَّلَامُ عَفَا اللّٰہُ عَنکَ لِمَ اَذِنتَ لَھُم • **مقدمۂ دویم** آنکہ در احکامِ اجتہادیہ ودر اُمورِ عقلیہ
بموجبِ کریمۂ فَاعتَبِرُوا یَا اُولِی الاَبصَارِ وکریمۂ وَشَاوِرھُم فِی الاَمرِ اصحابِ کرام را بآن سرور
عَلَیہِ وَعَلَیہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسلِیمَاتُ گنجایشِ گفتگو بودہ ست وردّ وبدل مجال داشتہ چہ امر
باعتبار وامر بمشورہ بے حصول ردّ وبدل صورت ندارد ودر قتل وفدیۂ اُساریٰ بدر کہ اختلاف واقع
شدہ بود حضرت فاروق بقتل حکم کردہ بود وحی موافق رائے فاروق آمد وبر اخذِ فدیہ وعید نازل
گشت آن سرور فرمود عَلَیہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ لَو نَزَلَ العَذَابُ لَمَا نَجَا غَیرُ عُمَرَ وَسَعدِ
بنِ مُعاذٍ چہ سعد نیز اشارت بقتلِ آن اُساریٰ نمودہ بود **مقدمۂ سیوم** آنکہ سہو ونسیان
بر پیغامبر جائز ست بلکہ واقع عَلَیہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ در حدیثِ ذی الیدین آمدہ کہ

قرطاس نموده اند بتاکید و مبالغه طلبِ قرطاس خواهند کرد و بآنچه مامور اند خواهند نوشت که تبلیغ
وحی بر نبی واجب است و اگر این طلب بامر وحی نیست بلکه میخواهند که از روئے اجتهاد
و فکر چیزے نویسند وقت مساعدت آن نمیکند پایۂ اجتهاد بعد از ارتحالِ ایشان تا بقیّت
مستنبطانِ امتِ ایشان از کتاب که اصلِ اصولِ دین ست احکامِ اجتهادیه را استنباط خواهند
نمود هرگاه در حضورِ ایشان که آوانِ نزولِ وحی بوده استنباطِ مستنبطان را گنجایش بوده
بعد از ارتحالِ ایشان که زمانِ انقطاعِ وحی ست بطریقِ اَولیٰ استنباط و اجتهادِ اولی العلم مقبول
خواهد بود و چون آن سرور علیه وعلیٰ آله الصلوٰة والسلام درین باب جد و اهتمام نفرمودند
بلکه ازین امر اعراض نمودند معلوم شد که از روئے وحی نبوده است و توقفے که برائے مجرد
استفسار بود هیچ مذموم نیست ملائکه کرام از جهت استفسار و استعلام وجه خلافت آدم علیٰ
نبیّنا وعلیه وعلیهم الصلوٰة والسلام عرض کردند اَتَجْعَلُ فِیْهَا مَنْ یُّفْسِدُ فِیْهَا وَیَسْفِكُ
الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ • و حضرتِ زکریا در وقتِ بشارتِ ولادت حضرتِ
یحییٰ علیٰ نبیّنا وعلیهما الصلوٰة والسلام گفته اَنّٰی یَكُوْنُ لِیْ غُلٰمٌ وَّكَانَتِ امْرَاَتِیْ عَاقِرًا وَّقَدْ
بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِیًّا • و حضرتِ مریم رضی الله تعالیٰ عنها گفته اَنّٰی یَكُوْنُ لِیْ غُلٰمٌ وَّلَمْ
یَمْسَسْنِیْ بَشَرٌ وَّلَمْ اَكُ بَغِیًّا • و حضرتِ فاروق هم اگر برائے استفهام و استفسار در اتیانِ قرطاس
توقف نموده باشند چه مضایقه است و چه شور و شر ست **مقدمهٔ سادس** آنکه حصولِ حسنِ ظن
بصحبتِ آن سرور و باصحابِ آن سرور علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات در کار ست و دانستن
آنکه بهترینِ قرون قرنِ او بوده است علیه وعلیٰ آله الصلوٰة والسلام و اصحاب او بهترین بنی
آدم بودند بعد از انبیا علیهم الصلوات والتحیات نیز در کار ست تا یقین شود که در بهترین قرون
بعد از ارتحالِ آن سرور علیه وعلیٰ آله الصلوات والتسلیمات جماعه که بهترین بنی آدم بوده اند
بعد از انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات بر امرِ باطل اجتماع نخواهند کرد و فسقه و کفره را جانشین

وَاَعَدَّ لَهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِیْ تَحْتَهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِیْنَ فِیْهَآ اَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِیْمُ ۔ وَقَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ
وَتَعَالٰی لَا یَسْتَوِیْ مِنْكُمْ مَّنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقٰتَلَ اُولٰٓئِكَ اَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِیْنَ
اَنْفَقُوْا مِنْ بَعْدُ وَقٰتَلُوْا وَكُلًّا وَّعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰی ہرگاہ جمیع صحابہ کہ پیش از فتح وبعد از فتح
انفاق ومقاتلہ کردہ اند مبشر بہ بہشت باشند از اکابر صحابہ کہ در انفاق ومقاتلہ ومہاجرہ اسبق اند
چگوید وچہ تواند گفت وعظمیت درجات ایشان را چگونہ درک نماید کہ چیست اہل تفسیر گفتہ اند
کہ کریمہ لا یستوی در شان حضرت صدیق رضی اللہ تعالی عنہ نازل گشتہ است کہ اسبق سابقان
ست در انفاق ومقاتلہ وقال سبحانہ وتعالی لقد رضی اللہ عن المؤمنین اذ یبایعونک
تحت الشجرۃ امام محی السنۃ در معالم التنزیل از جابر نقل کردہ رضی اللہ تعالی عنہ کہ پیغامبر
صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم فرمود کہ بدوزخ نرود یک کس از انہا کہ در تحت شجرہ بیعت کردہ اند
واین را بیعت الرضوان گویند چہ حضرت حق سبحانہ وتعالی ازین قوم خشنود شد وشک نیست
کہ تکفیر شخصی کہ مبشر بہ بہشت باشد بکتاب وسنت کفرست واز اقبح قبائح مقدمہ خامس
آنکہ توقف حضرت فاروق رضی اللہ تعالی عنہ در اتیان قرطاس نہ از روی رد وانکار
بودہ عیاذا باللہ سبحانہ من ذلک این قسم سوء ادب وزرائی وندمائی پیغمبری کہ بخلق عظیم
متصف ست چگونہ باشد بلکہ از ادنائی صحابی کہ یکبار یا دوبار بشرف صحبت خیر البشر مشرف
گشتہ است این معنی متوقع نیست بلکہ از عوام امت او کہ بدولت اسلام مستسعد گشتہ اند این
قسم رد وانکار متوہم نیست فکیف کسیکہ از اکابر وزرا وندما باشد واز اعاظم مہاجرین وانصار
بود این معنی تخیل نمودہ آید حضرت حق سبحانہ وتعالی وتقدس انصاف داد کہ با اکابر دین این
قسم سوء ظن پیدا نکنند ونافہمیدہ بہر کلمہ وکلام مواخذہ ننمایند بلکہ مقصد حضرت فاروق استفہام
واستفسار بودہ چنانچہ گفتہ استفہموہ یعنی اگر بجد واہتمام طلب قرطاس فرمایند آوردہ شود واگر
درین باب جد نداشتہ باشند درین وقت نازک تصدیع ایشان نباید داد چہ اگر بوحی وامر طلب

از قبیل تنبیهات ست بر آن بداهت بلکه این قسم شبهات و تشکیکات نزد این فقیر در رنگ آنست که شخصے ذی فنون نزد جماعۂ ابلهان بیاید و سنگے را که محسوس ایشان بدلائل و مقدمات زراندوده بر ایشان اثبات نماید که آن ذهب ست و این بیچارگان چون در دفع آن مقدمات مموّهه عاجز اند و در تعیین مواد غلط آن دلائل قاصر ناچار در اشتباه مے افتند بلکه یقین بذهبیت آن سنگ مینمایند و حس خود را فراموش میسازند بلکه متهم میدارند زیرکے باید که اعتماد بر ضرورت حس نماید و مقدمات مموّهه را متهم سازد و در ما نحن فیه نیز بزرگی و علو درجات خلفاء ثلثه بلکه بزرگی جمیع اصحاب کرام حضرت خیر البشر علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات بمقتضائے کتاب و سنت محسوس و مشاهد ست قادح و طاعن این بزرگواران که بدلائل زراندوده قدح و طعن در ایشان نماید آن طعن در ایشان در رنگ قدح آن سنگ ست که در وجود آن نمایند و از راه ببرند رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَیْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً ط اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ٭ فَیَا لَیْتَ شِعْرِیْ مَا حَمَلَهُمْ عَلٰی سَبِّ اَکَابِرِ الدِّیْنِ وَ طَعْنِ کُبَرَآءِ الْاِسْلَامِ وَلَیْسَ طَعْنُ اَحَدٍ وَّ سَبُّ شَخْصٍ مِّنَ الْفَسَقَةِ وَ الْکَفَرَةِ مِمَّا یُعَدُّ فِی الشَّرْعِ عِبَادَةً وَّ کَرَامَةً وَّ فَضِیْلَةً وَّ وَسِیْلَةً اِلَی النَّجَاتِ فَکَیْفَ سَبُّ هُدَاةِ الدِّیْنِ وَ طَعْنُ حُمَاةِ الْاِسْلَامِ وَ مَا وَرَدَ فِی الشَّرْعِ اَنَّ سَبَّ اَعْدَآءِ الرَّسُوْلِ عَلَیْهِ وَ عَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَ السَّلَامُ کَاَبِیْ جَهْلٍ وَّ اَبِیْ لَهَبٍ مَثَلًا وَّ طَعْنَهُمْ مِمَّا یُعَدُّ عِبَادَةً وَّ کَرَامَةً بَلِ الْاِعْرَاضُ عَنْهُمْ وَ عَنْ اَحْوَالِهِمْ اَوْلٰی وَ اَنْسَبُ وَ اَسْلَمُ عَنْ تَضْیِیْعِ الْوَقْتِ وَ الْاِشْتِغَالِ بِمَا لَا یَعْنِیْهِ ٭ تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا کَسَبَتْ وَ لَکُمْ مَّا کَسَبْتُمْ وَ لَا تُسْئَلُوْنَ عَمَّا کَانُوْا یَعْمَلُوْنَ ٭ حضرت حق سبحانه و تعالیٰ در قرآن مجید در صفت اصحاب پیغمبر علیه و علیهم الصلوٰة و السلام رُحَمَآءُ بَیْنَهُمْ میفرماید پس در حق این بزرگواران گمان عداوت و کینه با یکدیگر بردن منافی نص قرآنی ست و نیز اثبات عداوت و کینه درین بزرگواران قدح در فریقین پیدا میکند و رفع امان از طرفین

خیر البشر نخواہند ساخت و آنکہ گفتیم کہ اصحابِ کرام بہترینِ بنی آدم اند زیرا کہ این اُمت بنصِ قرآنی خیر الامم ست و بہترینِ این اُمت ایشانند چہ ہیچ ولی بمرتبۂ صحابی نرسد پس اندکے بر انصاف باید آمد و باید فہمید کہ اگر منعِ اتیانِ قرطاس از حضرتِ فاروق کفر مے بود حضرتِ صدیق کہ بنصِ قرآنی اتقاےِ این اُمتِ خیر الامم ست تنصیص بخلافتِ او نمیکرد و مہاجر و انصار کہ حضرتِ حق سبحانہٗ و تعالیٰ در قرآنِ مجید خود بر ایشان ثنا فرمودہ ست و از ایشان راضی گشتہ است و موعود بجنت ساختہ است با او بیعت نمیکردند و جانشینِ پیغامبر نمیساختند و چون حسنِ ظن بصحبتِ آن سرور و باصحابِ آن سرور علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلیمات کہ مقدمۂ محبت ست حاصل گشت از مزاحمتِ این قسم شبہات نجات میسر شد و حدسِ بطلانِ این تشکیکات پیدا آمد و اگر عیاذاً باللہ سبحانہ حسنِ ظن بصحبتِ او و اصحابِ او علیہ و علیہم الصلوات و التسلیمات پیدا نشد و بہ سوءِ ظن کشید این سوءِ ظن ناچار بصاحبِ آن صحبت و بصاحبِ آن اصحاب نیز منجر خواہد شد بلکہ بمولاے آن صاحب نیز خواہد رفت شناعتاً این امر را نیک باید دریافت ما اٰمن برسول اللہ من لم یوقر اصحابہ قال علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ و السلام فی شانِ اصحابہ الکرام علیہم الرضوان من احبہم فبحبی احبہم و من ابغضہم فببغضی ابغضہم پس محبتِ اصحاب مستلزمِ محبتِ او گشت علیہ و علیہم الصلوات و التسلیمات و بغضِ اصحاب مستلزمِ بغضِ او علیہ و علیہم الصلوات و التسلیمات و التحیات و چون این مقدمات معلوم گشت بے تکلف جوابِ آن شبہہ و امثالِ آن شبہہ حاصل شد بلکہ اجوبۂ متعددہ بحصول انجامید چہ ہر مقدمہ ازین مقدمات توان گفت کہ جوابے ست از اجوبۂ معتدبہ چنانچہ گذشت و مجموعِ این مقدمات بعون اللہ سبحانہٗ حسمِ مادہ این شبہہ مینماید و در دفعِ این تشکیک از نظرِ بحدس مے آرد کما لا یخفی علی الفطنِ المنصف لفظ حدس بصرفہ بر زبان مے آرد و الّا امثالِ این تشکیکات بدیہی البطلان اند و مقدماتیکہ در بیانِ بطلانِ آن شبہات آوردہ میشود

وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی پرسیدہ بودند کہ معنی این عبارت چیست کہ در مکتوب ششم
واقع شدہ است آنگارم کہ مقصود از آفرینش من آنست کہ ولایتِ محمدی بولایتِ ابراہیمی
عَلَیْہِمَا الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ منصبغ گردد و حُسنِ ملاحتِ این ولایت با جمالِ صباحتِ آن
ولایت ممتزج شود و باین انصباغ و امتزاج مقامِ محبوبیّتِ محمدیہ بدرجۂ عُلیا رسد، بدانند کہ
منصبغ رنگ آلگی و مشاطگی ہیچ ممنوع و محذور نیست دَالّ آنکہ بحُسنِ دالّتِ ذُو محبوب صاحبِ جمال
و کمال را باہمدگر مختلط سازد و حُسنِ ہر کدام را بایکدگر مقترن گرداند کمالِ خدمتگاریِ اوست و
نہایتِ شرف و سعادتِ او و ازین معنی ہیچ نقصے و قصورے در شانِ آن ذُو صاحبِ جمال
لازم نمے آید و ہمچنین اگر مشاطگی نمودہ حُسن و جمالِ آن ذُو صاحبِ کمال بیفزاید و طراوت
و زینتِ دیگر پیدا آرد شرافت و سعادتِ اوست و ہیچ نقص و قصورِ اینہا لازم نہ شعر

ازان طرف نپذیرد کمالِ تو نقصان　　　وزین طرف شرفِ روزگارِ من باشد

بالجملہ انتفاع و استفادہ کہ صاحبِ دولتان را از راہ غلمان و خدمہ میسر میگردد ہیچ ممنوع و محذور
نیست کہ مستلزم قصور و نقصان نیست بلکہ کمالِ صاحبِ دولتان در خدمتِ غلمان و خدمہ است
قاصر دولتے بود کہ از خدمہ منتفع و متمتع نبود انتفاع و تمتع از ہمگنان نقصان ست و استمداد و
استفادہ از ہمسران قصور قَالَ اللّٰہُ تَبَارَکَ وَتَعَالٰی یَاۤ اَیُّہَا النَّبِیُّ حَسْبُکَ اللّٰہُ وَمَنِ اتَّبَعَکَ مِنَ
الْمُؤْمِنِیْنَ. ابن عبّاس رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُمَا فرمودہ است کہ سببِ نزولِ این آیتِ کریمہ
اسلامِ حضرتِ فاروق ست رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ بدیہی ست کہ خدماتِ اصاغر و اسافل مزیّت
بخشِ مرتبۂ اکابر و اعالی ست و اگر شخصے بامرِ بدیہی ہم مہتدی نشود قصورِ عبارت چیست سلاطین و
اُمرا در تجمّل و تسلّط بخدم و حشم محتاجند و کمالاتِ خود را مربوط بایشان میدانند و ازین معنی
ہیچ نقصانے و قصورے در مراتبِ ایشان نیست چنانچہ معلوم وضیع و شریف ست منشأ این
اشتباہ عدمِ فرق ست درمیانِ تمتع و انتفاعے کہ از جانبِ اصاغر مے آید و تمتع و انتفاعے کہ از

مینماید پس هر دو فریق از اصحاب لازم مے آید که مطعون باشند عیاذاً باللهِ سُبحَانَهٗ مِن ذٰلِكَ و بهترینِ بنی آدم بعد از انبیا عَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسلِیمَاتُ بدترینِ مردم باشند و بهترینِ قرون بدترینِ قرون باشند چه اهلِ آن قرن همه این زمان بعداوت و کینه متصف گشته اند هیچ مسلمانے باین امر جرأت ننماید و این معنی را تجویز نکند چه قسم بزرگی ست حضرتِ امیر را رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنهُ که خلفاءِ ثلٰثه رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنهُم معادیِ اُو باشند و حضرتِ امیر را باین حضرات عداوتِ مُبطنه بود این خود قدح طرفین ست چرا با یکدگر چون شیر و شکر نباشند و فانی در یکدگر نبوند امرِ خلافت نزدِ این بزرگواران مرغوب و مطبوع نبوده ست تا سبب عداوت کینه بود. اَقِیلُونِی از حضرتِ صدیق معروف و مشهور ست و حضرتِ فاروق میفرمودند اگر خریدارے پیدا شود این خلافت را بیک دینار بفروشم و حضرتِ امیر که با معاویه جنگ و جدل فرموده نه بوا میل و رغبت در امرِ خلافت بوده ست بلکه قتال با بُغاة فرض میدانسته ست و دفع اینها میکرد قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَاظَمَ وَتَعَالٰی فَقَاتِلُوا الَّتِی تَبغِی حَتّٰی تَفِیءَ اِلٰی اَمرِ اللهِ. غَایَةُ مَا فِی البَابِ چون محاربانِ حضرتِ امیر باغیانِ مُأوّل اند و صاحبِ رائے و اجتهاد اند اگرچه درین اجتهاد مخطی باشند از طعن و ملامت و از تفسیق و تکفیر دور اند حضرتِ امیر در شانِ ایشان میفرماید اِخوَانُنَا بَغَوا عَلَینَا لَیسُوا کَفَرَةً وَّلَا فَسَقَةً لِمَا لَهُم مِّنَ التَّاوِیلِ. قَالَ الشَّافِعِیُّ وَهُوَ مَنقُولٌ عَن عُمَرَ بنِ عَبدِ العَزِیزِ تِلكَ دِمَاءٌ طَهَّرَ اللهُ عَنهَا اَیدِیَنَا فَلنُطَهِّر عَنهَا اَلسِنَتَنَا. رَبَّنَا اغفِر لَنَا وَلِاِخوَانِنَا الَّذِینَ سَبَقُونَا بِالاِیمَانِ وَلَا تَجعَل فِی قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِینَ اٰمَنُوا رَبَّنَا اِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِیمٌ وَالصَّلٰوةُ

وَالسَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِ الاَنَامِ وَعَلٰی اٰلِهٖ وَاَصحَابِهِ الکِرَامِ اِلٰی یَومِ القِیَامِ

مکتوب (۹۷) نود و هفتم

بخواجه هاشم کشمی صدور یافت در جوابِ سوالِ او که طلبِ حلِّ مکتوبِ شصتم کرده بود. اَلحَمدُ لِلّٰهِ

وارد و نه انفصال از موهوم زیرا که آنجا که موجود ست از موهوم نامے و نشانے نیست تا تصور نسبت باو نموده آید این مبحث را بمثالے واضح گردانم نقطهٔ جواله که از سرعت سیر بصورت دائره متوهم میگردد موجود اینجا همان نقطه است و صورت دائره را جز در وهم ثبوتے نیست جائے که نقطه موجود ست از دائره موهومه آنجا نامے و نشانے نیست درین صورت نمیتوان گفت که نقطه داخل دائره است و نیز نمیتوان گفت که خارج دائره است و همچنین اتصال و انفصال نیز درمیان اینها متصور نیست چه دران مرتبه دائره نیست تا نسبتے متصور گردد تبت الجداداً و لا ثم انقش **سوال** حضرت حق سبحانه نسبت قرب و احاطه خود را بعالم اثبات فرموده است و حال آنکه موجود را بموهوم چه نسبت قرب کدام احاطه آنجا که موجود ست از موهوم نامے و نشانے نیست تا محیط و محاط تصور کرده شود **جواب** این قرب و احاطه نه از قبیل قرب جسم بجسم ست و احاطه جسم بجسم بلکه این قرب و احاطه ازان نسب ست که مجهول الکیفیة و معلوم الانیة اند قرب و احاطه مر حق را سبحانه اثبات نمائیم و بآن ایمان آریم اما کیفیت آن ندانیم که چیست بخلاف نسب اربع که در سابق نفی آن نموده شده است چنانچه مجهول الکیفیة اند غیر معلوم الانیة اند نیز چه شرع به ثبوت این نسب وارد نشده است تا اثبات شان نمائیم و کیفیت شان را مجهول دانیم هر چند معنی اتصال بے کیفی را در رنگ معنی قرب و احاطه بے کیفی دران حضرت جل سلطانه توان تجویز نمود اما چون اطلاق لفظ اتصال نیامده است و قرب و احاطه آمده است متصل نباید گفت و قریب و محیط باید گفت و اطلاق انفصال و خروج و دخول نیز در رنگ اطلاق اتصال ست که نیامده است و در مثال مذکور نیز اگر نقطهٔ جواله را نسبت بدائره موهومه احاطه و قرب و معیت اثبات نمائیم هم مجهول الکیفیة خواهد بود چه نسبت را از منتسبین چاره نیست و لیس الموجود الا النقطة الجوالة و همچنین اتصال و انفصال و خروج و دخول بے کیفی در مثال مذکور متصور ست اگرچه منتسبین ثابت نباشند چه وجود طرفین از برائے نسبت معلوم الکیفیة درکار ست که متعارف و متعاد ست و آنچه مجهول الکیفیة ست از حیطهٔ عقل بیرون ست حکم درآنجا بلزوم وجود

جانبِ اعالی حاصل میگردد ومبیّن شد که اوّل کمال بخش ست وثانی نقصان افزا پس اول محوّز باشد وثانی ممتنع وَاللهُ سُبْحَانَهُ الْمُلْهِمُ لِلصَّوَابِ رَبَّنَا اٰتِنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً وَّهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا ط وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی ط

مکتوب نود وہشتم (۹۸)

بحضرت مخدوم زادہ ہاے جامع الاسرار والعلوم خواجہ محمد سعید وخواجہ محمد معصوم مدّ ظلّہما در سِرِّ قُرب ومعیّتِ عالم با حق عزّ وجلّ سُبحانہٗ وفرق در شرارتِ عدم وشرارتِ ابلیس علیہ اللعنۃ صدور یافتہ • اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰی • سوال کردہ بودند کہ علما گفتہ اند کہ حضرتِ حق سُبحانہٗ وتعالیٰ نہ داخلِ عالم ست ونہ خارجِ عالم نہ متّصل ست بعالم ونہ منفصل از عالم تحقیق این مبحث چیست جواب حصولِ این نسبتِ دخول وخروج واتّصال وانفصال نظر بدو موجود متصوّر ست کہ موجودے نظر بموجودے دیگر ازین نسبت خالی نیست ودر ما نحن فیہ دو موجود کائن نیست تا حصول این نسبت متصوّر شود چہ او تعالیٰ موجود ست وعالم کہ ماسواے اوست سُبحانہٗ موہوم ومتخیّل ہرچند عالم بصنعِ حضرتِ حق سُبحانہٗ وتعالیٰ اتقان واستحکام بہمہ پیدا کردہ است کہ بارتفاعِ وہم وخیال مرتفع نیست ومعاملۂ تنعیم وتعذیبِ ابدی با و مربوط ست امّا ثبوتِ آن در مرتبۂ حِس ووہم ست وبیرونِ حِس ووہم اورا قدمگاہے نیست کمالِ قدرتِ اوست سُبحانہٗ کہ موہوم متخیّل را در حقِ ثبات واستقرار حکمِ موجود عطا فرمودہ است واحکامِ موجود بروے جاری ساختہ امّا موجود موجود ست وموہوم موہوم ہرچند ظاہر بینان موہوم را نظر بہ ثبات واستقرار او نیز موجود تصوّر نمایند ودو موجود دانند تحقیق این معنی در کتب ورسائلِ خود بتفصیل نوشتہ ست اگر احتیاج افتد آنجا رجوع نمایند پس موجود را نسبت بموہوم ازین نسب ہیچ ثابت نباشد توان گفت کہ موجود نہ داخلِ موہوم ست ونہ خارجِ موہوم ونہ اتّصال موہوم

الٰهی بدفعِ احکامِ خارجیه که بعالم مربوط است نمایند و دفعِ عذاب و ثوابِ اُخروی دائمی کنند که مخبر
صادق علیهِ وعلیٰ اٰلهِ الصّلوٰةُ والسّلام ازان خبر داده است و احتمالِ تخلّف ندارد اُولٰئِكَ
حِزْبُ الشَّیْطَانِ اَلَاۤ اِنَّ حِزْبَ الشَّیْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُوْنَ **سوال** عالم را چون ثبوت و استقرار
ثابت گردید اگرچه در مرتبهٔ وهم و خیال بود و معاملهٔ تعذیب و تنعیمِ ابدی نیز در حقِ آن اثبات
نمودید چرا اطلاقِ وجود بروے تجویز نمی نمائید و او را موجود نمیدانید و حال آنکه ثبوت و وجود با یکدیگر
مترادف اند چنانچه مقررِ متکلّمین است **جواب** وجود نزد این طائفهٔ علیّه اشرف و اکرم و اعزّ
اشیاست و آنرا مبدأ هر خیر و منشأ هر کمال میدانند و این چنین جوهر نفیس را بماسوی حق جلّ
وعلا که سراسر نقص و شرارت ست تجویز نمیتوانند نمود و اشرف را باخس نمیتوانند داد مقتدای
ایشان درین امر کشف و فراست ست مکشوف و محسوسِ ایشان ست که وجود مخصوص بحضرت
حق ست سبحانهٗ و موجود اوست تعالیٰ و غیر او را که موجود گویند باعتبارِ آنست که آن غیر را
نسبتے و ارتباطے هرچند مجهول الکیفیة بود بآن وجود ثابت ست و در رنگِ ظل که باصلِ خود
قیام دارد آن غیر نیز قائم بآن وجودست و ثبوتے که در مرتبهٔ وهم پیدا کرده است ظلّے از
ظلال آن وجودست و چون آن وجود خارجی ست و حضرت حق سبحانهٗ وتعالیٰ در خارج
موجود ست اگر مرتبهٔ وهم را بعد از صنع و اتقانِ خداوندی جلّ شانهٗ ظلّے از ظلالِ آن خارج
هم گویند گنجایش دارد و آن ثبوت وهمی را باعتبارِ این دو ظلّیّت اگر وجود خارجی هم دانند
جائز باشد بلکه عالم را نیز اگر باین اعتبارِ ظلّیّت موجود خارجی تصوّر کنند هم جائز بود بالجمله ممکن
هرچه دارد مستفاد از مرتبهٔ حضرتِ وجوب ست تعالیٰ وتقدّس از خانهٔ پدرِ خود چیزے نیاورده
است او را بے ملاحظهٔ ظلّیّت موجودِ خارجی گفتن امر دشوارست و شریک ساختن ست با او تعالیٰ
در اخصِّ اوصافِ او و تعالیٰ تَعَالَى اللّٰهُ عَنْ ذٰلِكَ عُلُوًّا كَبِيْرًا و این فقیر در بعضے مکاتیب و
رسائلِ خود که عالم را موجودِ خارجی گفته است آنرا نیز باین بیان راجع باید داشت و براعتبارِ ظلّیت

طرفین نمودن از احکام وهمیه خواهد بود که از حیز اعتبار ساقط ست که قیاس غایب ست بر شاهد تنبیه مر عالم را که موهوم و متخیّل گفته است باین معنی ست که خلق عالم در مرتبهٔ وهم و خیال واقع شده است و صنع او در درجهٔ حس و اراءت بحصول پیوسته در رنگ آنکه قادرے بر کمال دائرهٔ موهوم را که نصیب او غیر از اختراع وهم و خیال نیست در مرتبهٔ وهم و خیال خلق فرماید و بصنع کامل خود آنرا دران مرتبهٔ اتقان و استحکام بخشد بر نهجے که اگر وهم و خیال بالکلیه مرتفع گردد در ثبوت آن خلل نپذیرد و در بقاے آن قصور پیدا نکند این دائرهٔ موهومه مصنوعه هر چند ثبوت در خارج ندارد و موجود در خارج همان نقطه ست و بس امّا انتسابے بوجود خارجی دارد و استنادے بموجود خارجی او را حاصل ست چه اگر نقطه نبود دائره از کجا ناشی شود

بیت

خوشتر آن باشد که سرّ دلبران * گفته آید در حدیث دیگران *

این دائره را اگر روپوش آن نقطه گوییم گنجایش دارد و اگر مرآت شهود آن نقطه گوییم هم گنجایش دارد و اگر دلیل و هادی بآن نقطه گوییم نیز میگنجد روپوش گفتن نظر بعوام ست و مرآة شهود و ظهور دانستن مناسب مقام ولایت ست و ملائم ایمان شهودی و دلیل و هادی گفتن مناسب مرتبهٔ کمالات نبوّة ست و ملایم ایمان بغیب که از ایمان شهودی اتمّ و اکمل ست چه در شهود از گرفتاری بظل چاره نبود و در غیب ازین گرفتاری فارغ است در غیب هر چند بالفعل حصل ندارد امّا واصل ست و گرفتار اصل ست و در شهود هر چند حاصل دارد امّا غیر واصل ست که گرفتار بغیر ست که ظل آن اصل ست بالجمله حصول نقص ست و وصول کمال این سخن فراخور فهم هر بے سرانجامے نیست بلکه نزدیک ست که حصول را بهتر از وصول داند سوفسطائی از بیخردی عالم را موهوم و متخیّل باین معنی گوید که آنرا ثبوت و تحقق نیست جز باختراع وهم و تراش خیال که اگر وهم و خیال متبدّل گردد آن ثبوت و تحقق نیز متغیّر شود مثلاً اگر چیزی را وهم بشیرینی تصوّر کرد آن شیرین ست و اگر همان شے را وقت دیگر وهم بتلخی حکم کرد آن شے تلخ ست این بے دولتان از خلق و صنع خداوندی جلّ سلطانهٔ غافل اند بلکه منکر و از انتساب و استناد که بوجود موجود خارجی دارد جاهل میخواهند که باین

در عدم غیر از خیریت کم چیزے گذشته بلے تا خیر نباشد مرآت و مظهر خیر نمیتواند شد لا یحمل عطایا الملك الا مطایاه مثل مشهورست و معلوم گشت که ابلیس همدرین کارخانهٔ عالی در کار بوده است که کناسی نموده مزبله هائے همه را بر سرِ خود بگیرد و تطهیر دیگران نماید اما آن بیدولت چون از راهِ تکبر و ترفع در آمد و خیریتِ خود را در نظر در آورد عملِ خود را حبط گردانید و از اجر محروم ماند ٭ خسر الدنیا و الاخرة فی الحقیقت نشانِ حالِ اوست بخلافِ عدم با وجودِ شرارت و نقصِ ذاتی و نیستی ذاتی که داشت از حرمان بر آورده بمرآتیتِ حضرتِ وجود مشرف گردانید ٭ نے گفت که من نیم شکر خورد ٭ شاخے که بلند شد تبر خورد ٭ **سوال** در ابلیس کثرتِ شرارت از کجا ناشی شد ماورائے عدم و وجودست که شرارت با وراه نیافته است **جواب** عدم چنانچه مرآتِ وجودست و مظهرِ خیر و کمالِ اوست وجود نیز مرآتِ عدم ست و مظهرِ شر و نقص اوست ابلیس علیه اللعنة در جانبِ عدم شرارت را از عدم گرفته است که آن عدم موطنِ شر ست و در جانبِ وجود نیز شرارتِ متوهمه را اخذ نموده است که از راهِ مرآتیت و مظهریتِ عدم در مرآتِ وجود ظاهر شده بود پس حاملِ شرارتِ طرفین شد ذاتی و عرضی اصلی و ظلی پس ناچار ما خولیاءِ وجودِ شرارت نما او را از نیستی و لاشیئیت که از صفاتِ نیکِ عدم بوده محروم ساخته مع ذلك در جانبِ وجود شرارتے که از مرآتیتِ عدم متوهم شده بود نیز نصیب وا آمد ناچار بخسارتِ ابدی رسانید ٭ ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب والسلام علی من اتبع الهدی و علی من التزم متابعة المصطفی علیه و علی اله الصلوات و التسلیمات اتمها و اکملها ٭

مکتوب نود و نهم (۹۹)

بمیر محمد نعمان صدور یافته در جوابِ سوالهائے که کرده بودند بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله

حمل باید نمود و وجود را که متکلمین مترادفِ ثبوت و تحقق گفته اند باعتبارِ معنی لغوی خواهد بود و
اِلّا وجود کجا و ثبوت کجا وجود را جم غفیر از اربابِ کشف و شهود و از اہلِ نظر و استدلال عینِ
حقیقتِ واجب الوجود تعالی گفته اند و ثبوت از معقولاتِ ثانویه ست شتّان مَا بَینَہُمَا

فائده چنانچه وجود مبدأ ہر خیر و کمال ست و منشأ ہر حُسن و جمال عدم که مقابلِ اوست ہر آئینه
مبدأ ہر شر و نقص بود و منشأ ہر قبح و فساد اگر وبال ست از و ناشی ست و اگر ضلال ست ہم از و
پیدا مَعَ ذٰلِكَ ہنرہا نیز در وے مودع ست و خوبیہا ہم در وے مکنون در تقابلِ وجود خود را
نیستِ مطلق ساختن و لاشئے محض گردانیدن از خوبیہائے اوست و نیز خود را وقایۂ وجود ساختن
و شرور و نقائص را بخود گرفتن ہم از ہنرہائے خوبِ اوست و نیز مرآتِ وجود گشتن و اظہارِ کمالات
او نمودن و ہمچنین آن کمالات را در بیرونِ خانۂ علم از یکدیگر ممتاز ساختن و از اجمال بتفصیل آوردن
از صفاتِ مستحسنۂ اوست بالجمله خدمتگاریہائے وجود از و برپاست و حُسن و جمال و کمال مر وجود را
از قبح و شر و نقصِ او ہویداست استغنائے وجود از افتقارِ اوست و عزِّ وجود از ذُلِّ او و عظمت و
کبریائے مر وجود را بواسطۂ سفل و دناءتِ اوست و شرافتِ وجود از خساستِ او پیداست و خواجگی
وجود از بندگیِ او ہویداست شعر منم کاستاد را استاد کردم ✤ غلامم خواجه را آزاد کردم ✤
ابلیسِ لعین که منشأ ہر فساد و ضلال ست از عدم ہم شریرتر ست و ہنرہائے که در عدم کائن ست
آن بے دولت از آن ہنرہا ہم بے نصیب ست قول اَنَا خَیرٌ مِّنہُ که از وے صادر شده است حسم
مادۂ خیریت از وے کرده ست و بشارتِ صرف دلالت نموده عدم چون بنیستی و بلاشیئیتِ خود بوجود
تقابل نمود لاجرم مرآتِ حُسن و جمالِ وجود گشت و لعین چون بہستی و خیریّتِ خود معارضه نمود
ناچار مردود و مطرود شد حسن تقابل را از عدم باید آموخت که تقابلِ ہستی بنیستی بنماید و در تقابلِ
کمال بنقص پیش مے آید و چون بعزت و جلال در طرف مے افتد بذل و انکسارِ خود را وا مینماید
لعینِ مطرود گویا شرارتہائے عدم را بعلتِ تکبر و تمرد که داشت بخود کشیده است و متخیّل میگردد که

مُساوات بانبیا علیهم الصلوات والتسلیمات کفرست وهمچنین فضلیت شیخین علیهم الرضوان
باجماعِ صحابه و تابعین ثابت شده است چنانچه نقل کرده اند آنرا اکابرِ ائمه که یکے از ایشان امام
شافعی ست علیهم الرضوان بلکه فضل مر جمیع صحابه کرام راست بر باقی امت چه هیچ فضیلتے بفضل
صحبتِ خیر البشر علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات عدیل نتواند شد فعلِ یسیر که از اصحاب
علیهم الرضوان در وقتِ ضعفِ اسلام وقلّتِ مسلمانان از برائے تائیدِ دینِ متین ونصرتِ
سیّد المرسلین علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات صادر شده است اگر دیگران در تمام
عمر بریاضات ومجاهدات طاعتها نمایند بمرتبهٔ آن فعلِ قلیلِ اصحاب نرسند لهذا آن سرور فرموده
علیه وعلی آله الصلوة والسلام که اگر انفاق نماید یکے از شما مانند کوهِ اُحد طلا را نرسد آن انفاق
بمدِّ شعیرِ اصحاب که انفاق نمایند بلکه بنصفِ مدّ هم نرسد و فضلیتِ حضرتِ صدیق رضی الله
تعالی عنه ازین راه آمده است که او اسبق سابقان ست در ایمان و در بذلِ نفس و انفاق
اموالِ کثیره و در خدماتِ لائقه لهذا در شانِ او نازل شده است کریمه لا یستوی منکم من
انفق من قبل الفتح وقاتل اولئک اعظم درجة من الذین انفقوا من بعد وقاتلوا
وکلّا وعد الله الحسنی جمعے نظر بر کثرتِ فضائل ومناقبِ دیگران انداخته در افضلیّتِ او توقف
مینمایند نمیدانند اگر سببِ افضلیّت کثرتِ فضائل ومناقب بودے بسا است که بعضے از آحادِ امّت
که این فضائل دارند از نبی خود افضل باشند که این فضائل ندارد پس مابه التفاضل دیگرست
ورای این فضائل ومناقب وآن بزعمِ این فقیر اسبقیتِ تائیدِ دین واقدمیّتِ انفاقِ اموال و
بذلِ النفس ست در نصرتِ احکامِ دینِ ربّ العالمین وچون پیغمبر اسبق از جمیع ست از همه افضل
باشد وهمچنین هر که درین امر اسبق ست از مسبوقان افضل ست سابق گویا در امرِ دین استاد ومعلّم
لاحقان ست لاحقان از انوارِ سابقان استفاده مینمایند واز برکاتِ ایشان استفاضه میفرمایند
ودرین امت بعد از نبی ما علیه وعلی آله الصلوة والسلام صاحبِ این دولتِ عظمی صدّیق

امر

وَسَلامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی پرسیدہ بودند کہ گاہ ہست کہ سالک در وقتِ عُروج خود را در مقاماتِ اَصحابِ انبیا عَلَیْہِمُ الصَّلَوٰاتُ وَالتَّحِیَّاتُ کہ باجماع از و فضل اند میابد بلکہ بساست کہ خود را در مقاماتِ انبیا عَلَیْہِمُ الصَّلَوٰاتُ وَالتَّحِیَّاتُ میابد حقیقتِ این معاملہ چیست بعضے مردم ازینجا مساواتِ آن سالک با اربابِ آن مقامات توہم میکنند و شرکتِ او را درین مقامات با اہالیِ آن مقامات در تخیّل مے آرند و باین توہم و تخیّل ردّ و طعنِ او مینمایند و زبانِ ملامت و شکایت در حقِ او دراز میکنند کشفِ غطا از روئے این معمّا باید نمود **جوابش** آنست کہ وصولِ اسافل بمقاماتِ اعالی گاہ ہست کہ از قبیلِ وصولِ فقرا و محتاجان بود کہ باَبوابِ اصحابِ دُوَل و باَمکنۂ خاصّۂ اربابِ نِعَم میسّر گردد تا ازینجا حاجتے خواہند و از دُوَل و نِعَمِ ایشان دریوزہ نمایند و دور از کار بود کہ این وصول را مساوات و شرکت فہمد و بساست کہ این وصول از قبیلِ تماشا بود کہ بوسائط و وسائل سیرِ اماکنِ خاصّۂ اُمرا و سلاطین نماید تا بنظرِ اعتبار تماشا کند و رغبتے بعلو پیدا آرد توہمِ مساوات ازین وصول چہ گنجایش دارد و تخیّلِ شرکت ازین سیر و تماشا چہ متصوّر بود و وصولِ خادمان باَمکنۂ خاصّۂ مخدومان تا حقوقِ خدمتگاری بجا آرند محسوس و وضیع و شریف ست ابلہے بود کہ ازین وصول توہمِ مساوات و شرکت نماید ہر فرّاشے و مگس رانے و شمشیر بردارے قرینِ سلاطینِ عظام ست و در اخصّ اَمکنۂ ایشان حاضر خیلے خبط مے طلبد کہ ازینجا توہمِ شرکت و مساوات نماید ع بلائے در دمندان از در و دیوار مے آید مردم از برائے ملامتِ غریبے بہانہ مے طلبند و از برائے طعن و تشنیع او محلّے میجویند حضرتِ حق سبحانہٗ وتعالیٰ انصاف شان دہد بایستے کہ در حقِ ضعیفے محلّے از برائے رفعِ شر و دفعِ ملامت مے طلبیدند و در حفظِ عرضِ مسلمانے میکوشیدند امر ایشان کہ طعن مینمایند از دو حال خالی نیست اگر اعتقاد دارند کہ صاحبِ این حال معتقدِ شرکت و مساوات ست با اربابِ آن مقاماتِ عالی پس او را کافر و زندیق تصوّر میکنند و از زمرۂ اہلِ اسلام مے برآرند چہ شرکت در نبوّت و

اِسْرَافَنَا فِیْٓ اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَی الْقَوْمِ الْکٰفِرِیْنَ ۝ بر سرِ اصلِ سخن رویم و از
شقِّ ثانی بیان نمائیم و گوئیم اگر در حقِ صاحبِ این حال طاعنان این اعتقاد ندارند و معاملۂ او
بکفر نمیرسانند ہم از دو حال بیرون نیستند واقعہ او را بر کذب و بہتان حمل مینمایند این خود
سوءِ ظن ست نسبت بمسلم کہ محظورِ شرعی ست و اگر او را کاذب نمیدانند و معتقدِ شرکت و
مساوات نمے انگارند پس وجہ طعن و ملامت چیست و تشنیع و تعییب او چرا ست واقعہ صادقہ
را بر محاملِ نیک حمل باید نمود نہ آنکہ صاحب واقعہ صادقہ را تشنیع و تقبیح باید فرمود اگر گویند
کہ وجہ اظہارِ این قسم حال شور انگیز چیست گوئیم کہ ظہورِ این قسم احوال از مشائخ طریقت بسیار
آمدہ است و عادتِ مستمرہ ایشان گشتہ است لَیْسَ ھٰذَا اَوَّلَ قَارُوْرَۃٍ کُسِرَتْ فِی الْاِسْلَامِ
بے نیاتِ حقانیہ و بے ارادۂ صادقہ نخواہد بود گاہ ہست کہ مقصود ازین نوشتن اظہارِ این قسم
احوالِ موہوبہ است پیشِ شیخِ طریقتِ خود تا صحت و سقمِ حال بیان نماید و بر تعبیر و تاویلِ آن
اطلاع بخشد و گاہے مقصودش ازین نوشتن تحریص و ترغیبِ طلاب و تلامذہ است و گاہے
باشد کہ مقصودش نہ این و نہ آن بودہ باشد بلکہ مجردِ سکر و غلبہ حال برین گفت و گو مے آرد تا دمے
چند زند و نفسے راست کند مدعی بطال ست کہ مقصودِ او از اظہارِ این قسم احوال شہرت
و قبولِ خلق باشد این احوال وبالِ اوست و استدراج ست کہ متضمن خرابیِ اوست رَبَّنَا لَا
تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ اِذْ ھَدَیْتَنَا وَھَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْکَ رَحْمَۃً اِنَّکَ اَنْتَ الْوَھَّابُ ۝ وَمَآ
اُبَرِّئُ نَفْسِیْ اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَۃٌ بِالسُّوْٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّیْ اِنَّ رَبِّیْ لَغَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ ۝
و ایضاً پرسیدہ بودند کہ سبب چیست کہ انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات و اولیا
علیہم الرضوان در دنیا بلا و مصائب مبتلا باشند و بیشتر بلیات و محن گرفتار بوند کما
قیل اِنَّ اَشَدَّ النَّاسِ بَلَآءً الْاَنْبِیَآءُ ثُمَّ الْاَوْلِیَآءُ ثُمَّ الْاَمْثَلُ فَالْاَمْثَلُ و حضرت حق
ہر آئینہ سخت ترین مردم در محنت پیغمبران اند پستر اولیا پستر فاصلتر پس فاصلتر

رضی اللہ تعالیٰ عنہ است کہ اسبق سابقان ست در انفاق اموال کثیرہ و در مقاتلہ و مجادلہ
شدیدہ و در بذل عرض و جاہ و در رفع فساد و تباہ از جہت تائید دین و نصرت سید المرسلین علیہ
وعلیہم الصلوات والتسلیمات پس افضلیت از دیگران او را مسلّم باشد و حضرت پیغمبر علیہ
وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات عزت و غلبۂ اسلام را چونکہ بیاری حضرت فاروق طلبید و
حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ در نصرت حبیب خود در عالم اسباب نیز با وکفایت فرمودہ است
وگفتہ یا ایہا النبی حسبک اللہ ومن اتبعک من المؤمنین ابن عباس رضی اللہ عنہ
فرمودہ است کہ سبب نزول این آیت اسلام حضرت فاروق ست پس بعد از حضرت صدیق رضی
اللہ تعالیٰ عنہ افضلیت او متعین بود لہذا اجماع صحابہ و تابعین بر افضلیت این دو اکابر
منعقد گشت چنانچہ گذشت و حضرت امیر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نیز فرمودہ است کہ ابوبکر و عمر
افضل این امت اند ہر کہ مرا بر ایشان فضل دہد مفتری ست او را تازیانہ زنم چنانچہ مفتری را زنند
تحقیق این مبحث در کتب و رسائل خود بتفصیل نمودہ آیں مقام زیادہ برین گنجایش ندارد آلہی
بود کہ خود را عدیل اصحاب خیر البشر علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات سازد و جاہلے باشد
از اخبار و آثار کہ خود را از سابقان تصور نماید لیکن باید دانست کہ این دولت سبقت کہ باعث
افضلیت ست مخصوص بقرن اول ست کہ بشرف صحبت خیر البشر مشرف ست علیہ وعلیٰ آلہ
الصلوٰۃ والسلام و در قرون دیگر این معنی مفقود ست کہ لاحقان بعضے قرون از سابقان قرون
دیگر افضل باشند بلکہ در یک قرن روا ست کہ لاحق از سابق آن قرن افضل باشد حضرت حق
سبحانہ وتعالیٰ طاعنان را بینا گرداناد بر شناعت طعن مسلم و طرد مومن بمجرد توہم و تخییل
و بر قباحت تکفیر مسلم و تضلیل او بمحض تعصب و تعنت چہ علاج خواہند کرد کہ اگر قابل تکفیر و شایان
تضلیل نباشد آن کفر و ضلال بارباب آن قال خواہد گشت و رامی بکفر برامی کفر خواہد پیوست
چنانچہ در حدیث نبوی آمدہ است علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام ربنا اغفر لنا ذنوبنا و

واز تلذذاتِ دیگر ہیچ ندہند بلکه بالتذاذِ فرصت و رفعِ عذاب اکتفا نمایند لِکُلِّ ذٰلِكَ حِكَمٌ
وَّمَصَالِحُ **سوال** حضرتِ حق سُبْحَانَهٗ وَتَعَالٰی بر ہمہ چیز قادرست و تواناست که دوستان
را ہم در دُنیا تلذذات بخشد و ہم در آخرت تنعمات کرامت فرماید و تلذذ در یکے مستلزمِ تالّم در
دیگرے در حقِ ایشان نباشد **جوابش** بوجوه ست یکے آنکه اگر در دُنیا بلیّات و محن چند روزه نمے
کشیدند قدر و قیمتِ تلذذات و تنعماتِ آبدی را نمے شناختند و نعمتِ صحت و عافیت دائمی
را کَمَا یَنْبَغِیْ درک نمیکردند یکے تا جُوع نکشد لذتِ طعام نیابد و تا مبتلا نشود قدرِ فراغ نداند پس
گویا مقصود از تالّمِ موقّت ایشان تحصیلِ کمالِ تلذذِ دائمی شان ست تحمّل ست که برائے ابتلاے
عوام بصورتِ جلال در حقِ این بزرگواران ظاهر گشته است یُضِلُّ بِهٖ كَثِيْرًا وَّيَهْدِيْ بِهٖ كَثِيْرًا
جوابِ دُوم آنکه بلیّات و محن ہر چند نزد عوام از اسبابِ تالّم ست امّا نزد این بزرگواران ہر چه
از جمیلِ مطلق جَلَّ شَانُهٗ برسد از اسبابِ التذاذِ شان ست از بلاہا ہمان لذت بگیرند که از نعما بلکه
از بلاہا بیشتر محظوظ اند که خالصِ مرادِ محبوب ست و در نعما این خُلوص نیست که نفس نیز خواہانِ نعما
ست و گریزان از بلاہا پس بلا نزد این اکابر بہتر از نعمت بود و التذاذِ ایشان از بلا بیش از نعمت
باشد حظّے که ایشان را در دنیاست از بلیات و مصائب ست اگر دنیا این نمک نمیداشت نزد
ایشان بجوے نمے ارزید و اگر این حلاوت در وے نمے بود در نظرِ شان عبث مینمود **شعر**

غرض از عشق توام چاشنئ درد و غم ست + ورنه زیرِ فلک اسبابِ تنعّم چه کم ست

پس دوستان او تعالی ہم در دُنیا متلذذ اند و ہم در آخرت محظوظ و مسرور و این لذتِ دُنیاے
ایشان بحظِ آخرتِ شان جنگ ندارد آن لذت دیگرست که بحظِ آخرت جنگ دارد که عوام را حاصل
ست آلہی چیست این که دوستانِ خود را کردی که ہر چه سببِ تالّمِ دیگران ست سببِ التذاذِ شان
ست و ہر چه دیگران را زحمت ست این بزرگواران را رحمت ست و نعمتِ دیگران نعمتِ شان ست
مردم در شادی شادند و در غمی غمناک و این بزرگواران ہم در شادی شاد و ہم در غم فرحناک

سُبْحَانَهُ وَتَعَالیٰ در کتاب مجید خود میفرماید وَمَآ اَصَابَكُمْ مِّنْ مُّصِيْبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيْكُمْ
ازین کریمه مفهوم میشود که هر که کسب سیّئات بیشتر نماید مورد مُصیبت بیشتر بود پس باید که غیر انبیا
عَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ و غیر اولیا عَلَيْهِمُ الرِّضْوَانُ باشدّ بلا و مصائب گرفتار بوند نه
انبیا و اولیا عَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ اوّلاً و ثانیاً و ایضاً آن بزرگواران عَلَيْهِمُ
الصَّلَوَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ اَصَالَةً وَّ تَبَعًا محبوبانِ حق اند جَلَّ عَلَا و از خواصِ مقربانِ
اویند تعالیٰ به محبوبان و خواصِ مقربانِ بلیّات و محن حواله نمودن چرا بود و آزارِ ایشان بکدام
وجه درست باشد دُشمنان در ناز و نعیم و دوستان در بلیّات و محن مقیم چون باشند بدان
اَرْشَدَكَ اللّٰهُ تَعَالیٰ وَهَدَاكَ سَوَآءَ الصِّرَاطِ دُنیا موضوع از برائے تنعّم و تلذّذ نیست آخرت ست
که برائے تنعّم و تلذّذ مُعدّ گشته ست و چون دُنیا و آخرت با یکدیگر نسبتِ ضدیّت و تناقضت
دارند و رضائے یکے مستلزمِ سخطِ دیگرست ناچار تلذّذ در یکے مستلزمِ تألّم در دیگرے بود پس
هر که در دُنیا بیشتر مُتلذّذ و متنعّم بود در آخرت بیشتر متألّم و متندّم باشد و همچنین هر که در دنیا به
بلیّات و محن بیشتر مبتلا باشد در آخرت بتنعّمات و تلذّذات زیاده تر محظوظ و مسرور باشد و بقای
دُنیا نسبت ببقائے آخرت کاشکے حکمِ قطره داشتے نسبت بدریائے محیطِ لا متناهی را بغیر متناهی
چه نسبت بود پس ناچار بمقتضائے کرم دوستان را بمحنت چند روزه اینجا مبتلا باید داشت تا به تنعّماتِ
ابدی حظّ و سُرور نمایند و دشمنان را بموجب مکر و استدراج بتلذّذاتِ قلیله محظوظ باید ساخت تا
بتألّماتِ کثیره گرفتار باشند سُوال کافرِ فقیر که در دُنیا و آخرت محروم ست تألّم او در دُنیا مستلزمِ
تلذّذِ او در آخرت نگشت و جهش چیست گوییم کافر دشمنِ خداست جَلَّ سُلْطَانُهٗ و مستحقِ عذابِ
دائمی ست در دُنیا رفعِ عذاب از وے نمودن و بوضعِ وے گذاشتن در حقِ وے عینِ تنعّم و تلذّذ
ست و نفسِ احسان ست لهٰذا بر نفسِ دُنیا در حقِ کافر اطلاقِ جنّت نموده اند غایةُ مَا فِي الْبَاب
بعضے از کفّار را در دُنیا هم رفعِ عذاب نمایند و هم از تلذّذاتِ دیگر بخشند و بعضے دیگر را رفعِ عذاب نمایند

الکافرین جواب چهارم آنکه حضرت حق سبحانه وتعالی هرچند بر همه چیز قادر ست وتوانا ست
که دوستان را هم اینجا نازو تنعم کرامت فرماید وهم آنجا لیکن این معنی منافی حکمت وعادت اوست
واو سبحانه وتعالی دوست میدارد که قدرت خود را در تحت حکمت وعادت خود مستور دارد واسباب
وعلل را روپوش جناب قدس خود فرماید پس بحکم تقاضت دنیا وآخرت دوستان را از محن و
بلیه دنیا چاره نبود تا تنعمات آخرت هنی ومری ایشان باشد ورمزے ازین معنی در جواب اصل سوال
در ما تقدم گذشته است بر سر اصل سخن رویم وتتمه جواب از اصل سوال بیان نمائیم وگوئیم که سبب
ورود بلا ومصیبت هرچند کسب ذنوب وسیئات ست اما آن بلا ومصیبت فی الحقیقة مکفر
آن سیئات ست ومزیل ظلمات آن ذنوب ست پس کرم آنست که دوستانرا بیشتر بلا ومحن
بدهند تا کفارت سیئات ایشان نماید وازاله ظلمات ذنوب شان فرماید سیئات و ذنوب
دوستان را در رنگ سیئات و ذنوب دشمنان تصور نکنند حسنات الابرار سیئات المقربین
شنیده باشند واگر ذنب وعصیان نیز ازیشان صادر شود در رنگ ذنب وعصیان دیگران نخواهد
بود نزدیک ست که از قسم سهو ونسیان بود واز عزم وجد دور باشد قال الله تبارک وتعالی
ولقد عهدنا الی ادم من قبل فنسي ولم نجد له عزما پس کثرت ورود بلا ومصائب دلالت
بر کثرت کفارت سیئات دارد نه بر کثرت کسب سیئات دوستانرا بیشتر بلا بدهند تا کفارت
ذنوب ایشان نموده پاک وپاکیزه برند وایشان را از محن اخروی محفوظ دارند منقول ست که در وقت
سکرات موت آنحضرت ودران بے آرامی وبیقراری آن سرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام
حضرت فاطمه رضی الله تعالی عنها از کمال شفقت ومهربانی که در حق آنحضرت داشت وآنحضرت
در حق حضرت زهرا فرموده بود الفاطمة بضعة مني نیز بے آرام وبیقرار بود چون آن سرور علیه
وعلی آله الصلوة والسلام دائما از حضرت فاطمه رضی الله تعالی عنها دران وقت آن اضطراب و
التهاب مشاهده فرمودند از برائے تسلی حضرت زهرا رضی الله تعالی عنها فرمودند پدر ترا همین

چه نظر شان از خصوصیات جمله افعال جمیله و رذیله برخاسته بر جمال فاعل آن افعال که جمیل مطلق ست مقصور گشته است و محبّ فاعل افعال نیز محبوب شده و التذاذ بخشیده هرچه در عالم بمراد فاعل جمیل جلّ سلطانه صادر شود اگرچه از قسم ایلام و اضرار شان باشد آن چیز عین مراد و محبوب شان ست و سبب التذاذ ایشان خداوند اینچه فضل و کرامت ست که چنین دولت خفیه و نعمت هنیئه را از چشم زخم اغیار پوشیده بدوستان خود عطا فرموده و همواره ایشان را بمراد خود قائم ساخته محظوظ و متلذذ داشته و کرامت و تألم که نصیب دیگران ست ازین بزرگواران رفع گردانیده و ننگ و رسوائی که عیب دیگران ست جمال و کمال این طائفه علیه ساخته و در عین نامرادی مراد شان ودیعت نهاده و این التذاذ و سرور عاجل شان را برعکس دیگران سبب ترقیات و حظوظ آخرت گردانیده ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ **جواب سیوم** (۳)

آنکه این دار دار ابتلا است که حق با باطل ممتزج ست و محق با مبطل مختلط اگر بدوستان محن و بلا ندهند و بدشمنان بدهند دوست از دشمن متمیز گردد و حکمت اختبار و آزمایش باطل شود و آن منافی ایمان بغیب ست که سعادات دنیویه و اخرویه در ضمن آن مودع ست و کریمه اَلَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِالْغَيْبِ و کریمه وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَّنْصُرُهٗ وَرُسُلَهٗ بِالْغَيْبِ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيْزٌ رمزیست ازین معنی پس خاک در چشم دشمنان انداخته دوستان را نیز بصورت محن و بلا یا مبتلا گردانیده تا حکمت ابتلا و آزمایش تمام شود و دوستان در عین بلا متلذذ باشند و دشمنان کور باطن خائب خاسر بوند يُضِلُّ بِهٖ كَثِيْرًا وَّيَهْدِيْ بِهٖ كَثِيْرًا معامله انبیا عليهم الصلوات والتسليمات با کفار همین بوده است که گاهے غلبه ازین جانب بود و گاہے ازان جانب در جنگ بدر نصرت از جانب اهل اسلام بوده است و در جنگ احد اهل کفر غلبه نموده اند قال الله تبارك وتعالى اِنْ يَّمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهٗ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَآءَ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَيَمْحَقَ

متوجہ جناب قدس محبوب گرداند پس شایان درد و بلا دوستان باشند و این بلا مکفر کسب سیئہ التفات بما سوائے ایشان باشد و دیگران لائق این دولت نباشند و چرا ایشانرا بزور بجانب محبوب بیارند ہر کرا میخواہند بزور و ضرب بجانب محبوب مے آرند و اورا بہ محبوبیت برمیدارند و ہر کرا نمیخواہند اورا با و وامیگذارند اگر سعادت ابدی دارد براہ انابت دست و پا زدہ بامداد فضل و عنایت بمقصد خواہد رسید و الا او داند و کار او۔ اَللّٰھُمَّ لَا تَکِلْنِیْ اِلٰی نَفْسِیْ طَرْفَۃَ عَیْنٍ پس معلوم شد کہ مرادان را بیشتر بلا نامزد میشود از مریدان لہذا آن سرور علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ و السلام کہ رئیس مرادان و محبوبان ست فرمودہ ست مَا اُوْذِیَ نَبِیٌّ مِّثْلَ مَا اُوْذِیْتُ پس بلا معنے دلالہ پیدا کرد کہ بحسن دلالت خود دوست را بدوست برساند و از التفات بغیر دوست پاک گرداند عجب معاملہ ہست دوستان اگر کرورہا یابند بدہند و بلا را بخرند و دیگران کرورہا بدہند و دفع این بلا خواہند سوال گاہ ہست کہ در وقت ورود بلا از دوستان نیز اضطرابے و کربے مفہوم میگردد وجہش چیست جواب آن کرہ و اضطراب صوریست و بمقتضائے طینت بشری ہست کہ در ابقائے آن حکم و مصالح ست چہ جہاد و مجادات بالنفس بے آن متصور نیست شنیدہ باشند بیقراری و بے آرامی کہ ازان سرور دین و دنیا کہ در وقت سکرات موت ظاہر میشد علیہ و علے آلہ الصلوٰۃ و السلام و آن بقیہ جہاد بالنفس بودہ است تا خاتمہ خاتم الرسل علیہ و علیہم الصلوات و التحیات بر جہاد با دشمنان خدا متحقق گردد و شدت مجاہدت دلالت دارد تا حسم مواد صفات بشریت نماید و نفس را در کمال انقیاد آوردہ بحقیقت اطمینان رساند و پاک و پاکیزہ دارد پس بلا دلالہ بازار محبت گشت و ہر کہ محبت ندارد دلالہ چہ کار دارد و دلالگی بچہ کار او مے آید و نزد او چہ قدر و قیمت داشتہ باشد وجہ دیگر از برائے ورود بلا آنست کہ محب صادق از مدعی کاذب متمیز گردد چہ اگر صادق ست بورود بلا ملتذ و محظوظ خواہد شد و اگر مدعی ست نصیبش از بلا کرہ و تالم ست و این تمیز میسر نشود مگر کسیکہ شائبہ از صدق داشتہ باشد تا حقیقت کرہ و تالم

انتقل

محنت ست وبس وبیشتر ہیچ مکر شے واقع نیست چہ دولت ست کہ عذاب اشد وابقی محنت چند روزہ رفع شود
با دوستان این معاملہ کنند و با دیگران این معاملہ نکنند و کفارت ذنوب ایشان اینجا کما ینبغی نفرمایند بلکہ
مجازات ایشانرا باخرت اندازند پس ناچار دوستان بکثرت ورود بلایائے دنیوی احق باشند و
دیگران لائق این دولت نبوند کہ گناہان شان کبارند واز التجا وتضرع واستغفار وانکسار کمتر بہرہ دارند
وبر کسب معاصی دلیرند وبعزم وجد تحصیل ذنوب مینمایند واز تمرد نیز خالی نیند وقریب ست کہ
با آیات خداوندی جل شانہ استہزا واستنکار نمایند وجزا باندازہ جریمہ است اگر جریمہ خفت دارد و
صاحب جریمہ ملتجی ومتضرع ست آن جریمہ قابل کفارت باشد ببلائے دنیوی واگر جریمہ غلظت
وشدت وثقل دارد وصاحب آن جریمہ متمرد ومتکبر ست آن جریمہ شایان جزائے اخروی ست
کہ اشد وادوم ست وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ **نوشتہ** بودند کہ مردم
استہزا وسخریہ مینمایند ومیگویند کہ حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ با دوستان خود چرا محنت وبلا
بدہد وچرا ہمیشہ بناز وتنعم ندارد وباین گفت وگوے نفی این جماعہ خواہند + کفار نیز در حق آن
سرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام مثل این سخنان میگفتند وَقَالُوْا مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ يَاْكُلُ
الطَّعَامَ وَيَمْشِيْ فِي الْاَسْوَاقِ لَوْلَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُوْنَ مَعَهٗ نَذِيْرًا اَوْ يُلْقٰٓى اِلَيْهِ كَنْزٌ
اَوْ تَكُوْنُ لَهٗ جَنَّةٌ يَّاْكُلُ مِنْهَا مدار امثال این سخنان بر انکار آخرت ست وانکار عذاب وثواب
دائمی ست ونیز مدار بر اعتداد واعتبار واعتنائے تلذذات فانیہ عاجلہ است کسیکہ ایمان
باخرت دارد وعذاب وثواب آخرت را دائمی میداند بلا ومحنت عاجلہ چند روزہ در نظر او ہیچ
نمے درآید بلکہ این محنت موقتہ کہ سبب راحت مؤبدہ است عین راحت تصور میکنند + بگفت و
گوے مردم نروند ورود بلا ومحنت گواہ عدل محبت ست کور باطنان اگر منافی محبت تصور کنند
چہ توان کرد غیر از اعراض از جاہلان واز مقولہ ایشان علاج نیست فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيْلًا وجواب
دیگر از اصل سوال آنکہ بلا تازیانہ محبوب ست کہ محب را از التفات بما سوائے محبوب منع نمودہ بکلیت

ف
جواب دیگر از اصل سوال

وایضاً از فنا و بقا پرسیده بودند معنی این کلمه را در کتب و رسائل خود این فقیر بسیار جا نوشته
است مع ہذا اگر خفائے در مانده باشد علاجش حضور و شفاه است تمام حقیقت در نوشتن نمے آید
و اگر مے آید اظهار آن از صلاح دور مینماید تا کسے چه فهمد و چه دریابد فنا و بقا شهودی ست وجودی نیست
که بنده ناچیز نشود و بحق تعالی متحد نگردد والعبد عبد دائما والرب رب سرمدا زنادقه اند
که فنا و بقا را وجودی تصور مینمایند و مے انگارند که بنده رفع تعینات وجودی خود نموده باصل خود
که منزه از تعینات و قیود ست متحد میگردد و از خود ناچیز گشته برب خود بقا پیدا میکند در رنگ
قطره که از خود فانی گشته بدریا ملحق شود و رفع قید خود نموده بمطلق متحد گردد اعاذنا الله سبحانه
عن معتقداتهم السوء حقیقت فنا عبارت از نسیان ماسوائے اوست سبحانه و عدم
گرفتاری ست بغیر او تعالی و پاک ساختن ساحت سینه است از جمیع مرادات و خواستهائے خود
که مناسب مقام بندگی ست و مناسب مقام بقا قیام عبدست بمرادات مولائے خود جل
سلطانه و مرادات او سبحانه عین مرادات خود یافتن ست بعد از شهود آیات انفسی وایضاً
پرسیده بودند که سیر یکه در بیرون انفس نوشته اند آن کدام باشد سیر مراتب عشر عالم خلق و عالم
امر و سیر هیئة وحدانی داخل انفس مینماید پس سیر در ماورائے انفس کدام باشد بدانند که انفس
در رنگ آفاق ظلال اسمای الهی ست جل سلطانه و چون ظل بفضل خداوندی جل شانه
خود را فراموش ساخته متوجه اصل خود گردد و محبت به اصل خود پیدا کند ناچار بحکم المرء مع من احب
خود را بهمان اصل خود خواهد یافت و آنائے خود بر همان اصل خود خواهد انداخت و همچنین چون آن اصل اصل دیگر ست از ین اصل
بآن اصل خواهد رفت بلکه خود را عین آن اصل خواهد یافت وهلم جرا الی ان یبلغ الکتاب اجله
این سیر سیر ماورائے آفاق و انفس ست اما بدانند که جمعے سیر انفسی را سیر فی الله گفته اند آن
سیر که گفته شد ورائے این سیرست که گفته اند چه این سیر حصولی ست و آن سیر وصولی و فرق
درمیان حصول و وصول در مکاتیب متعدده بتفصیل نوشته است از انجا معلوم کرده باشند

را از صورت کُره و تالّم جُدا سازد و حقیقتِ صفاتِ بشریّت را از صورتِ صفاتِ بشریت علیحده نماید اَلوَلِیُّ یَعرِفُ الوَلِیَّ رمزیست ازین بیان وَاللهُ سُبحَانَهُ الهَادِیْ اِلیٰ سَبِیْلِ الرَّشَادِ وایضًا پرسیده بودند که عَدَم را لاشئے محض گفته اند پس ورا وُجود نباشد و چون وجود نداشته باشد با وجودیکه در ذہن پیدا کرده باشد او را آثار و ترقّیات چون بود و اگر بود ذہنی بود و اگر ذہنی بود از دائرۂ خیال چون بر آید بدانند که عَدَم ہر چند لاشئے ست امّا این ہمه کارخانۂ اشیا باو برپاست و منشأ تفصیل و کثرتِ اشیا مرآتیّتِ اوست و صُوَرِ علمیه اَسماءِ الٰہی جَلَّ سُلطَانُهٗ که در مرآتِ عَدَم منعکس گشته او را متمیّز ساخته است و ثبوت علمی بخشیده ناچار از لاشیئیّت محض او را برآورده است و منشأ آثار و اَحکام گردانیده و این آثار و اَحکام در بیرونِ خانۂ علم نیز کائن اند و در مرتبۂ حسّ و وَہم نیز ثابت و چون باستحکامِ صُنعِ خداوندی جَلَّ شَانُهٗ دران مرتبه ثبات و استقرار پیدا کرده اند و بزوالِ حسّ و وَہم نیز مرتفع نیند توان گفت که این آثار و اَحکام خارجی اند شما از ترقّیاتِ عَدَم چه تعجب دارید این ہمه کرّ و فرّ کائنات مبنی بر عَدَم ست کمالِ قدرتِ خداوندی را جَلَّ شَانُهٗ مُشاہده نمایند که از عدم این ہمه کارخانه را چنین ساخته است و کمالاتِ وجود را بنقائصِ او ظاہر فرموده را هِ ترقّیِ او در کمالِ وضوح ست که صُوَرِ علمیّه اَسماءِ واجبی جَلَّ سُلطَانُهٗ در حُجرۂ او متمکّن اند و با او ہمبستر اند و در کنارِ او یند و از صُوَر بحقیقت و از ظلال باصل شاہراه افتاده است کور باطن بود که احساسِ آن ننماید اِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاۗءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيْلًا لفظِ ذہن و خیال شما را در اشتباه نیندازد و آثار و ترقیات را در نظرِ شما دشوار ننماید که ہر معامله که ہست بیرونِ علم و خیال نیست غَایَۃُ مَا فِی الْبَابِ از خیال تا خیال فرق ست خلق در مرتبۂ خیال دیگرست و اختراعِ وَہم و خیالِ دیگر اوّل نفس امریست و توان گفت که موجودِ خارجی ست نیز و ثانی ازین دولت قلیلُ النصیب ست و ازین ثبات و استقرار قلیلُ الحَظّ و این بعضے از ہنرہائے عَدَم را که در معرفت علیحده نوشته است و نقل آن را میر محبّ الله برده اگر ذوق داشته باشند آن را ملاحظه نمایند

دیگر از اقربیّتِ ذات وصفات وافعال واجبی حلّ سلطانهٗ پرسیده بودند بیان آن نیز بحضور
تعلّق دارد صلاح نیست که بنویسد واگر بنویسد مُغلق ست معلوم نیست که بفهم درآید واگر بتقریر
حضور هم مفهوم گردد مُغتنم ست دیگر از کمالاتِ مرتبهٔ نبوّت پرسیده بودند که فنا وبقا وتجلّی و
مبدأیّتِ تعیّن همه در مراتبِ کمالاتِ ولایاتِ ثلٰثه است وسیر در مراتبِ کمالاتِ نبوّت بچه
روش ست باید دانست که در مراتبِ عروج تا زمانیکه بایکدیگر متمیّز اند واز اصلی باصلی دیگر رفته
میشود آن همه کمالات داخلِ دائرهٔ ولایات ست وچون این تمیز برطرف شود واین تفصیل کم گردد
ومعامله باجمال وبساطت صرف افتد وشروع درکمالاتِ مرتبهٔ نبوّت بوده وران مرتبه نیز هرچند
وسعت ست اِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلِیْمٌ امّا آن وسعت وسعتِ دیگر ست واگر تمیز ست هم تمیز
دیگر زیاده ازین چه نویسد وچه مفهوم شود رَبَّنَا اٰتِنَا مِنْ لَّدُنْکَ رَحْمَةً وَّهَیِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا
رَشَدًا بعضی اسرارِ نماز را که پرسیده بودند جواب آنرا بروقت دیگر انداخته شد که الحال وقت
بسیار تنگ ست از دستِ زمانه واهلِ زمانه تفرقه کرده چیزے نوشته میشود بفقیر رحم بکنید
ودر استفسار دلیر نباشید رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِیْ اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا
وَانْصُرْنَا عَلَی الْقَوْمِ الْکٰفِرِیْنَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ وَالْمِنَّةُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا وَّالصَّلٰوةُ
وَالتَّحِیَّةُ عَلٰی رَسُوْلِهٖ دَائِمًا وَّسَرْمَدًا وَّعَلٰی اٰلِهِ الْکِرَامِ وَصَحْبِهِ الْعِظَامِ اِلٰی یَوْمِ الْقِیَامِ

وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ
وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ

وَقَدْ تَمَّ الدَّفْتَرُ الثَّانِیْ فِی الْفِسْمَیْنِ بِعَوْنِهٖ تَعَالٰی وَحُسْنِ تَوْفِیْقِهٖ وَیَتْلُوْهُ الدَّفْتَرُ الثَّالِثُ
اِنْشَاءَ اللّٰهُ تَعَالٰی وَصَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی سَیِّدِ الْخَلْقِ اَجْمَعِیْمَ وَسَلَّمَ وَبَارَکَ وَعَلٰی اٰلِهٖ
وَاَصْحَابِهٖ وَعَلَیْنَا مَعَهُمْ اَجْمَعِیْنَ بِرَحْمَتِهٖ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِیْنَ ۲ ذیقعد ۱۳۳۲ھ

بکتابت احقر العباد فقیر محمد عبد اللّٰه عفی عنه وعن والدیه ساکن قریهٔ کوٹ وارث از مضافات وزیرآباد

اعلام

الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين اصطفى اما بعد مخفی مباد که طالبان حق را که تعلق علاقه یگانه وحدت به علم تصوف چه وابستگیها است بنابران مقبولان بارگاه یزدانی و محبوبان درگاه سبحانی در تحصیل ان نفس مساعی جمیله بکار برده اند و در طی این امر صعب جان نثاریها نموده اند و بمطالعه و سیر کتب تصوف اوقات عزیز خود را صرف نموده اند علی الخصوص مکتوبات قدسی آیات حضرت غوث محققین و قطب عارفین عارف بالله عالم دقائق معانی الشهیر عند الاقاصی والادانی الشیخ احمد السرهندی النقشبندی الاویسی الرحمانی مجدد الالف الثانی قدس الله سره و روح روحه و نوّر ضریحه ببیت لا يدرك الواصف المطري خصائصه * وان يك سابقا في كل ما وصفا * که هر یکی ازانها ملکه مرحله ابهاد رسیت تسنیم و جوهریست ثمین این صبق ساحت عبارتست الآمع ع چو بست خاک را با عالم پاک شیر سالکان هویت سبحه زاولیست وای شیفتگان فراتِ حقه را باده ایست کافی صدها اولیاء عظام از فهم مضامینش بهره یاب گشته اند و هزارها صلحای کرام بمطالعه اش فائز المرام شده اند و لیکن الی الله المشتکی از غارتگری نساخین که نسخ را بجای مسخ رسانیده اند و فرق میان عن و الی ندانسته اند بسیارے از تصرفات محرفین و اکثر از تحریفات معدن گشته بود و از دستبرد مطابع عامه غارتها است که بر وی تاخته و از لغزش قلمها کدام تصرفها است که بر وی علم نرسیده است بنا علیه تصحیح آن در سر این مسکین هیچ در هیچ بلکه کم از هیچ از حق سبحانه و تعالی پیدا شد و آن را وسیله نجات اخروی خود تصور کرده به تفحص و تتبع و تصحیح طبع نسخهائے خطی کثیر التعداد از اطراف و جوانب فراهم آورده بکمال جد و تمام جهد جمله جمله و حرف حرف بار بار مقابله نموده بفضل الله و حسن توفیقه باهتمام خود حصه هفتم که مکمل دفتر دوم است بحلیه طبع متحلی و متزین گردانیده بنظر ناظرین بتکمیل رعایت امور ذیل گذرانیده و از فضل حق سبحانه و تعالی و تقدس امید واثق است که دفتر سوم را هم بسیر بانجام خواهد رسانید *

اوّل آنکه متنش را به نسخهائے عدیده خطی بکرات و مرات مقابله نموده شد دوم آنکه حتی الوسع در مواقع اختلاف صحیح نسخه فرونگذاشته شد سوم آنکه حتی الوسع تخریج احادیث مندرجه کتاب بیان کرده شد چهارم آنکه در حل الفاظ مشکله و ربط عبارات مبهمه التزام تام نموده شد پنجم آنکه فهرست جدید که سر اجمال مکتوبات توان گفت با آن ملحق کرده شد ششم آنکه مکاتیبیکه بعبارات عربی بوده اند تراجم آنها فارسی نوشته شد تسهیلا للطلاب و تیسیرا للنظار هفتم آنکه در بعضی جاها و لو اقل قلیل بدفع توهمات باطله و خیالات فاسده حسب الفهم بر رموز و اشارات تعرض نموده آمد هشتم آنکه غالبا تراجم عبارات عربی و آیات قرآنی تعیین سوره و احادیث نبوی بحاشیه نگاشته شد نهم آنکه عبارات عربی را معرب گردانیده شد و رعایت حرکات صافیه و توضیحیه خصوصا در مقامات مبهمه نموده شد دهم آنکه حال بعضی از اکابر که اسمائے گرامی ایشان جابجا مذکور است از کتب قوم تلاش نموده بحاشیه درج کرده شد علاوه ازین دیگر خصوصیات که بملاحظه ناظرین متعلق است مرعی داشته شد والحمد لله على ذلك حمدا كثيرا طيبا مباركا عليه مباركا فيه وصلى الله على سيدنا محمد وآله واصحابه اجمعين وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين * پس حضرات که اراده خریداری این گوهر آبدار دارند بعنوان ذیل طلب فرمایند *

امرتسر چوک فرید مسجد حاجی شیخ بڈھا صاحب مرحوم خاکسار نور احمد عفی عنه قیمت حصه هفتم مندرج ذیل است

درجه خاص کاغذ سفید ولایتی ... عـ۴

درجه اول کاغذ سفید ڈیمی . عـ۳

درجه سوم کاغذ بادامی ... . عـ

التماس

محصول ڈاک فیس منی آرڈر و پیکنگ وغیره بذمه خریدار تعمیل فرمائش بذریعه وی پی یا بصورت وصول قیمت نقد خواهد شد